

ספר זה מוקדש באהבה

לכל אלו שגילו איתי את ירושלים. תשפ"ה.

ולכל אלו ששכו איתי את חורבנה.

ירושלים. תשפ"ה. / מ. ספרא
לתגובות: tashpa.safra@gmail.com

עיימוד: תמי הירשוביץ עיצוב עטיפה: אביעד בן סימון

© כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לצלם, להמחזיז, לתרגם, לשדר או לאחסן במאגר מידע. אין לעשות כל שימוש מסחרי בחומר שבספר בשום דרך ובשום אמצעי ללא אישור המחבר.

יפה נוף

yefe.co.il 1599-581-581
נדפס בישראל, תמוז תשפ"ה

מ. ספרא

ידיד שלי תשכ"ה

מסע דמיוני מטלטל בין תפארת לחורבן

תוכן העניינים

9	הקדמה.....
15	הכנות אחרונות.....
23	יוצאים לדרך!.....
34	ברוכים הבאים לירושלים.....
49	משפחת צדוק.....
68	שוק הבהמות.....
89	קיבוץ גלויות.....
99	מסע אל המחרה.....
112	אל הר הבית.....
128	בחר הבית.....
139	צעד נוסף בדרך אל היעד.....
154	ארמונו של מלך.....
168	שויכים!.....
181	מועמים את ירושלים.....
193	קורבנם של ישראל.....
207	בין שיא לשיא.....
231	לקראת הדגה הגדול.....
250	מזל טוב!.....
261	צל כבד.....
278	מתיחות באוויר.....
290	השקט שלפני הסערה.....
304	הישרדות.....
317	מעמו של הרעב.....
330	השליחות האחרונה.....
349	חומות של אש.....
367	יום חדין.....
382	פרידה.....
394	פליטי חרב.....
407	אפילוג.....

הקדמה

ברוכים הבאים לירושלים – תשפ"ה

"כל המתאבל על ירושלים - זוכה ורואה בבניינה".

הבטחה עתיקה, נשגבה ומלאת עוצמה, אך בתוכה חבוי גם אתגר עצום. כיצד יכול אדם להתאבל על מה שלא הכיר? איך יכול הלב לכאוב באמת על חורבן שנדמה רחוק מאיתנו מרחק שנות אור, עטוף בתיאורים שקשה אפילו לדמיין?

מדי שנה, אנו מתאבלים בימי בין המצרים, ובפרט בתשעה באב. אנו יושבים על הארץ, קוראים את מגילת איכה, אומרים קינות ונוהגים מנהגי אבלות. אך נשאל את עצמנו בכנות: האם האבל הזה חודר את חומות הלב? האם הוא מצליח לגעת בנימי הנפש העמוקים ביותר, ולעורר כמיהה אמיתית לירושלים ולבית המקדש? ספק רב.

האתגר גדול שבעתיים, כאשר אנו זוכרים את דברי חז"ל, המטילים על כתפינו אחריות כבדה מנשוא: "כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו - כאילו חרב בימיו". אם כך, אין זו רק שאלה של זיכרון היסטורי. זהו סיפור שמתרחש כאן ועכשיו! החורבן הוא החורבן שלנו, והאחריות לבניין - מוטלת עלינו!

אך מאיפה מתחילים? כיצד הופכים אבלות עתיקה לכוח מניע של תיקון בהווה?

התשובה מתחילה בצעד אחד, ראשוני והכרחי: כדי שניתן יהיה להתאבל, כדי שניתן יהיה לתקן, וכדי שניתן יהיה בכלל לחלום על בניין - עלינו להבין, ובעיקר להרגיש, מה בדיוק הפסדנו!

קורא יקר: האם ניסית פעם לעצום את עיניך ולדמיין באמת?

לא רק לחשוב על 'ירושלים בתפארתה' ו'בית המקדש', אלא ממש להיות שם: להריח את ריח הקטורת המתוק, העשיר, ממלא את אוויר הבוקר הצלול של ירושלים; לשמוע את שירת הלויים, אותה הרמוניה שמיימית שמרעידה את מיתרי הלב ומרוממת את הנשמה אל מעל להווי היום-יום; לחוש את רטט הקדושה באוויר, את ההוד, את הפאר, את התחושה שאין דומה לה בעולם כולו?

אם נהיה כנים, תמונת ירושלים הנכספת, בית המקדש המיוחל, נותרת לעיתים קרובות רחוקה, מופשטת, וזה אך טבעי. התיאורים ההיסטוריים שאנו מכירים שייכים לעולם אחר, עולם שקדם לקדמה הטכנולוגית. עולם שבו אנשים הלכו ברגל או רכבו על חמורים. הפער העצום בין המציאות ההיא למציאות חיינו כיום, הרחוקה ממנה כרחוק מזרח ממערב, הופך את כל מה שהתרחש ב'עולם ההוא' - למשהו שמרגיש לנו זר, כמעט לא שייך.

הפער הזה, יוצר גם בעיה עמוקה יותר. כשאנו מנסים **לחזור** בדמיוננו לירושלים של פעם, אנו מוצאים את עצמנו חוזרים לאותו עולם קדום, וחשש מתגנב ללב. חשש שהשיבה לירושלים - משמעותה: ויתור על כל מה שאנו מכירים, על כל הנוחות והקידמה, וחזרה לעולם מורכב, אולי אפילו מיושן. עולם הגדוש באתגרים יומיומיים הנובעים מהלכות הטומאה והטהרה - מציאות שכיום אנו כלל לא מכירים. וזה, אין להכחיש, עלול להרתיע.

אך האם באמת כך היו צריכים להיראות פני הדברים? האם עיר הקודש, לב העולם ופסגת השלמות, היתה נשארת קפואה בעבר, בעוד העולם כולו דוהר קדימה?

חלקו הראשון של ספר זה נועד להוכיח, שהתשובה היא 'לא' - בא' רבתי. הסיפור שיסופר אמנם דמיוני לחלוטין, אך הוא מציג חזון אפשרי, ומוכיח כי הקדמה הטכנולוגית עשויה להשתלב בהוד הקדומים המופלא של ירושלים - ואולי, אולי אפילו להעצים אותו.

אנו לא אמורים לשאוף **לחזור** לירושלים, אלא **להתקדם** אליה... ולטרמינולוגיה הזו - יש משמעות כבירה!

זו בדיוק נקודת המוצא של המסע אליו אתה, הקורא, מוזמן כעת.

הספר הזה הוא תרגיל מחשבתי המנסה לצייר תמונה חיה, שתמחיש כיצד היתה עשויה להיראות עיר הקודש כשהיא משלבת קדושה עילאית עם קדמה מסחררת. עיר שבה לוח השנה הדיגיטלי מסתנכרן עם קידוש החודש, מערכת רובוטית משוכללת מנהלת את חפצי העולים להר הבית, וטכנולוגיה מתקדמת מפשטת את ההתמודדות עם כללי הטומאה והטהרה - מבלי להתפשר על קוצו של יו"ד.

בפרקים הראשונים, נבנה יחד את ירושלים הזו. ניכנס בשעריה, נתפעל מיופייה ומהסדר המופתי השורר בה.

מטרתם של פרקים אלו היא להפוך את הכמיהה למוחשית, להראות כי ירושלים בתפארתה אינה חלום מאיים, אלא פסגת השלמות האנושית והרוחנית שניתן להעלות על הדעת. היא המקום שבו כל אחד מאיתנו היה רוצה להיות באמת.

אך המסע אינו נעצר בפסגה. תכליתו העיקרית היא לצלול אל התהום, ולנסות להשיב על השאלה הכואבת מכל: כיצד עולם מושלם כל כך - חרב?

כולנו גדלנו על סיפור קמצא ובר קמצא, ועל האמירה שבית שני חרב על שנאת חנם. אך האם אכן היה מדובר בתקלה חד-פעמית? האם כך, ברגע אחד, מתפוררת אימפריה של קדושה?

התשובה, כמובן, שלילית. הסיפור שלפניך ממחיש, כיצד 'שנאת חנם' אינה אירוע, אלא **תהליך**. תהליך איטי, ארסי, של פילוג פנימי, מאבקי כוח, קנאות קיצונית, ומאידך - שיתוף פעולה עם אויב חיצוני. הוא מנסה להראות כיצד אותם כוחות שפעלו אז - בין הפרושים, הצדוקים והקנאים - עשויים היו לקבל ביטוי מודרני, ולחולל שמות גם במציאות בת זמננו.

ומכאן, אנו מגיעים אל החורבן עצמו.

לכאורה, אנו מכירים היטב את תיאורי הזוועה; אנו קוראים אותם במגילת איכה ובקינות של תשעה באב. אך אם נודה על האמת, דווקא משום שהתיאורים הללו קשים מנשוא, הנפש, שלא יכולה להכיל את מלוא עוצמת הכאב, בנתה סביבם 'פילטר' - חומת מגן של זמן ומרחק. התוצאה היא שאנו **יודעים** הכל, אך **מרגישים** מעט מדי. הכאב נותר בראש, ולא תמיד מצליח לחדור אל הלב ואל הבטן.

מטרתו של הסיפור הזה היא לנסות ולסדוק את הפילטר הזה. להביא את הטרגדיה אל מציאות עכשווית שאנו יכולים לחוות, ובכך להפוך את הכאב למוחשי. באופן פרדוקסלי, הדבר מחייב למתן מעט את התיאורים ההיסטוריים, שכן הנפש שלנו לא תוכל לשאת אותם כמות שהם, בטרנספורמציה למציאות בת זמננו. המטרה היא להפוך את החוויה לאפשרית. כזו שתאפשר כאב מוחשי - אך בר-הכלה.

נקודה נוספת, מהותית לא פחות, היא ההבנה העמוקה **כיצד** החורבן התאפשר. מדברי חז"ל הקדושים עולה בבירור, כי ירושלים לא 'נפלה' בפני עוצמתו של אויב חיצוני. גיבורי יהודה היו יכולים לגבור על צבא רומי, אדיר ככל שהיה, אלמלא נגזרה גזירה משמים. ליתר דיוק: ירושלים לא '**נפלה**' - אלא '**נמסרה**'.

וכאן, שימשה שנאת החינם בתפקיד כפול ומכריע: היא לא רק הניעה את תהליך ההתפוררות הפנימי של העיר שהוביל לקריסתה - אלא גם היתה הסיבה הרוחנית שבעטיה נגזרה הגזירה, וההשגחה העליונה מסרה אותה ביד זרים, בניגוד לכל היגיון טבעי.

ועוד נקודה אחרונה למחשבה, לפני שאנחנו יוצאים למסע.

הסיפור שלפניך, מהווה אמנם אנלוגיה לירושלים בתפארתה ובחורבנה, אך הוא לא מהווה מקבילה מודרנית של אותם אירועים, 'אחד לאחד'. הוא מורכב יותר. הפערים העצומים בין מציאות הימים ההם למציאות חיינו אנו, חייבו זאת.

לכן, אל תנסה לחפש הקבלה מדויקת בין כל דמות היסטורית לדמות בסיפור, או בין כל מאורע למקבילו. התבונן בתמונה הרחבה: באווירה, בתהליכים, בכוחות הפועלים מתחת לפני השטח. הכוונה אינה ליצור שחזור היסטורי, אלא לאפשר הצצה אל ה-DNA הרוחני והחברתי של החורבן. משום שהתפאורה אמנם השתנתה, אך הכוחות הפועלים - התככים, השנאה והפילוג - הם אותם כוחות נצחיים שהיו קיימים אז, גם אם בימינו הם היו מקבלים ביטוי חיצוני שונה במעט.

ולסיום, נחזור ונדגיש: **הסיפור כולו דמיוני לחלוטין**. הוא אינו מתיימר לתאר את מה שהיה, ובוודאי לא לנבא את מה שיהיה. תכליתו אחת: להשתמש בכוחו של הדמיון כדי לעורר את הלב. להפוך ידע היסטורי לחוויה רגשית. לגרום לנו לחוש, ולו במעט, את גודל האובדן, את עומק השבר, ומתוך כך - להתחזק בתפילה ובציפייה לגאולה השלמה, במהרה בימינו.

ואם יהיה בכך משום צעד אחד, קטן, בדרך לבניין ירושלים - והיה זה שכרי!

קריאה מטלטלת ומועילה.

מ. ספרא

פרק א':

הכנות אחרונות

לוח השנה הדיגיטלי שהיה קבוע על הקיר במטבח של משפחת גרוסמן, בבולטימור, הצביע על התאריך ב' בשבט, יום ראשון בשבוע. בסלון, מבעד לחלון הגדול המכוסה אדים, נראו ענפי העצים כורעים תחת מעטה של כפור, עדות אילמת לחורף הקשה שהיה בשיאו.

ברוב בתי ישראל, היה זה יום שגרת, אולם משפחת גרוסמן היתה עסוקה באריזת מזוודות. הם עמדו לצאת למחרת היום למסע מיוחד שציפו לו רבות: מסע לירושלים, לרגל בר המצווה של יהודה, שבעוד כשבועיים ימים ימלאו לו שלוש עשרה.

ההתרגשות היתה רבה, ולא ניתן היה לטעות בה. היא ריחפה באוויר, נצנצה בעיני הילדים והמבוגרים, והדהדה בכל שיחה. זה ממש לא היה הביקור הראשון שלהם בעיר הקודש. משפחת גרוסמן נמנתה על אותן משפחות שהקפידו לעלות לרגל שלוש פעמים בשנה, ללא יוצא מן הכלל. העלייה לרגל היתה עבורם מקור חיים, משהו שרומם את נשמתם מהשגרה ונטע בה חיות, כמו אוויר לנשימה.

ובכל זאת, כל ביקור נוסף בירושלים, בפרט ביקור יוצא דופן בתאריך בלתי שגרתי - עורר התרגשות מחודשת. התווספה

לכך גם התרגשות מיוחדת - לקראת שמחת בר המצווה, אותה התכוונו לחגוג בצורה מצומצמת בירושלים.

עבור יהודה, חתן בר המצווה עצמו, הביקור הצפוי עורר התרגשות כפולה ומכופלת. הוא ידע, שהביקור הזה לא יהיה דומה לשום ביקור קודם בירושלים. הפעם, יזכה לחוות את העיר ממקום אחר, בוגר יותר, מקום של 'מצווה ועושה'. כנער 'בר מצווה', המתכוון לקבל על עצמו עול תורה ומצוות במקום הקרוב ביותר לשמים עלי אדמות.

היו מחבריו של יהודה, שהעדיפו לחגוג את בר המצווה בבית, בבולטימור, בחברתם של ידידים ובני משפחה. למסע הראשון שלהם לירושלים, כבוגרים, הם יצאו רק לאחר שחגגו את היום הגדול, ולעיתים אף דחו את המסע לרגל הראשון שלאחר הגיעם למצוות.

אולם יהודה ידע תמיד היכן הוא רוצה לחגוג את בר המצווה שלו: בירושלים, הכי קרוב שאפשר לבית המקדש! "את המסיבה", אמר תמיד, "נוכל להשלים כשנחזור... אבל את הרגע הזה, הרגע הראשון בו אני יכול להקריב בעצמי קרבן בבית המקדש - אני לא מתכוון להחמיץ!".

כרטיסי הטיסה הוזמנו חודשים מראש, מיד כשחזרו לבולטימור אחרי חג הסוכות. כשמדובר היה על נסיעה לירושלים, ר' אהרן, אבי המשפחה, אף פעם לא נמנה על אלה שדוחים דברים לרגע האחרון...

הזמנה כה מוקדמת, כרוכה היתה תמיד באקט קטן של אמונה. ר' אהרן הרהר בכך בחיוך. על פי החשבון, שהתבסס על ההנחה שחודשי כסלו וטבת יהיו חסרים, יום בר המצווה של יהודה אמור היה לחול ביום חמישי. זה היה התאריך המושלם, כזה שיאפשר ליהודה להקריב את קרבן התודה שלו, לחגוג את סעודת המצווה בערב - ולאכול בה מבשר הקרבן, ועדיין ייוותר די זמן עד לטיסה חזרה - ביום שני שלאחר מכן.

אבל ר' אהרן ידע שהכל תלוי בעדות החודש בבית הדין שבירושלים. מספיקה עננות מסיבית בשעות הלילה הקריטיות, ביום המסוים - והחודשים עלולים להתעבר. או אז, בר המצווה תידחה לשבת, והקרבת התודה ליום ראשון. לוח הזמנים יהפוך צפוף, אולי צפוף מדי.

ובכל זאת, ר' אהרן הזמין את הכרטיסים, והשליך יהבו על בורא העולם. "כשהכרטיסים ביד שלי - אני כבר מרגיש בדרך לירושלים," אמר לבני המשפחה, "וזה נותן לי את הכוח להחזיק מעמד לפרק זמן נוסף של חולין!".

מלבד זאת, ההזמנה המוקדמת איפשרה להבטיח כי כל בני המשפחה יגיעו לירושלים ביחד, ובזמן: לא מוקדם מדי, אך גם לא קרוב מדי ליום בר המצווה. די זמן כדי להתמקם, להיטהר מטומאת ארץ העמים - בהזאת מי חטאת ביום השלישי והשביעי ובטבילה לאחר מכן, להתארגן כראוי, והחשוב מכול - לספוג את אוירת הקדושה של עיר הקודש.

"אי אפשר לצנוח מהוואי החולין של בולטימור היישר אל קדושת בית המקדש," היה ר' אהרן מזכיר בכל פעם, כשמישהו התלונן על תהליך ההיטהרות הממושך שנדרש עד שזוכים להגיע לבית המקדש. "צריך לעבור תהליך! הנשמה מוכרחה לספוג קדושה, להיטען ברוממות - כדי שתוכל לחוש, ולא רק להימצא שם!".

כעת, כשלוח השנה הדיגיטלי, שהסתנכרן אוטומטית עם קביעותיו של בית הדין שבירושלים, לימד שהכל הסתדר בדיוק על פי התכנית - הודה ר' אהרן בליבו על ההחלטה ההיא, להזמין את הכרטיסים מראש. "מי שבוטח, אף פעם אינו מפסיד!" הרהר.

כפי שניתן לצפות מהערב האחרון שלפני הטיסה, ההכנות היו בעיצומן. החימום בבית פעל במלוא עוזו והציף את האוויר בחום

נעים, מנוגד כל כך לכפור ששרר בחוץ. הסלון היה זרוע מזוודות גדולות ותיקייד פעורים לרווחה, ולצידם נערמה ערימה של מעילי חורף עבים, צעיפים וכפפות, שחיכו לאריזה של הרגע האחרון.

הרשימות - אותן רשימות קבועות ששימשו בדרך כלל לאריזה לקראת העלייה לרגל, נשלפו שוב. הן כללו, כמובן, את בגדי השבת והיום-יום עבור כל אחד מבני המשפחה, אך גם שורת פריטים שרק מי שהיה למוד ניסיון ידע כמה חשוב שלא לשכוח: ספרים וצעצועים לילדים, מברשות שיניים, נשנושים לטיסה, סט בגדי החלפה רזרבי בתיקה-יד - ועוד כהנה וכהנה.

מלבד כל אלו, נארזו תמיד גם האביזרים המיוחדים ששימשו את בני המשפחה בירושלים, ורק בה: חגורות ואבנטי הטהרה הלבנים-בוהקים, שייועדו לאלו שזכו להיטהר מטומאה - היו רק דוגמה אחת מיני רבות לאביזרים שלא היו חלק מהווי החיים בבולטימור, אך מי שהכיר את ירושלים ידע שלא ניתן להסתדר בלעדיהם.

הפעם, נוספו לרשימה גם הבגדים החדשים שנרכשו עבור כל בני המשפחה, מקטן ועד גדול, לרגל שמחת בר המצווה, ובראשם - המגבעת השחורה הבוהקת, החליפה החדשה, והעניבה התואמת של חתן בר המצווה.

נוהל האריזה היה קבוע: כל אחד מבני הבית היה אחראי לחפציו - כל אחד ותיקו, ואילו שולמית, אם המשפחה, היתה אחראית על אריזת המזוודות המשפחתיות הגדולות, שכללו חפצים כלליים שונים, וגם את בגדיהם של הקטנים - יוסי בן השבע ושרה-לאה בת השמונה - שעדיין לא היו בוגרים דיים כדי לארוז בעצמם.

כמו תמיד בערב נסיעה, עד שהשכיבו את הקטנים לישון - לא ניתן היה להתקדם באמת. הם לא חדלו מללהג. "אמא, את

הבובה שלי הכנסת למזוודה?", "אל תשכחי את הספר החדש!", ועוד שורה של שאלות, בקשות ומשאלות - כדרכם של ילדים בשעות בהן ההתרגשות שוברת שיאים. אך לבסוף, העייפות הכריעה אותם והם נרדמו, חולמים בוודאי על ירושלים ועל המסע המופלא אליה.

כעת, ניתן היה להמשיך באריזה בנחת, והפעם - להסתער על השלמת המלאכה.

יהודה, חתן בר המצווה, שהתבגר מאוד לאחרונה, נמנה כמובן על הגדולים. כבר ניתן היה להפקיד בידיו את מלאכת אריזת תיקו האישי.

הפעם, לצד ספרי הקריאה שתמיד לקח איתו כדי שלא ישתעמם, הקפיד לדחוף לתיק גם את ספר 'חובת התלמידים' בו החל ללמוד לאחרונה, ומשניות כיס קטנות בפורמט 'ובלכתך בדרך'. כעת, ניסה במאמץ רב לסגור את אבזמי הפלסטיק של המזוודה הקטנה, שנראתה כמו ספרייה ניידת. "אני מוכרח להצליח", מלמל לעצמו, מנסה לשבור את חוקי הפיזיקה.

שלמה־זלמן, אחיו הגדול בן השבע־עשרה, כבר סיים מזמן לארוז את מזוודתו. הניסיון עשה את שלו: הוא היה מיומן, ופעל ביעילות שקטה. עתה היה פנוי להצמיד תגי־זהוי למזוודותיהם של שאר בני הבית, ומרוב עייפות - הצמיד את אחד התגים לידיית הדלת. כשקלט את הטעות, חיך לעצמו במבוכה.

כשהגיע למזוודה בינונית שעמדה בצד החדר, עצר לרגע ושאל: "זו המזוודה עם חפצי המתכת, שמיועדת למרכז הטהרה, נכון אבא?". ר' אהרן הנהן בראשו, ושלמה־זלמן הקפיד לסמן את המזוודה הזו בסימון המקובל: תג סגול זוהר, שיבטיח שהיא תגיע בדיוק לייעדה ולא לשום מקום אחר.

"אני עדיין לא מבין למה אנחנו שולחים את המזוודה הזו בנפרד, התעניין יהודה, ור' אהרן השיב: "בירושלים, יהוד'לה, יש כללים נוקשים מאוד לגבי טומאה וטהרה, במיוחד כשמדובר בחפצי מתכת. זו תקנה ששומרת על קדושתה של העיר. עוד נמצא את ההזדמנות להסביר זאת, אני מבטיח!".

"שלא נשכח את כרטיסי הטיסה, אבא!" קרא לפתע שלמה-זלמן, כשאביו חלף על פניו עם ערמה של ספרי קודש - שנבלעו בתיק-היד שלו, מותירים רק מעט מקום לתיק הטלית והתפילין שיוכנס מחר, לאחר תפילת שחרית. "אל דאגה, שלימי! הכרטיסים מוכנים בכיס החליפה - וכבר כמה ימים שאני מוציא אותם שוב ושוב ומביט בהם בהתרגשות..." השיב ר' אהרן, בעודו מנסה לדחוק גם את ה'מסילת ישרים' לתוך התיק.

את שעות הטיסה הארוכות הקפיד ר' אהרן תמיד לנצל היטב. "אי אפשר לבזבז זמן בדרך לירושלים... צריך לנצל כל רגע! אינו דומה מי שמגיע לירושלים לאחר שניצל את הטיסה ללימוד ולהתעלות - למי שהעביר את זמנו בבטלה!" היה רגיל לומר.

"איפה נתאכסן הפעם בירושלים?" שאל יהודה, שניצח בזה הרגע במאבק ההרואי מול אבזמי המזוודה, ור' אהרן חייך. "אתה הרי יודע, יהוד'לה... זה לא מסוג הדברים שניתן לדעת מראש. כשנגיע לירושלים - נפנה אל עמדת השיבוץ, ונקבל את ההפניה. אבל תוכל להיות רגוע: מעולם לא אמר אדם 'צר לי המקום שאלין בו בירושלים!' יהיה לנו מקום ללון - ולא בדוחק, אלא ברווח!".

"אני מקווה כל כך שנתארח שוב ב'הילטון ירושלים'... זו היתה חוויה מיוחדת! המיטות המפנקות, המגבות הגדולות, הספות המרווחות בלובי..." מלמל יהודה בקול חולמני, ועיניו ברקו.

"זה לא העיקר, יהוד'לה," השיב לו ר' אהרן ומבטו הרציץ. "אתה הלא זוכר... אנחנו לא מגיעים לירושלים כדי להתרווח על ספות,

או כדי לישון היטב על מיטות מפנקות. נוחות - יש לנו בבית די והותר. אנחנו באים לירושלים כדי לספוג את הקדושה, ולעניין זה, אין משמעות לשאלה אם נלון בבית מלון מפואר או בבית פשוט של משפחה ירושלמית.

ר' אהרן הבין היטב שיהודה, ככלות הכל, עדיין ילד, המתפעל, מטבעו, מפאר והדר חיצוניים. ובכל זאת - היה חשוב לו להעמיד דברים על דיוקם, ולהטמיע בליבו את נקודת המבט הנכונה.

"אולי זו ההזדמנות להבין אחת ולתמיד איך זה באמת עובד?" הציע שלמה־זלמן, שהצטרף לשיחה. "כיצד כל בתי המלון ובתי ההארכה בירושלים פועלים חינם אין כסף? מה האינטרס הכלכלי שלהם?"

ר' אהרן חייך חיוך רך, מבטו נח על בנו הבכור. "זו שאלה של גדולים, שלוימי. שאלה של מי שמנסה להבין את ירושלים, בעיניים של בולטימור".

הוא השתהה לרגע, מניח למילים לשקוע, ואז הוסיף: "אתה שוכח פרט קטן: קוראים לזה יוקרה. ירושלים היא העיר הכי נחשבת בעולם, לא רק עבור העם היהודי - אלא עבור כל אדם באשר הוא. גם גויים, שאינם יכולים לחוש את עומק קדושתה של העיר - עדיין מבינים שיש בה משהו שאין בשום מקום אחר. לא בכדי נחשבת ירושלים ליעד התיירותי המבוקש ביותר בעולם. בשביל רשת כמו הילטון, זה פשוט לא מתקבל על הדעת שלא יהיה לה סניף בירושלים - גם אם ברור מראש שהוא לא יהיה כלכלי".

שלמה־זלמן הנהן באיטיות, מעכל את הדברים. "הבנתי", אמר לבסוף. "זה היגיון אחר לגמרי".

"בדיוק", חייך ר' אהרן. "זה ההיגיון של ירושלים. ועכשיו, בחזרה להיגיון של בולטימור: צריך לסיים לארוז... השעה כבר מאוחרת, ומחר קמים מוקדם!".

המלאכה התחדשה במשנה מרץ. אבזמי המזוודות נסגרו בנקישות קצובות, והסלון שהיה זרוע בבגדים וחפצים חזר אט-אט לסדר המוכר שלו. יהודה הביט בתיקים העומדים בשורה ליד הדלת, מוכנים למסע. הוא אולי לא הבין עד הסוף את ההיגיון של ירושלים, אבל הוא ידע דבר אחד בבירור: הוא כבר ספר את הדקות עד שיהיה שם.

פרק ב':

יוצאים לדרך!

השעה היתה מוקדמת, שעת לפנות בוקר. בחוץ עדיין שררה חשיכה, שעטפה את הרחוב בשקט עמוק. אך מיד כאשר השעון המעורר צלצל - ר' אהרן התעורר, נטל את ידיו וזינק מהמיטה.

הוא הביט לעבר מיטתה של שולמית, ומצא אותה ריקה. היא כבר היתה במטבח, עסוקה בהכנת כריכים לדרך עבור הילדים. ריח קל של גבינה צהובה ומלפפון חמוץ מילא את חלל המטבח. מניסיון העבר, הצטיידות מראש בכמות מספקת של מזון לדרך - היתה ערובה לנסיעה רגועה וחלקה יותר.

ר' אהרן מיהר אל חדר הבנים ופתח את הדלת ברכות. "שלמה - זלמן! יהודה!" קרא בקול שקט, ולא היה צורך ביותר מכך. שני הבנים כבר היו על רגליהם, עירניים לגמרי. ההתרגשות עשתה את שלה: זה לא היה בוקר רגיל, והגוף ידע את זה עוד לפני שהראש התעורר לגמרי. מי מסוגל לישון כשברקע מהדהדת הידיעה שהיום יוצאים לירושלים?

אפילו יוסי הקטן, שעדיין לא הבין את משמעותו העמוקה של המסע, התעורר מיד ופקח זוג עיניים עגולות וסקרניות נוכח השעה הבלתי מוכרת. בחושיו הדקים של בן שבע - הוא הרגיש: זה לא יום רגיל.

בחדר הסמוך, הבנות התעוררו לשמע צעדיו של ר' אהרן, עוד בטרם נכנס אל חדרן. כעת הן כבר נטלו את ידיהן, ובירכו אותו בברכת 'בוקר טוב' שנימת התרגשות נשזרה בה. רגע לאחר מכן כבר היו במטבח, נכונות להצטרף אל אימן ולהיות לה לעזר. היה ברור שהפעילות בשעות הקרובות תהיה אינטנסיבית: יש צורך להשלים אריזה של פריטים אחרונים, לסגור את המזוודות, להלביש את הקטנים - ולהיות מוכנים כשאבא והבנים יחזרו מן התפילה.

בינתיים, הבנים הספיקו ללבוש את בגדי השבת שהכינו בליל אמש ליד מיטתם - לכבודה של ירושלים. יהודה לבש את חולצתו הלבנה ומכנסיו המגוהצים, ושלמה־זלמן יישר את העניבה סביב צווארו.

כשסיימו להתלבש, כל אחד מהם פנה לקחת את התפילין שלו. שלמה־זלמן נטל את תיק הקטיפה כבדרך שגרה, ואילו יהודה ליטף בהתרגשות את הנרתיק החדש והמהודר.

עד מהרה הצטרף אליהם אביהם, תיק הטלית והתפילין הגדול תחת זרועו. לאחר שהתעטפו היטב במעיליהם הכבדים וכרכו צעיפים סביב צווארם, יצאו השלושה אל אפלולית הבוקר הקפואה. ענני הבל פרצו מפיהם עם כל נשימה, והקור העז צבט בלחייהם ברגע שפתחו את הדלת. הם עשו את דרכם לתפילת שחרית אחרונה בניכר.

כשנכנסו אל בית הכנסת ופשטו את מעיליהם, בגדי השבת של משפחת גרוסמן משכו מבטים. רבים מהמתפללים הקבועים, שידעו על הנסיעה המתוכננת - הבינו את המשמעות מיד: היום הגרוסמנים יוצאים לדרך - לירושלים. כמה מהם חייכו לעברם חיוך קטן, בלי מילים, נוטלים חלק בהתרגשות.

ר' אהרן ושני הבנים לקחו סידורים ושקעו בתפילה נרגשת. אינה דומה תפילה של יום־יום, לתפילה הפורצת מלב נרגש - לב שיודע שעוד מעט קט יעמוד בשערי ירושלים, סמוך ונראה להיכלו של מלך מלכי המלכים - אלוקי אברהם, יצחק ויעקב.

מילים שנאמרו מדי יום, ולעיתים נבלעו בשאון ההרגל - קיבלו עתה משמעות חדשה: "שכון לעולם בירושלים עירך כאשר דיברת...", "ואשי ישראל ותפילתם תקבל ברצון... ברוך אתה ה', השוכן בציון...".

בעוד זמן לא רב - הם יעמדו באותה ירושלים, פלטינו של מלך. יזכו לראות במו עיניהם את הקרבת אשי ישראל, ותפילתם - בבית הגדול והנורא ששערי שמים מכוונים למולו - בוודאי תתקבל ברצון לפני המלך השוכן בציון.

לאחר התפילה, הזדרזו ר' אהרן והבנים לחזור הביתה. המזוודות כבר עמדו מוכנות, הקטנים היו לבושים, ושולמית זה עתה סיימה להכניס את הכריך האחרון אל תיק היד. "הגעתם בדיוק בזמן!" חייכה. "הכל מוכן ומזומן - אנחנו יכולים לצאת לדרך! למתי הזמנת את הדרייבר, אהרן?" ביררה.

ר' אהרן העיף מבט בשעונו. "בעוד חמש דקות הוא אמור כבר להיות כאן," אמר. "אנחנו יכולים להתחיל להוציא את המזוודות החוצה. ככל שנצא מוקדם יותר ונגיע אל הטרמינל מוקדם יותר - כך הכל יהיה נינוח יותר".

שולמית הנהנה בהסכמה. היא הביטה בילדים שעמדו בשורה, כל אחד מחזיק מזוודה, תיק או צעצוע, וחייכה לעצמה. עוד מעט קט - והם יוצאים לדרך: **לירושלים!**

ואכן, מספר רגעים לאחר מכן, כשרכב ההסעות הארוך עצר מול הבית, נהמת מנועו מתערבבת בשאון הרחוב המתעורר - ערמת המזוודות והתיקים כבר המתינה מסודרת על המדרכה, והילדים הצטופפו זה לצד זה - רועדים קלות מהקור למרות הביגוד החם. הנהג פתח את דלת ההזזה בחריקה רכה, ור' אהרן אחז בידו את רשימת המזוודות וסקר את הערמה כדי לוודא ששום דבר לא נשכח.

בינתיים, שלמה־זלמן ניגש לסייע לנהג בהעמסה שיטתית לתא המטען, בעוד יהודה מסיים להניח את תיקי היד האחרונים לצד הערמה. יוסי הקטן, שאחז בידה של שולמית, הביט בריכוז ברכב הגדול, מנסה להבין איך יוכל להכיל את החפצים כולם, לצד כל בני המשפחה.

ההעמסה הסתיימה במהירות מפתיעה, ובתוך רגעים ספורים כבר ישבו כולם ברכב. איש לא התווכח על מקומות ישיבה, אפילו לא הקטנים שבדרך כלל דרשו לשבת ליד החלון. ההתרגשות המשותפת לקראת הנסיעה יצרה אווירה של הרמוניה ושקט פנימי, ובכלל, כשהיעד הוא ירושלים - מי יכול לחשוב על ויכוחים קטנים?

הנסיעה לשדה התעופה חלפה ביעף, כמעט בלי שהרגישו. המראות המוכרים של העיר המתעוררת - המכוניות הדוהרות, הגשרים הגבוהים, הרמזורים המתחלפים - נראו אחרת הבוקר, כאילו הוארו באור מיוחד של ציפיה. ברקע התנגנה בשקט נעימת חלילים רכה שהדרייבר הפעיל, אך נדמה שאיש לא באמת שם לב אליה. כולם היו שקועים איש איש בהרהוריו ובהתרגשותו לקראת המסע.

כשהתקרבו אל הטרמינל, האט הדרייבר והביט בבני המשפחה דרך המראה הפנימית. הוא היה גוי, כהה עור, רחב כתפיים, פניו חצובות קמטים וזקן דליל בצדעיו.

כשהרכב עצר לגמרי, פתח את חלון הנהג ופנה אליהם בקול סדוק: "אתם נוסעים לירושלים, נכון?". ר' אהרן הנהג, מביט בנהג בעיניים סקרניות, והלה המשיך: "אנא... תתפללו עלי! בבקשה! בעוד כמה ימים אני אמור לעבור ניתוח... אני לא יהודי, אבל אני יודע שאתם... יש לכם משהו. יש לכם את הקשר הזה עם מי שמחליט הכל!".

שתיקה קלה השתררה, כאילו העולם עצמו עצר רגע להקשיב. "אנחנו נתפלל עליך", אמר ר' אהרן ברצינות, ועיניו דיברו בעד

עצמן: הוא התכוון לכל מילה. "כשנגיע לירושלים, להיכלו של המלך, נזכור אותך! אל תדאג!".

הם ירדו מהרכב, למרגלות שלט ברונזה מרשים שתלוי היה מעל הכניסה: "טרמינל ירושלים". רוח חורפית מקפיאה קידמה את פניהם, עד שנבלעו בחומו הנעים של הטרמינל, שהיה שונה מכל שדה תעופה אחר: לא היו בו מסכי פרסום, הוא היה נטול לוגואים נוצצים. קירותיו עוטרו בתמונות ענק של חומות ירושלים, הר הבית, רחבת המקדש, בתי האבן של ירושלים, וכל אלו לא היו רק תמונות - הן בערו בתחושת אמת.

לאחר שעברו את הבידוק הראשוני, בני המשפחה ניגשו אל דלפק הצ'ק-אין. "גרוסמן, שבע נפשות." אמר ר' אהרן בקול שקט, והושיט את כרטיסי הטיסה ואת הדרכונים. הפקיד חיך: "משפחה שלמה. יפה. אתם מסודרים!". בתוך רגע קיבלו בחזרה את הדרכונים ואת כרטיסי העלייה למטוס, כולם יחד - בשורה אחת.

לכל כרטיס עלייה למטוס צורפה החוברת המסורתית: "מדריך לעולה לירושלים - חורף תשפ"ה". החוברת היתה צבעונית ומזמינה, והופיעו בה חידושים הלכתיים, תקנות שהתווספו לאחרונה, מידע חיוני אודות סדרי העבודה במקדש, הודעות ביטחון עירוניות - וכללים לעולים לירושלים מרחבי העולם.

"ועכשיו המטען, בבקשה!" אמר הפקיד באדיבות, והצביע לעבר המסוע הרחב שלצד הדלפק. בני המשפחה החלו מניחים את מזוודותיהם על המשקל, ומשם הן עברו ישירות אל המסוע.

ראשונה הונחה המזוודה עם התג הסגול הזוהר. הפקיד זיהה אותה מיד. "זו המזוודה למרכז הטהרה, נכון?" וידא, והקיש משהו במקלדת המסוף שלו. "המזוודה תטופל כמובן בנפרד, ותישלח ישירות אל מרכז הטהרה בירושלים. אתם תקבלו

הודעה כשתהיה מוכנה, בעוד כשבוע!" ציין בקצרה. הוא הצמיד למזוודה תווית ניתוב מיוחדת, והיא נעלמה על המסוע במסלול שונה משאר המטען.

לאחר מכן, הגיע תור המזוודות הרגילות. "רק תזכורת," הכריז הפקיד בחיוך מקצועי, "המזוודות המיועדות לירושלים צריכות להיות נקיות ממתכת! הן עוברות בדיקה!". המזוודה הראשונה עברה, וגם השנייה. אך כשהשלישית, זו של דבורה, עברה בפתח השיקוף - נשמע צפצוף חד מהמגנומטר המובנה במסוע.

הפקיד זקף גבה. "נראה שיש לנו פה משהו מתכתי," אמר בנימה עניינית אך נעימה. הוא עצר את המסוע. המזוודה נבדקה במהירות באמצעות סורק ידני. "זה כנראה משהו קטן בבגדים שבתא העליון!" ציין הבודק. ר' אהרן סימן לדבורה, והיא פתחה בזריזות את המזוודה וחטטה לרגע בין הבגדים המקופלים. "מצאתי!" קראה אחרי רגע, ושלפה סיכת ביטחון קטנה שנשכחה בכיס של אחת החולצות.

"קורה!" חייך הפקיד. "העיקר שגילינו את זה בזמן!" הוסיף, והניח את הסיכה בצד. המזוודה של דבורה עברה שוב במתקן השיקוף, הפעם - בדממה.

"אבא, אולי עכשיו זו ההזדמנות להסביר סוף סוף למה כל כך מקפידים על כל חפץ ממתכת בדרך לירושלים?" שאל יהודה, אך ר' אהרן חייך חיוך קל, הניח יד על כתפו של בנו ואמר: "לא, יהוד'לה. זה לא הזמן כעת להסבר ארוך... אבל עוד תהיה הזדמנות לכך!".

יהודה הנהן, אף שחש צביטה קלה של אכזבה. התעלומה סביב טהרת המתכת רק הגבירה את סקרנותו, וחזקה בו את ההבנה שירושלים היא עולם שלם של סודות, שהוא רק מתחיל לגלות.

לאחר שכל המזוודות עברו את הבדיקה ונשלחו לדרכן, נשמו בני המשפחה לרווחה. כשכרטיסי העלייה למטוס והחברות בידם, הם פנו אל השלב הבא - הבידוק הביטחוני האישי ושיקוף תיקי היד. התור כאן היה קצר יחסית, והתקדם ביעילות שקטה שאפיינה את הטרמינל כולו. כל אחד מהממתנים, בתורו, הניח את חפציו על גבי המסוע שלפני מכונת השיקוף, והם נבלעו בתוכה, משחררים את בעליהם לעבור בעצמם בשער המגנומטר הגבוה.

רגע לפני שהגיע תורו, העביר יהודה את ידו על חגורתו, מוודא שזו אכן החגורה המיוחדת מבד, נטולת האבזם המתכתי, ששימשה תמיד בעת הנסיעות לירושלים. הוא נזכר בחיוך קל בפעם ההיא, לפני שנתיים, כאשר הוא ואחיו הגדול שכחו להחליף חגורות לפני הטיסה ונעצרו בבידוק, מצפצפים במגנומטר. אנשי הביטחון אז היו נחמדים מאוד, ואפילו הציעו חגורות בד חלופיות מהמלאי שהוכן בדיוק למקרים שכאלו, ובכל זאת... המבוכה עדיין צרבה קלות. טוב שהפעם זכרו. הוא צעד בביטחון דרך השער, שלא השמיע כל צליל.

כל בני המשפחה עברו את הבידוק הביטחוני האישי ואת שיקוף תיקי היד, ללא עיכובים מיותרים. כשאספו את חפציהם מצידו השני של המסוע, הצביע אחד מאנשי הביטחון באדיבות לעבר דלפק קטן נוסף, שהיה ממוקם מעט בצד, תחת השלט: "הפקדת מכשירים והחלפה - טרמינל ירושלים".

"רק עוד שלב אחד לפני ביקורת הדרכונים!" אמר איש הביטחון בחיוך. "טלפונים סלולריים אישיים יש להפקיד כאן, ולקבל מכשיר טהור לשימושכם במדינת יהודה!".

המשפחה ניגשה אל הדלפק. הפקיד, לבוש במדים ייצוגיים, הכין עבורם חבילה של מכשירים חלופיים - ארזים באריזות שקופות וחתומות. "נבקש את המכשירים שלכם!" אמר הפקיד,

ובני המשפחה הבוגרים מסרו לידיהם את הטלפונים שאיתם הגיעו.

הוא סרק את המכשירים במהירות, הניח כל אחד בשקית אטומה נפרדת עם תג זיהוי. "המכשירים יחכו לכם כאן כשתחזרו. בינתיים, אלו המכשירים שלכם!" הסביר, והגיש להם את המכשירים החלופיים, מהדגם המקובל בירושלים - אטום למים כדי לאפשר טבילה לטהרה בעת הצורך.

"ואנשי הקשר? איך נעביר אותם?" שאלה הגברת גרוסמן, בוחנת את המכשיר שקיבלה. "התהליך פשוט מאוד, גברתי!" הרגיע אותה הפקיד. הוא לקח את הטלפון הרגיל שלה ואת המכשיר החלופי, והניח אותם על גבי מתקן קטן ושטוח שעמד על הדלפק. "אנחנו משתמשים בבלוטות' מאובטח!" הסביר, תוך כדי שהוא מקיש כמה הוראות על המסוף. "המסוף שלנו מתחבר לרגע למכשיר שלכם, מעתיק את רשומת אנשי הקשר, ומעביר אותם אל המכשיר החדש! התהליך לוקח שניות ספורות בלבד!".

פס התקדמות כחול רץ על צג המסוף הקטן, והפך לירוק. "זהו, בוצע!" הכריז הפקיד, והגיש לגברת גרוסמן את המכשיר בחזרה. "אנשי הקשר שלך אמורים להופיע!".

שלמה-זלמן, שכבר סיים את התהליך עם המכשיר שלו, אישר בהנהון. "כן, הכל עבר!" אמר, מזהה את הרשימה המוכרת על הצג. הוא שמח לגלות שהמכשיר שקיבל היה בדיוק מאותו דגם של המכשיר שקיבל בפעם שעברה, כך שהוראות התפעול היו מוכרות לו.

לאחר שסיימו את ההחלפה והעברת אנשי הקשר עבור כל המכשירים הנדרשים - המשיכו בני המשפחה סוף סוף בדרכם. כעת, פנו אל עבר עמדת ביקורת הדרכונים, צעד נוסף בדרך אל היעד הנכסף.

הפקיד, גבר מבוגר במדים כהים, הביט בהם בעיניים חודרות. הוא עיין בדרכונים בזה אחר זה, אך לא החזיר אף אחד מהם מיד. כשסיים - פנה אל ר' אהרן בקול מהוסס: "אתם יודעים שאתם ברי מזל, נכון?".

ר' אהרן המתין, משאיר מקום למילים הבאות שחיכו לפרוץ. "אתם... יש לכם את זה. את המקום הזה. את האמונה. אני עומד פה כל יום, רואה עשרות, מאות - אבל כשאני רואה יהודים נוסעים לירושלים, אני מרגיש ש... יש להם משהו אחר. אם תוכלו... תזכרו גם אותי. לא בקשה גדולה!" אמר, והושיט את הדרכונים. ר' אהרן הנהן בשתיקה.

הם המשיכו פנימה. הטרמינל המה ביהודים העושים את דרכם לירושלים, אך התנהל בסדר מופתי. בפינה אחת התקיים מניין שחרית - למי שטרם הספיק מוקדם יותר; בפינה אחרת - שיעור ב'דף היומי'. ספסלים היו פזורים במעגלים - משפחות ישבו עליהם, מחלקות כריכים וספרים לילדים, או מעבירות את הזמן בסיפורים שנועדו להקל על הקטנים לצלוח את ההמתנה עד לשעת העלייה למטוס.

מרבית ההמון בטרמינל, נמנה על אחינו בני ישראל העולים לחונן פני אביהם שבשמים בעיר מקדשו. אולם יהודה הבחין בכמה דמויות, שנראו בלתי יהודיות במובהק. הלבוש השונה, היעדרו של כיסוי ראש, ועוד סממנים שונים שלא ניתן היה להחמיץ - לא השאירו מקום לספק. "אבא, הם... הם יהודים?" שאל את אביו בלחש.

ר' אהרן הביט סביב, וזיהה מיד למי מתייחסת השאלה. הוא פנה אל יהודה והשיב בלחש: "לא, יהוד'לה. הם לא יהודים!". "אז מה הם עושים כאן? ירושלים אינה העיר שלנו, היהודים?" שאל, ור' אהרן הסביר:

"ירושלים הינה עירו של העם היהודי, ובית המקדש הינו ביתו של אבא שבשמים, האבא שלנו. ובכל זאת, גם מי שאינם יהודים

רשאים להקריב קרבנות בבית המקדש, ולשאת תפילה לפני אלוקי ישראל - מלך מלכי המלכים! הם אמנם אינם רשאים להיכנס לכל מקום במקדש, וגם לא להקריב כל קרבן. אבל מי מהם שרוצה לשאת את תפילותיו ובקשותיו השמימה, לפנות אל מלך העולם בתחינה או להודות על ישועה, וללוות את תחינתו ותודתו במנחה למלך - רשאי לעשות זאת!.

"ו... גם התפילות של הגויים הללו מתקבלות?" שאל יהודה, מהורהר. "כן, יהוד'לה!" השיב ר' אהרן, והסביר: "אל תשכח, שאבא שלנו שבשמים ברא את כל בני האדם בצלמו, גם את אלו שאינם יהודים! הם לעולם לא יחושו את אותה קרבת אלוקים שאנו, בניו של מקום, חשים בה; הם לעולם לא יזכו לאותה חביבות ואהבה כמונו; אך, לשאלתך... כן! גם הם יכולים לשאת תפילות שתתקבלנה ותשאנה פירות! לא בכדי נקרא בית המקדש בשם 'בית תפילה לכל העמים'!".

באותו הרגע, משפחת גרוסמן מצאה לעצמה פינה שקטה בטרמינל, ור' אהרן כינס את ילדיו סביבו, שולף מתוך תיק היד צרור דפים שהכין מראש. היה זה סיכום תמציתי של דיני הטומאה והטהרה השכיחים. הוא עבר לאט לאט, מבלי להחמיץ שום פרט, משנן את הכללים - כאילו היתה זו הפעם הראשונה. הם הקשיבו בריכוז, דרוכים. לכולם היה ברור: לא מדובר בידע תיאורטי... מדובר בידע חיוני, שיקבל משמעות ממשית בעוד שעות ספורות!

אולם אז, לפתע, באמצע משפט - שולמית נעמדה ופניה החווירו. "מה קרה?" שאל ר' אהרן והרים את עיניו מהדפים. "הדלת..." היא לחשה. "לא נעלתי את הדלת. פשוט... שכחתי".

לרגע, האוויר סביבם קפא. שלמה זלמן שלף את מכשיר הטלפון מכיסו. "למי יש מפתח?" שאל בנימה עניינית, אך אמו השיבה מיד: "לאף אחד! לפני שבוע שכחתי את המפתח שלי בבית, ולכן לקחתי ממשפחת פרידמן את המפתח שהיה אצלם באופן

קבוע... התכוונתי להחזיר אותו מיד - אבל זה נשמט מזיכרוני...".
פניה של שולמית האדימו כעת, וקולה נשבר. ר' אהרן הביט בה לרגע, ואז חייך ואמר בשקט אך בשלווה מוחלטת:

"שולמית... התורה מבטיחה לנו: 'ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות את פני ה' אלוך שלוש פעמים בשנה! אנחנו משתדלים תמיד לנעול את הבית, משום שמוטלת עלינו חובת השתדלות... אך אם שכחנו? בדיוק לשם כך ניתנה ההבטחה! היא אמנם נאמרה ביסודה לגבי שלושת הרגלים, אולם חכמינו לומדים מכך ש'שלוחי מצווה אינם ניזוקים', וכלום אין אנו שלוחי מצווה בזמן שאנו עולים להיראות בפני המלך בהיכלו ולהקריב קרבן תודה על הצטרפותו של נער יהודי נוסף לצבאו? הבית שלנו שמור בשמירה שמיימית, השמירה הכי טובה שיכולה להיות! אין צורך לעשות מאומה!" סיים ר' אהרן.

שולמית הנהנה בראשה. דמעה של הקלה נצנצה בזווית עינה, וניכר היה שמטען כבד סר מעל ליבה. דבורה, שישבה מן הצד, חשה בהתרגשות מציפה אותה: הידיעה שמישהו, למעלה, רואה ושומר, משום שהוא מחכה להם - המחשבה הזו היתה עוצמתית במתיקות שלה.

ואז, נשמעה כריזה רכה: "נוסעי טיסה 318 לירושלים - מתבקשים לגשת לשער 7". ר' אהרן היה הראשון שקם, קיפל את הדפים והחזיר אותם לתיק היד. הילדים קמו בעקבותיו, תפסו כל אחד את חפציו, העיפו מבט אחרון סביבם - ופנו אל עבר השער.

פרק ג':

ברוכים הבאים לירושלים

שעות הטיסה הארוכות חלפו באווירה של ציפייה דרוכה ושקט פנימי. המטוס שייט בגובה רב, מנועיו זמזמו ברקע, ובתא הנוסעים, בני משפחת גרוסמן, כמו שאר העולים לירושלים שחלקו עמם את הרגעים הללו - היו שקועים איש איש בעולמו, לבבותיהם כולם מכוונים לאותה מטרה - ירושלים.

ר' אהרן ישב בטור השמאלי, במושב האמצעי, בין שלמה־זלמן ליהודה. הוא דפדף מעט בחוברת שחולקה בטרמינל, סקר את העדכונים וההנחיות החדשות, ואז סגר אותה, הכניס לכיס חליפתו, ופתח את ה'מסילת ישרים' שהכין מבעוד מועד.

הוא קרא בשקט, מתעמק. "צריך להכין את הנפש!" הרהר בליבו. "עוד מעט מגיעים לירושלים, אבל זה לא מספיק 'להגיע'... צריך להתקרב! לטרקלינו של מלך, אי אפשר לבוא בלי ללטש את הנפש עוד ליטוש אחרון!".

שלמה־זלמן ישב לצידו של אביו, ראשו רכון מעל הגמרא הקטנה שלקח איתו, ואצבעו עוקבת אחר השורות המוכרות בעודו משנן בלחש את המסכת שנלמדה בישיבתו. הבעת ריכוז עמוק היתה נסוכה על פניו. בהמשך הטיסה, הוא תכנן לעבור

שוב על סיכומי השיעורים המיוחדים שנמסרו בישיבה לקראת סוף זמן חורף שעבר, כהכנה לקראת העלייה לרגל. הם נגעו בסוגיות מעשיות, והוא היה נחוש לא לשכוח אף פרט.

יהודה, לעומתו, פתח תחילה את המסך הקטן שמולו. על הצג הבהבו מראות שסחפו אותו מיד. תיעודים חיים מרגעים נשגבים ובלתי נשכחים בחיי ירושלים: שמחת בית השואבה, הקרבת קרבן הפסח, ועוד.

הצפייה הציתה בו זיכרונות עמוקים, מתוקים, של רגעים רבים שנחקקו בו בעוצמה בעת ביקוריו הקודמים בעיר. זה לא היה מזמן: אך לפני חודשים ספורים עלה עם משפחתו לרגל לחגוג את חג הסוכות, ולא הרבה לפני כן הם חגגו את חג השבועות ואת חג הפסח בירושלים, אך יהודה הרגיש כאילו היה זה לפני עידן ועידנים.

ואולי, בעצם, הוא זה שהשתנה, גדל ובגר מאז? היתה לו ההרגשה, שבביקורו הנוכחי הוא יחוה את ירושלים אחרת מכפי שהכיר, עמוק יותר. לא כילד הנלווה אל הוריו, אלא כגדול, כמצווה ועושה, כחייל בצבאו של המלך הנורא השוכן במקדשו ורוחו מרחפת על עיר קדשו.

ככל שבהה במסך, כך גאתה ביהודה ההשתוקקות לעמוד שם כבר, בירושלים, בשערי המקדש. ובכל זאת, לאחר זמן מה כיבה אותו, כמו מתעורר מחלום בהקיץ. צפייה, מרגשת ככל שתהיה, אינה מספיקה. הגיע הזמן להכנה האמיתית. הוא פתח בנחישות את הכרך הקטן של משניות הכיס בו הצטייד מראש, ושקע בלימוד.

לא הרחק משם, בטור האמצעי, ישבה שולמית. היא וידאה שכל הילדים מסודרים ולאף אחד לא חסר דבר, ומחשבותיה נדדו בין ההכנות האחרונות לבין הציפייה הדרוכה לקראת הבאות.

בשלב כלשהו, שלפה מתיקה ספר תהילים קטן, ושקעה במילותיו הקדושות של נעים זמירות ישראל, שפתיה נעות בתפילה חרישית.

יוסי בן השבע, שישב לצידה של אמו, שקוע היה בצעצוע מגנטי צבעוני שקיבל מהדייל. אצבעותיו הקטנות נעו בזריזות ובריכוז, כאילו העולם כולו הצטמצם לכדי אותם חלקים קטנטנים. הוא היה שקט מהרגיל, כמעט לא הרים את מבטו. ספק אם הצליח להבין את גודל השעה, את משמעות הנסיעה לירושלים, אבל משהו מההתרגשות הדרוכה, מהשקט הרוטט שסביבו - חלחל גם אל ליבו הקטן וניכר בעיניו הגדולות והערניות.

דבורה ושרה-לאה ישבו בהמשך השורה. דבורה בת החמש עשרה דפדפה בספר קריאה שסיפר על צדיקים שחיו ופעלו בירושלים של פעם, מבטה נודד לפרקים אל נוף העננים חסר הצורה שנשקף מבעד לחלון הקטן.

שרה-לאה הקטנה, בת השמונה, היתה עסוקה בחוברת שחולקה במהלך הטיסה, ובה ציורים לצביעה מהווי ירושלים: השערים, החומה, הר הבית ועוד מקומות שהיא לא הכירה מספיק. מדי פעם, הראתה לאחותה הגדולה בגאווה את פרי עמלה. בחיקה מונחת היתה בת לוייתה הצמודה: הבובה יהודית, ממנה לא נפרדה אפילו לרגע.

הטיסה נמשכה שעות ארוכות, אך אף אחד לא התלונן. הקטנים נרדמו בשלב כלשהו, אך הגדולים - לא הצליחו לעצום עין. ההתרגשות היתה עוצמתית מדי, נוכחת מדי, עד שלא הותירה להם סיכוי להירדם. במהלך הטיסה כולה הם הרגישו כמו קול פנימי שלוחש באזנם: "אנחנו מתקרבים... עוד מעט!".

הנחיתה היתה רכה. גלגלי המטוס נגעו במסלול בשדה התעופה 'נבואה שעריך', בלב שפלת יהודה. אור חורפי, צלול וקר, החל

להסתנן ממזרח, צובע את השמיים הנמוכים בגווני ורוד עדינים ומאיר במעורפל את קווי המתאר של הגבעות. על המסלול הרטוב, שריד לגשם קל שירד במהלך הלילה, הצללים היו עדיין רכים ומטושטשים.

כשהשרוול התחבר והדלתות נפתחו, משפחת גרוסמן נשפכה החוצה עם הזרם האנושי. הם פסעו במהירות במסדרונות המוארים, מונעים מכוחו של געגוע עמוק. כמו מי שחזר לשכונת ילדותו, ורק מחכה לפתוח את הדלת ולחזור - הביתה.

לאורך המסלול עד לאולם הבידוק, ניצבה שורת דגלים קטנים, נעוצים במרווחים שווים. צבעם היה תכלת עמוק, שולי זהב דקים עיטרו אותם, ובמרכזם - אריה בעמידת גאון על סלע, ומאחוריו שלושה הרים מופשטים וענפי זית קלועים בצדדים. המילים 'מדינת יהודה', נרקמו מתחת לסמל, באותיות בעלות ניחוח קדום. הגרוסמנים חלפו על פני הדגלים, שתנועתם הקלה ברוח נראתה כאילו גם הם מנופפים לשלום לילדים השבים הביתה.

בעמדת ביקורת הדרכונים - קידמו את פני הבאים שוטרים של מדינת יהודה, לבושים במדים בצבע כחול כהה, ועל שרוולם רקום בזהב סמל המדינה. למתניהם, חגרו רבים מהם חגורות לבנות בוהקות שבלטו על רקע מדיהם הכהים, חגורות טהרה, שהעידו על כך שאינם טמאים בטומאה העלולה לטמא אחרים. הם חייכו חיוך רחב, חתמו על הדרכונים בזה אחר זה, וחזרו שוב ושוב: "ברוכים הבאים".

לצידם של השוטרים, עמד אדם נוסף. הוא לא השתתף בתהליך: לא בירך, לא חתם. גם לא חייך. מדיו היו אפורים־כהים, חגורה חומה למתניו, ועל שרוולו סמל מתכתי - משולש שבמרכזו עיגול קטן. הוא עמד בשקט, מביט בלי לומר מילה, ומדי פעם הקליד משהו במכשיר כסוף שאחז בידו. דמותו הפיצה סביבה תחושת צינה קלה, שונה כל כך מזו ששידרו נציגי מדינת יהודה.

כשהתרחקו מעט, יהודה פנה אל אביו: "אבא... האיש ההוא עם המדים האפורים - הוא לא היה שייך אליהם, נכון? היה לו סמל אחר...". ר' אהרן הנהן. "לא, הוא לא משלנו. הוא נציג של בר"ש".

"מה זה בר"ש?" שאל יהודה, ור' אהרן הביט בו לרגע. "זה סיפור ארוך, יהוד'לה. עוד יגיע הזמן לספר אותו". ואז הוסיף בלחש, כמעט לעצמו: "תזכור - לא כל מי שנמצא בירושלים, שייך באמת לכאן!".

הילדים כבר רצו לפרוץ קדימה, אבל ר' אהרן עצר בעדם בעדינות והזכיר: "המזוודות!". בני המשפחה פנו אל עבר המסוע, והמתינו לכבודה שתגיע. הם היו דרוכים וקצרי רוח, אך לא היתה ברירה. כעבור רגעים ספורים - המזוודות הגיעו. אחת, ואז עוד אחת, ולבסוף השלישית - שהתקדמה בעצלתיים. המבוגרים מיהרו לתפוס בידיות המזוודות הגדולות, מוודאים שכל הציוד נאסף, וכל בני המשפחה החלו לנוע במהירות יחד - אל עבר תחנת הרכבת.

כשיצאו מדלתות הזכוכית של הטרמינל, אל עבר תחנת הרכבת - היכה בהם משב רוח חורפי קפוא. הם הידקו את מעיליהם, והצטופפו יחד על הרציף הפתוח. הקור הרגיש עוצמתי במיוחד, אחרי החום הנעים ששרר בטרמינל עצמו.

ר' אהרן ושלמה זלמן ניגשו במהירות אל מכונת הכרטיסים האוטומטית. הקשה זריזה על המסך, ותוך רגע הופקו הכרטיסים המודפסים, ועליהם פירוט המקומות השמורים לנסיעה המרגשת לירושלים.

קול בלימת הרכבת נשמע בדיוק כשהגיעו אל הרציף. המבוגרים מיהרו להעמיס את המזוודות אל תא המטען המרווח שבקצה הקרון המיועד להם, משווים בינו ובין מספר הקרון שהופיע

על גבי כרטיס הנסיעה. מיד לאחר מכן נכנסו כולם אל הקרון המחומם, מאתרים את מקומותיהם המסומנים ומתיישבים באנחת רווחה. סוף סוף הם כבר כאן, פסיעה אחרונה בדרך אל היעד הנכסף.

הדלתות האוטומטיות נסגרו מאחוריהם כמעט מיד, והרכבת החלה לגלוש החוצה מהתחנה. בליבם, הגרוסמנים כבר דהרו קדימה, מנסים לדחוף את הקרון באמצעות מחשבתם, מהר יותר, אל עבר עיר הקודש.

יהודה הבחין, כי מעל הדלת המקשרת בין הקרונות, נקבע שלט דיגיטלי שהכריז: "אין לעבור בין הקרונות". "מה הסיבה לכך?" שאל את אביו, מצביע אל עבר השלט, ור' אהרן הסביר: "אתה בוודאי זוכר שברכבות, בירושלים, ישנם קרונות טהרה - המיועדים לטהורים, וקרונות אחרים שמיועדים למי שעדיין אינם כאלו. כשקנינו את הכרטיסים, ההזדהינו כאורחים מחוץ לארץ, ולכן שובצנו, באופן אוטומטי, בקרון שאינו מיועד לטהורים. הקרון הסמוך לעומת זאת, הינו כנראה קרון טהרה, ולכן המעבר בין הקרונות אסור!".

יהודה הקשיב בסקרנות, ונראה שהתשובה הניחה את דעתו. הוא שתק לרגע, מביט מהחלון, אולם לאחר שעה קלה הפר שוב את הדממה: "למה הרכבת נוסעת לאט כל כך?" שאל בקול נרגש. ר' אהרן חייך והשיב לו: "זו לא הרכבת שנוסעת לאט... זה הלב שלך שממהר! הוא כבר נמצא בירושלים! אתה צודק... כולנו מרגישים כך!".

הנוף הנשקף מבעד לחלונות הגדולים, המבריקים, החל מתחלף. הוא נעשה הררי יותר, אך הרכבת טיפסה בלי מאמץ. בתחילה - הופיע אזור תעשייה: מבני בטון אפורים, מחסנים גדולים, אנטנות. הרכבת חלפה על פניהם במהירות, ואז - שדות, כרמים, חלקות חרושות. גבעות ירוקות ורעננות, שטופות בגשמי החורף, שהלכו והתעגלו ככל שטיפסו לגובה.

ואז, סוף סוף, היא הופיעה. **ירושלים.**

החומה הגבוהה, הלבנה, נפרשה לפניהם לאורך רכס ההר ככל שהרכבת התקרבה, שיניה העליונות משוננות ככתר מלכות על ראש הגבעות. אור הבוקר הרך, שזה לא מכבר עלה במזרח, ליטף את האבנים הגדולות, המסותות בקפידה, והן נצצו באור חיוור.

מבטם של הנוסעים נח לרגע על השערים האדירים, ובפרט על השער המערבי הגדול, בעל קשת האבן העצומה, דרכו עתידה הרכבת להיכנס אל תוך העיר המוקפת. אך עיניהם לא התעכבו זמן רב על החומה. כמו נמשכות בכוח מגנטי מהפנט הן כבר טיפסו מאליהן מעלה, אל מעבר לשיניה הבוהקות - ונשימתם נעתקה.

הם ראו אותו.

מבנה אדיר, עצום בגודלו, מתנשא מעל העיר, מזדקר אל על, כשחלקו העליון, המעוטר זהב בוהק - נראה כמו אבן חן בראש כתר מלכות. קירותיו הלבנים והגבוהים החזירו את אור הבוקר הרך, והוא קרן כולו באור שמיימי.

בית המקדש.

לא היה צורך להסביר מאומה. כל נוסעי הקרון נאלמו, ליבם מחסיר פעימה, עיניהם מרותקות אל המחזה. לרובם, לא היתה זו הפעם הראשונה בה הגיעו לירושלים, אולם הרגע הזה, בו בית המקדש נגלה לעין - גרם בכל פעם מחדש לפרץ אדיר של התרגשות.

המבוגרים התרוממו מעט במושב, הילדים נצמדו אל החלון, איש לא אמר מילה - אבל דמעות דווקא היו שם. הרבה עיניים הבריכו. הרבה לבבות רעדו. בקרון הרכבת, שנוסעיה כולם היו בדרכם אל עיר הקודש - עברה אותה תחושת השתאות נשגבה: זהו. הגענו. זה באמת קורה!

יהודה הושיט את ידו אל כיסו, מבלי להתיק את עיניו מהחלון. אצבעותיו גיששו אחר המצלמה החדשה שקיבל כמתנת בר מצווה מוקדמת: מצלמה של ירושלים. עשויה כולה פלסטיק, ואטומה לחלוטין למים - כך שניתן להטבילה אם תטמא. הוא שלף אותה במהירות, נרגש לצלם את התמונה הראשונה של עיר הקודש.

מבטו התפצל. הוא המשיך לבהות בערגה בעיר וביהלום שבכרתה, ובמקביל, כיוון את המצלמה כך שהתמונה המפעימה תופיע במרכז המסך הקטן. קליק קטן נשמע. יהודה העיף מבט חטוף, והתאכזב. "אין סיכוי... תמונה, חדה ככל שתהיה, לא תוכל להעביר את עוצמת המראה ואת הקדושה שאופפת אותו!" הרהר לעצמו, והחזיר את המצלמה אל כיסו, מבין שניסיון נוסף לא ישיג תוצאות טובות יותר. במקום זאת, הצמיד את עיניו אל זכוכית החלון, והמשיך להתבונן.

כשהתקרבו אל החומות, כבר ניתן היה להבחין בפרטים. המסך הדיגיטלי שהיה קבוע מעל שער הכניסה המערבי, התעדכן בדיוק באותו הרגע: "ברוכים הבאים לירושלים. מספר השהים בעיר כעת: 15,423,678". יהודה הפנה את ראשו אל אביו: "אבא... ירושלים גדולה מספיק כדי להכיל כל כך הרבה אנשים? איך זה הגיוני?" תהה.

ר' אהרן חייך, ואז השיב ברוך: "יהוד'לה... ירושלים גדולה, בדיוק כמה שצריך. ירושלים היא לא עיר של מטרים... ירושלים היא עיר של קדושה, ולכל יהודי יש בה מקום, תמיד! לא משנה כמה יהודים יגיעו - כל אחד מהם ימצא בה את מקומו! ואל תשכח... אנחנו כעת בסתם יום של חול... בשלושת הרגלים - המספר הזה מכפיל ומשלש את עצמו, ועדיין - בירושלים תמיד יש מקום לכולם!".

באותו הרגע, התעוררה מערכת הכריזה לחיים וקראה בקול יציב אך כזה שהתרגשות שזורה בו: "ברוכים הבאים לירושלים!

עיר הקודש מאמצת את בניה אל חיקה באהבה". שולמית שלחה יד ואחזה בידה של שרה־לאה הקטנה. שלמה־זלמן עצם עיניים. הם לא דיברו. הם פשוט הרגישו.

המולה שררה בטרמינל התחנה המרכזית של ירושלים. אלפי אנשים, תיקים, עגלות, קולות שיחה, קריאות הכוונה של דיילים, מסכים מהבהבים. אבל באוויר היה משהו אחר: התרגשות. חמימות. מין מתח של געגוע. כמעט כולם שם - היו בדיוק כמותם: ילדים של אבא, שחזרו זה עתה אל חיקו, ממקום מושבם בניכר.

השעה היתה שעת בוקר מוקדמת, אך הגרוסמנים לא הרגישו בעייפות. הם היו נרגשים מדי, וכבר השתוקקו לגלות היכן ישובצו לאירוח בתקופת שהותם בעיר. משום כך, מיד לאחר שפרקו את המזוודות מתא המטען, מיהרו לצעוד דרך המעבר התת-קרקעי שהוביל היישר אל מרכז השיבוץ. זה היה המקום הראשון בו עבר כל אורח בירושלים.

מרכז השיבוץ היה ממוקם במבנה גדול, מעוטר באבן ירושלמית. כבר בכניסה - קידמו את פניהם שלטים מאירי עיניים שליוו את התהליך כולו. המסלול היה מסומן בבירור, ומערכת ממוחשבת ניהלה את התורים באמצעות מסכים גדולים. בקצה האולם, בעמדות מסודרות, ניצבו עשרות הפקידים, לבושים במדים ייצוגיים וחגורים ברובם בחגורות טהרה, וקידמו את פני הבאים בחיוך רחב.

מאחוריהם, השתרעה על הקיר כרזה ארוכה שנשאה את סמל המדינה בגאווה: האריה המוזהב על הסלע, שלושת ההרים, עלי הזית - כולם רקומים על רקע קטיפתי בצבע תכלת עמוק. מתחת לסמל, הופיע הכיתוב: "מדינת יהודה - עיר המלך, פתוחה לכל בניו!".

בתוך האולם - השתרך תור. לא ארוך, אבל דרוך. ר' אהרן ניגש אל עמדת ניהול התורים, ולקח מספר: 148. הוא הביט אל עבר הלוח הדיגיטלי. ברגע זה, מספר 117 קיבל שירות, אולם נוכח העובדה שלפחות עשר עמדות היו פעילות - לא היתה צפויה המתנה ממושכת מדי.

"אבא, מה יהיה אם נגיע לעמדת השיבוץ ונגלה שאין מקום פנוי בעבורנו?" שאל יהודה בחשש, אך ר' אהרן הבהיר בטון נחרץ וחד משמעי: "אין דבר כזה, יהוד'לה! מעולם, מאז שירושלים עומדת על תילה, לא קרה שיהודי הגיע - ולא היה לו מקום ללון!".

שלמה-זלמן זקף גבה. "אבל.... איך זה עובד, אבא?" תהה בקול, ור' אהרן הסביר בשקט: "זה אחד הניסים של ירושלים! אתם תפגשו עוד ניסים רבים... אבל זה, בלא ספק, הנס הראשון שמקדם את פניו של כל אורח בעיר הקודש!".

"אני יודע, אבא... 'מעולם לא אמר אדם צר לי המקום שאלין בירושלים'!" ציטט שלמה-זלמן, "אבל אני מנסה להבין איך זה קורה בפועל, במציאות! אם בירושלים יש מספר מסוים של מיטות, ומספר הבאים עולה על מספר המיטות הפנויות - איך ייתכן שיהיה מקום לכולם?" שאל, ור' אהרן נעץ בו מבט רך והשיב:

"שלומי, זה בדיוק טיבו של נס! מה שאנחנו יכולים להבין בשכל, לא נתפס בעינינו כ'נס'... ה'נס' נכנס לתמונה - כשהשכל מפנה את מקומו! גם אם בירושלים יהיו הרבה יותר אנשים ממספר המיטות הפנויות, לכל אחד מהם יהיה מקום נוח ללון!". שלמה-זלמן השתק, מנסה לעבד את משמעות הדברים.

גם ר' אהרן שתק לרגע, מניח להסבר לחלחל, ולאחר מכן המשיך: "פעם, לפני עידן המחשבים, התהליך היה ידני כולו. היו קלסרים, תיקיות וטפסים מסודרים. פקידים היו סוקרים רשימות ארוכות

וצפופות, משווים ומתאמים בין מארחים לאורחים. ובכל זאת - היה סדר והכל עבד, וגם אז, תמיד היה מקום לכולם, בנס!".

"והיום?" שאלה דבורה. "היום הכל הרבה יותר פשוט!" השיב ר' אהרן. "המערכת ממוחשבת. השיבוץ נעשה בצורה אקראית לחלוטין - כדי שאף אחד לא ירגיש מקופח. אף אחד לא 'בוחר' - ואף אחד לא 'נבחר'. כולם מתקבלים - בשווה!".

דבורה שתקה לרגע, הרהרה בדברים ששמעה, ואז שאלה: "אבל... דווקא משום שהכל ממוחשב ומסודר כל כך, אני לא מבינה: למה לא ניתן להשתבץ לאירוח מראש, עוד לפני שמגיעים לירושלים? זה היה הרבה יותר פשוט!" טענה, ור' אהרן חייך חיוך קטן והסביר:

"הסיבה לכך נעוצה בעובדה שבירושלים, לא מגרשים אף אחד! אין מצב שבו יהודי יקבל תאריך סיום לשהותו בעיר. אף אחד לא יגיד לו 'זמנך תם'. כל עוד יהודי נמצא בירושלים - מקומו שמור לו! רק כשהוא באמת יוצא - המערכת מתעדכנת, והמקום מסומן כפנוי. לכן, השיבוץ לא יכול להתבצע מראש, משום שמקומות האירוח מתעדכנים רק בזמן אמת!".

הילדים שתקו. הדברים היו פשוטים, אך התחושה היתה עמוקה ומילאה את הלב בחמימות.

רגע לאחר מכן, נשמעה ההכרזה: "מספר 148 - מתבקש לגשת אל עמדת שיבוץ מספר 6". הגרוסמנים קמו ביחד, וניגשו אל העמדה המתאימה. הפקיד, בחור צעיר וחייכן, קידם את פניהם בחום.

כמה שאלות קצרות - שם משפחה, מספר נפשות, משך השהות המשווערת - ותוך רגע הודפס דף קטן ועליו 'מספר אורח' וכתובת השיבוץ. הפקיד הושיט את הדף לר' אהרן ואמר: "שובצתם אצל משפחת צדוק, רחוב מעלה שלם 22. הם קיבלו זה עתה הודעה שאתם בדרך, כך שאתם כבר יכולים להגיע!". ר' אהרן הודה לו בניע ראש, ומשפחת גרוסמן עזבה את העמדה.

רק אז, הבחין ר' אהרן בהבעת פניו של יהודה. היא שיקפה אכזבה, ואפילו דמעה קטנה נצצה בזווית העין. "חשבת..." הוא התחיל לומר, מתלבט אם לחשוף, אך לבסוף לא הצליח לעצור בעד המילים: "חשבתי שנהיה שוב ב'הילטון'... או לפחות בדירה פרטית... אני לא יודע... זה מרגיש מוזר להתארח אצל מישהו זר!".

שלמה־זלמן הפנה את ראשו אל יהודה, מבטו נוזף. "זה מה שמעניין אותך עכשיו? אנחנו בירושלים! שכחת? אתה אמור להיות גדול!" סנט באחיו, שעניו החלו מתערפלות בדמעות. הוא לא התכוון להישמע מפונק... ממש לא. הוא הרגיש ששלמה־זלמן צודק בכל מילה, ובכל זאת - לא היה בכך כדי להקהות את התחושה, רק לגרום לו להתבייש. וזה כאב.

לבסוף, היה זה ר' אהרן שנחלץ לעזרתו. "שלוימי, תן לו רגע! מותר להרגיש אכזבה!" אמר, והניח יד על כתפו של יהודה. "אני מבין אותך, יהוד'לה. אבל חבל שתצטער לחינם... אתה אולי אינך זוכר, אך זו לא הפעם הראשונה בה אנו משובצים לאירוח אצל משפחות בירושלים, ועד כה - תמיד זה היה נהדר! תושבי ירושלים שמחים לארח, והם עושים זאת מכל הלב! ובכלל, מי יודע? אולי לבסוף יתברר, שדווקא משפחת צדוק תעניק נופך מיוחד לביקור הזה בירושלים?".

יהודה הנהן וניגב דמעה סוררת. "אתה צודק, אבא. אני לא אתן לזה להרוס לי את הרגעים שכל כך חיכיתי להם!" אמר, ואביו הניח לו לארגן בעצמו את תחושותיו מחדש.

ר' אהרן קיפל את דף השיבוץ ותחב אותו לכיסו. לאחר מכן, הוא והילדים אחזו כל אחד בתיק או מזוודה, ופנו אל עבר הדלתות האוטומטיות של אולם השיבוץ, שנפתחו לפניהם בחריקה חרישית - כמו מזכירות: "ברוכים הבאים לירושלים, אך צעדו ביראה!".

הם חלפו מבעד לפתח - והנה, הם כבר כאן. בירושלים. באמת. המסע בא אל קיצו.

מול הפתח, היתה ככר קטנה, ובמרכזה תורן אבן ישן אך בוהק. עליו, התנוסס הדגל - דגל מדינת יהודה. מעליהם, השתרעו שמיים של בוקר חורפי ירושלמי; עננים לבנים פזורים שטו על רקע תכלת עמוקה וצוננת. האוויר היה חד וצלול, והאור, על אף שהיה בהיר, נשא עמו את הקרירות המיוחדת של הרי יהודה.

אולם היה משהו ששבה את תשומת ליבם של הגרוסמנים עוד לפני שהספיקו לתת דעתם לכיכר, לדגל המתנופף, או למזג האוויר. היה זה הריח.

הריח הזה היה מתוק ועשיר, ריח שאין דומה לו בכל העולם, ריח שאין לטעות בו. אותו ניחוח עתיק וקדוש, שנדמה היה כאילו ירד היישר מגן עדן ומילא את אוויר הבוקר הקר הצלול של ירושלים. הוא חדר לנחיריים, נספג בבגדים, אך יותר מכל - הוא נגע ישירות בנשמה.

"אבא..." נפלטה קריאת התפעלות חרישית מגרונה של דבורה, ועיניה בהקו. גם שלמה-זלמן ויהודה עצרו מלכת, נושמים עמוקות, חיוך של אושר טהור מתפשט על פניהם. אפילו הקטנים, יוסי ושרה-לאה, הפסיקו להתבונן סביבם והרימו את ראשם, מרחרחים את האוויר בתמיהה מתוקה. כולם ידעו, בלי צורך במילים, עוד לפני שהמחשבה הספיקה להתגבש: זהו ריח הקטורת.

ר' אהרן עצם את עיניו לרגע, נושם את הריח המוכר והאהוב, ריח שסימל יותר מכל את הקירבה לשכינה. הוא פקח את עיניו והעיף מבט בשעונו. המחוגים הצביעו על השעה שמונה בבוקר, אולי כמה רגעים מאוחר יותר. "ברוך השם!" מלמל בהתרגשות שקטה, "זכינו. הגענו בדיוק בזמן. זוהי שעת הקטרת קטורת של שחרית בבית המקדש. ריח הקטורת - הוא הראשון שמקדם את פנינו בשובנו הביתה, לירושלים!".

אולם אז, בעוד ריח הקטורת העשיר עדיין אופף אותם, ממלא כל חלל בנשמה - החל מתפשט באוויר דבר מה נוסף.

הפעם, היה זה צליל.

קול נגינה מופלא, טהור, שהרעיד מיתר נסתר ועמוק בלב. התלוותה אליו שירת מקהלה, נדירה באחידותה, מין הרמוניה שמיימית שכמו נבעה מלב העולם ונישאה על כנפי רוח הבוקר.

"זו... זו שירת הלוויים!" קרא שלמה-זלמן בהתרגשות חרישית, קולו כמעט נחנק מהשתאות, והצביע ביד רועדת קדימה - אל הכיוון הכללי של הר הבית, ממנו נדמה היה שהצלילים בוקעים.

אי אפשר היה לזהות את המילים במדויק ממרחק זה, אך המנגינה עצמה, התווים העתיקים והקדושים, חדרו את כל המחסומים, הילכו קסם על השומעים ונגעו ישירות בעצבי הנפש. "אני מרגיש... כאילו הלב שלי שר!" מלמל לעצמו יהודה חרש.

משפחת גרוסמן עמדה מרותקת למקומה, נפעמת. הם עצמו שוב את עיניהם, לא מתוך עייפות אלא מתוך רצון לחוש, לספוג, להתמסר כליל לחוויה הרוחנית העוצמתית הזו שעטפה אותם מכל עבר - ריח הקטורת וצלילי שירת הקודש.

רק לאחר רגעים ארוכים, כשהמנגינה השמיימית החלה דועכת ומתפוגגת אט אט, כמו הד רחוק שנעלם - הם פקחו את עיניהם והסבו את ראשם. רק אז, מששחררו מאחיזת הקסם של הריח והצליל - התפנו סוף סוף להתבונן סביבם.

הרחוב בו עמדו, היה פשוט. מדרכה עשויה אבנים משתלבות, אך נקייה כל כך - מצוחצחת ממש. אנשים רגילים עברו ברחוב, משוחחים זה עם זה, מצחקקים פה ושם. המראה היה שגרת כמעט, אך הלב הרגיש משהו אחר. הלב הרגיש כמו בפתחו של ארמון... אחרי הכל, הם הלא היו בירושלים! ממש!

ברגע הבא, הם כבר החלו מבחינים במאפייניו הייחודיים של הרחוב הירושלמי. ראשונה למשוך את תשומת ליבם, היתה הדממה. רכבים חלפו, אבל השקט היה מוחשי. לא נשמעו צפירות, ואפילו לא רעם מנועים. כלי הרכב - היו חשמליים כולם, והם נעו חרישית בכבישים.

יהודה הביט סביבו, ושאל בקול שקט: "אבא... המכוניות בירושלים... זה בכוונה, נכון?". ר' אהרן הבין בדיוק על מה הוא מדבר, והשיב מיד: "כן, יהוד'לה! בירושלים - נוסעים רק רכבים חשמליים. זו העיר של המלך, והיא צריכה להיות נקיה לגמרי. בלי פיח, בלי זיהום אוויר!".

באותו רגע ממש חלף לידם רכב טאטוא אוטומטי, שינק אבק בלתי נראה משולי המדרכה והעניק ברק חדש לאבני הרחוב. "אתם רואים את זה?" הצביע ר' אהרן והסביר, בעיקר לקטנים שעדיין לא הכירו את ירושלים מספיק, "בירושלים יש מאות כאלה! הם עובדים כל הזמן, מסביב לשעון! זה מיועד בראש ובראשונה לכבודה של ירושלים, פלטרין של מלך, אך לא רק: בירושלים - חשוב לוודא שלא יימצא דבר מה העלול לטמא!".

הגרוסמנים גררו את המזוודות, והתקדמו אל עבר תחנת המונית הסמוכה. רכבי השירות היו מבהיקים בניקיונם, אחידים בצבעם התכלכל, והנהגים - כולם מבני ברית - לבושים במדים מכובדים.

הנהג הראשון בתור, בחור מזוקן שחיוך מאיר נסוך על פניו, סימן להם להתקרב. הוא פתח עבורם את דלת המונית הגדולה - רכב חשמלי מרווח בעל שבעה מקומות ותא מטען גדול. בזריזות ובמיומנות הם העמיסו את המזוודות, נעזרים בנהג, ואז התיישבו במושבים הנוחים. ר' אהרן הציג את פתק השיבוץ עם הכתובת. "משפחת צדוק, מעלה שלם 22", קרא הנהג והנהן בהבנה, "מכיר את הכתובת. נסיעה טובה, וברוכים השבים הביתה!".

הוא שילב הילוך, והמונית השקטה החלה לגלוש ברחובותיה של עיר הקודש, נושאת את המשפחה הנרגשת אל משכנה הזמני.

פרק ד':

מישפחת צדוק

המונית החשמלית גלשה בשקט מופתי על פני רחובותיה הנקיים להפליא של ירושלים. התנועה זרמה ללא עיכובים. מבעד לחלונות נשקפו הבתים עטויי האבן, שטופי אור בוקר חורפי, רך ורגוע. אנשים הלכו ברחובות בנחת, פניהם קורנות בשלווה ייחודית.

לפתע, לחש יהודה, שישב צמוד לחלון: "אבא... מעניין... יש פה משהו שונה באוויר...". שלמה־זלמן, הצטרף בשקט: "זה נכון, אבא... ממש מרגישים את זה! הכל פה, כאילו... זך יותר!".

ר' אהרן חיך. "זה האוויר וזו האווירה של ירושלים, ילדים. זו לא רק הצלילות, שנובעת בין השאר מכך שבירושלים אין רכבים מזהמים או מפעלי תעשייה שפוגעים באיכות הסביבה... זה הרבה מעבר: באוויר של ירושלים יש משהו שמרגישים בנשמה!".

המונית חלפה על פני כיכר קטנה ומטופחת, שבמרכזה ניצב שעון שמש עתיק, עשוי אבן בהירה ומעוטר בפיתוחי נחושת עדינים. קרני השמש הטילו צל מדויק על לוח השעות החרוט בו. "אני זוכר את הכיכר הזו!" קרא יהודה בהתרגשות, כשחוויות

הביקורים הקודמים החלו צפות ועולות בזיכרוננו. ר' אהרן הנהן. "אכן, זו אחת מפינות החמד הייחודיות שבירושלים, המשמרת בתוכה מזכרות רבות מהעבר - לצד כל החידושים," אמר, אך לא הרחיב, מותיר למראה לדבר בעד עצמו.

"זה מוזר, אבא... אני לא רואה כאן בכלל מרפסות סוכה! חזיתות הבתים חלקות וישרות! יש חלונות גדולים, אבל המרפסות - מקורות כול!" קרא יהודה בפליאה, תוהה על כך שדווקא בירושלים, בה הריכוז היהודי הגדול ביותר בעולם, לא חשבו על הצורך הבסיסי כל כך במרפסות סוכה הפתוחות היישר אל הבתים.

שלמה-זלמן, שכבר למד את הסוגיה בישיבה, ביקש את רשותו של אביו להסביר. "אדרבה! הבה ונשמע כולנו!" הגיב ר' אהרן, ושלמה-זלמן פתח בנימה ידענית:

"זו תקנה מקומית בירושלים, בגלל החשש מפני טומאת אוהל! אם תהיה מרפסת שבולטת לרחוב, וחלילה תעבור מתחתיה לוויה, או אפילו יעבור אמבולנס שמוביל נפטר - הטומאה תמשיך הלאה, והיא עלולה להתפשט למקומות שאף אחד אפילו לא מעלה בדעתו מבלי שישלוט היטב בהלכות טומאה וטהרה!".

ר' אהרן חיך חיוך קטן של הערכה. "נכון מאוד, שלוימי. למדת יפה! כדי לשמור על טהרה, הבתים בירושלים בנויים כך שאין בהם מרפסות חזיתיות הבולטות לעבר רשות הרבים. ואגב, זו הסיבה לכך שהעצים בחצרות הבתים שבירושלים - נגזמים באופן מוקפד על בסיס קבוע, כדי לוודא שהם לא יאהילו על רשות הרבים!".

רק עכשיו הבנים שמו לב לכך שאכן, ברחובות עצמם, לא היו נטועים עצים כמו בשכונת המגורים שלהם בבולטימור. הסיבה נראתה לפתע ברורה מאליה.

"רגע... אבל מה עושים כולם בסוכות?" בירר יהודה, מוטרד. "אני זוכר שבסוכות האחרון, כשהתארחנו בהילטון ירושלים, דווקא היתה לנו מרפסת סוכה שהיתה פתוחה לחדר - למרות שהוא היה ממוקם בקומה ה-22!" טען, וקמטי מחשבה הופיעו על מצחו.

"אל דאגה, יהוד'לה!" הניח ר' אהרן את דעתו. "גם בירושלים ישנן מרפסות סוכה בבתים, כדי לאפשר לתושביה לקיים את מצוות ישיבת הסוכה בהידור וגם בנוחות. ההבדל היחיד הוא, שהמרפסות הללו - אינן פונות לרשות הרבים, אלא לחצרות האחוריות! לכן, אתה לא תראה אותן כעת, במהלך הנסיעה... אבל הן קיימות, כפי שאתה זוכר היטב!".

שולמית הקשיבה לשיחה הערה שהתנהלה בין בעלה לבניה, והפנתה מבט חטוף אל הנהג המזוקן והחייכן של המונית הירושלמית. הוא נהג במיומנות ובריכוז, מפגין בקיאות ברחובות הצרים והמתקלים. היא תהתה בליבה אם הוא רגיל, בנסיעותיו הרבות, לשמוע עולי רגל נרגשים משוחחים ביניהם בהתלהבות, שואלים שאלות ומגלים עולם חדש של הלכות וכללים. החיוך הקטן שלו, כך היה נדמה לה, הסגיר שהוא אכן שמע כבר דבר או שניים.

המונית פנתה ימינה אל רחוב צר יותר, ובני המשפחה הבחינו במאפיין נוסף של ירושלים. בחצרות רבות עמדו דירים קטנים - מעין מכלאות מודרניות, מעוצבות, בנויות בקפידה מאבן או מתכת נקייה, חלקן סגורות למחצה בזכוכית, אחרות פתוחות ומגודרות.

הן היו נקיות ומסודרות להפליא - עם רצפות בטון חלקות ותאים מופרדים, וברבות מהן ניתן היה להבחין בכבשים, עיזים, ואפילו בעגל אחד או שניים.

יוסי הקטן משך בשרוולה של דבורה שישבה לידו: "תראי! יש כאן פינת חי!" צייץ בקול מתוק, ואילו דבורה חייכה והפנתה

מבט אל אביה. "תסביר לו אתה, אבא! זה יהיה ברור יותר!" ביקשה, ור' אהרן נענה בשמחה:

"אלו לא פינות חי, יוסי!" פתח ר' אהרן, וגם הגדולים היטו אוזן. "אלו 'דירים', מקומות מיוחדים בהם שומרים את הבהמות שקונים לצורך הקרבנות. לפעמים, מאז שקונים את הקורבן ועד שמקריבים אותו - חולפים כמה ימים. בזמן הזה, צריך לשמור את הבהמות כדי שחלילה לא ייפול בהן מום, אולם כמובן לא ניתן לשמור אותן בבתיים... לכן, ישנם רבים שמקימים 'דירים' קטנים בחצרות, בהם ניתן לשמור את הבהמות עד להקרבתן!".

"אבא, אם אני זוכר נכון, צריך גם לבקר את הקרבן ממום במשך ארבעה ימים לפני הקרבנו, לא?" העיר שלמה-זלמן, ור' אהרן השיב: "אתה צודק ולא צודק. ישנם קרבנות, כמו קרבן התמיד, שטעונים ביקור במשך ארבעה ימים, אך ברור שהבהמות המיועדות לקרבן התמיד נמצאות בלשכה המיוחדת לכך בהר הבית, לשכת הטלאים, ולא בחצרות הבתים. ישנם הסוברים, כי גם את קרבן הפסח יש לבקר ארבעה ימים לפני שחיטתו, ולכן, בתקופה שלפני פסח ניתן לראות יותר ויותר דירים מאוכלסים בטלאים המיועדים לקרבן. אך שאר קרבנות היחיד - אינם טעונים ביקור!".

"אז אני אוכל ללטף את הכבשים הללו?" צייץ יוסי בתקווה, ור' אהרן השיב מיד: "בוודאי, יוסי! וכי למה לא? הבהמות הללו אמנם מיועדות להקרבה, אך אין סיבה שלא ללטף אותן! הן אפילו לא הוקדשו עדיין!" אמר, כשהבחין בהבעת התמיהה על פניו של שלומי, "וגם אם היו קדושות - מותר ללטף אותן בזהירות, כל עוד לא נשענים עליהן!".

הם המשיכו בנסיעה ברחובות המטופחים. השמש, שכבר טיפסה מעט במעלה השמים וניצבה גבוה יחסית - הציפה את ירושלים

באור בהיר, שהעניק תחושת חמימות נעימה. ואז, סוף סוף, המונית האטה ונכנסה אל רחוב צדדי ושקט, מטפסת במעלה מתון. "רחוב מעלה שלם 22! הגענו!" קרא הנהג כשהרכב עצר מול בניין אבן נאה בן שלוש קומות.

יהודה הספיק לשמוע קריאה נרגשת שבקעה מהחלון בקומה השנייה: "אבאא! הם הגיעו!", ולהבחין בצללית של ילד מתולתל שניתקה מהחלון וזינקה אל תוך הבית.

רגע לאחר מכן, בעוד הגרוסמנים פורקים את המזוודות, נפתחה דלת הכניסה של הבניין, ומתוכו יצא לקראתם גבר בגיל העמידה, גבוה ושחום, בעל מראה נמרץ ועליז, כיפה גדולה לראשו וציציותיו מתבדרות ברוח הירושלמית.

בעקבותיו, יצאו נער ונערה, שנראו כתאומים, בערך בגיל בר מצווה, מבטיהם סקרנים אך ביישנים. מאחוריהם, הציצה רעמת תלתלים שהיתה שייכת ככל הנראה לדמות שצפתה בהם מבעד לחלון כשהגיעו: ילד קטן שנראה קרוב לגיל שלוש, אך עדיין לא עשו לו חלאק'ה. כולם, חגרו חגורות לבנות למתניהם, חגורות טהרה.

"ברוכים הבאים! ברוכים הבאים למשפחת צדוק!" קרא האיש בחיוך רחב ושפשף את כפות ידיו זו בזו כדי להתחמם. "אני שמואל, זה בני - ישראל, וזו בתי חוה-צילה. מאחורי מסתתר שימע'לה הקטן, שקצת מתבייש בינתיים, אבל אל דאגה. זה יעבור לו. ואת שאר בני המשפחה, אתם בוודאי תספיקו להכיר בהמשך. הם כבר יצאו ללימודים הבוקר!".

ר' אהרן הושיט את ידו באופן אינסטינקטיבי לברכת 'שלום עליכם', אך מיד עצר ומשך את היד בחזרה כשעל פניו מבוכה קלה. מבטו נדד אל עבר חגורת הטהרה שלמתניו של המארח. "אוי, סליחה, ר' שמואל!" התנצל במהירות, "התרגשות גרמה לי לשכוח לרגע... אתם בוודאי מקפידים על טהרה, ואילו אנו טמאים בטומאת ארץ העמים!".

פניו של ר' שמואל הסמיקו קלות, אך הוא התגבר על המבוכה והשיב, מבלי שהחיוך סר מפניו לרגע: "אין על מה להתנצל, ידידי... הטעות הזו נפוצה הרבה יותר מכפי שאתה יכול להעלות בדעתך... מי שאינו רגיל לכללי הטהרה המחמירים של ירושלים - זקוק לזמן מה עד שהוא מצליח להטמיע את ההרגלים החדשים... אנו אכן לא נוכל ללחוץ ידיים עד לאחר שתשלימו את תהליך הטהרה, אך אין בכך כדי להמעיט ולא במשהו מהשמחה שאנו שמחים לקראתכם!" הבהיר, תוך שמבטו מרצין כדי להדגיש את כנותו.

ר' אהרן הנהן בהבנה, והערכה כנה ניכרה בעיניו. "אכן, הטהרה בירושלים היא אורח חיים, ונדרש מעט זמן כדי להסתגל אליו!" אמר, והפנה מבט חם אל עבר בני משפחתו שעמדו מעט מאחוריו - כדי להבהיר שהוא מדבר גם בשמם.

הגברת גרוסמן עמדה שם, מאופקת ומכובדת כדרכה, אולם עיניה אמרו שהיא מסכימה עם כל מילה. היא לא התערבה בשיחת הגברים. את הגברת צדוק, שיערה, תפגוש כאשר יגיעו אל הבית.

"וכעת, אני חושב שעלינו לערוך היכרות קצרה!" אמר ר' אהרן בחיוך, מעביר נושא. "שמי אהרן, אהרן גרוסמן, ואלו הם חמשת ילדינו: הבוגרים - שלמה-זלמן, דבורה ויהודה שעומד לחגוג בעוד ימים ספורים את בר המצווה בירושלים, והצעירים - שרה-לאה ויוסי הקטן. כולם מלאי התרגשות וציפייה לקראת המפגש המחודש עם ירושלים, הבית של כל יהודי!" הטעים בהדגשה.

ר' שמואל הביט במשפחה הגדולה, וחיוכו הרחב והלבבי הוסיף להאיר את פניו: "ברוכים הבאים לירושלים!" אמר בחמימות פשוטה וכנה, "בואו ניכנס פנימה, שלא תקפאו כאן. נמשיך את ההיכרות בבית החם! אתם מוזמנים להעלות את המזוודות, יחידת האירוח כבר מוכנה לקראתכם!".

ר' אהרן הנהן בראשו והחל, בעזרתם של שלמה-זלמן ויהודה, לגרור את המזוודות הגדולות יותר. לשולמית והבנות, נותרו רק תיקי היד הקטנים.

ר' שמואל, עמד לצד פתח הבניין, ידיו משולבות מאחורי גבו, וחיוך קל על פניו. "אל תמהרו... קחו את הזמן בנחת!" אמר, ומיד הוסיף: "אני מתנצל מראש על כך שלא נוכל לסייע לכם פיזית עם המטען... אתם בוודאי מבינים... המזוודות עצמן בחשש טומאה כרגע..."

"ברור ומובן מאליו, ר' שמואל," מיהר ר' אהרן להניח את דעתו של המארח, תוך כדי שהוא מתאמץ בסחיבת אחת המזוודות הכבדות. "אנחנו רגילים לכך מהביקורים הקודמים, וזה רק מחזק את הערכתנו להקפדה הנהוגה כאן בעיר הקודש! אל תטריד את עצמך בכך כלל!" הבהיר.

הם נכנסו אל מבואת הבניין המטופחת, ובעודם מתקדמים עם המטען אל עבר המעלית שבקצה המסדרון - פנה ר' שמואל אל יהודה בחיוך: "בר מצווה, הא? זו זכות גדולה, להיכנס לעול תורה ומצוות בעירו של המלך!". יהודה חייך חיוך מבוש, והנהן בראשו.

"גם שרוליק שלנו חגג בר מצווה לא מזמן!" ציין ר' שמואל, ובפנותו אל בנו שהלך בעקבותיו אמר: "אתה רואה, שרוליק? משמים שמעו את התפילות שלך, ואתה קיבלת חבר בגילך - בדיוק כמו שחלמת! אני בטוח שתהיו חברים טובים... אתה תוכל להראות לו את ירושלים, את הסמטאות הנסתרות ואת המקומות המיוחדים שרק ילדי ירושלים מכירים!".

הנער הסמיק קלות, וגם יהודה חש בעירה קלה בפניו. שני הנערים החליפו מבט חטוף, נבוך, חולקים את אותן תחושות ברגע של היכרות ראשונה, שאולי יהיה פתח לחוויות משותפות בהמשך.

בדיוק אז, כאשר הגיעו אל פתח המעלית והמתינו לדלתות שתפתחנה - נשמטה בובה קטנה מידה של שרה-לאה. הבובה היהודית, שליוותה אותה בנאמנות לאורך כל המסע, נפלה בדממה על הרצפה. לפני שמישהו הספיק להגיב, התכופף שימע'לה הקטן, הרים את הבובה והושיט אותה בחזרה לשרה-לאה, שחייכה אליו בתודה.

הראשונה שהבחינה בכך, היתה שולמית. פניה החליפו צבעים, והיא גמגמה במבוכה: "אוי, אני... אני מצטערת! הילד... הוא נגע בבובה!" אמרה, נסערת, והחוותה תנועת יד לעברו של שימע'לה הקטן. "זה היה חוסר תשומת לב שלנו מצידנו! היינו צריכים להשגיח יותר!" החלה מתנצלת.

אולם ר' שמואל, מיהר להניח את דעתה. "הכל בסדר... אין צורך להתנצל! שימע'לה שלנו עדיין קטן, ואנו לא מקפידים על טהרתם של ילדים בגיל זה... הסיבה לכך אינה משום שזה לא חשוב," הבהיר מיד, "אלא משום שזה **בלתי אפשרי!** אין דרך בעולם להשגיח על פצצת המרץ הזו במשך כל היום!" אמר בחיוך, וליטף את תלתליו המקפצים של שימע'לה.

"אנחנו, המבוגרים וגם הילדים הבוגרים יותר, אוכלים באופן קבוע מעשר שני ובשר קדשים, ולכן אנו מקפידים על טהרה מוחלטת. אולם לילדים הקטנים - אנו מכינים אוכל של חולין, כדי שלא יצטרכו לשמור על טהרה קפדנית כל כך!" הסביר ר' שמואל. "רק בשבתות, ובהזדמנויות נוספות בהן כל המשפחה אוכלת ביחד - אנו דואגים לטהר את הקטנים מראש, והאמינו לי... זה אתגר לא פשוט לוודא שהם נשארים טהורים!" סיים בחיוך.

"רגע... אבל... אבא, הוא חוגר חגורת טהרה! לא?" לחש יהודה, ומשך בשרוולו של אביו, מחווה בראשו תנועה כמעט בלתי נראית לעברו של הזאטוט. אולם כנראה שבכל זאת הלחישה היתה רמה דיה כדי שתגיע לאוזניו של ר' שמואל. הוא חייך כעת

לעברו של יהודה, שהסמיק עד תנוכי אוזניו כשהבין שלחישתו נשמעה, והסביר:

"כל הכבוד, חתן בר המצווה! אני רואה שאתה עירני, וזה נפלא... אבל חשוב שתבין את הכללים: חגורת טהרה חוגר לא רק מי שטהור לגמרי, אלא כל מי שאינו עלול לטמא אחרים אם ייגע בהם! שימע'לה הקטן אמנם אינו טהור, אך הוא גם אינו טמא בטומאה העלולה לטמא, ולכן הוא חוגר את חגורת הטהרה, בעיקר כדי שטהורים לא יחששו להתקרב אליו... אילו לא היה חוגר אותה, הם היו סבורים שהוא טמא בטומאה חמורה, ונזהרים לחינם!".

באותו הרגע, נפתחו דלתות המעלית, ור' אהרן, בעזרתו של שלמה-זלמן - החל להעמיס לתוכה את המזוודות והתיקים. לאחר מכן, נכנסו הגרוסמנים עצמם, אך הם הבחינו שבני משפחת צדוק נשארים בחוץ.

"אנחנו נעלה ברגל, ונחכה לכם בקומה השנייה! אני לא בטוח שנצליח להצטופף כולנו במעלית ביחד, וזה יהיה מסובך שבעתיים להיזהר ממגע כלשהו בצפיפות שכזו..." אמר ר' שמואל כשהדלתות נסגרו, ונופף בידו. "להתראות למעלה!" הספיק להכריז בחיוך רחב.

דלתות המעלית נפתחו בקומה השנייה, אל מסדרון קצר ומואר. ר' אהרן כבר החל לפרוק את המזוודות מהמעלית, בעזרתם של שלמה-זלמן ויהודה, כאשר ר' שמואל ושני ילדיו הגיעו אחרי שטיפסו בזריזות את שתי הקומות רגלית. "הנה, הדירה שלנו כאן!" הצביע ר' שמואל אל עבר דלת פלדלת חומה בקצהו הרחוק של המסדרון. "ברוכים הבאים למשפחת צדוק!".

ר' אהרן והבנים גררו את המזוודות בעקבותיו של המארח. שולמית והבנות צעדו אחריהם. כשכמעט והגיעו כולם אל הבית

- יצאה לקראתם גם הגברת צדוק, שמהרה לקדם את פניה של האורחת. שימע'לה הקטן והמתולתל, נצמד כעת לרגלה בביישנות, מסתתר מאחוריה ומציץ אל עבר האורחים החדשים בסקרנות.

"אני חנה, ואני שמחה שאתם מתארחים אצלנו!" אמרה הגברת צדוק בפשטות כנה, ושולמית גם היא הציגה את עצמה ואת שתי בנותיה, והודתה בחום על קבלת הפנים החמה. "אתם נותנים הרגשה כה נעימה! ממש צריך ללמוד מכם!" ציינה בהתפעלות. לאחר כמה משפטי נימוסין נוספים, כבר הרגישו שתי הנשים כאילו הן מכירות זה עידן ועידנים.

"ובכן," אמר ר' שמואל, "בואו ואראה לכם היכן תתאכסנו. הכנו עבורכם את יחידת האירוח שלנו, אני מקווה שהיא תמצא חן בעיניכם!" אמר. ר' אהרן והבנים, עם המזוודות, התקדמו בעקבותיו. הוא הוביל אותם אל יחידה מסודרת, והסביר: "יש כאן שלושה חדרים, חדר רחצה, ושירותים פרטיים עבורכם".

הוא הראה להם את חדר ההורים, חדר הבנים וחדר הבנות. בכל אחד מהם ניצבו מיטות מוצעות וארון קטן. בכניסה ליחידה, על שולחן עגול, המתינו קנקן מים צוננים, כוסות, מגש עמוס פירות העונה, וצלוחית עם שוקולדים קטנים.

"זה נפלא, ר' שמואל! פשוט נפלא!" אמר ר' אהרן בהערכה כנה, סוקר את החדרים הנקיים והמסודרים. "ניכר שהשקעתם רבות, והתכוונתם לקראתנו מכל הלב! זה לא מובן מאליו, להכניס הביתה אורחים לתקופה ממושכת כל כך! אינני יודע כיצד להודות לכם!" הוסיף בהתרגשות.

פניו של ר' שמואל הרצינו לרגע, אך מיד נשפך עליהן חיוך רחב. "חס ושלוש, ר' אהרן," אמר. "אתה בודאי יודע, שירושלים, שייכת לכל יהודי באשר הוא, בשווה. המשמעות היא, שלאף אחד בירושלים אין בעלות פרטית מלאה על הבית שלו. למעשה, קבלת קרקע למגורי קבע בירושלים מגיעה מראש עם תנאי

ברור ומחייב: החובה לפתוח את הבית לרווחה בפני כל יהודי שמגיע לחלות את פניו של המלך, שבחצרות ארמונו אנו זוכים להתגורר!"

"הבית שלנו - הוא גם הבית שלכם!" הטעים ר' שמואל, וסיים במבט חם: "לכן, השמחה שלנו לקראתכם אינה רק שמחה של הכנסת אורחים. זו שמחה על הזכות לקיים את חובתנו, את התנאי שבזכותו אנחנו גרים כאן! ברוכים הבאים הביתה!"

ר' אהרן הביט בו בהתרגשות, וברק של הבנה נדלק בעיניו. הוא הנהן קלות, לא מוצא את המילים להשיב. בינתיים, ברקע, החליפו שולמית וחנה מבטים חמים, שהעידו על החיבור המיידני שנוצר בין שתי המשפחות.

"אני ממש מפציר בכם: הרגישו בבית!" חזר ואמר ר' שמואל, כעת בנימה קלילה יותר. "החימום המרכזי פועל כמובן, אך תוכלו לכוון את עוצמתו כרצונכם, באמצעות השלט הקבוע לקיר," הוא הצביע על לוח דיגיטלי סמוך לדלת הכניסה. "קחו בחשבון: הלילות בירושלים עלולים להיות קרים מאוד בעונה זו של השנה!"

"המטבח בבית פתוח, המקרר לרשותכם," הוסיף ר' שמואל, "ואתם מוזמנים להכין לעצמכם קפה, תה, או כל דבר אחר. חשוב לנו שיהיה לכם נעים ונוח!" סיכם בהדגשה.

יהודה, שעמד לצד אביו, לחש לו בשקט כך שרק הוא ישמע: "אבא, אבל... אין חשש שניגע בכלים כאן במטבח ונטמא אותם? הרי אנחנו עדיין...". הוא התכוון להסביר שהם עדיין טמאים, משום שלא השלימו את תהליך הטהרה מטומאת ארץ העמים, אולם ר' שמואל שוב קלט את הלחישה, חייך חיוך שכל כולו טוב לב, קטע את שאלתו והסביר:

"מאחר שאנחנו מארחים עולי רגל רבים שמגיעים מחוץ לארץ כשהם טמאים בטומאת ארץ העמים, דאגנו מראש לכך שהכלים

היומיומיים במטבח לא יהיו עשויים ממתכת, אלא מחרסינה, זכוכית או פלסטיק, שעלולים אמנם להיטמא, אך רק בטומאת ערב קלה שאינה מטמאת אלא אוכלים ומשקים! גם המקרר הינו מדגם מיוחד, המיוצר במיוחד כאן בירושלים, מחומרים שאינם מועדים לטומאה חמורה! לכן, גם אם תגעו בחפצים שבמטבח, כל עוד אינם עשויים מתכת - הדבר לא יגרום לנו טומאה, ולא יהיה כל חשש למכשול!" סיכם.

"ומה אם האוכל?" שאל שוב יהודה, שקיבל מעט אומץ אחרי ששאלותיו הקודמות נענו ברצינות, ור' שמואל הניח את דעתו והשיב תוך שפניו מתכרכמות מעט: "הלואי שהיינו זוכים לאכול את כל החולין שלנו בטהרה... ישנם אמנם כאלו שזוכים לכך, אולם בדרך כלל לא מדובר במשפחות עם ילדים קטנים... כדי לוודא שהכלים אינם נטמאים, וגם האוכל, יש צורך במעקב קפדני ובלתי פוסק, שעלול להשרות אווירה לא נעימה... וזה - הדבר הגרוע מכל!".

"רגע... ומה עם בשר קודש, או מעשר שני? האם אין חשש שהכלים יטמאו אותם?" שאל יהודה, מפגין את הידע שזכר מביקוריו הקודמים בעיר הקודש, ובדיוק באותו הרגע נכנסו אל החדר גם שולמית והבנות. ר' אהרן אמר להן: "הגעתן בדיוק בזמן... הקשבנה להסבר שמסביר לנו ר' שמואל!".

ר' שמואל חיך, ואמר: "טוב שאתם שואלים את כל השאלות הללו כעת! חשוב שתבינו איך הדברים מתנהלים כאן, בירושלים! ובכן, בבית, אנחנו לא אוכלים בשר קודש, וגם לא כל אוכל הקדוש בקדושת מעשר שני... את אלו, ממילא, למרבית השיטות, אין לאכול בקומות גבוהות - אלא רק על גבי קרקע ירושלים! ליתר דיוק: בשר קודש או אוכל שקדוש בקדושת מעשר - כלל אינם מגיעים הביתה!

"בחצר - ישנו מתחם מיוחד, שבו אוכלים קדשים קלים ומעשר שני, ושם ישנה אמנם הקפדה רבה על טהרת הכלים. את הכלים המיועדים לאכילת הקודש - לא מוציאים מהמתחם, וכלים

מהבית - לא נכנסים אליו! זו הסיבה לכך, שבכלים שבבית, כל עוד אינם עשויים מתכת, אתם יכולים להשתמש בחופשיות... וכשתטהרו - נזמין אתכם כמובן גם להצטרף אלינו אל מתחם הטהרה, ולזכות לאכול מעשר שני ובשר קדשים!".

הדברים היו חדשים ליהודה. בביקוריו האחרונים בירושלים, התאכסנה משפחתו בבתי מלון או בבתי הארחה שונים ברחבי העיר, כך שהוא לא הכיר מקרוב את אופי ההתנהלות היומיומית בבית ירושלמי טיפוסי. הוא שתה בצמא את דבריו של ר' שמואל, שהוסיף כעת:

"לצד הצער על כך שאינני זוכה לאכול חולין בטהרה, יש גם משהו מעודד... משפחות שמקפידות על אכילת חולין בטהרה - אינן יכולות לקבל אל בתיהן אורחים חשובים כמוכם, שהגיעו זה עתה מחוץ לארץ. זה פשוט בלתי אפשרי לדרוש מהם שלא יגעו במאומה, וכל כלי שיגעו בו - עלול לטמא את מאכלי החולין שבבית! לכן, משפחות אלו מקבלות אל בתיהן אורחים מהארץ בלבד, כאלו שבקיאים בהלכות טומאה וטהרה ודואגים להיטהר עוד לפני שהם מגיעים לירושלים, או כאלו שמקפידים גם בבתייהם שלהם לאכול חולין בטהרה!".

ר' אהרן התלבט האם המארח אמר את המשפטים האחרונים בכנות, או שביקש רק להעניק להם הרגשה טובה... "כך או כך, חיך לעצמו, "אם הוא ניסה לתת הרגשה טובה - הוא אכן הצליח!".

הסבריו המרגיעים של ר' שמואל, הפיגו במידה רבה את חששותיהם של בני משפחת גרוסמן.

הם הרגישו חופשיים ומשוחררים יותר כעת, כשהובהר להם שהם אינם נדרשים לשים לב לכל תנועה כדי שלא לגרום לטומאה. ר' שמואל, הבחין בארשת ההקלה שפשטה על פניהם, ואמר: "ככל שתדעו יותר, כך תרגישו בטוחים יותר... זה באמת

הרבה יותר פשוט מכפי שזה נשמע!" סיים, ועמד לעזוב את החדר.

רגע לפני שעזב, פנה אליו ר' אהרן ובירר: "אנחנו הגענו היישר משדה התעופה, ועלינו להספיק להתפלל שחרית לפני שיחלוף סוף זמן קריאת שמע... היכן נמצא בית הכנסת הקרוב ביותר שניתן למצוא בו מנין לתפילה בשעה זו?".

"זו ממש לא בעיה!" השיב ר' שמואל, ובפנותו אל ישראל, בנו הצעיר, שאל: "מה דעתך, שרוליק, ללוות את האורחים שלנו אל בית הכנסת קהל עדת ישורון, בדרכך אל החיידר?". הנער חייך חיוך נבוך והנהן בראשו, ור' שמואל סיכם: "זה ממש לא רחוק מכאן, וזה גם לא מאריך לשרוליק את הדרך... הוא אפילו לא יצטרך למהר: הלימודים בכיתה ח' מתחילים מאוחר, כדי שהנערים יספיקו להתפלל בנחת!" הבהיר.

"תודה, ישראל!" הכריז ר' אהרן, והביט בחיוך בישראל, ואילו ר' שמואל הניח יד על כתפו של בנו, שאדמומית פשטה בלחיו, ואמר: "אני חושב שאתם יכולים לקרוא לו שרוליק, נכון?".

"ובכן, תודה שרוליק!" חזר שוב ר' אהרן, ויהודה הודה בליבו על ההזדמנות שניתנה לו להכיר מעט יותר את הילד הירושלמי בן גילו, שעשוי להיות חברו בתקופה הקרובה, ואולי אפילו לשוחח איתו מעט בדרך.

לאחר שלבשו את מעיליהם, יצאו ר' אהרן, שלמה-זלמן ויהודה עם שרוליק, לכיוון בית הכנסת. שולמית והבנות, עם יוסי הקטן - נותרו ביחידת האירוח, והחלו בינתיים לפרוק את המזוודות ולסדר את הבגדים בארונות.

"אתם רואים?" קרא ר' אהרן כשיצאו מהבניין, והסב את תשומת ליבם של הבנים לשטח תחום בקפידה בקירות אבן נמוכים ומעוצבים, שהיה מכוסה בחלקו העליון ברשת הצללה עדינה. בפתחו של המתחם היה שלט מאיר עיניים: "מתחם טהרה -

הכניסה לטהורים בלבד". "זה המתחם עליו דיבר ר' שמואל, ואני מקווה שבעוד שבוע נוכל גם אנחנו להיכנס אליו ולזכות לאכול קדשים קלים ומעשר שני!" אמר.

הילדים הנהנו. הם הרגישו ששער הכניסה אל המתחם הזה - הינו שער נכסף לעולם של קדושה וטהרה, וציפייה דרוכה התעוררה בהם ליום שבו גם הם יוכלו לעבור דרכו.

הגרוסמנים צעדו בעקבות שרוליק ברחוב הירושלמי. השמש הציצה מבעד לעננים, שמש חורפית מאירת פנים גם אם לא מחממת. הם ירדו ברחוב 'מעלה שלם', עד שהגיעו לצומת, בה חצה אותו רחוב 'אור החיים'. הם פנו שמאלה. מאה מטרים משם, התנשא מבנה גדול ומרשים בן שלוש קומות, מחופה אבן ירושלמית מסותתת, וסביבו ניכרה תכונה ערה. "אתם רואים, שם, את המבנה הגדול הזה? זה בית הכנסת 'קהל עדת ישורון'!" הצביע שרוליק אל עבר המבנה והסביר.

"שימו לב," הוסיף, "כי ישנן לבית הכנסת ישנן שתי כניסות: האחת לטהורים - והאחרת למי שעלולים לטמא אחרים. לא בכל בית כנסת ישנה הפרדה שכזו, אבל 'קהל עדת ישורון' הוא בית כנסת צפוף יחסית, ובלי הפרדה ברורה - כמעט לא ניתן היה להתפלל בו בטהרה!".

"אתם כבר תראו," המשיך שרוליק, "שתי הכניסות מובילות אל אותו בית מדרש רחב ידיים, רק משני צדדים שונים. בין האזורים הטהורים ובין אזורים הכלליים - לא מפרידה מחיצה או משהו כזה, אך ישנו קו ברור, מעין פס מוזהב עדין, שמסומן על רצפת השיש, ואותו מקפידים שלא לחצות - כדי שהטהורים לא יתערבו במי שעלול לטמא אותם בלי כוונה...".

"תודה על ההסבר המפורט והחשוב, שרוליק!" הודה ר' אהרן בחיוך, "הוא יעזור לנו להרגיש יותר בנוח ולהימנע ממבוכה!"

הוסיף, ולאחר מכן אמר: "אני חושב שאתה משוחרר, שרוליק... מכאן נוכל להמשיך לבד!". "אתם בטוחים, הרב גרוסמן?" בירר שרוליק באחריות ובנימוס, ור' אהרן הנהן בראשו. "בטוחים לגמרי! אנו נשוב ונפגש בעזרת השם!" אמר, ושרוליק סב על עקבותיו והחל צועד במרץ אל הכיוון הנגדי.

בני משפחת גרוסמן, המשיכו בדרכם אל בית הכנסת. הם השתדלו להזדרז, צעדיהם קלים ונמרצים למרות המסע הארוך שמאחוריהם. סוף זמן קריאת שמע נשף בעורפם. אך לפתע, נשא יהודה את עיניו מעלה, ונשימתו נעתקה באחת: מעל קו הרקיע של בתי העיר, התנוססה פסגתו המוזהבת והבוהקת של בית המקדש, קורנת באור הבוקר, נראית כמחברת שמיים וארץ.

"תראה, אבא! תראה!" קרא יהודה בהתרגשות עצומה, מצביע ביד רועדת. "זה בית המקדש! רואים אותו מכאן! איך לא שמתי לב לכך עד לרגע זה?!" התפלא, ולא הצליח להתיק את עיניו מהמראה.

ר' אהרן חיך חיוך רחב, וגם עיניו נצצו בהתרגשות. "אכן, יהוד'לה, זהו בית המקדש, ורואים אותו כמעט מכל מקום בירושלים, אם רק יודעים לאן להביט!" אמר, והוסיף: "בית המקדש נמצא כמעט במקום הגבוה ביותר בירושלים, והוא עצמו מתנשא לגובה רב - מעל כל בתי העיר! זו אחת הסיבות המרכזיות לכך שבירושלים לא תראה גורדי שחקים כמו אצלנו, בבולטימור... בירושלים ישנה תקנה ברורה: אסור לבנות שום מבנה שעובר את גבהו של בית המקדש!".

"זה כל כך קשה, אבא!" מלמל יהודה לעצמו, ומבטו העורג, שהיה נשוא אל עבר המקדש, הפך חולמני. "על מה אתה מדבר, יהוד'לה?" בירר שלמה-זלמן, שהבחין בשינוי בנימת קולו של אחיו, ויהודה הסביר, קולו נשנק מעט מהתרגשות:

"זה קשה להיות קרובים כל כך, וגם רחוקים כל כך... לראות את בית המקדש ממש כאן, במרחק נגיעה כמעט, ולדעת שאנחנו

לא יכולים להיכנס אליו עד שנשלים את תהליך הטהרה! כל כך הייתי רוצה כעת לפתוח בריצה מהירה, ולא לעצור לרגע עד שאגיע לעזרה!”.

ר' אהרן הניח יד אוהבת על כתפו של יהודה, ומבטו היה רך. “אתה ממש צודק, יהוד'לה. אני מרגיש בדיוק כמוך!” אמר בשקט. “הלב נמשך לבית המקדש בעוצמה שקשה לתאר. התחושה הזו, להיות כאן, במרחק פסיעה, ועדיין לא להיות בפנים - היא אכן קשה. אבל זו בדיוק ההכנה הנדרשת: הציפייה הזו, ההמתנה עד שניטהר כהלכה - היא חלק מהמסע הרוחני שלנו, ובעזרת השם, בעוד כמה ימים, נזכה יחד לעמוד בשערי בית המקדש בשמחה ובטהרה!”.

בשלב זה, התערב שלמה-זלמן בשיחה, מפגין את הידע הנרחב שלו בהלכות טומאה וטהרה: “אבא, אם אני לא טועה, מותר לטמאי מת להיכנס להר הבית! אם כך, מדוע שלא נלך להתפלל לפחות סמוך ונראה לבית המקדש? אם אני זוכר נכון, גם בהר הבית ישנו בית כנסת, ובוודאי נמצא בו כעת מנין, לא?”.

ר' אהרן חייך. “אתה צודק בהחלט שלוימי! למעשה, יכולנו ללכת להתפלל בהר הבית כעת, אם כי עדיין: לא היה בכך כדי לפוגג לחלוטין את הגעגוע, כל עוד אנו מנועים מלהגיע אל בית המקדש עצמו... זה... זה כמו לעמוד בפתח בית אבא, ולדעת שהדלת נעולה!” המחיש ר' אהרן את התחושה, והוסיף בחיוך מהול בכאב עדין: “בכל מקרה, אתה שוכח משהו קטן...”.

“למה אתה מתכוון, אבא?” התפלא שלמה-זלמן, ור' אהרן הזכיר: “אתה שוכח, שזמן קריאת שמע מתקרב... אנו לא נספיק כעת להגיע להר הבית ולהתפלל בזמן! לכן, כעת נתפלל כאן, בבית הכנסת 'קהל עדת ישורון', ואולי את תפילת מנחה או את תפילת שחרית מחר בבוקר - נוכל אכן להתפלל בהר הבית, כמו שאמרת: סמוך ונראה לשערי שמים הפתוחים לרווחה!”.

בדיוק באותו הרגע, הם הגיעו אל פתח בית הכנסת 'קהל עדת ישורון', שקולות תפילה ערבים בקעו מתוכו. בני משפחת גרוסמן

העיפו מבט אחרון של געגוע אל עבר בית המקדש, ונכנסו פנימה - מבעד לשער שעליו היה תלוי שלט גדול באותיות של קידוש לבנה: 'הכניסה הכללית'. משב של אוויר חמים קידם את פניהם, והיווה ניגוד חד לקור שבחוץ.

בכניסה לבית הכנסת, הבחין ר' אהרן בלוח בו פורטו זמני התפילות. מבט חטוף הספיק לו כדי לזהות כי המנין הקרוב עומד להתחיל בהיכל ב', בקומה השנייה, בעוד שעה קלה. הוא סימן לשני הבנים לבוא בעקבותיו, ויחדיו הם החלו לטפס במדרגות.

כשנכנסו אל היכל ב', רגע לאחר מכן, הם הבינו בדיוק על מה שרוליק דיבר. בהיכל לא היתה כל מחיצה, אך בין טורי הספסלים הנאים, העשויים עץ מהגוני בצבע דובדבן - הפריד מעבר שסומן בפס זהב עדין. הוא חצה את ההיכל לשנים:

חלקו השמאלי, זה שאליו נכנסו - היה מאוכלס ברובו במתפללים שהגיעו לתפילה משפחות משפחות, כמותם, והמבט בעיניהם הסגיר שאינם מבני המקום, אולי אף זה לא מכבר הגיעו. לא קשה היה לנחש שרבים מהם הגיעו בימים האחרונים, ועדיין לא השלימו את תהליך הטהרה. אף אחד מהם לא היה חגור בחגורת טהרה.

חלקו הימני לעומת זאת, הרחוק מהם, שהיה מיועד לטהורים - היה מעט דליל יותר. רבים מהמתפללים שאכלסו אותו היו מקומיים, שהגיעו בצעד בטוח, ותפסו את מקומותיהם הקבועים. אחרים, נראו כאורחים שכבר הספיקו להתמקם ולהרגיש בטחון רב יותר, וככל הנראה כבר השלימו את תהליך הטהרה שלהם. הצעירים, שעדיין לא לבשו חליפה, בלטו בחגורות הטהרה הלבנות-בוהקות שלמתניהם, ואילו המבוגרים - חגרו מעל לחליפתם באבנטי טהרה לבנים, מעוטרים בעיטורים בסגנונות שונים.

על אף ההפרדה, לא היתה תחושת ניכור בין שני החלקים, או אווירת מתח סביב הקו המפריד. כל אחד מהמתפללים ידע איפה

עליו לשבת, מאיפה עליו לקחת סידור, ומה עליו לעשות כדי לוודא שלא ייטמא וגם לא יטמא אחרים. כולם יחד, כאיש אחד בלב אחד, איברים של גוף גדול אחד, בנים לאב אחד שבשמים - הגיעו לכאן כדי לשאת בפניו תפילה, יחדיו. רוח של קדושה ורוממות נישבה בחלל כולו.

ר' אהרן והבנים לקחו לעצמם סידורים, והתיישבו בספסל פנוי. עד מהרה התחילה התפילה, בנוסח הירושלמי שהיה מוכר כמעט לכל יהודי באשר הוא. קולותיהם של שליח הציבור והקהל התמזגו יחדיו למנגינה אדירה, שנשאה את התפילה מעלה.

האווירה היתה מחשמלת: רבים מהאורחים, עדיין לא הספיקו להתרגל לתחושה המופלאה - לעמוד קרוב כל כך לשערי שמים ולשאת תפילה, והם נראו משולהבים ואפופי התרגשות. אולם גם על פניהם של המקומיים ניכרה רצינות מיוחדת, חן מלכותי, שהלם את מעמדם כבני מלכים הזוכים להתגורר בסמוך ונראה לטרקלינו של אביהם.

עבור משפחת גרוסמן, היתה זו התפילה הראשונה בירושלים, והיא נחקקה בליבם כמרוממת במיוחד. כשיצאו מבית הכנסת, כשעה לאחר מכן - הרגישו שהלב, זה שהתחטא לפני אביו שבשמים, הזדכך עוד קצת. נפתח יותר לקראת הקדושה האופפת את ירושלים.

"אם ככה מרגישים אחרי תפילה בירושלים, הרחק מבית המקדש - אני לא יכול אפילו לתאר לעצמי איך ארגיש כשנזכה להתפלל ממש בסמוך לשערי שמים!" אמר יהודה בקול, ודבריו שיקפו היטב את תחושתם של אחיו ואביו שהנהנו בהסכמה מוחלטת, וכל השלושה החלו עושים את דרכם בחזרה אל רחוב מעלה שלם 22, אל בית משפחת צדוק.

פרק ה':

שוק הבהמות

כשחזרו בני משפחת גרוסמן אל בית משפחת צדוק, כבר יצא ר' שמואל אל בית המדרש הסמוך, בו קבע את לימודיו יום יום. הגרוסמנים עדיין לא ידעו זאת, אולם הוא נחשב לשקדן גדול המנצל כל רגע ללימוד התורה הקדושה, וגם לתלמיד חכם בעל שיעור קומה.

את פניהם של האורחים קידמה אפוא עקרת הבית, חנה. "ברוכים הבאים! מכאן ואילך, הבה נסכם, אינכם צריכים לדפוק בדלת... אתם יכולים פשוט להיכנס! זה יהיה פשוט יותר, לכם - וגם לנו!" אמרה בחיוך כשפתחה אל הדלת, והוסיפה: "הנשים כבר נמצאות במטבח, מחכות לשובכם מהתפילה כדי לאכול ביחד ארוחת בוקר!".

ר' אהרן והבנים ניגשו להניח את תיקי הטלית והתפילין ביחידת האירוח, ומיד לאחר מכן הצטרפו אל שולמית והבנות במטבח. השולחן הקטן כבר היה ערוך לארוחת בוקר קלה. ניחוח של לחמניות טריות וירקות חתוכים מילא את האוויר, ושורה של גבינות מסוגים שונים הוצבה במרכז על מגש פלסטיק נאה.

בני משפחת גרוסמן ישבו לאכול, ארוחה משפחתית מצומצמת. בעלת הבית, פינתה את המטבח ברגישות כדי להעניק להם

תחושת פרטיות, ולאפשר להם להחליף חוויות ראשונות בשקט. ואכן, ר' אהרן, סיפר לשולמית ולבנות בעיניים בורקות על בית הכנסת 'קהל עדת ישורון', ואילו הן מצידן תיארו בהתפעלות את מסירותה של משפחת צדוק כדי להנעים את שהותם בירושלים, מסירות אליה נחשפו יותר ויותר ככל שהתאקלמו ביחידה שהוקצתה להם.

עם תום הארוחה, ולאחר שבירכו ברכת המזון בכוונה ולא שכחו להדגיש את 'ברכת האורח', שולמית והבנות סייעו לחנה לפנות את השולחן. "אני חושב, שכדאי שכולנו נלך כעת לנוח! עברנו דרך ארוכה, הגענו סוף סוף הביתה - לירושלים, אך עלינו להשלים שעות שינה כדי שנוכל לחזור לסדר יום תקין!" אמר ר' אהרן, ושולמית הנהנה בהסכמה.

כך, עברו שעות הבוקר על משפחת גרוסמן בשינה. הם התעוררו לקראת צהריים, וכשיצאו מיחידת האירוח - קידם את פניהם ניחוח של תבשילים ביתיים: עוף צלוי ותפוחי אדמה אפויים. השולחן במטבח כבר היה ערוך לשבעה סועדים.

חנה, בעלת הבית, היתה זו שקידמה את פניהם ואמרה: "הו... כמה טוב שקמתם, בדיוק בזמן! ארוחת הצהריים מוכנה, ואתם יותר ממוזמנים לשבת ליד השולחן... ברשותכם, אגיש את הארוחה אל השולחן בכלים חד פעמיים, ואילו את הסירים - אשאיר על הגז, כדי שלא ייטמאו מבלי משים!".

"אין מילים, הגברת צדוק! ובנוגע לסירים, זה רעיון מצוין ממש! הסירים הרי עשויים מתכת ועשויים להיטמא בטומאה חמורה, כך שטוב יהיה אם לא יובאו אל השולחן כלל!" הכריז ר' אהרן, ובאותו הרגע נתן את דעתו למספר הסועדים עבורם נערך השולחן.

"אני מבין שלא תסעדו איתנו?" פנה ר' אהרן אל ר' שמואל, שנכנס אל המטבח בזה הרגע, "אני בהחלט יכול להבין שאתם חוששים שניגע זה בזה מבלי משים!" מיהר להדגיש, כדי שלא

לגרום למבוכה, אם כי בליבו תהה מדוע לא ניתן היה לערוך את השולחן ברווח - כך שיהיה די מקום בין סועד לרעהו, מבלי חשש לנגיעה אקראית.

אולם ר' שמואל, חייך חיוך רחב והשיב: "אנחנו אכן לא נסעד עמכם, אולם הסיבה אינה מפני שאנחנו חוששים למגע אקראי... אנו מיומנים בשמירה, ואין לנו ספק שגם אתם תזהרו! הסיבה שונה לגמרי: היום בצהריים אנו, הגדולים, נאכל בשר ולחם של תודה, אותם עלינו לאכול במתחם הטהרה - בחצר הבניין, על קרקע ירושלים!

"את הקטנים, שימעלה ותמר, הוסיף ר' שמואל והצביע על ילדה כבת שבע עתה נכנסה אל המטבח, "חנה כבר האכילה מוקדם יותר בארוחת צהריים רגילה, כאן בבית. כפי שהסברתי, אנחנו לא מקפידים על טהרתם ביום-יום, ולכן הם כמובן לא יכולים לאכול איתנו קודשים.

"הייתי יותר משמח אילו יכולתי להזמין אתכם להצטרף אלינו, אולם זה עדיין בלתי אפשרי... לכן, נאלץ להתפצל: אנחנו נאכל במתחם הטהרה את הקודשים, ואילו אתם תסעדו כאן במטבח מהמטעמים שחנה הכינה!" סיכם.

"רגע... אתה רוצה להגיד לי שהקרבת היום קרבן תודה, ולא סיפרת לי על כך מאומה?" התפלא ר' אהרן, וניסה לחשוב על הסבר הגיוני שעלול היה לגרום למארח החביב להסתיר ממנו את המאורע המשמח, אולם ר' שמואל מיהר להסביר:

"לא... היום לא הקרבנו קרבן בבית המקדש, ר' אהרן... אולם בירושלים, במרבית הקהילות, ישנה מערכת מיוחדת שמחברת בין אנשים שהקריבו קרבן ואין להם די סועדים שיוכלו לסיים את אכילתו בטרם יהיה לנותר, לבין אנשים שמקפידים על טהרה ויכולים לאכול את הבשר במועדו!

"היום, המשיך ר' שמואל, "היו אלו בני משפחת לוי, המתגוררים לא הרחק מכאן ומתפללים איתנו בבית הכנסת, שהקריבו קרבן

תודה... הרב לוי, שכבר אינו אדם צעיר - לקה בשלהי החורף בדלקת ריאות חריפה, והיה תלוי בין שמים לארץ, עד שלבסוף פעלו התפילות את פעולתן והוא החלים לגמרי.

"כעת, כמובן, הרב לוי מיהר להקריב את קרבן התודה," סיפר ר' שמואל, "אך מאחר ומרבית בני משפחתו אינם מתגוררים בירושלים - לא היה באפשרותם של בני המשפחה הירושלמים לסיים בתוך יום אחד בלבד את אכילת בשר וחלות התודה, ולכן הם נעזרו במערכת הקהילתית שלנו, ואנו זכינו בזכות הנפלאה לאכול מקדשי המזבח ומלחמי התודה!".

באותו הרגע, נכנס אל החדר שרוליק, שחזר זה עתה מהחידר להפסקת הצהריים, כך שהוא הספיק לשמוע את המילים האחרונות. "יש לנו היום בשר קודש? איזה יופי!" התרגש שרוליק, ור' שמואל חייך לעברו והוסיף: "זה לא הכל, שרוליק... יש לנו גם סלט פירות עשיר מפירות העונה - פירות מעשר שני שקיבלנו הבוקר בחלוקה השכונתית!".

"זה מושלם! אני אוהב סלט פירות, ובמיוחד אני אוהב אותו כשהוא מפירות מעשר שני!" קרא שרוליק בהתלהבות, ואביו פנה אל האורחים ואמר: "אני באמת מצטער על שאינכם יכולים לטעום מסלט הפירות, אך אל דאגה... אנו זוכים לתענוג הזה לעיתים קרובות - ובוודאי תהיינה עוד הזדמנויות אחרות!" סיים, ויהודה לא הצליח להתעלם מצביטה קלה של קנאה שחש בליבו.

רגע לאחר מכן, כבר החלה הגברת צדוק מגישה אל השולחן, בעזרתה של חוה-צילה, את ארוחת הצהריים - בכלי פלסטיק חד פעמיים כפי שהסבירה מראש. היא צירפה גם קנקן מים, וחוה-צילה הציבה לצידו בקבוק של משקה מוגז. "האוכל מריח נפלא, והכל ברוחב לב! אין לנו מילים להודות!" אמרה

שולמית, עוד בטרם התיישבו הגרוסמנים לצד השולחן, ואילו חנה השיבה בתנועת ביטול אגבית ואמרה: "זה באמת כלום... זו הזכות שלנו!".

רק לאחר שהגברת צדוק וידאה שלא חסר לאורחים מאומה, והפצירה בהם לא להסס לבקש כל מה שיזדקקו לו, תוך שהיא מדריכה אותם כיצד להשתמש באינטרקום המיוחד שמקשר בין המטבח הביתי לבין מתחם הטהרה שבחצר - הצטרפו היא וחנה-צילה אל שאר בני משפחתם, שירדו יחדיו אל מתחם הטהרה כדי לאכול את סעודת הקודשים שלהם.

לאחר שהמארחים עזבו, התיישבו בני משפחת גרוסמן לאכול. האווירה היתה נינוחה, והארוחה הביתית היתה ערבה לחיך. כשסיימו, פנה ר' אהרן אל יהודה ואל שלמה-זלמן: "אני חושב לצאת כעת אל שוק הבהמות, כדי לקנות כבשים עבור הקרבנות שעלי להקריב. אמנם כעת אנו עדיין לא יכולים להיכנס לבית המקדש, אך אני רוצה שהבהמות תהיינה מוכנות - כדי שאוכל להקריבן מיד כאשר ניטהר, בעוד שבוע. האם תרצו להצטרף אלי?".

עיניו של יהודה נצצו. הוא לא הניח לאביו לסיים את המשפט, ומיד קרא: "בטח, אבא! אני רוצה מאוד!" קרא בהתרגשות. שלמה-זלמן לעומתו, היסס. "אני חשבתי ללכת ללמוד קצת... עלי להשלים את הקביעות שקבעתי לכל יום בירושלים..." התלבט בקול, ור' אהרן הביט בו במבט מעריך ואמר: "שלומי, לימוד תורה יותר חשוב, בלי ספק... אני משער שעוד נגיע לשוק הבהמות בימים הקרובים, כך שתהיינה לך הזדמנויות אחרות!".

"אם כך, אעדיף ללמוד היום!" סיכם שלמה-זלמן.

"אני יודע שיש עוד הרבה זמן, ורק היום הגענו..." מלמל ר' אהרן, ספק לעצמו ספק לאוזניהם של יהודה ושלמה-זלמן, ונימה של כמיהה וערגה נשזרה בקולו. "אך מה לעשות? הלב שלי כבר משתוקק לעשות משהו, איזשהו צעד ראשון לקראת הרגע

הגדול בו אזכה לעמוד בבית המקדש ולהקריב קרבן לאבא שבשמים!" הסביר.

"אבל... אבא, היסוס קל נשמע בקולו של יהודה, "אנחנו הרי טמאים! אם נקנה את הבהמות כעת, הן... הן לא תטמאנה? מותר להקריב בהמה שנטמאה בבית המקדש?" שאל בחשש, ור' אהרן הניח יד על כתפו והסביר בנחת:

"זו שאלה מצוינת, יהוד'לה, אך אל דאגה. בעלי חיים, בניגוד לאדם או לכלים, אינם מקבלים טומאה - כל עוד הם בחיים! אין כל מניעה לקנות היום את הבהמות, ולשמור אותן בדיר של משפחת צדוק - עד שנוכל להקריבן. בינתיים, הן תזכרנה לנו את ההתרגשות שלנו לקראת הקרבת הקרבן, ו... כן!" הוסיף ר' אהרן בחיוך והפנה את מבטו לעברו של יוסי הקטן שעקב אחרי השיחה בהבעה חולמנית גם אם לא הבין הכל, "יוסי יוכל ללטף אותן!".

"רגע... אבא, גם את קרבן התודה שלי, לרגל בר המצווה, נקנה היום?" שאל יהודה בתקווה, אך ר' אהרן הניד בראשו לשלילה. "לא, יהוד'לה! את קרבן התודה שלך, אני רוצה שתקנה **בעצמך**, בכסף שאתן לך כמובן, לאחר שתהיה גדול ומחויב במצוות! אני רוצה שיהיה לך חלק בכל השלבים, החל מרכישת הקרבן ועד להקרבתו, ואנו נעשה זאת ביום הגדול בו תגיע למצוות!" הסביר, ויהודה לא יכול היה שלא להסכים איתו. "אינה דומה הקרבת קרבן שקניתי בעצמי, כגדול המחויב במצוות, להקרבת קרבן שנרכש בעבורי ואני רק סומך את ידי עליו!" הרהר לעצמו.

כשר' אהרן ויהודה כבר עמדו בפתח הבית, בדרכם לצאת אל השוק - פגשו את שרוליק שעלה הביתה לאחר שסיים את ארוחת הקודש במתחם הטהרה. "אתם הולכים?" נפלטה השאלה מפיו, בטרם הספיק לחשוב האם זה מנומס להתערב בענייניהם של

אורחים בלתי מוכרים. אך יהודה דווקא שמח לספר לו: "כן, אנחנו הולכים כעת לשוק הבהמות!".

"באמת? אולי אני יכול להצטרף אליכם?" שרוליק מצא את עצמו שואל. הוא היה נער ביישן למדי, אך כנראה, הרצון להתחבר אל האורח בן גילו - גרם לו לחרוג מטבעו. "אנחנו נשמח מאוד, שרוליק," השיב לו ר' אהרן, "אבל... אין לך לימודים כעת? כלומר: לא שזה ענייני, השאלה רק האם ההורים שלך - - החל ר' אהרן להסביר בנימת התנצלות.

"תוכלו לחכות לי רגע?" קטע אותו שרוליק, ור' אהרן חייך והנהן בראשו. מיד לאחר מכן, כחץ מקשת, שרוליק החל לרוץ במורד המדרגות, ויהודה שיער שהוא בדרכו אל מתחם הטהרה שם עדיין היו הוריו בעיצומה של סעודת הקודש, בניסיון לקבל את אישורם לחריגה קלה מסדרי הלימוד הקבועים.

ואכן, רגע לאחר מכן, שרוליק חזר בריצה. "אבא שלי מסכים, בתנאי שאשלים את שעות הלימוד כשנחזור!" הכריז בהתרגשות, וחיוך רחב שפוף על פניו. "אז אני יכול להצטרף?" וידא, וליבו של יהודה ניתר בהתרגשות. גם בעבורו זו היתה הזדמנות פז להכיר טוב יותר את הנער הירושלמי, שכבר החל למצוא חן בעיניו. ר' אהרן, מצידו, השיב מיד בחיוך מזמין: "בוודאי, שרוליק! איזו שאלה! נשמח מאוד שתצטרף אלינו! הבה ונצא לדרך!".

השלושה לבשו מעילים ויצאו מהבית. שרוליק, שהכיר היטב את הסביבה, צעד בראש והוביל אותם בביטחון דרך סמטה צרה מרוצפת אבן, אל עבר תחנת הרכבת הקלה הסמוכה. כשהתקרבו אל הרציף הפתוח, פנה במבוכה אל ר' אהרן: "הרב גרוסמן," אמר, "בנסיעה עצמה, אתם בוודאי יודעים... אנחנו נצטרך להתפצל!".

"כמובן, שרוליק... תרגיש לגמרי בנוח! אתה עושה בדיוק את מה שעליך לעשות!" השיב ר' אהרן, ויהודה נזכר: הם הלא

ייסעו בקרון המיועד למי שעדיין לא נטהרו מטומאת מת, ואילו שרוליק יצטרך לנסוע באחד מקרונות הטהרה. בליבו חש אכזבה קלה, על שלא יוכל לנצל את הנסיעה להיכרות עם חברו החדש.

"אנחנו ניפגש בתחנת 'מעלות הקרבן' הסמוכה לשוק, זה לא רחוק, אם אינני טועה!" אמר ר' אהרן לשרוליק, מביט בלוח גדול שעליו הוצג מסלול הנסיעה של הרכבת. "למעשה, זה בדיוק ארבע תחנות מכאן!" הכריז שרוליק, ודעתו של יהודה נחה. "זו ממילא נסיעה קצרה..." אמר בליבו.

בדיוק באותו הרגע, נכנסה הרכבת אל הרציף בנהמה חרישית. "ניפגש בתחנה!" קרא ר' אהרן אחרי גבו של שרוליק, שמיהר לגשת אל אחד הקרונות הראשונים, שהיו מסומנים בפס זהב לאורכם. לאחר מכן, סימן בידו ליהודה: "בוא אחרי, יהוד'לה. הקרונות האחרונים, המסומנים בכחול, הם אלו שמיועדים לטמאי מת".

"רגע! לא קנינו כרטיס!" נעצר לפתע יהודה, ותלה באביו מבט שואל. אולם ר' אהרן חייך והשיב: "שכחת, יהוד'לה? בירושלים, לא משלמים על הנסיעה ברכבת הקלה! הנסיעה בחינם!".

"אוי! אני נזכר כעת!" נבוך יהודה, ור' אהרן הניח את דעתו: "זה סימן, יהוד'לה, שאתה מתבגר... כילד, בוודאי הקדשת לכך פחות תשומת לב... אולם כעת, אתה חווה זאת לראשונה במבט בוגר יותר!".

ר' אהרן ויהודה טיפסו אל הקרון האחרון, ומצאו מיד שני מקומות פנויים. הנסיעה העניקה ליהודה הזדמנות נוספת לבחון, מבעד לחלונות המצוחצחים, את מראות ירושלים מזווית חדשה. הוא הדביק את פניו לשמשה, מנסה שלא להחמיץ שום פרט.

"זה מדהים, אבא! תראה כמה בתי מדרש יש כאן! כבר הפסקתי לספור..." ציין יהודה בהתפעלות, ור' אהרן חייך והסביר: "אכן,

יהוד'לה... ירושלים היא מרכז התורה העולמי, ויש בה ריבוי מופלא של תורה - יותר מכל מקום אחר בעולם. זה לא רק בגלל שאווירה של ירושלים מחכים, כפי שמלמדים רבותינו הקדושים, אלא גם מסיבה מעשית פשוטה מאוד...

"תחשוב על יהודי, חקלאי, שיש לו שדה גדולה של חיטה אי שם בשפלה. ברוב השנים, אחרי שהוא מפריש תרומה גדולה ומעשר ראשון, הוא מפריש גם מעשר שני - שיש לאוכלו בירושלים בטהרה. כמו כן, חשוב על פרדסן מהגליל, שהחליף חלק משמעותי מהעצים בחדשים, ואחרי שהמתין את שלושת שנות הערלה - זכה להגיע לשנה הרביעית, בה הפירות הינם נטע רבעי, ודינם כמעשר שני. ובכן, מה הם יעשו עם כמות כה גדולה של פירות קדושים שיש לאכלם בירושלים?".

"מה הבעיה, אבא! אפשר לפדות את הפירות!" הציע יהודה מיד, ור' אהרן חייך והשיב: "אתה צודק, יהוד'לה... אפשר לחלל את הפירות על כסף, כך שהפירות יצאו לחולין. אבל מה יעשו החקלאי או הפרדסן עם סכום כה גדול של כסף קדוש, שניתן לקנות בו רק אוכל בירושלים?" שאל ר' אהרן, וציפה לתשובה.

יהודה חשב רגע, ואחר כך השיב: "הם יכולים להגיע לירושלים לתקופה מסוימת, ובזמן שהותם בעיר - לקנות את כל המזון שהם זקוקים לו ממעות הפדיון!".

"מצוין, יהוד'לה! זה בהחלט פתרון שבא בחשבון. אך אל תשכח: כדי להשתמש בסכום משמעותי כל כך, כהוצאות עבור מזון בלבד - לא מספיקה שהות של שבוע בירושלים... נדרשת שהות ממושכת! מה הם יעשו בירושלים במשך זמן כה רב?" המשיך ר' אהרן להתוות את קו המחשבה, ויהודה נענה לאתגר והשיב בלי היסוס: "הם יכולים לנצל את הזמן ללמוד תורה!".

"בדיוק! וכעת, הגעת אל הנקודה..." חייך ר' אהרן והמשיך: "לירושלים, מגיעים הרבה אנשים שזקוקים להשתמש בכספי הקודש שלהם, ואת זמן שהותם בעיר הם מנצלים ללימוד באחד

מבתי המדרשות שבעיר! ואגב, הוסיף ר' אהרן, "רבים מהם קונים בכסף בהמות לקרבן שלמים, וכך הם מרוויחים בכפליים: גם מנצלים את כספי הקודש, וגם זוכים להקריב קרבנות בבית המקדש ולאכול בשר קודשים משולחן גבוה!".

"אבל זה עדיין לא הכל..." הטעים ר' אהרן, ויהודה הקשיב מרותק. "הרבה אנשים, לא יכולים להרשות לעצמם להישאר בירושלים למשך זמן רב כל כך... לכן, הם מביאים איתם את מעות הקודש כשהם עולים לרגל, ולפני שהם עוזבים - הם משאירים כאן את הכסף, לטובת לומדי התורה שבעיר הקודש! לכן, בירושלים, מי שרוצה להקדיש את כל כולו ללימוד התורה הקדושה - אינו צריך לדאוג לפרנסה... ישנן חלוקות מסודרות, בהן מחלקים ללומדי התורה בחינם מוצרי מזון שנקנו במעות אלו! הדרישה היחידה, הינה לאכול את מוצרי המזון בטהרה, וכמובן, במתחמים המיועדים לכך - בהם כבר נתקלת!".

"זה נשמע נפלא, וזה מסביר איך ישנם כל כך הרבה לומדי תורה בירושלים!" מלמל יהודה, מהורהר. היו לו עוד שאלות רבות: כל כך, אולם בדיוק באותו הרגע האטה הרכבת, והכרוז הכריז: "תחנת 'מעלות הקרבן'".

"זו התחנה שלנו!" אמר ר' אהרן, וקם ממקומו. יהודה צעד אחריו בזריזות, נזהר שלא לאבד את עקבותיו. רגע לאחר מכן, על הרציף, הם התאחדו עם שרוליק שירד מאחד מקרונות הטהרה, וביחד, פנו שלושתם אל עבר השוק.

השלושה חצו את הכביש אל עבר השוק, ועיניו של יהודה נפערו בתדהמה. מולו השתרעה רחבת-ענק, סביבה מכלאות מגודרות, מקורות בחלקן, גדושות בבהמות טהורות מכל המינים כמעט: היו שם כבשים, עיזים, ואפילו עגלים ופרות. בכלובים מיוחדים, ניתן היה להבחין גם בתורים בוגרים וגוזלי יונה. בקצה הרחבה,

לא ניתן היה להחמיץ מבנה נמוך ורחב ידיים, שסביבו ניכרה תנועה ערה.

ניתן היה לצפות, כי שוק המאוכלס בכמות כה גדולה של בהמות - ידיף ריח אופייני, אם לא צחנה של ממש. אולם למרבה הפלא, האוויר בשוק היה נקי באופן מפתיע. מתקנים מיוחדים, שהיו קבועים על עמודים שהוצבו בכל פינה - הפיצו ניחוח צמחים עדין.

מרצפות האבן הבהירות, היו מצוחצחות. רכבי טאטוא ושטיפה מיוחדים, אוטומטיים לגמרי, הסתובבו בלא הרף בין ההמון ודאגו לשמר את הניקיון הבוהק. גם המכלאות, נראו סטריליות לגמרי, כאילו מדובר בבית מרקחת ולא בשוק של בעלי חיים. פעיות הכבשים והעיזים שהדהדו מסביב, וגעיות הפרות והעגלים שנמהלו בהמיית היונים והתורים ויצרו המולה נעימה לאוזן - היו הסממן הבולט היחיד למרוכלתו המיוחדת של השוק הזה.

כשנכנסו השלושה אל השוק עצמו, הבחינו בפרטים נוספים. לצד המכלאות השונות, ניצבו המוכרים, שנראו רובם ככולם אנשים יראים ושלמים, שבחרו לעסוק לפרנסתם במסחר בבעלי חיים, מתוך מחשבה על הזכות הגדולה הטמונה בכך - סיוע לאלפי יהודים להקריב את קרבנותיהם על גבי המזבח.

ובכל זאת, שוק הינו שוק... אמנם לא ניתן היה לשמוע תגרנים מכריזים על מרכולתם בקולי קולות, אולם כרזות גדולות, בולטות, שנפרסו גבוה מעל המכלאות - עשו את העבודה היטב:

"הזכות להקריב! מבחר בהמות כשרות ומהודרות לכל סוגי הקרבנות!" קראה כרזה גדולה מעל אחת המכלאות. "הדרך שלך לקרבן מתחילה כאן - שלמים, תודות וחטאות בהתאמה אישית!" צעקו המילים מעל גבי כרזה אחרת, "בהמות מגידול מקומי בפיקוח הלכתי צמוד, כולל מעשרות לחומרא!" הכריזה כרזה שלישית, "משק חברוני ובניו - מסורת של קרבנות איכותיים!"

התנופפה ברוח כרזה רביעית, והיו עוד רבות אחרות, כל אחת מהן מזמינה ומבטיחה בדרכה שלה.

לצד כל מכלאה, ניצב משקל גדול, דיגיטלי, בעל משטח רחב. מחיר הבהמות - לא נקבע באופן שרירותי, אלא בהתאם למשקלן, ולשם כך העלו כל בהמה על משטח השקילה, ולאחר מכן חישבו את מחירה.

אולם מעבר לכך: לא פעם, נבחרה הבהמה, בפרט כשמדובר היה בקרבן שלמים, על פי משקלה. מי שרצה להבטיח שבני ביתו יספיקו לאכול את בשר הקרבן בזמן, מבלי שהבשר יגיע לכדי 'נותר' - היה צריך לשער את כמות הבשר שביכולתם לאכול, ולרכוש מראש קרבן במשקל מתאים. שקילה מוקדמת, איפשרה התאמה טובה יותר בין הקרבן לבעליו, וליתר דיוק: בין הקרבן לבין מספר הסועדים ויכולת האכילה שלהם.

"מאיפה מתחילים, אבא? איך יודעים למי לגשת?" פנה יהודה אל אביו אחרי שנרגע מעט מההתרגשות הראשונית המסחררת. ר' אהרן השיב מיד, וניכר היה שהוא בקי בנבכי השוק הזה: "בדרך כלל, מי שמגיע לירושלים לעיתים מזומנות, מכיר סוחר אחד או שניים שהוא סומך עליהם. אני, למשל, נוהג לקנות את הקרבנות מר' יששכר מלצר," אמר, וניגש בצעד בוטח אל אחת המכלאות. "אנחנו מכירים כבר שנים!" הוסיף.

"ר' יששכר!" קרא ר' אהרן כשהתקרבו אל המכלאה שמעליה התנוססה כרזה גדולה: "איכות ללא פשרות", ויהודה הבחין בבעל הבית - יהודי גדל גוף כבן חמישים, בעל זקן אפרפר עבות, חיוך כובש שאי אפשר לעמוד מולו, ולמתניו חגורת טהרה. ר' יששכר הרים את עיניו ממסוף קטן שהחזיק בידו, וחיוך רחב התפשט על פניו: "ר' אהרן גרוסמן! ברוך הבא לירושלים! טוב לראותך שוב!" הוא קרא בהתרגשות, בקול בס עבה ומחוספס מעט, והושיט את ידו ללחיצה.

"הגענו הבוקר!" אמר ר' אהרן, מותיר את ידו המושטת של הסוחר כשהיא תלויה באוויר. "לא הייתי רוצה לטמא אותך!" הוסיף, והצביע על חגורת הטהרה שלמתניו.

אולם ר' יששכר לא נרתע. הוא צחק צחוק טוב לב והסביר: "ר' אהרן... אני אמנם לא טמא מת, ולכן אני חוגר את חגורת הטהרה, אך אני גם לא מקפיד שלא להיטמא בטומאה קלה במהלך היום... זה כמעט בלתי אפשרי כשמשרתים קהל גדול כל כך! לקראת ערב, לפני השקיעה, אני מקפיד לטבול - וכך אני יכול בערב לאכול אפילו בשר קודשים... במשך היום, ממילא אין לי זמן אפילו להכניס פירור לפה!".

"אה... אם ככה, זה כבר סיפור אחר לגמרי!" חייך כעת גם ר' אהרן, והושיט את ידו ללחיצה אמיצה. "כיצד אוכל לעזור לך הפעם?" בירר ר' יששכר וסבר פניו הפך ענייני, ור' אהרן השיב: "אתה יודע שאני סומך עליך, ר' יששכר... ובכן, אני צריך את עזרתך: אני מחפש כבש בינוני לקרבן שלמים, וכבש שמן במיוחד לעולה. את שניהם קיבלתי על עצמי בנדר, ואני רוצה להקריבם מיד כשאשלים את תהליך הטהרה!".

"שום בעיה! הגעת למקום הנכון, ר' אהרן!" הכריז ר' יששכר, וחזר לוודא את הפרטים: "אמרת שאתה רוצה כבש בינוני לשלמים, ועוד כבש שמן לעולה! נכון?" שינן בקול, ור' אהרן אישר והוסיף: "את הכבש לשלמים אני רוצה בינוני - כדי שנספיק לאכול אותו מבלי שיגיע חלילה לידי 'נותר', ואילו הכבש לעולה - אשמח אם יהיה שמן ומכובד לכבודו של מלך מלכי המלכים!".

"כמה אוכלים יהיו לקרבן השלמים, לדעתך?" בירר ר' יששכר, כמקצוען, כדי להתאים את משקלו של הקרבן, ור' אהרן הרהר רגע לפני שהשיב: "אנחנו חמישה בוגרים ומתבגרים, ושני קטנים. ואני משער שהמארחים היקרים שלנו, משפחת צדוק," אמר והחווה בראשו תנועה לעברו של שרוליק שהסמיק שוב, "יצטרפו אלינו גם הם!".

"כמה אתם במשפחה?" שאל כעת ר' יששכר את שרוליק, שלא היה צריך אפילו לחשוב: "הורים, שלושה ילדים גדולים, ושני קטנים!" השיב בלי היסוס.

"טוב מאוד!" קרא כעת ר' יששכר, והמשיך לחייך. "יש לנו עשרה בוגרים ומתבגרים, ועוד ארבעה קטנים... אם מדובר על שלמים, זה אומר שלרשותכם יומיים כדי לאכול את בשר הקרבן. אני משער, שאם נדבר על משהו בסדר גודל של חמישה עשר קילוגרמים, נטו, זה לא יהיה מוגזם - בהנחה שתאכלו את הבשר בלי תוספות, כמובן! אתה מסכים איתי?" שאל את ר' אהרן. "אתה המומחה, ר' יששכר! אני סומך עליך!" השיב ר' אהרן בחיוך.

ר' יששכר ניגש אל המכלאה, והחל תר בעיניו אחרי בהמה מתאימה. תוך כדי כך, המשיך להסביר: "בשביל חמישה עשר קילוגרמים של בשר נטו, אנחנו צריכים בהמה בסדר גודל של כארבעים קילוגרמים ברוטו... ומאחר ומדובר בשלמים, הרי שגם כבשה נקבה יכולה להתאים..." מלמל, ולפתע הושיט את ידו ותפס בקולרה של אחת הרחלות שנראתה לא קטנה מדי, אבל גם לא גדולה.

"הנה! זו תתאים בדיוק, לדעתי! רחלה צעירה, בת כעשרה חודשים, גדלה במשק שלנו בחברון, ולהערכתי שוקלת כארבעים קילוגרמים - אולם נבדוק זאת מיד" אמר, והציץ בתווית שהיתה מוצמדת לקולר שסביב צווארה של הרחלה.

"בינתיים, מה אתם צריכים עוד?" בירר ר' יששכר. "כבש שמן לעולה!" הזכיר ר' אהרן, בזמן שר' יששכר הושיט את הכבשה ליהודה ואמר, עדיין מחייך: "תחזיק אותה חזק, ילד! מהקולר... בדיוק... אל תדאג! היא לא נושכת!" קרא כשהבחין בהיסוס קל מצידו של יהודה, ומיד הוסיף: "עדיף שהיא לא תברח! זה יכול להיות לא נעים, לחפש אותה ברחבי השוק הגדול הזה!".

"זה בדיוק מה שאתה מחפש, ר' אהרן!" חזר אליהם ר' יששכר כעבור רגע, מושך אחריו כבש שבקושי הלך על רגליו מרוב

שומן. "הוא מהודר ממש לקרבן עולה, כבש זכר בן כשנה וחצי! אבל הוא לא יהיה זול, ר' אהרן..." הבהיר ר' יששכר, ופניו הרצינו לרגע. "אני חושב שאתה כבר יודע... כשמדובר על קרבנות להשם - אני לא חוסך!" השיב ר' אהרן, ור' יששכר הפטיר: "אם כך, זכית בקרבן מהודר, לעילא ולעילא!".

"עכשיו תורך, ילד!" קרא ר' יששכר בקול, והושיט את הכבש השמן לעברו של שרוליק. "אני לא חושב שהוא יברח לאן שהוא, ובכל זאת, תחזיק חזק!" אמר, והכריז בקול: "בואו אחרי!".

ר' אהרן סימן לשני הילדים ללכת לפניו. הכבשים נענו ברצון, והחבורה התנהלה לאיטה בעקבות ר' יששכר, שניגש אל מתקן השקילה. "נתחיל בשלמים!" אמר, ויהודה הושיט את הרחלה בה אחז. "שלושים ותשעה קילוגרמים ושלוש מאות גרם!" הופיע המספר על הצג, מיד לאחר שהרחלה הונחה עליו בעדינות.

"וכעת, העולה!" קרא שוב ר' יששכר, בעודו מחזיר את הרחלה ליהודה ונוטל את הכבש השמן מידו של שרוליק. "שישים וחמש קילו ומאתיים!" הכריז בקול, והוסיף: "כמו שאמרתי, זה לא כבש זול... אבל אם אתה בטוח - - -". "אני בטוח לגמרי!" הבהיר ר' אהרן בנחישות.

"אם כך, אמר ר' יששכר והחזיר את הכבש לשרוליק, "לא נותר אלא להשלים את תהליך הבדיקה. קח את הזמן שלך, ותחזור אלי אחרי שתקבל אישור סופי!".

"בדיקה?" השתומם יהודה, ור' יששכר הסביר בקול הבס העבה שלו: "בוודאי, איש צעיר! בימינו, כבר לא קונים כבשה בשק... היום, אפשר לדעת הכל: איפה הכבשה נולדה, מה משקלה, והכי חשוב: אפשר גם לוודא מראש שהיא בריאה ושלמה ואין בה חשש מום או טריפה, מה שחוסך הרבה עוגמת נפש בהמשך! אתה תראה בעצמך, ילד!" אמר, וצבט בלחיו של יהודה בחיבה.

רגע לאחר מכן, בעוד יהודה משפשף את הלחי הכואבת בשל צביטת החיבה בה זכה מעומק ליבו הגדול של ר' יששכר, ועל

פניו חיוך משועשע - יצאה השיירה לדרכה, אל הכיוון אליו הצביע ר' אהרן.

"אתם רואים, שם, את המבנה הנמוך בקצה השוק? זהו מכון הבדיקה! בו נמצאים המומחים שיוודאו שהבהמות שאנחנו רוצים לקנות כשרות ומהודרות מבלי כל חשש ופקפוק!" אמר ר' אהרן, ושרוליק הנהן בראשו.

הוא הכיר את המקום היטב וכבר ביקר בו לא אחת, אולם בכל פעם מחדש היתה זו חוויה מרתקת.

בעודם מתקדמים אל עבר מכון הבדיקה והבהמות משתרכות אחריהם, פנה יהודה לפתע אל אביו. "רגע, אבא... לא היינו אמורים לשלם? ר' יששכר אינו חושש להוציא את הבהמות מרשותו מבלי לקבל תשלום מראש? מנין לו שאנחנו לא ניקח אותן - וניעלם?" שאל, ור' אהרן חייך והשיב:

"קודם כל, ר' יששכר מכיר אותי שנים רבות, כך שאני משוכנע שהוא רגוע. אולם מעבר לכך: מי שמגיע לכאן, רוצה בהמה לקרבן. אם לא ישלם על הבהמה שקנה - הקרבן יהיה גזול, וממילא - פסול! אם כך, איזה טעם יש בכך? בשוק הזה, יהוד'לה, אין חשש מגניבות... כל מי שקונה בהמה לקרבן מקפיד לשלם עליה את המחיר המלא!" סיים ר' אהרן להסביר, בדיוק כשהגיעו אל מכון הבדיקה, שבפתחו השתרך תור לא ארוך. הם נעמדו בקצה התור, והמתינו בסבלנות.

בעודם ממתינים, הרגיש יהודה שזה הרגע המתאים לשבור את הקרח סוף סוף.

הוא פנה אל שרוליק בשקט ושאל: "מותר, אצלכם כאן, בירושלים, להיעדר מהלימודים אחר הצהריים בלי סיבה מיוחדת? אצלנו בבולטימור מקפידים על כך מאוד!" שיתף,

ושרוליק השיב: "ממש לא... גם אצלנו צריך סיבה מוצדקת, ובעיקר אישור של ההורים..."

"הלוואי שאבא שלי היה מסכים בקלות רבה כל כך לוותר לי לפעמים על לימודי אחר הצהריים!" לחש יהודה בחיוך מהול בקנאה קלה, מוודא שדבריו אינם מגיעים לאוזניו של אביו. שרוליק חייך, והשיב, גם הוא בלחש: "בקלות? ממש לא... אבא שלי הסכים, רק בגלל שהוא יודע כמה חיכיתי לחבר בן גילי! הוא הבין," הנער הירושלמי הסמיק קלות, "שזו תהיה הזדמנות מצוינת בשבילנו להכיר, אההמ... קצת יותר, אחד את השני!"

כעת, גם יהודה הרגיש את הסומק פושט בלחיו. הוא הופתע מגילוי הלב של שרוליק, ובעיקר החמיאה לו העובדה שהקשר ביניהם כה חשוב לחברו החדש. "אז... אני חושב שזה באמת הצליח!" אמר לבסוף, ושני הנערים צחקו.

בינתיים, התור התקדם. הם היו הראשונים בתור כעת, וכשהבחינו כי התפנה מקום באחת העמדות - צעדו בעקבות ר' אהרן פנימה, וניגשו אל העמדה הפנויה, מאחוריה ניצב ה'בודק', שבמקרה זה היה יהודי בעל עיניים חומות בוערות שהסתתרו מאחורי משקפיים דקיקים, וזקן חום לא-ארוך. הוא חבש כיפה גדולה, שכיסתה את ראשו כמעט לגמרי. לגופו עטה חלוק עבודה לבן, אך אבנט הטהרה שלו שהיה שזור בחוטי כסף עדינים, בלט על גביו. למרות בגדי העבודה, לא ניתן היה להתעלם מהרושם שמדובר בתלמיד חכם הבקי היטב בדיני הקרבנות.

"שלום עליכם!" קידם הבודק את פניהם במאור פנים, "אז מה יש לנו כאן?" שאל, ור' אהרן השיב תוך שהוא מצביע אל עבר הבהמות שהילדים אחזו בקולריהן: "יש לנו שתי בהמות, אחת לשלמים ואחת לעולה!"

הבודק הזין כמה נתונים אל המחשב שלפניו, ולאחר מכן, סרק את התוויות שהיו מוצמדות לקולרי הכבשים. צפצוף קטן

נשמע, והנתונים הופיעו מיד על המחשב: מספר סידורי, תאריך לידה, מקום גידול, ועוד.

"אני רואה... יש לנו כאן רחלה בת עשרה חודשים, ממשיק 'נאות חברון', מלמל הבודק לאחר עיון קצר במסך, 'והיא, אם אני מבין נכון, מיועדת לשלמים'. ר' אהרן הנהן בראשו, והבודק המשיך: "יש לנו גם איל זכר, כבן שנה וחצי, ממשיק 'עדרי יהודה', ללא חשש בכורה. הוא בוודאי מיועד לעולה, נכון?". "בדיוק!" השיב ר' אהרן.

לאחר הזיהוי הממוחשב, ניגש הבודק אל הבהמות וערך בדיקה חיצונית קפדנית אך זריזה. הוא מישש את עורן, בחן את עיניהן, את אוזניהן, ואפילו את שיניהן וחניכיהן. לאחר שוידא שאין כל פצע גלוי או יבלת, וגם לא מום אחר העלול לפסול את הקרבן - פסק: "שתי הבהמות נראות מצוינות ובריאות! כעת, המשיכו אל מתקן הבדיקה הפנימית, כדי לוודא שאין בהן חשש טריפה בלתי נראית לעין!". הוא הצביע אל עבר מתקן גדול, מרשים ומשוכלל, שניצב במרכז החדר.

המתקן הזה, לא היה דומה לשום דבר אחר שיהודה פגש אי פעם. זו היתה מכונה גדולה, דמוית מנהרה, שהבהמה נכנסה אליה בעודה עומדת על מסוע איטי שנע דרכה. "זהו מתקן סריקה פנימית, המבוסס על טכנולוגיה מתקדמת ביותר!" הסביר בודק נוסף, מבוגר יותר, מקריח ובעל זקן לבן קצר, שעמד מול לוח בקרה גדול, והיה לבוש גם הוא בחלוק לבן וחגור באבנט טהרה. "הוא סורק את כל איבריה הפנימיים של הבהמה ללא מגע יד, ומעביר תמונה תלת-ממדית ברורה אל המסך!" הוסיף.

ואכן, תוך כדי מסעה של הרחלה, שהיתה ראשונה לעשות את דרכה באיטיות על גבי המסוע - הופיעה תמונה מפורטת של כל איבריה הפנימיים, על גבי מסך ענק שהיה תלוי על הקיר. הטכנאי הצביע באמצעות חץ העכבר על נקודות שונות בתמונה: "אתם רואים כאן?" אמר והגדיל אזור מסוים, "אלו

הריאות. חלקות לחלוטין - ללא כל חשש סירכא! שימו לב גם לכבד, לטחול, לקיבה, אמר והצביע על איבר אחרי איבר, "כולם נראים תקינים לחלוטין, ללא שום ממצא חריג!".

בינתיים, כבר עשה הכבש את דרכו אל תוך המכונה, וההסבר חזר על עצמו. התהליך כולו, עבור שתי הבהמות - ארך דקות ספורות בלבד, ובסיומו הכריז הבודק: "שתי הבהמות כשרות ומהודרות, ללא חשש ופקפוק!".

פניו של ר' אהרן אורו. "תודה לכם! ברוך השם! כמה נפלא שהטכנולוגיה נרתמת לשירות ההלכה!" קרא בהתפעלות. הוא קיבל לידי פלט מודפס המאשר את כשרותן של שתי הבהמות, ויצא עם הבנים והבהמות בחזרה אל עבר הדוכן של ר' יששכר, ליבו פועם בהתרגשות של מצווה.

בדרכם בחזרה אל הדוכן, לא התאפק יהודה ושאל: "אבא... אתה שילמת על הבדיקה הזו?". "לא, יהודה! הבדיקה בחינם!" הסביר ר' אהרן, ויהודה שאל בסקרנות: "איך זה יכול להיות? אצלנו, בבולטימור, אני יודע שאין שום דבר בחינם... על כל שירות צריך לשלם! וכאן, נראה שישנם המון שירותים בחינם: האירוח, השיבוץ, הנסיעה ברכבת הקלה, וכעת גם הבדיקה!".

ר' אהרן חייך. "שאלה מצוינת, יהודה'לה, והיא נוגעת בלב הניהול הציבורי של ירושלים כולה. בירושלים, יש מימון לכל השירותים הללו: משיירי תרומת הלשכה!".

"שיירי תרומת הלשכה? זכור לי משהו כזה, אבל אני לא בטוח..." כיווץ יהודה את מצחו וניסה להיזכר, ור' אהרן הסביר: "אתה בוודאי יודע, שכל יהודי בעולם מחויב לתת אחת לשנה מחצית השקל, והכסף הזה משמש לרכישת קרבנות הציבור, הקטורת, ועוד. הסכום של מחצית השקל - נקבע בתורה, ואין לפחות ממנו. אולם כשישנם כה הרבה יהודים בעולם - מצטבר סכום גבוה מאוד, הרבה מעבר למה שנדרש לשם רכישת הקרבנות!

"למעשה," המשיך ר' אהרן ויהודה הקשיב מרותק, "בכל שנה, כל מחציות השקל - מובאות אל לשכה מיוחדת, וממנה לוקח כהן כמות מסוימת של מטבעות שלוש פעמים בשנה. המטבעות שהכהן לוקח - נקראות 'תרומת הלשכה', והמטבעות שנותרות בלשכה לאחר שניטלת תרומת הלשכה - נקראות 'שיירי הלשכה'.

"מדובר בסכום משמעותי ביותר, שמשמש לכל צרכי ירושלים: לתשלום לנותני שירותים שונים - כמו למשל בודקי המומים, להקמתן ולהחזקתן של תשתיות שונות - כמו הרכבת הקלה, ועוד. ההיגיון בכך, פשוט: ירושלים - אינה עיר פרטית... זו עיר של כל ישראל! ולכן, מתאים ששיירי הלשכה, שנגבו מכל ישראל - יחזרו אליהם בדרך זו, ויממנו את ההוצאות של ירושלים - העיר של כולם!"

יהודה הקשיב להסבר עד תומו, ועיניו ברקו. המחשבה על כך, שהוא חלק מהכלל המופלא הזה, שהעיר ירושלים שייכת לו - גרמה לו לזקוף את גבו בגאווה. גם שרוליק, שעיקרי הדברים היו ידועים לו, גילה לראשונה את הסיבה העומדת מאחורי ההתנהלות שהכיר היטב. "הרב גרוסמן... תודה על ההסבר הבהיר! הוא חידש לי הרבה!" אמר בנימוס, ור' אהרן חיך בתגובה.

רגע לאחר מכן, הם כבר חזרו אל ר' יששכר, שקיבל את פניהם בשמחה. "נו? מה אמרו על הבהמות שלכם?" שאל בסקרנות, ור' אהרן השיב בחיוך: "הן כשרות למהדרין!"

"האמן לי, ר' אהרן... הכבשים שלי, הם אולי המשובחים ביותר כאן בשוק... כמעט אף פעם לא מוצאים בהם טריפות!" נהנה ר' יששכר לציין, תוך שחיכווה הרחב מאיר את פניו. "זו אחת הסיבות שאני מגיע תמיד אליך!" השיב ר' אהרן, והוסיף: "כעת, לא נותר אלא לשלם!"

"אתה צודק, ר' אהרן. הבה נערוך את החשבון!" אמר ר' יששכר, וניגש אל המסוף עליו כבר הופיעו משקליהם של הרחלה והכבש. הוא ערך חשבון מהיר, ולאחר מכן נקב בסכום מדויק. ר' אהרן שלף את כרטיס האשראי הבינלאומי שלו, ושילם את המחיר המלא. הוא לא ביקש הנחה וגם לא ניסה להתמקח. "זו זכות לשלם על קרבנות שמקריבים למלך מלכי המלכים!" אמר לר' יששכר בשעה שזה האחרון מסר לידיו את הקבלה הממוחשבת.

"לאן תרצה שהבהמות תגענה?" בירר כעת ר' יששכר, ור' אהרן נקב בכתובת של משפחת צדוק: "רחוב מעלה שלם 22".

ר' יששכר הזין את הפרטים אל המסוף, ולאחר מכן אמר: "הפרטים מופיעים במערכת, ומקושרים למספר הסידורי של הבהמות שבחרתם, כך שלא נתבלבל. הן תגענה בשעות הערב ישירות אל הדיר של מעלה שלם 22!" הבטיח, ולקח את הרחלה והכבש מידם של הילדים, מוביל אותם אל מתחם מגודר בתוך המכלאה, שם כבר המתינו כמה בהמות מכורות, מופרדות מחברותיהן שעדיין המתינו לקונים.

"אנחנו עוד ניפגש ככל הנראה, ר' יששכר!" נפרד ר' אהרן מהמוכר, שמיהר להשיב: "אני כאן, ר' אהרן... אתה יודע בדיוק היכן למצוא אותי!".

שעה קלה לאחר מכן, כשעשו את דרכם, שוב, ברכבת הקלה, מתפצלים בין הקרונות - ר' אהרן נראה כמי שליבו עולה על גדותיו. "עשינו כבר את הצעד הראשון, יהוד'לה! כעת, נותר לנו רק לצפות, בכיליון עיניים, לרגע בו ניטהר סוף סוף ונוכל להקריב את הקרבנות שלנו בבית המקדש!" אמר בלהט של קדושה, ועיניו הצטעפו בדמעות של התרגשות וכמיהה עזה.

פרק ו':

קִיבוץ גְלוּיּוֹת

כשחזרו, ר' אהרן והילדים, משוק הבהמות, אחרי תפילת מנחה בבית כנסת סמוך - הם מצאו את חנה, שולמית והבנות בעיצומה של שיחה ערה במטבח הקטן, בעוד יוסי ושרה-לאה משחקים בשקט בסמוך, על הרצפה המחוממת בחימום רצפתי.

ר' שמואל צדוק, מיהר לסגור את הגמרא הגדולה עליה שקד בסלון, ולקדם את פניהם של האורחים. "ר' אהרן! איך היה בשוק? מצאת בהמות ראויות לעלות לקרבן לפני מלך מלכי המלכים?" התעניין, ור' אהרן השיב, הבעה של התרגשות על פניו: "מצאתי, בהחלט! כבש שמן בן שנה וחצי לעולה, וכבשה צעירה לשלמים... אני תמיד קונה אצל ר' יששכר, אתה בוודאי מכיר אותו, הלא כן?" ציין.

"הו... ר' יששכר... בוודאי שאני מכיר אותו! למדנו יחד בישיבה לפני שנים! סוחר נאמן וישר דרך, עם לב ענק וטוב שנדיר למצוא כמותו!" הגיב ר' שמואל, ומבטו התערפל כשצייר לנגד עיניו את דמותו של סוחר הבהמות הוותיק.

"הבהמות אמורות להגיע לכאן בשעות הערב... אני מקווה שיש מקום בשבילן!" נזכר לפתע ר' אהרן, ור' שמואל חייך בטוב לב:

"בוודאי שיש... יש מקום בשפע! בתקופה זו של השנה, הדיר בדרך כלל ריק למדי!" הבהיר.

"מה עם שלמה-זלמן? הוא כבר חזר?" בירר אהרן ותלה מבט שואל בשולמית, אך נענה בניד ראש. "הוא עוד לא חזר... הוא בטח שקוע בלימוד של ירושלים!" השיבה שולמית בחיוך, ובאותו הרגע נפתחה דלת הבית, ור' אהרן זיהה מיד את קול פסיעותיו של בנו הבכור. "שלוימי? אנחנו כאן, במטבח!" קרא ר' אהרן, ורגע לאחר מכן הופיע שלמה-זלמן, כשהבעה של אושר על פניו.

"ברוך הבא, שלוימי! איך היתה ההרגשה ללמוד בירושלים?" שאל ר' אהרן, ושלמה-זלמן השיב בהתרגשות: "זה לא ייאמן, אבא... אין כמו הלימוד של ירושלים! התחושה היא, ששערי ההבנה פתוחים לרווחה! סוגיה שהתקשיתי בה מזה זמן רב, התבהרה לפתע - כאילו... כאילו משהו הדליק את האור בחדר חשוך!" ניסה שלמה-זלמן לתאר את תחושתו.

"אתה צודק לגמרי!" השיב ר' אהרן. "כך זה באמת! אווירה של ירושלים מחכים, וניתן לחוש בכך באופן ברור! לא פעם ולא פעמיים הרגשתי איך בהירות מיוחדת שורה על הלימוד כאן בעיר הקודש, ואני יכול לגלות לך סוד: במהלך השנה כולה, כשאני נתקל בסוגיות שאני מתקשה לרדת לעומקן - אני מצרף אותן לרשימה מסודרת, וכאן, בירושלים, אני חוזר אליהן שנית... עד כה, תמיד, כשחזרתי אל אותן סוגיות - הרגשתי איך הערפל מתפזר, ההבנה מתחדדת, ואור של בהירות נשפך משמיים על הלימוד!".

"אתה באמת מרגיש את זה?" לחש יהודה לשרוליק, חברו החדש, ותלה בו מבט תוהה. "אני לא יודע, יהודה..." השיב שרוליק, "מעולם לא עזבתי את ירושלים, ולא הייתי רוצה לעזוב אותה אי-פעם, כך שאין לי למה להשוות... אבל, כן... דבר אחד אני יכול לומר בוודאות: אף פעם לא הרגשתי שאני לא מצליח

להבין... לפעמים הייתי צריך לחזור עוד פעם, לפעמים עוד פעמיים, אבל בסוף - תמיד הבנתי, והבנתי היטב!".

"זה נשמע כמו חלום!" מלמל יהודה, ומבטו הפך מהורהר. "אני כבר משתוקק לנסות את זה בעצמי!" לחש, ושרוליק השיב בחיוך: "מה דעתך ללמוד ביחד? הבטחתי לאבא שאשלים את שעות הלימוד שהחסרתי אחר הצהריים, ואני מתכוון לעשות את זה בישיבת המתמידים... הלימוד מתחיל בעוד שעה קלה!" ציין, ויהודה לא חשב פעמיים: "זה יהיה נפלא!" קרא בהתלהבות.

כך, יצאו שני הבנים מהבית ביחד, וצעדו זה לצד זה ברחוב הירושלמי המטופח. השעה עדיין היתה מוקדמת, אך השמש החורפית כבר עמדה לשקוע, והאוויר הלך והתקרר במהירות, מבשר על לילה ירושלמי צונן.

"זה ממש לא רחוק... ישיבת המתמידים מתקיימת בבית המדרש היכל שמואל, שלושה בניינים מכאן!" אמר שרוליק קצרות, בניסיון לעודד את יהודה שנאבק ברוח החודרת. "לא אכפת לי שזה יהיה רחוק!" השיב יהודה, "אדרבה... בכל רגע בירושלים אני מגלה דברים נוספים!" הוסיף תוך שהוא מביט סביבו בסקרנות, בדיוק כשחלף לידם אחד מרכבי הטאטוא האוטומטיים שכבר פגשו עם הגיעם לירושלים.

לפתע, נתן יהודה את דעתו לדבר-מה מוזר: "תגיד, שרוליק, פנה אל חברו החדש, 'אין אצלכם פחי אשפה, כאן בירושלים? אני לא רואה פחים על המדרכות, וגם לא חדרי אשפה כפי שמקובל אצלנו בבולטימור!'".

"אל תגזים, יהודה..." אמר שרוליק, וחייך. "אמנם אין אצלנו פחים גלויים, כמו ששמעתי שיש במקומות אחרים בארץ, אבל יש לנו את הפחים הללו!" אמר, והצביע על מתקן מתכת נמוך ומעוצב, בעל פתח עליון, שהיה ממוקם בצד המדרכה צמוד לגדר האבנים של אחד הבתים. "אתה רואה את זה? זה פח טמון... בירושלים,

כל הפחים כאלו! מה שאתה רואה, זה החלק הגלוי של הפח, והוא אינו פוגע במראה הנאה של הרחוב... המיכל עצמו, גדול ממדים, טמון מתחת לאדמה, ואילו מגיעה האשפה! בכל לילה עוברת משאית האשפה, מרימה את המיכל באמצעות מנוף מיוחד, מרוקנת את תכולתו, ומחזירה אותו למקומו!".

"שמעתי על הפחים הללו..." סיפר יהודה, מהורהר, והמשיך: "אצלנו, בבולטימור, הם קיימים בעיקר בשכונות חדישות ויוקרתיות, או באזורי תירות... בשכונות רגילות, כמו זו שאנו מתגוררים בה - ישנם פחים רגילים!" ציין, ושרוליק אמר: "בירושלים, ישנם רק פחים כאלו! בכל מקום!".

"זה נפלא... ככה, אין ערמות של אשפה סביב הפח, והרחוב נשאר יפה ומטופח!" התלהב יהודה, ושרוליק הוסיף: "זה נכון, אבל זה לא הכל. בירושלים, ישנה חשיבות לשמור על ניקיון, לא רק בשביל המראה החיצוני - אלא גם כדי לוודא ששרצים קטנים לא יסתובבו סביב האשפה, ובמותם - יגרמו לטומאה מבלי משים! הלא אפילו עצם בגודל של עדשה מעכבר מת - עשויה לטמא אדם, מבלי שהרגיש כלל!".

"והנה, כבר הגענו!" הכריז שרוליק, והצביע על מבנה אבן גדול ומרשים, בעל חלונות מקושטים, ממנו בקעו קולות לימוד ערבים. "זה בית המדרש היכל שמואל! בוא איתי!" אמר, והצביע אל עבר הפתח.

"רגע..." היסס יהודה, "בטח שכחת... אני עדיין טמא מת! היכן נמצאת הכניסה לטמאים?" בירר, למוד ניסיון מהתפילה בבית הכנסת 'קהל עדת ישורון'.

שרוליק חייך, והסביר: "בבית המדרש 'היכל שמואל', אין כניסה נפרדת לטמאים ולטהורים, משום שאין בכך צורך. בית המדרש רחב ידיים, ואף פעם לא צפוף בו. לכן, אין חשש שהטהורים ייטמאו מבלי משים, ואין צורך להפריד בינם ובין הטמאים!

הבעיה העיקרית היא בבתי כנסת צפופים, שבהם כמעט בלתי אפשרי להיזהר מנגיעה בלתי מכוונת, ולכן שם ישנה הפרדה ברורה בין הטהורים לאלו שעדיין לא טהרו.

כך, נכנסו יהודה ושרוליק יחדיו אל בית המדרש, עברו בפתח הגדול, ומצאו את עצמם באולם רחב ידיים, גדוש בספסלים ושולחנות עץ כבדים, שספרייה ענקית מכסה לחלוטין את קירו הדרומי. עשרות נערים בני גילם כבר ישבו שם, רכונים על גבי גמרות גדולות או ספרי הלכה, ולמדו בזוגות. המיית לימוד נעימה מילאה את החלל.

"מה תרצה ללמוד? אנחנו לומדים מסכת בבא קמא, פרק הגוזל עצים... למדתם את זה פעם?" בירר שרוליק, ויהודה בקושי הצליח להתנתק מהמראה המרומם. "כן, למדנו את זה בשנה שעברה! אשמח לחזור שוב!" השיב לבסוף. "אם כך, חכה רגע! אביא גמרות עבור שנינו!" אמר שרוליק, ומיהר אל עבר ארון הספרים.

רגע לאחר מכן, הוביל שרוליק את יהודה אל שולחן פנוי בצד. הגמרות הגדולות נפתחו, ועד מהרה שקעו השניים בלימוד משותף.

יהודה הנרגש הרהר בליבו, כי אין כמו לימוד שכזה - כדי לחבר בין שני נערים בני עולמות שונים כל כך, משני קצוות תבל. אולם בעיקר, הוא חשב על כך שאחיו הגדול לא הגזים: הלימוד בירושלים היה חוויה שהוא לא הכיר. הוא חש באותה בהירות ששלמה-זלמן תיאר, כשהיא מכוונת את מחשבתו וגורמת לו להבין מחדש, הרבה יותר טוב, את אותן סוגיות שלמד כבר לא פעם ולא פעמיים.

לאחר כשעה - נשמעה דפיקה על בימת בית המדרש, ואברך צעיר בעל זקן קצר ופנים מאירות החל למסור שיעור מרתק שעסק בהלכות קרבן שלמים. ברגע הראשון, יהודה חשש

שחסרון הידע הבסיסי שלו בענייני הקרבנות, ימנע ממנו להבין את השיעור. אולם אט-אט התפוגגו חששותיו. "גם אני לא מבין הכל מיד!" לחש לו שרוליק, והוסיף: "פשוט תקשיב... אתה תראה איך הכל יתבהר!".

זה עבד. יהודה השתדל להתרכז, והרגיש איך ההסברים לובשים צורה מאליהם, ומתבהרים אט-אט. אמנם חסרו לו אי-אלו מושגים, אך כשהסתיים השיעור, לאחר כמחצית השעה, הוא מצא את עצמו מצר על כך.

לאחר השיעור, חילק האחראי כרטיסי השתתפות, וגם ממתק מיוחד. שרוליק דאג שיהודה לא יקופח, אף שהיה נבון מכדי להצטופף עם הנערים שהתקבצו סביב האחראי, וגם חשש לטמא מישהו מבלי משים. "אתה לא צריך להתבייש... גם בחורים מבוגרים יותר שמחים להתכבד בממתקים!" חייך שרוליק כשהושיט את הממתק ואת הכרטיס. "ישנה הגרלה אחת לחודש, אך אני לא יודע אם עדיין תהיה כאן..." הסביר.

עד לתפילת ערבית, נותרה עוד שעה קלה. "תכירו: זה יהודה, האורח שלנו, שהגיע מבולטימור!" הציג שרוליק את חברו בפני כמה מחבריו לכיתה. "מבולטימור?" התפעלו הנערים, "ברוך הבא לירושלים!" הכריז אחד מהם, והושיט את ידו ללחיצה, אולם משך אותה מיד בחזרה כנשון נחש. "אני כבר יודע... לא הייתי מכשיל אותך!" חייך יהודה, שהבחין בחגורות הטהרה שחגרו הנערים.

הקרח נשבר. אט אט, התקבצו עוד ועוד נערים אל החבורה שלהם, לא מעטים מהם היו מלווים באורחים משלהם. בליל של לאומים וארצות. הם הציגו את עצמם בפני יהודה:

"אנחנו יונתן ודניאל, הגענו מיוהנסבורג!" אמר נער שנראה נמרץ למדי, ואחיו התאום, שנראה שקט יותר - עמד לצידו והנהן במבוכה. "אנחנו כאן כי אבא שלנו, ברוך השם, החלים ממחלה קשה. כל המשפחה הגיעה כדי להקריב קרבן תודה

בבית המקדש! תיאר הנער, ויהודה הבחין כי הוא כבר חגור בחגורת טהרה. משמע, משפחתו כבר נמצאת בירושלים שבוע לפחות, כך שהספיקה להיטהר.

נער אחר, בעל מבטא צרפתי מתנגן, הוסיף: "אני דיוויד, מפריז. אחותי הגדולה מתחתנת כאן בשבוע הבא. היא התעקשה שהחתונה תהיה רק בירושלים, הכי קרוב שאפשר לבית המקדש!" הסביר, ויהודה הבחין כי למתניו חגורת בד רגילה חומה, מה שלימד כי עדיין לא השלים את תהליך הטהרה שלו. היתה זו הקלה מסוימת עבור יהודה, לגלות שאינו היחיד בין בני החבורה שאיננו טהור.

"לכבוד מה הגעת אתה?" שאל דיוויד את יהודה, והוא שמח לספר על בר המצווה שלו שתקיים בעוד כשבועיים. "מזל טוב!" קראו כמה נערים במקלה, ואחד מהם הוסיף בחיוך: "אני מבין שמצפה לנו שמחה בקרוב... זה יהיה נהדר! החברים שלך בוודאי נמצאים בבולטימור, אבל אל תדאג: אנחנו מומחים בלעשות שמח!"

יהודה ציין לעצמו בשקט בלב, שהוא לא חשב עד כה כיצד תיראה השמחה המצומצמת, הרחק מחבריו הקרובים. כעת, היתה לו התחושה, שהשמחה תהיה מושלמת, ואת מקומם של החברים המוכרים - ימלאו הנערים הללו, שנראו כה מסבירי פנים ושמחים בשמחתו.

באותו הרגע, הצטרף נער נוסף אל החבורה, עם האורח שלו. "אני שלום..." אמר בשקט האורח, שהיה בעל חזות מזרחית עדינה. "הגענו לפני יומיים מטהרן. אצלנו במשפחה יש מנהג, שבכל פעם שנולד נכד בכור, סבא שלי עולה עם כל המשפחה לירושלים לפדיון הבן!" סיפר.

יהודה הקשיב, נדהם. הוא חשב שמשפחתו, שעלתה לירושלים בסתם יום של שגרה, לרגל בר המצווה - תהיה חריגה בנוף הירושלמי. אולם כעת הבין, שירושלים מלאה כל השנה

במשפחות כמו שלהם, שחייהן פועמים לפי לוח השנה של הלב, ולא רק לפי לוח השנה של החגים.

"מאיפה אתה?" אזר כעת אומץ ופנה אל נער נוסף, אותו זיהה כאורח בעקבות היעדרה של חגורת הטהרה למתניו. "אני? אני גר בירושלים, כמה בניינים מכאן!" השיב הלה בחיוך, ויהודה הרגיש איך פניו בוערות. "אני מתנצל... חשבת...". התגמגם, והצביע על חגורת העור בעלת האבזם הכסוף שחגר הלה למתניו.

"אה..." חייך הנער, שהבין כעת את מקור הטעות. "אני מכאן, אך אני טמא מת. לפני שלושה ימים, הצטרפתי אל אבא שלי להלווייתו של יהודי גלמוד שנפטר כאן, בירושלים. היום בבוקר קיבלתי את ההזאה הראשונה, אך נותרו עוד ארבעה ימים עד שאוכל לטבול ולהיטהר! ואגב, קוראים לי מוטי! ברוך הבא לירושלים!" אמר הנער, והושיט את ידו ללחיצה. יהודה חייך, ולחץ בתודה את היד המושטת.

השיחה המשיכה להתגלגל, ואט אט הצטרפו עוד ועוד נערים אל החבורה. יהודה פגש נער ממרוקו שמשפחתו הגיעה לקיים נדר שנדרו, ושני אחים שקטים וחייכנים שהגיעו מבנגלדש - שם התקיימה קהילה יהודית קטנה אך מפוארת. הם בחרו לא לספר מדוע הגיעו כעת לירושלים, והנערים כיבדו את רצונם.

האוויר היה מלא בשברי שיחות, במגוון מבטאים, כולם מתובלים בהתרגשות המשותפת נוכח השהות בעיר הקודש.

יהודה הביט סביבו בפליאה ובלב גואה. כל כך הרבה נערים יהודים, כל כך שונים זה מזה במראם, בלבושם ובמבטאם, אך כולם חולקים את אותה אהבה יוקדת לירושלים ואת אותה כמיהה עמוקה לבית המקדש. ההבנה שירושלים היא באמת ליבו הפועם של עם ישראל כולו, נקודת המפגש המופלאה של כל קצוות תבל - הכתה בו בעוצמה מחודשת שלא ניתן היה להכילה. הוא חש לפתע חלק ממשו עצום, נצחי, חוצה גבולות ויבשות - משפחה אחת גדולה, שביתה האמיתית כאן, בירושלים.

אך בעודו מתבונן בחבורות הנערים הצוהלות, קלטה עינו של יהודה דמות אחת שעמדה מעט בצד, נשענת על קיר, מבטה מושפל וזיק של קנאה בעיניה. היה זה נער כבן גילו, לבוש בקפידה, חגורת טהרה למותניו. הוא עמד לבדו. איש לא ניגש אליו, והוא לא התקרב אל הנערים המתגודדים. יהודה הבחין, שהוא גם אינו אווז בידו ממתק או כרטיס הגרלה.

יהודה רכן אל שרוליק ולחש: "תגיד, מי זה הנער ההוא, שם בצד? למה הוא עומד שם לבד?". שרוליק העיף מבט מהיר לצדדים, כאילו מוודא שאיש אינו שומע, ופניו התכרכמו קלות. "אה, הוא..." לחש בחזרה, וקולו היה מהוסס. "הוא... הוא לא שייך לכאן. הוא מאנשי החומה!".

"אנשי החומה?" תמה יהודה, "אני לא מבין... מה זה אומר?" תהה, מבולבל, ושרוליק משך בכתפיו בחוסר נוחות וגמגום: "אני לא יודע להסביר לך בדיוק, יהודה. זה קצת מסובך. הם... הם לא בדיוק כמונו. הם לא שומעים לגדולי ישראל, ויש להם כללים משלהם. אבא שלי אומר שעדיף לא להתערבב איתם יותר מדי".

"אבל... הילד הזה, הוא... הוא לא נראה שמשוה אצלו לא בסדר! הוא בסך הכל הגיע לכאן ללמוד, לא? מה זה משנה לאיזו קבוצה המשפחה שלו שייכת? ובכלל... לא אמרתי שצריך להיות חברים שלו, אבל נראה לך שזה הגיוני שהוא יעמוד ככה בצד, מבויש, מבלי שאף אחד יעיף לעברו מבט?" לא הצליח יהודה לכבוש את פליאתו.

שרוליק משך שוב בכתפיו, הפעם בתנועה של חוסר אונים. "אני מסכים איתך, יהודה. גם לי זה נראה לפעמים לא בסדר. הוא באמת לא עשה רע לאף אחד. אבל... אין מה לעשות. ככה זה כאן!" הוא נאנח קלות, וניכר היה שהנושא מביך אותו.

יהודה שתק, מהרהר בדברים. האווירה הנעימה של קיבוץ הגלילות, והאחדות המופלאה שהרגיש אך לפני רגע - קיבלו לפתע צרימה קלה, וצל דק של אי נוחות העיב עליהן. הוא לא

הבין מי הם 'אנשי החומה' ומה גורם לאנשים כה מסבירי פנים כמו שרוליק צדוק וחבריו להתרחק מהם, אולם בעיקר כאב לו על הנער הבודד, והמחשבה על כך שיש בירושלים מישהו שאינו שייך - הותירה בליבו תחושת מועקה, ממנה, לעת עתה, הוא לא הצליח להשתחרר.

פרק ז':

מסע אל המהרה

כשיצאו שני הנערים מבית המדרש 'היכל שמואל' לאחר תפילת ערבית, הם מיהרו לרכוס את מעיליהם מול פרץ של אוויר קר. ירושלים כבר היתה עטופה בשמיים זרועי כוכבים. יהודה נשא את עיניו אל האופק. אורות העיר שהשתרעה סביבם למלוא האופק, יצרו שטיח זוהר של נקודות זהובות.

אך מעל כל אלו, התנשא בית המקדש. הוא לא היה מואר, ובכל זאת, נדמה היה כאילו אור פנימי, קורן וטהור, בוקע ממנו. כתליו הלבנים, הבוהקים, נראו כאילו הם סופגים את אור הכוכבים ומשיבים אותו בעוצמה רבה יותר. עיטורי הזהב שקישטו את חלקו העליון נצצו בעדינות, בהילה שקטה ומלכותית. הוא עמד שם, שונה, מחבר בין הארץ זרועת האורות המלאכותיים לבין השמיים זרועי הכוכבים.

יהודה התקשה להתיק את עיניו מהמראה. הוא עמד מרותק למקומו, ובהה מולו. לבסוף, הקיץ אותו שרוליק משרעפיו. "אני חושב שמחכים לנו בבית..." העיר בעדינות.

"אתה צודק!" השיב יהודה, נשם נשימה עמוקה והעיף מבט אחרון אל עבר המקום שהיווה כעת מושא חלומותיו. לאחר מכן, צעדו שני הנערים לעבר בית משפחת צדוק.

כשנכנסו הביתה, כבר המתינה ארוחת הערב על השולחן במטבח. כמו בצהריים, גם כעת סעדו שתי המשפחות בנפרד: הגרוסמנים התכנסו סביב השולחן במטבח, ואילו הבוגרים שבבני משפחת צדוק - ירדו אל מתחם הטהרה שבחצר, להשלים את אכילת מה שנותר מבשר קרבן התודה והלחמים שקיבלו.

"היינו מצטרפים אליכם לארוחת הערב," הסביר ר' שמואל לפני שעזב עם ילדיו הגדולים, "אך לא נותר זמן רב לאכילת התודה... אחרי חצות - כבר לא ניתן יהיה לאכול מהבשר ומלחמי התודה, כך שהם יהיו ל'נותר', ומכך אנו מבקשים להימנע בכל מחיר!" התנצל, ור' אהרן הנהן בהבנה.

שעה קלה לאחר מכן, כבר סיימו הגרוסמנים את ארוחת הערב, ובני משפחת צדוק חזרו מרוצים ושמחים. "לא נותר אפילו פירור! זכינו לקיים את מצוות אכילת הזבח בשלמות, מבלי להותיר מאומה!" סיפר שרוליק בהתרגשות ליהודה, שחש צביטה קלה בליבו על שאינו יכול עדיין להיות חלק מההתרגשות הזו.

שרוליק הציץ בשעון הגדול שתלוי היה על הקיר בסלון. "עוד לא מאוחר כל כך!" אמר ליהודה, "אולי תרצה להספיק משחק אחד של 'מסע אל הטהרה'?" הציע.

"מסע אל הטהרה?" יהודה זקף את גבותיו בפליאה. השם נשמע לו מסקרן, אך כלל לא מוכר. שרוליק צחק קלות. "אה, נכון... שכחתי לרגע שאתה לא מכאן!" אמר. "זה... זה אחד המשחקים הכי יפים שיש! כולם אוהבים אותו. רוצה שאראה לך?"

בזווית החדר, על אחת הכורסאות, ישב שוקי, אחיו בן העשר של שרוליק. הוא העמיד פנים שהוא שקוע בספר, אך עיניו הציצו שוב ושוב לעבר האורחים, בוחנות אותם בסקרנות שלא הצליח לכבוש. גם יהודה צידד מבט חטוף לעברו, מציין לעצמו כי כעת סיים להכיר את כל ילדי משפחת צדוק, שלושה גדולים ושני קטנים, כפי שהזכיר שרוליק כשנשאל על מספר בני משפחתו על ידי ר' יששכר סוחר הבהמות.

"שוקי", קרא שרוליק בחביבות לעברו של אחיו, "במקום להסתכל עלינו מהצד, אולי תעשה משהו מועיל ותרופץ להביא את המשחק מהחדר?". "איזה משחק?" היתמם שוקי, מנסה להסתיר את העובדה שהאזין לשיחתם של הנערים, אך שרוליק לא בלע את הפיתיון. "שוקי... זה בהחלט מובן שאתה סקרן, וכעת רופץ לחדר ותביא את המשחק..." אמר בחיוך, "אתה יודע בדיוק על איזה משחק מדובר!".

פניו של שוקי הסמיקו קלות. הוא קפץ ממקומו, נעלם וחזר כעבור רגע, אוחז בשתי ידיו קופסת קרטון גדולה ומרובעת. ניכר היה שהקופסה ראתה ימים טובים יותר; פינותיה היו מהוהות וקרועות מעט, והציור שעליה דהה. שוקי הניח את הקופסה על שולחן הסלון, ובמבט מהוסס פנה אל אחיו הגדול: "אני... אני יכול גם לשחק?" שאל בנימה מתחננת.

שרוליק הפנה את השאלה אל אורחו. "מה אתה אומר, יהודה? זה יהיה בסדר אם נצרף אותו?" שאל, "בטח! ברור!" ענה יהודה בשמחה, והתרגשות ניכרה בקולו. הוא שמח על ההזדמנות לשחק עם שני האחים.

כך התיישבו השלושה סביב השולחן, ושרוליק פרש את לוח המשחק. הבנות, דבורה וחוה-צילה, שישבו על הספה הסמוכה ופטפטו ביניהן, מתגברות על פערי הגילאים ואוספות פיסות מידע חיוניות על העולמות השונים מהם הגיעו - השתתקו לרגע. חוה-צילה, הכירה את המשחק היטב, והיתה שמחה להצטרף אלמלא היה מדובר בבנים זרים. עבור דבורה, המשחק היה חדש, ועורר סקרנות מטבע הדברים.

"טוב, אז ככה," פתח שרוליק והצביע על הלוח. "המטרה היא להגיע מהמשבצת הזו, 'שערי ירושלים', עד לכאן - 'העזרה'. הראשון שמגיע לשם כשהחייל שלו ירוק, כלומר **טהור**, מנצח". הוא הראה ליהודה את החיילים הדו-צדדיים. "אתה מתחיל כשהצד הירוק כלפי מעלה. אם אתה נטמא - אתה הופך את החייל לצד האדום".

“איך נטמאים?” שאל יהודה.

“רק אם שולפים קלף מטמא מהקופה,” הסביר שרוליק, והניח את חפיסת הקלפים לצד הלוח. “בתחילת כל תור אתה לוקח קלף. יכול לצאת לך קלף עזר, כמו ‘מי חטאת’ או ‘טבילה במקווה’, ואותו עליך לשמור. אבל יכול לצאת לך גם קלף אירוע, כמו ‘נגעת בשרץ’ או ‘נטמאת במת’, ואז, כמו שאמרתי, אתה נטמא והחייל שלך הופך לאדום!”.

יהודה נראה מהורהר. “אבל אני לא מכיר את כל ההלכות,” אמר, והבעת אכזבה קלה על פניו. “אני לא אדע מה לעשות...”.

“אל תדאג,” הרגיע אותו שרוליק בחיוך. “זה הרבה יותר פשוט ממה שזה נראה. אני אעזור לך, ומהר מאוד תדע הכל בעצמך!”.

הם החלו לשחק. יהודה התכבד לפתוח ראשון. הוא הטיל את הקובייה, והתקדם שלוש משבצות, אל משבצת נייטרלית. הוא שמח לגלות שהקלף שהרים מהערימה העניק לו את הזכות ל'הזאת מי חטאת', ושמר את הקלף לשעת הצורך. אחריו, הגיע תורו של שרוליק שהתקדם חמש משבצות, והרים קלף עליו נכתב: “נגעת בחתול רחוב!”.

“מה אתה צריך לעשות כעת?” שאל יהודה, ושרוליק חייך. “שום דבר, למען האמת! חתול חי אינו מטמא, כך שכלום לא השתנה בעצם!”.

הקובייה עברה אל שוקי, והוא התקדם את מספר הצעדים המרבי האפשרי - שש משבצות, מה שהציב אותו בינתיים במקום הראשון. כשהרים את הקלף מהערמה, התכרכמו פניו. “נגעת בשרץ!” הוא הציג את הקלף שבידו, והפך את החייל שלו לאדום.

יהודה חייך. בעולם האמיתי, הוא היה טמא המת, והיה עליו להיזהר שלא לטמא את חבריו החדשים. והנה, התהפכו

היוצרות: הוא הטהור, ודווקא שוקי, הוא זה שנטמא... על אף שזכר שמדובר במשחק בלבד, המחשבה הזו שעשעה אותו.

הקובייה עברה מיד ליד, והחיילים התקדמו. בתור הבא, החייל של שוקי נחת במשבצת שעליה נכתב: "זכית בסעודת מצווה של בשר שלמים וקיבלת שפע של קדושה! אתה מוזמן להתקדם ארבע משבצות נוספות!". יהודה לא הבין מדוע, אבל הבשורה הזו לא שימחה במיוחד את שוקי.

"שוקי אינו יכול לאכול מבשר השלמים, משום שהוא טמא! לכן, הוא לא יוכל ליהנות מהקלף בו זכה!" הסביר לו שרוליק, בשעה ששוקי הושיט ידו ולקח מהערמה קלף. "טבלת במקווה" הופיע עליו, ויהודה חייך בהקלה. "כעת כבר תוכל לאכול מהשלמים!" אמר לשוקי, שהביט בו במבט מוזר.

שוב היה זה שרוליק שנחלץ לעזרה. "שוקי עדיין לא יכול לאכול מבשר השלמים, משום שהוא זקוק להערב שמש לפני שיאכל בקדשים! זה אומר, שרק בתור הבא הוא יוכל לאכול קודש, ובינתיים, הוא החמיץ את ההזדמנות!" הסביר, ויהודה הסמיק קלות. "תרגיש בנוח, יהודה! רק ככה לומדים!" עודד אותו שרוליק.

בתור הרביעי, החייל של שרוליק עמד על משבצת נייטרלית, והוא הרים קלף שעליו נכתב: "נגעת בעולה רגל שהגיע לירושלים זה עתה ממצרים!".

שתיקה של מבוכה השתררה לרגע, האחים הביטו זה בזה, אך לבסוף היה זה יהודה שהפיג את המתח: "מה באמת עושים במקרה כזה?" שאל, ושרוליק שלף מבין הקלפים שבידו קלף של טבילה במקווה, ואמר: "זה הכל. טובלים במקווה, ומכאן ואילך צריך רק לחכות להערב שמש. במקרה הנוכחי, זה חסר משמעות... אני אפילו לא אצטרך להפוך את החייל שלי לאדום!" הוסיף.

בסיבוב הבא, יהודה שמח לגלות שהחייל שלו נחת על משבצת שעליה נכתב: "זכית בפירות של מעשר שני! לרשותך שפע קדושה, ואתה יכול להתקדם שתי משבצות!". הוא הושיט את ידו, והרים קלף עליו נכתב: "עלית בטעות על הקרון הלא נכון, ומצאת את עצמך בקרון שאינו טהור!".

"מה זה אומר?" הפנה יהודה את מבטו לעברו של שרוליק, שהסביר: "זה אומר, שאתה טמא טומאת ערב. הקרון, שרובו עשוי מתכת, בוודאי נטמא בטומאת 'חרב כחלל' מטמאי המת שנסעו בו. המשמעות הינה, שהוא מקבל דין של אב הטומאה - כמו טמאי המת עצמם, וכעת הוא מטמא כל מי שנוגע בו!".

"אז אני לא יכול לאכול את המעשר שני, וזה אומר שהחמצתי את ההזדמנות!" בירר יהודה ונימת אכזבה נשזרה בקולו, אך שרוליק השיב מיד: "אלא אם כן יש לך קלף של טבילה במקווה!". "יש לי טבילה במקווה!" הציג יהודה את הקלף המתאים, אך מיד הוסיף בהשלמה: "זה לא עוזר לי... אני הרי צריך הערב שמש!".

שרוליק חיך. "אני שמח לבשר לך, שאתה בהחלט יכול לאכול מפירות מעשר שני... אמנם אסור לאכול מעשר שני בטומאה, אולם טבול יום, מי שטבל ועדיין לא העריבה השמש לאחר טבילתו - רשאי לאכול פירות מעשר!" הסביר את ההיגיון, ויהודה שמח להתקדם שתי משבצות. "הלוואי שיכולתי כבר לאכול באמת פירות של מעשר שני!" אמר לעצמו בקול, ושני האחים חייכו. "עוד כמה ימים! הזמן יחלוף מהר!" אמר שרוליק באמפטיה.

באחד התורות הבאים, החייל של שרוליק נחת על משבצת נייטרלית שוב, אך הקלף שהוא הרים היה דרמטי יותר. "נגעת בעט ממתכת, ששהה בבית חולים בלתי מפוקח!" נכתב בקלף, ושרוליק נאנח בתסכול. "עכשיו אני טמא מת!" מלמל בהשלמה כואבת, והפך את החייל הירוק שלו לאדום.

"טמא מת? אבל... לא נגעת במת, ואפילו לא היית איתו באותו אוהל!" מחה יהודה, ושוקי הסביר: "כלי ממתכת, שנגע במת או

היה עם המת באותו האהל, מקבל דין כמו המת בעצמו... בעצם, הכלי הזה הינו כמו 'מת קטן', שמטמא כל מי שנוגע בו!".

"אני לא מבין... לא כתוב כאן שהחפץ נגע במת, אלא שהוא שהה בבית חולים!" כיווץ יהודה את מצחו, ושרוליק נחלץ לעזרתו: "בבית חולים, קרוב לוודאי שישנם מתים, כך שמי שהיה בבית חולים לא מפוקח - נטמא בטומאת מת!".

"מה זאת אומרת בית חולים לא מפוקח?" שאל יהודה, ושרוליק הסביר:

"בירושלים עצמה, ובמקומות רבים נוספים במדינת יהודה, ישנו פיקוח הלכתי צמוד לבתי החולים, והם מתוכננים כך שהטומאה אינה מתפשטת בכל המבנה אלא רק בחדר שבו שהה המת. לבתי החולים הללו, ניתן להיכנס מבלי חשש, ולהישאר טהורים לגמרי! הבעיה קיימת רק בבתי החולים המעטים בהם עדיין אין פיקוח הלכתי, ובמדינת יהודה הם נדירים למדי!".

"זה מדהים איך שירושלים מתוכננת כך שישנם פתרונות לכל בעיה, באופן שלא מפריע בכלל לשגרת החיים! החיים כאן רגילים כל כך, פשוטים כל כך, וזה ממש לא סותר את השמירה על טהרה קפדנית!" התפעל יהודה בקול, ושרוליק הנהן בראשו. "אתה צודק. אבא הסביר לי פעם, שחכמי הסנהדרין משקיעים מאמצים כבירים כדי למצוא פתרונות כאלו, שלא ירתיעו אנשים מלשמור על טהרה! משום כך, בימינו, שלא כמו בשנים עברו, מרבית תושבי ירושלים שומרים על טהרה במשך כל ימות השנה!".

"זה מרתק!" קרא יהודה, וחזר להביט בלוח המשחק: "מה אתה צריך לעשות עכשיו, אחרי שאתה טמא מת?" ניסה להבין את הכללים, ושוקי התנדב להסביר: "בשביל להיטהר, הוא זקוק לשני קלפים של הזאה, ולקלף אחד של טבילה. בתור השלישי, עליו למסור את קלף ההזאה הראשון, בתור השביעי - את קלף ההזאה השני ואת קלף הטבילה, ואז הוא ייטהר, אחרי הערב שמש כמובן...".

"יש לי רק קלף הזאה אחד!" אמר שרוליק בקול שקט, ושוקי חיך ואמר לו: "זו ההחלטה שלך אם לקחת את הסיכון או לא!". "סיכון? למה הכוונה?" התפלא יהודה, ושוקי הסביר: "הוא יכול להשתמש בקלף ההזאה בתור השלישי, ולקוות שעד לתור השביעי הוא יזכה בקלף הזאה נוסף. אבל אם זה לא יקרה, ההזאה הראשונה הלכה לאיבוד, והוא יצטרך שני קלפי הזאה נוספים כדי להיטרה!".

ההחלטה לא היתה נחוצה לרגע זה. עד לתור השלישי, ממילא שרוליק לא יכול היה להשתמש בקלף ההזאה שבידו, כך שהמשחק המשיך בינתיים. התור עבר לשוקי, שהחייל שלו היה ארבע משבצות בדיוק אחרי החייל של אחיו הגדול. הוא הטיל את הקובייה, ומלמל לעצמו: "רק לא ארבע!". אך לצערו, זה בדיוק מה שהקובייה הורתה...

"אוי! זה מרגיז!" קרא, והפך את החייל שלו. "מה קרה? אפילו לא הרמת כרטיס עדיין!" התפלא יהודה, ושוקי הסביר: "נכון, אבל זה עוד כלל של המשחק הזה... אם אתה נמצא באותה משבצת עם טמא מת, אתה גם נטמא... אמנם לא בטומאה חמורה כמוהו, אלא בטומאת ערב, אבל בינתיים אין לי קלף של טבילה במקווה, כך שאני טמא עד להודעה חדשה!".

"רגע... ואם אתה נמצא עם מי שנגע בשרץ, למשל, באותה משבצת?" חידד יהודה בניסיון להבין את הכללים לאשורם, ושרוליק השיב: "אז לא קרה שום דבר. בדיוק כמו בעולם האמיתי: אם נגעת באב הטומאה - נטמאת בטומאת ערב, אבל מי שאינו אב הטומאה - אינו מטמא אדם וכלים!".

כעת שוב הגיע תורו של יהודה. הוא הקריא מתוך הקלף שבידו: "פינית יונה מתה שהיתה מוטלת על הכביש!". הוא כבר הוסיט את ידו להפוך את החייל שלו לאדום, אך שוקי עצר אותו. "אתה טהור!" הכריז, להפתעתו של האורח. "טהור? אבל נגעתי בנבלה!" התפלא יהודה, ושרוליק הסביר: "נבלת עוף טהור, אינה מטמאת במגע... רק מי שאוכל נבלה שכזו - נטמא!".

"איכס!" לא הצליח יהודה להתאפק מלקרוא, ושרוליק חייך: "זה נשמע כך, אני יודע, אבל זה לא מדויק... נניח, תרנגול שנשחט, ולאחר מכן התברר שהסכין היתה פגומה... התרנגול הינו נבלה, משום שלא נשחט כהלכה, והוא הרי עוף... אם משהו בישראל את העוף הזה במרק ואכל ממנו כשיעור - הוא ייטמא!".

המשחק המשיך, והתור השלישי של שרוליק הגיע סוף סוף. "נו, מה אתה מחליט, שרוליק?" שאל שוקי, ושרוליק הניח בצד את קלף ההזאה שלו. "אני מקווה לזכות באחד נוסף עד שיגיע התור השביעי שלי, ואם לא? אז באמת מצבי לא טוב..." אמר בחיוך.

לפתע, פניו של יהודה הפכו מהורהרות. "רק עכשיו אני קולט!" הוא קרא, ושני האחים הביטו בו בחוסר הבנה. "מה אתה קולט?" שאלו ביחד, ויהודה השיב: "המזוודה של מרכז הטהרה!". שרוליק ושוקי החליפו מבטים, ולבסוף אמר שרוליק בחיוך: "אתה תסביר לנו על מה אתה מדבר, נכון?".

יהודה, שנהנה למצוא סוף סוף מקום שבו ביכולתו להעשיר את הידע של מארחיו, הסביר בשמחה: "כשהגענו לכאן, אבא שלי ארז את כל החפצים שיש בהם מתכת כלשהי, במזוודה מיוחדת, שנשלחה אל מרכז הטהרה בירושלים, משם אנחנו אמורים לקבל אותה בעוד שבוע - אחרי שתטוהר. הוא הסביר לי, שהתקנות של מדינת יהודה אוסרות להכניס מחוץ לארץ כל חפץ העשוי ממתכת. עכשיו, סוף סוף, אני מבין מדוע!".

"לא ידעתי על התקנה הזו!" קרא שוקי, ושרוליק הנהן בראשו. "כנראה משום שאף פעם לא הייתם בחוץ לארץ!" הסביר יהודה. "אבל זה ממש הגיוני... אם חפץ ממתכת יכול להיות טמא כמו המת בעצמו, כפי שהסברת לי, זה אומר שכל חפץ ממתכת שהיה בארץ שבה אין פיקוח והקפדה על דיני הטומאה - עלול להפיץ טומאה כמו... כמו מת קטן, מבלי שאף אחד אפילו ידע על כך!".

המשחק היה מרתק ומלא תהפוכות. הילדים היו שקועים בו כל כך, עד שלא הבחינו בר' אהרן, שנכנס לסלון ועמד בצד, מתבונן

בהם בחיך. הוא הקשיב לדיונים הערים, לחילופי המהלכים, ולקריאות השמחה או האכזבה. גם דבורה, הניחה מזמן את הספר בצד, והטתה אוזן. על אף שלא היתה חלק מהמשחק עצמו, התבהרו לה לפתע פרטים רבים שלא היו ברורים די צרכם, והיא היתה מרותקת.

לאחר מספר דקות, ר' אהרן כחכח קלות בגרונו. שלושת הנערים הרימו את ראשיהם בהפתעה. "אני רואה," אמר ר' אהרן בנימה משועשעת והעביר את מבטו בין דבורה ויהודה, "שכבר קיבלתם תשובות להרבה מהשאלות שלכם... אתם כבר לא צריכים את ההסברים שלי!" הפטיר בחיך, ולאחר מכן אמר נחרצות: "אבל כעת, כבר מאוחר! צריך ללכת לישון!"

"אבא, עוד תור אחד, רק עוד אחד!" הפציר יהודה, שלא רצה שהחווייה תיגמר. ר' אהרן חיך. "אני מבין אותך, יהודה'לה, אבל השעה כבר באמת מאוחרת," אמר, ואז הוסיף את המשפט ששום טיעון לא יכול היה לעמוד מולו: "מחר בבוקר, אם ירצה השם, אנחנו רוצים להתפלל שחרית... בהר הבית! בשביל זה, אנחנו נצטרך לקום ממש מוקדם!"

עיניו של יהודה נפערו. הוא הביט בשרוליק ובשוקי. המילים 'הר הבית' הדהדו בחלל החדר, והמשחק שעל השולחן נראה פתאום חסר חשיבות.

"נמשיך מחר," הכריז יהודה בנחישות, קם ממקומו, והניח את ערמת הקלפים הפרטית שלו על השולחן. "אל תדאג," הניח שרוליק את דעתו, "אנחנו נשמור את הלוח מעל ארון הספרים עד מחר, כך שנוכל להמשיך בדיוק מהמקום בו הפסקנו!"

"מצוין!" אמר יהודה, שליבו כבר לא היה כאן. הוא כבר היה ביום המחר, בשחר היום החדש, בו יזכה סוף סוף להתקרב עוד קצת. לפחות להתקרב, אם אי אפשר יותר מכך.

שעה קלה לאחר מכן, כשנכנס ר' אהרן לאחל ליהודה לילה טוב, מצא אותו מהורהר. "אבא," אמר יהודה בקול שקט, "שרוליק סיפר לי היום על 'אנשי החומה'... מי הם בדיוק?".

ר' אהרן נאנח קלות, מתיישב על קצה מיטתו של בנו. "זה סיפור עצוב, יהוד'לה. 'אנשי החומה', כפי שקוראים להם כאן, הם קבוצה של יהודים שחושבים שהם טובים, אולי אפילו טובים יותר מאחרים. הם בחרו בדרך של קנאות יתרה, והם אינם מציינים לדעת תורה של הסנהדרין וגדולי הדור. נקודת המחלוקת העיקרית, הינה בנוגע להתנהלות מול 'בר'ש'... הם, חושבים שיוכלו לגרש אותם מירושלים בכוח, למרות שגדולי ישראל הבהירו אינספור פעמים שדרך זו חסרת סיכוי ואף מסוכנת מאוד, והיא עלולה להמיט אסון על כולנו".

"בר'ש?" קמט יהודה את מצחו, "אני חושב ששמעתי את השם הזה... כן! כשהגענו לטרמינל! עמד שם איש במדים אפורים, והוא נראה כל כך לא שייך לירושלים..." אמר יהודה, ולנגד עיניו הופיעה הדמות שהפיצה סביבה צינה מאיימת. די היה בזיכרון הזה כדי לגרום לו לצמרמורת.

"בדיוק כך! אתה זוכר היטב!" אישר ר' אהרן. "זה היה נציג של בר'ש. אסביר לך עליהם בהרחבה בהזדמנות אחרת, אבל כעת השעה כבר מאוחרת, ואנחנו צריכים לקום מוקדם מאוד!" חתם ר' אהרן את הדיון, קם ממקומו, כיבה את האור ויצא מהחדר.

יהודה נותר לשכב במיטתו, מהורהר. דבריו של אביו על 'אנשי החומה' הציפו אותו בתחושה קלה של אי-נוחות, שהתערבבה בהתרגשות לקראת הביקור הצפוי בהר הבית. לבסוף, כובד העייפות הכריע אותו, אך שנתו היתה טרופה.

אך אם עיניו של יהודה נעצמו, הרי שעניניו של אחיו הגדול, שלמה-זלמן, ששכב במיטה הסמוכה, נותרו פקוחות לרווחה. הוא התהפך על משכבו, נסער ונרגש מכדי להירדם. החוויה של ירושלים פיעמה בו בעוצמה שלא נתנה לו מנוח. לבסוף, קם ויצא בשקט מחדרו.

הוא מצא את אביו יושב לבדו ליד השולחן העגול הקטן שבמבואת יחידת האירוח. לפניו היתה פתוחה הגמרא הגדולה, והוא היה בעיצומו של לימוד הדף היומי. ברגע זה, עיניו היו נשואות אל החלון, אל חשכת הלילה הירושלמית.

ר' אהרן הסב את ראשו לעברו של שלמה-זלמן. הוא לא היה מופתע לראותו. "קשה להירדם בעיר הזאת, שלוימי.. הא?" אמר ברכות. "הנשמה ערה מדי!".

שלמה-זלמן התקרב והתיישב לצד אביו. הוא הביט אל החלון, וקולו היה מלא כמיהה. "אני מסתכל על ירושלים, ואני חושב... בהגיע העת, אני רוצה להקים את הבית שלי כאן! להתעורר כל בוקר לקול שירת הלויים, לנשום את האוויר הטהור הזה, לחיות חיים של קדושה ורוממות! מה יכול להיות טוב מכך?".

ר' אהרן הביט בבנו הבכור וליבו התמלא גאווה ואהבה, אך בעיניו חלף גם צל של כאב. הוא נאנח אנחה קלה. "זה אכן חלום, בני. החלום של כולנו. גם אני הייתי רוצה לזכות לכך!".

"אז למה לא, אבא? באמת! מה מונע מאיתנו לעבור לירושלים?" ניסה שלמה-זלמן להבין.

ר' אהרן שקל את מילותיו. "להתגורר בטרקלינו של מלך", אמר לבסוף, "זו זכות עצומה, אבל זו לא רק זכות - זו גם מחויבות. בירושלים, יש סטנדרטים רוחניים של טהרה וקדושה שהם ברמה אחרת לגמרי. התורה היא אותה תורה, המצוות הן אותן מצוות, אבל כשאתה גר בחצר הארמון - זה מחייב אותך יותר. זה דורש שלמות פנימית, זיכוכ תמידי".

הוא השפיל את מבטו אל הספר הפתוח שלפניו. "בינתיים", אמר בקול כמעט בלתי נשמע, "אני חושש שעוד לא הגעתי למדרגה הזו... אבל אולי, ביום מן הימים, אזכה ואהיה ראוי לכך!".

דממה עמוקה השתררה במבואה הקטנה. שלמה-זלמן הביט באביו, ולראשונה ראה בו לא רק את האב החזק והיודע-כל, אלא

גם אדם עם שאיפות ואכזבות משל עצמו. הוא לא אמר דבר, אך בליבו גמלה החלטה באותו הרגע: הוא, שלמה-זלמן, יהיה ראוי! הוא יחיה חיים כאלה, שלא יותירו מקום לספק! הוא יגור כאן, בחצרות טרקלינו של המלך, בכל מחיר!

פרק ח':

אל הר הבית

כשר' אהרן נכנס אל החדר חרישית, למחרת בבוקר, וקרא בלחש בשמותיהם של שני הבנים - הם לא היו זקוקים להזמנה נוספת. הם זינקו ממיטותיהם, שניהם, נרגשים ודרוכים, והתלבשו בזריזות.

מבעד לחלון נראתה עדיין אפלה סמיכה, אך אי שם במזרח החל קו השמיים להתבהר בגוון כחול-אפרפר, שהבטיח יום חורפי וקר.

דקות ספורות לאחר מכן, כבר היו יהודה ושלמה-זלמן מוכנים בפתח הבית, ור' אהרן מיהר להצטרף אליהם. "אנחנו מוכנים?" שאל בחיוך, "מוכנים ומזומנים!" השיב יהודה, ושלמה-זלמן הוסיף: "אפילו משתוקקים!".

בני משפחת גרוסמן יצאו אל הצינה החדה של הבוקר הירושלמי, הידקו את מעיליהם סביב גופם, והבל פיהם התאדה באוויר הקר. ר' אהרן הוביל אותם אל עבר מבנה קטן שהיה ממוקם מאחורי הבניין. "לפני שאנו נכנסים אל הר הבית, גם אם איננו יודעים על כל טומאה ממנה ביכולתנו להיטהר כעת, מן הראוי לטבול - ולו לשם תוספת קדושה וטהרה!" ציין, והצביע על שלט קטן, מוזהב, שהיה קבוע מעל פתח הכניסה למבנה: 'מקווה טהרה'.

"אתה רוצה להגיד לי, אבא, שלמשפחת צדוק יש מקווה פרטי בבניין?" התפעל יהודה, אך שלמה-זלמן לא נראה מופתע כלל. "ככה זה בירושלים, יהודה'לה... תחשוב על זה: תושבי ירושלים שמקפידים על הלכות טומאה וטהרה, נדרשים לטבול לעיתים קרובות, לפעמים אפילו כמה פעמים ביום - אם אירע שנטמאו בטומאה קלה! אם הם היו צריכים בכל פעם ללכת עד למקווה השכונתי, זה היה לוקח זמן רב, וגם יוצר עומס אדיר! לכן, בירושלים, כמעט בכל בניין ישנו מקווה טהרה קטן, שמשמש את דיירי הבניין!" הסביר.

"המקווה קטן, ומיועד לאדם אחד בכל פעם. אנחנו ניכנס בזה אחר זה, נטבול בזריזות, ונצא מהצד השני - משם מוביל שביל קצר בחזרה לכאן!" הדריך ר' אהרן, והוסיף: "חבל על כל רגע, כך שכדאי להזדרז!"

ואכן, לא יותר מעשר דקות חלפו, עד שבני משפחת גרוסמן כבר סיימו את טבילתם.

המעבר מהמים החמים אל האוויר הקר שבחוץ היה חד ומעורר. תחושת רוממות וקדושה אפפה אותם, והם הרגישו מוכנים באמת לקראת התפילה בהר הבית.

בזמן ששלמה-זלמן ויהודה טבלו, ר' אהרן הספיק לגשת אל הדיר שבחצר, ולוודא שהקורבנות שקנה אמש הגיעו כמובטח. הוא שמח לגלות שהם אכן שם, הכבש השמן והרחלה הצעירה, וכעת מיהר להצטרף אל הבנים תוך שהוא שולף מכיסו את מכשיר הטלפון הסלולרי ומחייג אל תחנת המוניות המרכזית של ירושלים.

"אני מבקש מונית עבור שלושה, לרחוב מעלה שלם 22!" אמר אל תוך הפומית רגע לאחר מכן. מעבר לקו נשאלה כנראה שאלה כלשהי, שכן ר' אהרן השיב: "אנחנו עולי רגל, הגענו אתמול מחוץ לארץ, כך שאנחנו בחזקת טומאת מת!". שניות לאחר מכן, ניתק את השיחה.

"ובכן, נצטרך להמתין כרבע שעה," אמר ר' אהרן, ונימה של קוצר רוח נשמעה בקולו. "יש עומס גדול בשעה הזו, כך אמר לי המוקדן".

"אנחנו נספיק להגיע בזמן?" שאל שלמה-זלמן, ור' אהרן השיב, לעצמו לא פחות מאשר לבנו הבכור: "שלוימי... אנחנו נגיע, בדיוק ברגע שבו המלך רוצה שנגיע!".

הם עמדו והמתינו בשקט, והציפייה הדרוכה הוסיפה משקל לדקות שחלפו. ר' אהרן הבחין בהבעה מהורהרת על פניו של יהודה. ניכר היה שמשהו מטריד את מחשבתו. "אבא..." פתח לבסוף, "חשבתי על השיחה שלך בטלפון. למה היית צריך לספר להם שאנחנו טמאי מת?".

ר' אהרן חייך. הוא שמח על ההזדמנות להפיג מעט את מתח ההמתנה. "הו... כנראה עדיין לא נתקלת בכך, אך בדיוק כפי שישנם ברכבת הקלה קרונות לטהורים וקרונות למי שאינם טהורים, כך ישנם בירושלים שני סוגים של מוניות: מוניות כחולות, כמו זו שנסענו בה בדרכנו אל משפחת צדוק, ומוניות ירוקות - המיועדות לטהורים בלבד. בכל הזמנה, יש לציין את סוג המונית המבוקשת, ומאחר ושכחתי, המוקדן בתחנת המוניות בירר זאת!".

יהודה הנהן, מעכל את המידע החדש. הם המשיכו להמתין בדממה עוד מספר דקות, סופרים את הרגעים, עד שלבסוף, כעבור כמעט עשרים דקות - הגיעה המונית הכחולה.

הנהג האדיב, שכיפה בוכרית גדולה כיסתה את ראשו וזקנו השחור התבדר לכל עבר, פתח את החלון כדי סדק - בכדי שלא לאפשר לקור שבחוץ לחדור אל הרכב המחומם, ובירר: "אתם הזמנתם מונית לרחוב מעלה שלם 22?". ר' אהרן השיב בחיוב, והשלושה נכנסו אל תוך הרכב.

לאן תרצו להגיע?" שאל הנהג, ור' אהרן השיב בנימה של התרגשות שלא ניתן היה להסתיר: "להר הבית! לשערי חולדה!".

"הו... אשריכם! אתם בוודאי נוסעים להתפלל בבית הכנסת שבהר הבית, שהרי אל העזרה לא תוכלו להיכנס!" וידא הנהג, ור' אהרן הנהג בראשו. "כמובן!" השיב קצרות.

הרחובות היו שקטים, והמונית החשמלית גלשה בהם בדממה. מדי פעם, הבחינו הבנים בעוד אחד מרכבי הניקיון הרבים שגדשו את העיר, מבהיקים ומצחצחים אותה לקראת יום חדש.

אולם כעת, יהודה הבחין במשהו נוסף: פועלים, לבושים במעילי עבודה כתומים ומרופדים, שצעדו בשולי הרחובות ונראו כסוקרים את פני הקרקע. "מה הם עושים, אבא?" שאל והצביע אל עבר אחד הפועלים הללו, ואילו נהג המונית התנדב מיזמתו להשיב: "אלו ה'מבקרים' כמובן! הם עוברים ברחובות אחרי רכבי הניקיון, ומוודאים שלא הותירו אחריהם, בלי משים, איזו פיסה של טומאה, כמו למשל עצם קטנה של שרץ!".

"בכל יום הם עוברים בכל הרחובות? צריך בשביל זה - - -". "המון 'מבקרים'!" השלים הנהג את המשפט, וחייך מתחת לשפמו העבות. נוכח הבעת הפליאה שפשטה על פניו של יהודה, הוסיף: "בירושלים, עובדים אלפי מבקרים, שתפקידם לסקור בדקדקנות מדי בוקר את רחובות העיר ולוודא את טהרתם! את שכרם, כמובן, הם מקבלים משיירי תרומת הלשכה!" הוסיף, ויהודה נזכר בהסברו של אביו מאתמול על מערכת המימון המיוחדת של עיר הקודש.

מבטו של יהודה שב אל החלון. כשחלפה המונית ברחובות ראשיים, הבחין כי מרבית הולכי הרגל צועדים בשבילי הטהרה, שהיו ממוקמים בשולי המדרכה, והופרדו מהדרך הרגילה באמצעות פס זהב עדין.

זה לא היה מפתיע: מרבית האנשים שיצאו מבתיים בשעה זו, היו בדרכם אל בית המקדש - והיה עליהם לוודא שלא ייטמאו בדרך חלילה. פה ושם, ניתן היה לראות אנשים נרגשים האוחזים בידיהם טלה או כבש, ויהודה הבחין אפילו בשני

אברכים המושכים יחדיו ברצועת הצוואר של פר גדול-ממדים. הוא שיער, שהם מבקשים להקריב את קורבנותיהם מיד לאחר הקרבת התמיד, ולהיות מהזריזים המקדימים למצווה.

ובכל זאת, משהו לא היה ברור דיו: "אבא, איך הם יגיעו מכאן ועד לבית המקדש עם הפר הזה?" שאל יהודה את אביו, והצביע על שני האברכים והפר הגדול. ר' אהרן חייך. "הם יכולים, כמובן, לעשות את הדרך ברגל, וישנם שמהדרים לנהוג כך כדי לזכות בשכר פסיעות ולהעצים את התהליך הרוחני הפנימי לפני ההגעה אל בית המקדש עצמו..."

"אולם ישנה גם דרך פשוטה יותר: ברכבת הקלה המובילה להר הבית, העוברת בכל הרחובות הראשיים - ישנם קרונות מיוחדים עבור קרבנות! כל מי שמגיע עם קרבנו לבית המקדש, יכול לקנות כרטיס מתאים, ולעלות עם הקרבן שלו אל אחד הקרונות הייעודיים הללו - כך שיגיע בנוחות עד לשערי הר הבית!".

"ואל תשכח, שישנן גם מוניות מיוחדות!" הוסיף נהג המונית בחיוך, והביט ביהודה מבעד למראה הקדמית. "מי שרוצה להגיע בנוחות רבה אפילו יותר, מזמין מונית מיוחדת לקורבנות, שתיקח אותו מכל מקום בעיר - היישר אל שערי הר הבית! הנה, ראה!" אמר, והצביע לימינם, על מונית ירוקה שנראתה כמו רכב מסחרי קטן שחלקו האחורי מגודר בסורגי ברזל, וכעת רבצה בו כבשה שמנה על מצע של תבן.

אט אט, התקרבה המונית אל הר הבית. הם נשאו את עיניהם, וכבר הבחינו בו בבידור, בולט מעל בתי העיר במלא הדרו. בית המקדש עצמו, שהתנשא על גבי ההר - נראה כנקודת אור בוהקת.

קשה היה להבחין בפרטים ממרחק זה, אך גובהו העצום של הבית, שבלט במיוחד בעיר שבה לא ניתן היה למצוא גורדי שחקים; הזהב בו היה מעוטר בנדיבות בחלקו העליון; והאבן הלבנה בעלת הגוון התכלכל ממנו עשויים היו קירותיו - העניקו לו הוד מלכות עוצר נשימה. מראה יפיפה שלא מן העולם הזה.

התנועה ברחובות נעשתה ערה יותר ויותר, עם הדקות שחלפו וככל שהתקרבו להר הבית. גברים נשים וטף, נערים וזקנים, מהם נושאים על כתפיהם את קורבנותיהם בחרדת קודש, אחרים שקועים בשרעפי דבקות; עשרות, שהיו למאות, ובהמשך - לאלפים. המון אדם, העושה את דרכו בסדר מופתי אל ביתו של אבא, השתוקקות אחת ויחידה ממלאת את ליבו: להתקרב עוד קצת, לספוג מלוא חפניים של התעלות ושפע, ברוח ובגשם.

המונית הכחולה האטה את נסיעתה ועצרה בפתחה של הרחבה ענקית, שוקקת החיים, שלמרגלות הר הבית. עננים אפורים וכבדים כיסו את השמים, אך במזרח, היכן שהשמש החלה את מסעה - נסדקה חומת העננים ונצבעה בפס דק של אור חיוור, כסוף, מאירה את חומותיו האדירות של ההר, שהיו גבוהות כבניין בן עשר קומות.

אבני החומה הלבנות החזירו את אור הבוקר ברכות. שני שערי הענק שנקבעו בה, שכבר היו פתוחים לרווחה בשעה זו, נראו כפתחים מזמינים אל עולם אחר. "אלו הם שערי חולדה, לדרומו של הר הבית!" ציין ר' אהרן, קולו נרגש, ונהנה מההתפעלות שנשקפה בעיניו של יהודה.

הם פתחו את דלת המונית, והדבר הראשון שהרגישו בו - היה ניחוח עז, מתוק ועשיר, שאין לטעות בו. "הקטורת!" לחש ר' אהרן, ובעיניו זיק של אכזבה. "החמצנו... התמיד כבר הוקרב," אמר בקול חרישי, והוסיף: "קיויתי שנספיק להתפלל בזמן שקורבנם של ישראל עולה על המזבח, אך נראה שאיחרנו את המועד."

לפתע, הוארו פניו של שלמה-זלמן בתקווה. "אבל אבא!" קרא, וצעד אחד קדימה מתוך התרגשות. "אם אנחנו מריחים את הקטורת עכשיו, זה אומר שניסוך היין ושירת הלויים עוד לא החלו! אם נרוץ, אולי נספיק להגיע קרוב ולשמוע אותם כמו

שצריך!". "כן! בוא נזדרז, אבא!" הצטרף יהודה, מוכן כבר לפרוץ בריצה קדימה, אל עבר השערים.

אך ר' אהרן הניח יד על כתפו של כל אחד מהבנים ועצר בעדם. על פניו עדיין היתה הבעה של אכזבה קלה, אך קולו היה רך ושקול. "שלוימי, יהוד'לה," אמר, "אני מבין את הרצון שלכם להתקרב ולהספיק לחוות ולחוש כמה שיותר... אני מבין זאת יותר מכפי שאתם חושבים! האמינו לי: גם ליבי נכסף לשמוע היטב את השירה הקדושה!" הטעים, ודוק כיסה את עיניו.

הוא השתתק לרגע, ולאחר מכן המשיך: "אבל תחשבו על זה רגע. גם אם נרוץ כעת, הלא אנחנו צריכים לעבור את התהליך, להפקיד את חפצינו ולעבור את הבידוק... שירת הלויים כבר תהיה בעיצומה, אם לא לקראת סיומה! אנחנו נגיע מותשים ומתנשפים, ובמה תהיה עסוקה מחשבתנו? באכזבה על מה שהחמצנו... האמת? זו תהיה החמצה גדולה הרבה יותר מאשר להפסיד את השירה עצמה!".

ר' אהרן השפיל את מבטו לרגע, ואז נשא את עיניו אל ההר ואמר: "להגיע להר הבית בלי יישוב הדעת, בלי יכולת לספוג את הקדושה, זה כמו לעמוד ליד מעיין מים חיים ולשתות ממנו בלגימות חפוזות מתוך כלי עכור. המים יעברו בגרון, אבל טעמם יהיה פגום. המטרה שלנו היום היתה בעיקר להתפלל תפילת שחרית בהר הבית, וזו זכות עצומה בפני עצמה!".

"הבה נעצור לרגע," המשיך ר' אהרן וקולו התגבר, "נודה על מה שיש, ונתמקד במה שאנחנו יכולים להשיג היום: זכינו! רגלינו עומדות בפתח חצרו של המלך, ועוד שעה קלה וכבר נזכה להיכנס פנימה! את שירת הלויים, במלא עוצמתה, נחוה בעזרת השם יחד בפעם הבאה שנגיע - כשכבר נהיה טהורים לגמרי, ונעלה עם קורבנותינו לעזרה. אז, יש לקוות, נהיה כבר מוכנים לקראתה באמת!".

הבנים שתקו, מעכלים את הדברים. היה היגיון עמוק, בוגר, בדבריו של אביהם. הם הנהנו בהסכמה, גם אם בלב כבד מעט, והחלו לצעוד בנחת ובכובד ראש בעקבות ר' אהרן אל עבר מתקני מתכת ארוכים, שניצבו, קבועים בקרקע, בשורות סדורות, משני צידי הרחבה שהתפרסה על פני כל השטח שבין שני השערים.

בדיוק אז, בעודם פוסעים במהירות, בקע קול חד, צלול וחודר, מבעד לחומות - תקיעת חצוצרות. היא הרעידה את האוויר לרגע, ומיד אחריה, עלה קול אדיר ומרומם - שירת מקהלה אדירה, הרמונית, מלווה במנגינה ערבה, שנישאה על גלי האוויר והרעידה מיתר נסתר בלב. שירת הלויים.

בשל ההמולה ששררה ברחבה, לא ניתן היה לזהות במדויק את המילים, אך המנגינה השמיימית עטפה אותם, ממלאת את כל כולם בהשתאות. הם עצרו לרגע, מאזינים, ובלבם תערובת של צער על הריחוק ושמחה על עצם הזכות לשמוע.

אחרי זמן מה, שוב נשמעה תקיעת החצוצרות, ולאחריה המשיכה שירת הלויים, ושוב תקיעת חצוצרות, והשירה המשיכה עד תומה. היה נדמה ליהודה שהוא מצליח לזהות את המילים האחרונות בשיר של יום רביעי: "וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם, יצמיתם ה' אלקינו", והוא הרגיש איך בליבו בוערת כבר ההשתוקקות לעמוד שם, בפנים, קרוב קרוב, הכי קרוב לאבא, אפוף בקדושה. אך הוא ידע היטב: יחלפו עוד שישה ימים תמימים עד שיזכה לכך...

בינתיים, כבר התקרבו ר' אהרן והבנים אל מתקני המתכת, ויהודה הצליח להבחין כי לאורכם קבועות עמדות צפופות, מול כל אחת מהן מסך קטן שנראה כמו מסך מגע, ומתחתיו מעין חלל מרובע. "מה זה? מה אנחנו אמורים לעשות כאן?" תהה יהודה בקול, ושלמה-זלמן התנדב להסביר לו: "זהו 'מסוף הר הבית', העמדות הדיגיטליות להפקדת חפצים!".

"אילו חפצים? ולמה להפקיד אותם?" תהה יהודה בקול, "לא הבאתי איתי שום חפץ מיותר!" הוסיף, אך שלמה-זלמן הצביע אל הנעליים שלרגליו ואמר: "להר הבית לא נכנסים עם נעליים, שכחת?".

"אוי... באמת שכחתי לרגע! אתה צודק!" קרא יהודה, נבוך, ור' אהרן הוסיף: "אתה בוודאי זוכר את מה שלמדת בחיידר, יהודה'לה... לא רק את הנעליים אנו משאירים מחוץ לחצרותיו של המלך, אלא את כל חפצי החולין שלנו! ארנק, מכשירי כתיבה, ואפילו מצלמות - כל אלו נשארים כאן, ויחכו לנו כשנצא מההר!".

הבעת אכזבה פשטה על פניו של יהודה. "אתה רוצה לומר לי, שאני לא אוכל לצלם בהר הבית?" שאל, בעודו ממשש בכיסו את המצלמה שדחף לשם ברגע האחרון.

"בוודאי שלא, יהודה'לה!" השיב ר' אהרן מיד. "ביתו של המלך, אינו אתר תיירות... זה אינו מקום שבו עומדים להצטלם, עם חיוך גדול אל המצלמה... זה לא מכובד! ובכלל, אם נהיה שקועים בהנצחת הרגעים הנעלים בהם אנו זוכים לשהות בחצרות המלך - אנו עלולים להחמיץ את התחושה האמיתית, העמוקה, תחושת הלב!".

"אבל... ראיתי לא מעט תמונות של הר הבית, ואפילו של העזרה! איך הן צולמו? יש אנשים שמקבלים אישור מיוחד להכניס מצלמות אל ההר?" שאל יהודה בתקווה עמומה, ור' אהרן השיב: "לא, יהודה'לה. אל ההר לא מכניסים מצלמות בכלל, נקודה. אף אחד לא. כל התמונות שראית, צולמו מחוץ להר, באמצעות רחפנים או אמצעים טכנולוגיים מתקדמים!" הסביר, בדיוק כשהגיעו אל אזור המתקנים ופנו לעבר אחת העמדות הפנויות.

יהודה עדיין חש בצביטה קלה של אכזבה בליבו, אך ההתרגשות האפילה עליה, והוא הרגיש איך היא הולכת ומתפוגגת מרגע לרגע. הוא נאלץ להודות בתוך תוכו, שאביו צודק. ההתמסרות

המוחלטת לחוויה הרוחנית הפנימית, של מי שחווה את הרגע הזה, בלי לנסות להנציח אותו לטובת העתיד - הינה משהו שהוא לא היה רוצה להחמיץ. אולם בעיקר, הוא הפנים יותר ויותר את עוצמת קדושתו של המקום אליו הוא זוכה להגיע, חצרות היכלו של המלך. מקום בו לחולין לא ניתן לאפשר כל מדרס רגל.

"בשביל מה צריך עמדות רבות כל כך?" תהה יהודה בקול, וסקר בעיניו את כמות העמדות העצומה. הוא התקשה לספור, אך להערכתו - היו שם אלפי עמדות, סדורות בשורות ארוכות וצפופות.

ר' אהרן חייך, והניח את אצבעו על מתקן מיוחד לסריקת טביעות אצבע. על הצג הקטן הופיעה הודעה: "ברוך הבא להר הבית! נא להמתין!", ובינתיים הוא פנה אל יהודה ואמר: "נראה לך שיש כאן עמדות רבות מדי? כך זה אולי נדמה לך כעת, בשעת בוקר מוקדמת של סתם יום חול... אולם חשוב לרגע מה קורה כאן בחגים! העמדות הללו בקושי מספיקות! בעת הקרבת קרבן הפסח, למשל, מגיעים מיליוני יהודים בבת אחת אל ההר, וכולם צריכים להפקיד את חפציהם! לעיתים נראה, שכמה עמדות נוספות לא היו מזיקות!" הטעים, ובאותו הרגע נעצר מול החור שבמתקן מעין תא מיוחד, שנפתח מעצמו, וחשף חלל לא גדול, ריק לחלוטין.

הגרוסמנים חלצו את נעליהם והניחו אותם במסודר בתוך התא, מברכים בליבם את אימם שזכרה להכין להם בלילה גרבי צמר חמות שיגנו על רגליהם מהקור. לצד הנעליים, הניחו בתא את הארנקים שלהם, ויהודה נפרד גם מהמצלמה היקרה לליבו. רק את תיקי הטלית והתפילין הם הותירו בידיהם. "תשמישי קדושה, כמובן, נכנסים איתנו!" ציין ר' אהרן, מזכיר את הכלל המובן מאליו.

"רגע... הבאתי איתי כסף לצדקה, וחשבתי לתרום אותו בהר הבית!" קרא יהודה לפתע, ור' אהרן השיב: "נזכרת בדיוק בזמן..."

את הכסף המיועד לצדקה - אתה בהחלט יכול לקחת איתך, ואחרי התפילה אראה לך בדיוק היכן להשאיר אותו!".

יהודה הושיט את ידו ושלף מהארנק כמה מטבעות. לאחר מכן, החזיר את הארנק למקומו. בינתיים, שלמה-זלמן ור' אהרן רוקנו את כיסיהם, וצירפו לתכולת התא גם שני עטים, את הדרכונים שלהם, כמה כרטיסי אשראי שר' אהרן החזיק בכיס החולצה, מחוץ לארנק, וכמובן גם את מכשירי הפלאפון. "זהו?" שאל ר' אהרן לבסוף, והבנים מיששו את כיסיהם הריקים והשיבו ביחד: "כן!".

ר' אהרן לחץ על כפתור, והתא נסגר והמשיך במסעו. על הצג הופיע תרשים של הר הבית, עם סימון חמשת השערים. הכותרת הבהבה: "באיזה שער תרצה לאסוף את חפצך?", ור' אהרן לחץ על הסימון של שער קיפונוס. "אנחנו לא נחזור לכאן, אבא?" שאל יהודה בהפתעה, ור' אהרן הסביר: "בהר הבית, מפאת כבודו של בית המלך, לא נכנסים ויוצאים באותו השער, אלא מקיפים את ההר סביב ויוצאים בשער אחר!".

"אבל... איך יגיעו החפצים שלנו אל השער ההוא? ואיפה הם יהיו בינתיים?" תהה יהודה בקול, בוהה במערכת המשוכללת, ור' אהרן הסביר:

"זו אכן מערכת משוכללת ומורכבת מאוד, שתוכננה לפני שנים לא רבות. עד אז, אכן היתה בעיה מסוימת, ואנשים חיפשו פתרונות יצירתיים לאחסון חפציהם בזמן שנכנסו אל ההר, או שנאלצו להשאיר אותם בבית לפני שיצאו לדרכם. אולם אז, תוכנן המתקן המשוכלל הזה, שאתה רואה רק את קצה קצהו: מרביתו - נמצאת מתחת לפני הקרקע, מערכת רובוטית יחידה מסוגה בעולם כולו, שחולשת על מנהרות מפותלות ומחסני ענק, שיכולים להכיל את חפציהם של מיליוני העולים אל ההר אפילו בשעות העומס הכבד ביותר!".

יהודה הביט בהשתאות במתקן הגדול ובעמדות הרבות מכפי שיכול היה לספור, מנסה לדמיין לעיני רוחו מה היה עליהם

לעשות אלמלא נוצרה המערכת המופלאה הזו. "אל תשכח, יהודה'לה," חדר קולו של אביו את שרעפיו, "שבימים עברו, לאנשים היו הרבה פחות חפצים... החיים נראו אחרת לגמרי! כשהעולם מבחוץ התקדם, והצרכים השתנו - משמים נתנו דעת ובינה בבני האדם, כדי שיוכלו למצוא את הפתרונות הללו, שיקלו על הבאים לחלות פני מלך בהיכלו!".

לפתע, התנער יהודה, נזכר לשם מה הגיעו לכאן. "אבא, אנחנו יכולים סוף סוף להיכנס להר הבית?" שאל בתחינה, וחוסר הסבלנות ניכר היטב בין המילים. ר' אהרן חייך ואמר: "בעוד רגע, יהודה'לה... אנחנו כבר נכנסים, אבל לפני כן, עלי להזכיר כמה דברים... משום שאין די בכך שהשארנו את חפצי החול מאחורינו... עלינו לפנות גם את הלב ואת הראש מענייני החול, ולהכין את עצמנו לקראת הכניסה לחצרות בית השם!".

יהודה הקשיב בעיניים בורקות, שותה בצמא כל מילה, ור' אהרן המשיך: "בחצרותיו של המלך, עלינו להתנהג בכבוד כראוי למקום קדוש שכזה! בהר הבית - לא מדברים דברי חולין, ובוודאי שלא נוהגים בקלות ראש! עלינו לזכור בכל רגע היכן אנו נמצאים, ולחוש ביראת הכבוד הראויה! האם אתם מוכנים?" פנה אל שני בניו, שהתכנסו לרגע אל תוך עצמם בשתיקה, ולאחר מכן הנהנו בראשם.

הגיע הרגע הגדול. שלושת בני משפחת גרוסמן החלו פוסעים אל עבר השער המזרחי, הימני מבין שערי חולדה. בדרכם, הוסיף ר' אהרן הסברים אחרונים לקראת הכניסה אל ההר:

"אתם בוודאי זוכרים, שבהר הבית עצמו - אין שום שינוי לעומת העולם שלפני מאות ואלפי שנים. ההר אינו מחובר לחשמל, וגם לא לשום טכנולוגיה מתקדמת אחרת. כל הקידמה הטכנולוגית, נשארת מחוץ לחומות הללו!" אמר, והחוזה בראשו אל עבר החומות הגבוהות שהתנשאו לשמאלו.

"אבל למה, אבא? זה לא חבל? העולם כולו התקדם כל כך..." לא התאפק יהודה מלשאול, ור' אהרן הרצין באחת והסביר: "העולם

התקדם? זה אולי נכון... אבל העולם הזה, ה'מתקדם' כפי שאתה קורא לו, הוא עולם מזויף הרבה יותר... עולם מלאכותי! בהיכלו של מלך, הזיוף הזה צורם מדי... הוא פוגם בהוד המיוחד, הוד קדומים, ששורה על הבית הגדול וחצרותיו!

"אך זו לא הסיבה היחידה, יהוד'לה!" המשיך ר' אהרן, ויהודה בלע כל מילה בשקיקה. "חשוב על כך: הטכנולוגיה, למשל, היתה יכולה להזרים חשמל לבית המקדש, ולהאיר אותו יומם ולילה... היא היתה יכולה לספק אנרגיה שתפשט תהליכים מורכבים... אך, כלום מלך מלכי המלכים זקוק לחשמל כדי להאיר את ביתו? הוא זקוק לאנרגיה שאנחנו, בני האדם, נזרים להיכלו? חלילה מלחשוב כך! בית המקדש, הינו המקור, השורש, ממנו נובע כל מה שישנו בעולם... הוא אינו מקבל אנרגיה מבחוץ, אלא להיפך: מזרים שפע לכל העולמות!".

ר' אהרן לא ציפה שיהודה יבין כל מילה, אך הדברים כוונו בעיקר לאוזניו של שלמה-זלמן שהקשיב להם מרותק. "למדנו בישיבה, שזו הסיבה לכך שהמנורה עומדת מחוץ לפרוכת המבדילה בין ההיכל לקודש הקודשים, כדי שאף אחד לא יוכל לטעות ולחשוב שמלך מלכי המלכים זקוק לאור שבני אדם מדליקים לפניו!" נזכר שלמה-זלמן כעת, ואביו הביט בו במבט מעריך.

"נפלא, שלוימי! בדיוק כך! אני רואה שהבנת את הדברים היטב לעומקם!" אמר, והמשיך להסביר:

"בבית המקדש, אתם תפגשו ניסים רבים. אתם תגלו, שחוקי הטבע אינם תקפים בגבולותיו של בית המלך. לכן, יש לזכור: אם המלך היה רוצה שיהיה אור בביתו - הוא לא היה זקוק לאור שלנו... ואם הוא היה רוצה לפשט תהליכים - הוא היה מפשט אותם בלי האנרגיה שלנו... המחשבה על כך שאנחנו, בני האדם, נזרים כל סוג של אנרגיה לביתו של מלך מלכי המלכים, הבית שהוא מקור השפע בעולם כולו - דומה, אולי... לניסיון להאיר את השמש באמצעות נר!" הטעים.

"מה זה אומר, אבא? זה אומר שבבית המקדש ממשיכים להאיר באבוקות, לשאוב מים, ולהתנהל כמו לפני אלפי שנים? זה לא קשה לכהנים?" שאל יהודה, מהורהר, ור' אהרן הגיב מיד: "קשה? חס וחלילה... לעשות כל עבודה שהיא בביתו של המלך, זה לא קשה... זו זכות עצומה! הכהנים המופקדים על המלאכות הללו, עושים זאת בשמחה כה רבה על כך שהם זוכים לשרת את המלך בהיכלו!".

"זה בדיוק העניין!" הוסיף, וקולו התגבר והלך: "הטכנולוגיה, נועדה לעשות את החיים קלים יותר, לעזור לנו להגיע לתוצאות טובות יותר במהירות רבה יותר. זה נכון ויעיל, אולי, בעולם החולין... אבל בהיכלו של מלך? שם, השירות לא נועד להשיג תכלית כלשהי... תכליתו הינה בעצם קיומו! עבודת המלך בביתו, אינה אמצעי - אלא מטרה, ואם הטכנולוגיה תחליף את בני האדם - המטרה הזו תוחמץ!".

שלמה-זלמן ויהודה הקשיבו בהתרגשות. גם יהודה, שלא הבין כל מילה, הצליח לספוג את רוח הדברים. שלמה-זלמן לעומתו, נותר מהורהר, מעמיק במחשבתו בדברים החדשים ששמע. אולם אז, הם הגיעו אל השער עצמו...

מעט לפני השער, ניצבה עמדת בידוק. איישו אותה שוטרים של מדינת יהודה, לבושים במדיהם בצבע כחול כהה, ומעליהם מעילים כבדים. "הפקדתם את כל החפצים האסורים?" שאל אחד מהם במאור פנים, והצביע על שלט גדול בו הופיעו הוראות ונהלים במספר שפות. ר' אהרן הנהן בראשו. "יש לכם נשק?" שאל שוטר אחר, ור' אהרן לא יכול היה להסתיר את הבעת הזעזוע שפשטה על פניו כשהשיב: "נשק? חלילה וחס!".

"אם כך, אתם יכולים לעבור בשער המגנומטר!" אמר השוטר, והם עברו בזה אחר זה דרך שער המתכת. השער נותר דומם.

"אתם יכולים להמשיך!" אמר השוטר באדיבות, ור' אהרן והבנים המשיכו לצעוד, כשלפתע הבחין יהודה בשוטר נוסף, שעמד בצד עם לוח אלקטרוני בידו, ואוזניה קטנה באזנו.

המדים שלו, היו שונים. אלו לא היו מדי התכלת של שוטרי מדינת יהודה, אלא המדים האפורים עם הסמל המתכתי על השרוול, שהם כבר פגשו בטרמינל בעת ביקורת הגבולות עם הגיעם ארצה.

"אבא, משך יהודה בשרוולו של ר' אהרן, "השוטר ההוא, עם המדים האפורים... הוא לא שייך לכאן, נכון? אתה אמרת שהמדים הללו...". "נכון, יהוד'לה!" לחש ר' אהרן. "זה לא שוטר של מדינת יהודה, אלא חייל של בר"ש, וגם עכשיו זה לא הזמן המתאים להסביר... עוד נמצא את הזמן לכך!" מלמל, ויהודה שתק והמשיך להביט בחייל בעיניים קרועות לרווחה.

כעת, הבחין בשני חיילים נוספים עם מדים אפורים, שעמדו מעט רחוק יותר, לצד רכב משוריין שחנה ממש בסמוך לחומה. הם עמדו ללא תנועה, זקופים ודרוכים, כאילו הקור אינו נוגע בהם כלל, מה שהוסיף הילה קרה ומאיימת לנוכחותם.

"מה הם עושים כאן, אבא?" לחש והצביע לעברם, תוהה בליבו האם זה מתאים להחנות רכב של חול קרוב כל כך לחומת חצרו של המלך. אגרופיו של שלמה-זלמן נקפצו. ר' אהרן רכן לעבר יהודה, וסימן באצבעו על פיו. "לא עכשיו, יהוד'לה!" לחש, הפעם בתקיפות רבה יותר, למרות שמשוהו בקולו נסדק. כאילו אימה נסתרת נשזרה בו. הוא הניח יד על כתפו של יהודה, ודחף אותו קלות קדימה.

צמרמורת חלפה בגבו של יהודה. היתה לו ההרגשה, שהחייל ההוא, עם המדים האפורים, נועץ בו מבט. עיניו היו קרות, חסרות הבעה, והן עוררו בליבו אי-נוחות. בעצם, אולי... אולי אפילו קצת פחד. תגובתו החריפה של אביו, העצימה את הפחד הזה.

איש מהשלושה לא הוציא הגה מפיו, בזמן שחלפו על פני השוטרים ועברו תחת השער, אל תוך הר הבית. רק אז, כשנעלמו מעיניהם של השוטרים, וגם של החייל שעמם - רפתה ההבעה המתוחה שעל פניו של ר' אהרן, ויהודה העז לשאול: "אבא, מותר בכלל לגויים להיכנס להר הבית?". "כן, יהודה. מותר לגויים להיכנס אל הר הבית, לכל מקום בו מותר לטמא מת להיכנס!" השיב ר' אהרן קצרות.

יהודה הפנה מבט לאחור, מוודא שהחייל הזה, הנציג של בר"ש, או איך שלא קוראים לו, אינו צועד בעקבותיהם. התנועה הזו, לא נעלמה מעיניו של ר' אהרן. "להר הבית, יהודה'לה, אסור להיכנס עם נשק. לכן, השוטרים אינם נכנסים לכאן!".

"גם החיילים עם המדים האפורים, אבא?" בירר יהודה בחשש, ור' אהרן נאנח והשיב: "כן, יהודה. גם חיילי בר"ש לא נכנסים אל ההר, למרות שזה לא מובן מאליו. זה סיפור ארוך, והר הבית אינו המקום המתאים לספר אותו... אך עוד יגיע הזמן!" סתם, ויהודה הרגיש איך המתח שנצבר בו מתחיל להתפוגג.

פרק מ"ז:

בהר הבית

מיד כשנכנסו אל הר הבית, הוביל ר' אהרן את הבנים כבקי ורגיל, אל עבר בית כנסת גדול ומפואר, שניצב בחלקו הדרומי של ההר, חלונותיו העצומים והמקושטים פונים אל עבר חומת העזרה ואל עבר בית המקדש שהתנשא מעליהן במלוא הדרו. הם נכנסו אל בית הכנסת דרך כניסה צדדית המיועדת לטמאי מת, שהובילה ישירות לאגף מופרד בתוך בית הכנסת - בדומה לסידור שכבר הכירו מ'קהל עדת ישורון'.

עוד בטרם נכנסו אל בית הכנסת עצמו - הגיעו לאוזניהם קולות המיית תפילה נרגשים, כך שהם לא הופתעו כשמצאו את המקום הומה אדם. היו שם מספר היכלות תפילה, ובכל אחד מהם התקיים מניין אחר. המניינים החלו בזה אחר זה, כמעט ללא הפסקה, כדי לאפשר להמון הגודש את המקום להתפלל תפילה סדורה בנחת.

הם בחרו היכל שבו עמד להתחיל מניין חדש, ומצאו לעצמם מקום על אחד הספסלים. ר' אהרן התעטף בטליתו, הבנים הצטרפו אליו והניחו תפילין ביחד, ומיד פתחו סידורים שלקחו מהארון, והתכוננו לעמוד לפני המלך.

"שלוימי! יהוד'לה!" הזכיר ר' אהרן לפני שהחלו בתפילה, "ממש סמוך לכאן, בעזרה, עסוקים כעת הכהנים הקדושים בעבודתו של מקום - הקרבת קורבנות בביתו, אולם גם אנו זוכים לעבוד את המלך באופן בו הוא מצפה שנעבוד אותו: איזוהי עבודה שבלב - זו תפילה!".

באותו הרגע, התפילה החלה.

האווירה היתה מחשמלת. היו שם יהודים מכל קצוות תבל, במגוון מבטאים ולבושים, וכולם יחדיו עמדו שקועים בתפילתם, פניהם להבות בהתרגשות וכוונה טהורה. הזכות לעמוד סמוך כל כך להיכלו של המלך, העניקה למילים המוכרות משמעות חדשה ועמוקה.

כל בקשה על בניין ירושלים וכל תחינה על עבודת הקורבנות שתימשך לנצח - לא היו עוד זיכרון רחוק, אלא מציאות חיה, נושמת ופועמת, ממש במרחק נגיעה. יהודה הרגיש כיצד ליבו מתרחב וכל מילה מקבלת משקל של נצח.

הגיעה שעת חזרת הש"ץ. שליח הציבור, יהודי בעל קול אדיר וצלול, פתח בנעימה מתוקה - בנוסח המיוחד של ירושלים, אך כשהגיע לסיום הברכה הראשונה, במקום לסיים כרגיל, קולו התרומם בניגון מיוחד, והוא חתם במילים: "...ברוך אתה ה', אלוקי ישראל מן העולם ועד העולם, מגן אברהם".

יהודה ידע למה לצפות. הוא זכר זאת מביקוריו הקודמים, אך הידיעה לא הפחיתה מעוצמת הרגע. במקום ה'אמן' המוכר - בקע מכל קצוות ההיכל קול אדיר ומאוחד, רעם של עשרות מתפללים שקראו יחד בהתרגשות, כאיש אחד בלב אחד: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד!".

צמרמורת חלפה בגופו של יהודה. זה לא היה עוד מנהג. זה היה הצליל של המקום. זה היה הנוסח של מי שעומד בחצר המלך, המשתמש במטבע הלשון של המלאכים. ברגע הזה, יותר מבכל

רגע אחר עד כה, הוא הרגיש את הקירבה. הוא הרגיש שהוא באמת, אבל באמת, נמצא בהר הבית.

לאחר התפילה המרוממת, יצאו ר' אהרן ושני בניו אל רחבת הר הבית. גשם קל ודק החל לרדת מהשמיים האפוריים, והאוויר היה צלול ונקי. הם מצאו מחסה תחת האזור המקורה הסמוך לחומות ההר, שם קבועות היו אצטבאות אבן רחבות לשיבה. הן שימשו את הבאים, למנוחה ולהתבוננות שקטה.

יהודה נשא את מבטו מעלה, אל מעבר לחומת העזרה, מתבונן בערגה בבית המקדש המתנשא בפארו האצילי. עמוד עשן סמיך ולבן עלה היישר אל על, כעמוד איתן המחבר שמיים וארץ, ולמרות שלא יכול היה לראות - יהודה ידע: זהו עשן המערכה, המיתמר מהמזבח שבעזרה!

על אף הרוח הקלה שנשבה, וגרמה לשולי בגדיהם להתנופף קלות - תמרת העשן נותרה יציבה, כאילו כוח נסתר מונע מהרוח להסיט אותה ממסלולה. "אבא, תראה!" קרא יהודה בהתפעלות, "העשן... הוא עולה ישר למעלה, הרוח בכלל לא מפריעה לו!".

בעודו מתפעל מהמחזה, הגשם החל להתחזק. פניו של יהודה החווירו לרגע כשאמר בדאגה: "אבא! מה יהיה עכשיו, כשיורד גשם? הוא לא יכבה את האש שעל המזבח?".

ר' אהרן חייך חיוך רך. "יהוד'לה בני, בעיניים הפקוחות שלך זכית לראות כעת, ברגע אחד, שניים מהניסים הגדולים שנעשים בבית המקדש על בסיס קבוע!".

הוא הניח יד על כתפו של בנו והסביר: "כפי שראית, אין רוח בעולם שיכולה להטות את עשן המערכה, וזאת, לא רק כשמדובר על רוחות קלות כמו אלו שמנשבות כעת, אלא אפילו כאשר רוחות זעף וסערה מטלטלות את ירושלים כולה! גם הגשמים,

עזים ככל שיהיו - לעולם לא יכבו את אש המערכה שעל גבי המזבח!".

הוא השתהה לרגע, מניח לדבריו לחלחל, ואז המשיך: "בבית המקדש, בהיכלו של מלך מלכי המלכים, אין בכלל מציאות של טבע כפי שאנחנו מכירים אותה. המלך, אינו מחויב לכללי הטבע שהוא בעצמו יצר. בביתו, חוקי הטבע אינם תקפים, והכל מתנהל בצורה ניסית!".

יהודה הביט שוב אל עבר עמוד העשן הלבן, שהמשיך לעלות היישר אל לב השמיים, אדיש לחלוטין לרוח ולגשם. הוא לא ראה עוד עשן. הוא ראה עדות. הוא ראה במו עיניו, את חוקי הטבע כורעים ברך בפני רצונו של המלך, וליבו התמלא בהתרגשות עצומה על הזכות שנפלה בחלקו.

בעודם יושבים תחת האזור המקורה, צופים בעמוד העשן הניסי העולה מן המזבח, התיישב על האצטבה בסמוך אליהם יהודי מבוגר, חגור באבנט טהרה. הוא נראה כבן גילו של ר' אהרן. כבשה קטנה רבצה בשקט לרגליו, והבעת כאב עמוק היתה נסוכה על פניו.

ר' אהרן הביט בו לרגע, מכווץ את מצחו בניסיון להיזכר, ולפתע אורו עיניו. הוא קם ממקומו, ניגש אל האיש ואמר בניגון המיוחד למקום: "השוכן בבית הזה, הוא יברך אותך!". האיש הרים את עיניו, ובחיוך מהוסס השייב במטבע הלשון המקובל: "וכן למר".

"סלח לי על ההפרעה", המשיך ר' אהרן, "אבל אני חושב שלמדנו יחד בישיבה לפני שנים רבות... שמך אינו יוסף שפירא?". חיוכו של האיש התרחב מעט, אף שהבעת הכאב לא נטשה אותו גם כעת. "אכן! זה אני! ומי אתם?" שאל והתבונן בריכוז, אולם לאחר רגע זיהה: "ר' אהרן? אהרן גרוסמן? אינני מאמין! כמה שנים... כמה שנים לא התראינו!".

השיחה בין שני הידידים לשעבר נמשכה מספר רגעים. ר' אהרן סיפר בהתלהבות שהגיעו מבולטימור לירושלים לרגל בר המצווה של בנו, יהודה, אותו הציג מיד בפני ר' יוסף חברו. לאחר מכן, שאל: "מה מביא אותך לכאן, ר' יוסף? גם אתם חוגגים שמחה משפחתית?".

עיניו של האיש כבו באחת. הוא השפיל את מבטו, גמגם משהו לא ברור על 'עניינים שונים', ומיד העביר את נושא השיחה וחזר לשאול על משפחתו של ר' אהרן. ר' אהרן מצידו, הבחין במבוכתו, ולא לחץ. הוא שיתף פעולה עם שינוי הנושא, אולם רגע לאחר מכן, מיד כשפסק הגשם, קרא ר' יוסף לפתע: "ובכן, שמחתי לפגוש אותך, ר' אהרן, אך אני מוכרח ללכת. יש לי עוד עניינים לסדר!" אמר, נפרד בחופזה, והתרחק עם הכבשה שלו - פעמיו מועדות אל עבר הכניסה לעזרה.

"אבא, הבנת למה הוא הגיע?" שאל שלמה-זלמן לאחר שהאיש התרחק. "למה לא שאלת אותו שוב? הוא נראה כל כך עצוב!" הוסיף יהודה.

"לפעמים", אמר ר' אהרן ברכות, "הדבר הכי חשוב הוא לדעת מתי לא לשאול. צריכים להיות רגישים! מראה פניו של ידידי, ההתחמקות שלו, ובעיקר - הכבשה שהוא הביא איתו, כל אלו מספרים סיפור שלם".

"סיפור? איזה סיפור?" תמה יהודה.

"כן", הסביר ר' אהרן. "כבשה נקבה משמשת לקרבן חטאת, שאדם מביא על חטא שחטא בשוגג. ניכר היה שחברי הטוב נושא עליו משא כבד של צער וחרטה, והוא בא לכאן כדי לכפר ולהיטהר".

יהודה הביט בדמותו המתרחקת של האיש, וליבו התמלא רחמים. "כמה כואב זה בוודאי עבורו לשאת על ליבו חטא, אפילו אם נעשה בשוגג!" הרהר. אולם באותו הרגע, נשמע קולו

של שלמה-זלמן שאמר בנימה חיובית: "כמה טוב שיש לנו את בית המקדש! כמה טוב שיש דרך לכפר, שיש אפשרות לחזור ולהרגיש נקיים!".

"אתה צודק לחלוטין, שלומי", הסכים ר' אהרן, "היכולת להביא קרבן חטאת ולהרגיש שחזרת להיות נקי כפי שהיית לפני החטא - הינה אושר גדול ומתנה עצומה. אבל תבינו, הוסיף ומבטו הפך עמוק ורציני, "כי אלמלא בית המקדש, המצב היה גרוע הרבה יותר מאשר רק 'חוסר יכולת לכפר'!".

הבנים הביטו בו, מבולבלים. "זה לא הגיוני, אבא!" אמר שלמה-זלמן. "אם לא היתה כפרה, החטא היה מרגיש נורא הרבה יותר, לא?".

"בדיוק להיפך", הסביר ר' אהרן. "כשהנפש של האדם נקייה וטהורה, היא מרגישה כל כתם, כל סטייה קלה. אפילו חטא קטן בשוגג צורב ומכאיב, והנפש דורשת תיקון וכפרה. אבל תארו לעצמכם עולם שבו לא ניתן לכפר, שהלכלוך בו היה נשאר ומצטבר! הנפש, שלא היתה מסוגלת לחיות עם כאב תמידי, היתה מתחילה להגן על עצמה. היא היתה מטשטשת את חומרת החטא, ממעיטה בערכו, ולאט לאט הרגישות היתה הולכת וקקה! הגבול בין שוגג למזיד היה מיטשטש, והמדרון היה הופך חלקלק ומסוכן, עד שאי אפשר לדעת לאן זה היה מגיע!".

יהודה ושלמה-זלמן הקשיבו לדבריו, ולפתע הבינו: בית המקדש אינו רק מקום בו ניתן לכפר על חטאים... הוא המקום ששמר על הלב היהודי רגיש, ער, ומסוגל בכלל להרגיש את הצורך בכפרה, וזה, אולי, הסיפור העיקרי...

ר' אהרן קם ממקומו. "התפללנו, זכינו לראות בניסים, וכעת הגיע הזמן שנצא לדרך חזרה!" אמר. ואכן, השלושה צעדו לצד

החומה הדרומית, וכשהגיעו אל החומה המזרחית - פנו שמאלה, והתקרבו אל שער נוסף בעדו נכנסו ויצאו יהודים רבים.

לפתע, הבחין יהודה במבנה אבן מרשים בן שתי קומות, צמוד לחומה. שלט נחושת גדול ומהוקצע התנוסס מעל פתחו: 'סנהדרין קטנה דהר הבית'. תכונה ניכרה סביב המבנה, ומבעד לחלונותיו הגדולים ניתן היה להבחין בדמויות נעות בחופזה.

"אבא, הדיינים כבר התחילו את הדיונים בשעה מוקדמת כל כך?" שאל יהודה בפליאה, ור' אהרן חייך ואמר: "הם לא התחילו, יהוד'לה. הם פשוט לא סיימו... הסנהדרין הזו פעילה עשרים וארבע שעות ביממה, במשמרות, כמעט ללא הפסקה - מרגע שיוצאת השבת ועד לכניסת השבת הבאה. מופנות אליה שאלות דחופות מבתי דין בכל רחבי העולם, שמחכים לתשובה מוסמכת מירושלים!".

"אבל מה קורה אם הם לא יודעים את התשובה?" התערב שלמה-זלמן, והפגין את בקיאותו כשהמשיך: "אני למדתי שהם צריכים להעביר את השאלה לבית הדין שבעזרה, ואם גם שם לא יודעים - אז לבית הדין הגדול שבלשכת הגזית. אבל בשעות כאלה, בתי הדין הגבוהים יותר בוודאי לא יושבים!" סיכם את שאלתו.

"שאלה מצוינת, שלוימי, שיבח אותו ר' אהרן. "אכן, אתה צודק. אבל אל תשכח: בבית הדין הזה, שבהר הבית, יושבים תלמידי חכמים מופלגים שיודעים לענות על רוב רובן של השאלות. אם בכל זאת מגיעה שאלה כבדת משקל שהם מתקשים להכריע בה, הם בוחנים את דחיפותה. במקרי חירום משמעותיים - כמו שאלות שיש להן השלכה ציבורית רחבה או נגיעה לפיקוח נפש - אכן, מזעיקים את הדיינים אל בתי הדין האחרים, אפילו באמצע הלילה!".

יהודה הקשיב, מהורהר, אך לפתע, נדלקה בעיניו אותה הבעה של מי שגילה זה עתה סתירה פנימית. "רגע... איך בכלל מגיעות לכאן השאלות הדחופות מבתי הדין בכל העולם? הרי הסברת

לנו שאין שום טכנולוגיה בהר הבית!" שאל יהודה, ופניו של ר' אהרן אורו בגאווה.

"כל הכבוד, יהוד'לה! איזו שאלה חדה וחכמה! אתה צודק לחלוטין! השאלות אכן לא מגיעות ישירות לכאן... הן עוברות דרך המרכז הייעודי - 'בין קודש לחול' - שנמצא מחוץ להר!".

"אני חושב שאני יודע למה אתה מתכוון!" קרא יהודה בהתרגשות. "היינו שם פעם, כשקנינו את הנסכים לקרבן שהקרבנו, נכון?" ציפה לאישור, ור' אהרן הנהן בראשו בשביעות רצון ואמר: "אתה זוכר היטב, יהוד'לה, כי לא בדיוק 'קנינו' את הנסכים שם, אלא קיבלנו 'שוברים', ותמורתם קיבלנו את היין, השמן והסולת בלשכת השמנים שבעזרת הנשים!".

"המרכז הזה", הרחיב ר' אהרן, "הוא המתווך הגאוני בין העולם הטכנולוגי שבחוץ לבין קדושת המקדש שבפנים. דרכו, יהודי מכל מקום בעולם יכול לתרום באשראי למחצית השקל, והנציגים במרכז קונים עבורו מטבע של חצי שקל ומעבירים אותו ללשכה; דרכו ניתן לתרום עלה או ענב מזהב לגפן הגדולה שבפתח ההיכל, או להעביר תשלומים עבור קרבנות שונים; מתוכו, פועלת ועדת הצדקה המיוחדת של בית המקדש - 'לשכת החשאים' - מתן בסתר; ועוד".

"מלבד כל התפקידים הללו", הוסיף ר' אהרן, "המרכז הזה גם מקבל פניות דיגיטליות מכל רחבי העולם, מבתי דין ומרבנים בכל קצוות תבל - במייל, בפקס, או בכל דרך אחרת, מדפיס אותן כמסמך כתוב, ומעביר אותן באמצעות שליחים אל הדיינים שבבית הדין של הר הבית. התשובה חוזרת באותה הדרך, וכך נשמרת קדושת הר הבית באופן מוחלט!".

יהודה הביט שוב במבנה המואר של הסנהדרין, והתפעלות עצומה מילאה את ליבו. הוא הרבה במנגנון המופלא הזה, שבו מחשבים ורובוטים עובדים בהרמוניה עם קדושה עתיקה, שבו שליחים רצים בין עולם החול לעולם הקודש. הוא הבין

שירושלים, לצד היותה המקום הקדוש ביותר, הינה גם המקום החכם ביותר, חכמה שמוצאת תמיד את הדרך לגשר בין עולמות!

הסבריו המרתקים של ר' אהרן הותירו את הבנים מהורהרים. הם המשיכו להקיף את הר הבית בסמוך לחומה המזרחית, צועדים בשתיקה, מעכלים את כמויות המידע שקלטו בשעה האחרונה. לאחר מכן פנו שוב לשמאל, וצעדו לצד החומה הצפונית, ולבסוף, הגיעו אל שער קיפונוס - שבחומה המערבית.

כשיצאו מהשער, שוב נתקלו בנוכחותם המצמררת של אנשי בר"ש. חיילים במדים אפורים עמדו שם, לצד שוטרי מדינת יהודה, וסרקו את הבאים והיוצאים במבט קר וריק. יהודה הרגיש צביטה קלה של פחד ואי-נוחות בליבו, ומיהר להשפיל את עיניו ולצעוד בעקבות אביו ואחיו, מנסה להפנות את מבטו הצידה כדי שלא להביט בפניהם של החיילים.

אך מיד כשעברו את נקודת הבידוק, התחושה הקרירה התפוגגה והתחלפה בפרץ של יופי מהמם. שער קיפונוס לא נפתח אל רחוב סואן, אלא אל תוך גן ורדים ענק ומפואר, שהשתפל במדורג על פני המדרון המערבי של הר הבית.

אלפי שיחי ורדים, במלוא פריחתם החורפית, יצרו שטיח צבעוני עוצר נשימה. היו שם גוונים של אדום-קטיפה עמוק, ורוד רך, לבן צחור וצהוב-כתום עז. הגן היה מסודר כמערכת של טרסות אבן, ביניהן שבילים מרוצפים, ובמרכזו פכפכו מים ממזרקת שיש מפוארת. ניחוח משכר של ורדים התערבב באוויר הצלול והלח מהגשם שפסק, ויצר תחושה של גן עדן עלי אדמות.

"אבא, זה... זה מדהים!" הצליח יהודה למלמל, עיניו מרותקות ליופי המתפרץ. "מדוע דווקא כאן נטעו את הגן הנפלא הזה?" שאל חרש.

ר' אהרן הביט בו בחיוך. "השער הזה, שער קיפונוס, נמצא בדיוק מאחורי קודש הקודשים. לכבודו, לכבוד המקום הקדוש ביותר

בעולם - ניטע כאן הגן הנהדר הזה, להראות את היופי וההדר שעם ישראל מעניק לתפארת היכלו של מלך מלכי המלכים!".

הם חצו את הגן בשביל רחב שהוביל אל רחבה גדולה. גם כאן, כמו בכניסה הדרומית ממנה הגיעו, ניצבו אלפי עמדות של 'מסוף הר הבית' - העמדות הדיגיטליות להפקדת חפצים. ר' אהרן ניגש בביטחון אל אחת העמדות הפנויות והניח את אצבעו על הסורק. על המסך הקטן הופיעה הודעה: "החפצים שלכם בדרך! זמן הגעה משוער: דקה ושלושים שניות!".

הם המתינו בשקט, ויהודה הביט בסקרנות במסוע שהחל לנוע מאחורי הזכוכית. ואכן, בדיוק בזמן שהופיע על הצג, הגיע תא ההפקדה שלהם ונפתח בחריקה חרישית. הם לקחו את חפציהם, נעלו בחזרה את נעליהם, ויהודה הרגיש שוב את משקלה המוכר והאהוב של המצלמה בכיסו.

הוא לא החמיץ את ההזדמנות. בעוד אביו ואחיו מסדרים את חפציהם, הוא התרחק מעט, הרים את המצלמה וצילם כמה תמונות של הר הבית ובית המקדש - המתנשאים מעבר לגן הוורדים המפואר. הוא ידע שהתמונה לא תעביר את הריח או את תחושת הקדושה, אבל הוא רצה לפחות לנסות ולשמור איתו פיסה קטנה מהיופי המופלא הזה.

כשהחזיר יהודה את המצלמה לכיסו, הרגיש את ידו של אביו מונחת על כתפו. "בואו, הגיע הזמן לחזור הביתה!" אמר ר' אהרן בקול שקט.

הם פנו והחלו לצעוד בדממה בדרכם אל תחנת הרכבת הקלה הסמוכה. כל אחד מהם עדיין הדהד בליבו את המראות, הקולות והתחושות של השעות האחרונות. האוויר הקריר של הבוקר הירושלמי החל להתחמם, והשקט המלכותי של ההר התחלף בהמולה המוכרת של העיר.

לבסוף, היה זה יהודה ששבר את השתיקה. "אבא", אמר, וקולו היה מהורהר, "אני לא מצליח לעכל את כל מה שקורה. למרות

שזו ממש לא הפעם שלי בירושלים, גיליתי כל כך הרבה דברים חדשים מאז שהגענו לכאן!" אמר, ור' אהרן חייך חיוך עמוק. "אתה צודק, יהוד'לה. ירושלים היא עיר שתמיד מתחדשת ומחדשת, ואף פעם לא מכירים אותה מספיק. בכל פעם, מגלים אותה מחדש!".

הוא נשם עמוקות, כאילו מבקש לשאוף פעם אחרונה מהקדושה לפני שיעלו לרכבת. "אתם מבינים, ילדים? ירושלים היא לא רק מקום... היא עולם ומלואו!" אמר, והם הגיעו אל הרציף בדיוק כשהרכבת נכנסה בשקט לתחנה.

הם עלו ומצאו לעצמם מקום, ובעוד הרכבת מתחילה לגלוש בחזרה אל העיר - הביט יהודה מבעד לחלון. הוא ראה שוב את החומות האדירות, את גן הוורדים, ומעליהם - את פסגת המקדש. התמונה היתה אותה תמונה, אך יהודה כבר לא היה אותו יהודה. הוא הרגיש מבוגר יותר, חכם יותר, וליבו היה מלא בהכרת תודה עמוקה על היום המופלא שעבר עליו בעירו של המלך.

פרק י':

צעד נוסף בדרך אל היעד

היום השני בירושלים, יום רביעי בשבוע, עבר על משפחת גרוסמן ברגיעה. כשחזרו מהר הבית, ליבם מאיים להתפקע מרוב התרגשות - כבר היתה זו שעת צהריים, והגברת צדוק הזמינה אותם לסעוד במטבח בארוחה שהכינה במיוחד בעבורם. גם ביום הזה, משפחת צדוק אכלה בנפרד, במתחם הטהרה.

"היום דווקא לא מדובר על קרבן תודה, אלא על מעשר בהמה..." סיפר ר' שמואל, כשהבחין במבטו התוהה של ר' אהרן. "אחד ממגדלי הבהמות הבולטים, הקריב היום בבית המקדש עשרות בהמות מעשר שהפריש מהצאן שנולד לו השנה, והחליט לחלק את בשרן ללומדי תורה בעיר... כך, זכינו בכמות יפה של בשר מעשר, אותו עלינו לסיים לאכול עד מחר!".

"עד מחר? האם לא צריך לסיים את אכילת הבשר עד חצות? כך זכור לי מאתמול..." פרצה השאלה מפיו של יהודה, ור' שמואל חייך והסביר: "אכן. אתמול, אכלנו בשר תודה, שזמן אכילתו הינו יום ולילה, וחכמים גזרו לסיים את אכילתו עד חצות. היום לעומת זאת, כשמדובר בבשר מעשר, זמן אכילתו הינו **שני ימים** ולילה אחד, כך שאנו נוכל לאכול מהבשר גם מחר - עד שקיעת החמה!".

"מעניין, מלמל ר' אהרן כביכול לעצמו, "למה הוא כבר הפריש את מעשר הבהמה כעת?", ור' שמואל השיב לו: "אתה צודק, ר' אהרן... בדרך כלל, מפרישים את מעשר הבהמה קרוב יותר לפסח, אז קבעו חכמים את ה'גורן' למעשר בהמה. אך אין זו חובה! ניתן להפריש את המעשרות גם לפני הגורן, ומגדלי הבהמות שרוצים למכור מבהמותיהם לפני הגורן - נוהגים כך לעיתים קרובות, כדי לא להחמיץ את מצוות מעשר בהמה!".

"זה חדש לי, ר' שמואל!" קרא ר' אהרן בהתפעלות, והוסיף: "גם אחרי שנים רבות כל כך בהן אני מגיע לירושלים, בכל פעם מתגלים לי חידושים נוספים ואני נחשף לדברים שלא ידעתי!".

יהודה הרהר בליבו, שאם אפילו אביו עדיין לא יודע הכל, אולי זה לא נורא כל כך שגם לו חסר מעט ידע... היתה זו בעבורו הקלה גדולה.

באותם צהריים, יהודה פגש את שרוליק רק לרגע, כשעלה הביתה לקחת ספר שהיה זקוק לו ללימודי אחר הצהריים בחיידר. הם סיכמו להיפגש אחרי הלימודים, ללכת ביחד לישיבת המתמידים וללמוד בחברותא, ובהמשך - להשלים את המשחק שנקטע אתמול באיבו.

ר' אהרן הבחין בקשר בין שני הנערים שהלך והעמיק, והדבר בהחלט מצא חן בעיניו. ככל שהתרשם, הרי ששרוליק היה נער איכותי וערכי, בעל שאיפות מצוינות לגדול ולצמוח. גם את הבית בו גדל הנער, העריך ר' אהרן יותר ויותר מרגע לרגע, ככל שנוכח לראות את הכנסת האורחים של עקרת הבית, ואת שקידתו המופלגת של ר' שמואל על לימודו בכל רגע אפשרי.

לכן, כשביקש יהודה להצטרף אל שרוליק ללימוד בישיבת המתמידים, ר' אהרן לא היסס, והעניק את הסכמתו מיד. שני הנערים צעדו ביחד אל בית המדרש 'היכל שמואל', והמשיכו בדיוק מהנקודה בה הפסיקו אתמול.

גם היום חזרו ופגשו השניים רבים מחבריו של שרוליק לכיתה כשהם מלווים באורחיהם, וגם היום הבחין יהודה בנער מ'אנשי החומה', שעדיין עמד בצד, ובעיניו מבט עצוב. אולם היום, הוא כבר לא היה מסוגל לעמוד מנגד. הוא עזב לרגע את חבורת הנערים המשוחרחים בהתלהבות, ניגש אל הנער, והושיט לו את הממתק והכרטיס שלו.

ברגע הראשון, נראה היה שהנער אינו יודע כיצד להתייחס אל המחוזה. עיניו הביעו חשש, מבוכה, אולי אפילו חשדנות. אולם כשידו של יהודה האוחזת בממתק ובכרטיס נותרה מושטת - השפיל הנער את עינו, הושיט את ידו ולקח את התשורה. "תודה!" מלמל בלחש, ויהודה לא היה זקוק ליותר מכך. הוא הרגיש איך הלב שלו מתמלא בסיפוק על האומץ שהצליח לגייס.

כשעשה את דרכו בחזרה אל חבורת הנערים המשוחרחים, הבחין יהודה במבטו של שרוליק שמלווה אותו. "הוא שם לב!" החסיר ליבו פעימה. לא היה דבר שהוא רצה פחות, מאשר להיראות כמי שמתנשא ומנסה לשנות מוסכמות בעולם החדש בו הוא עצמו לא היה אלא אורח. אך הוא לא התחרט. הוא ידע שעשה את מה שחשב שנכון לעשות, ודעתו לא השתנתה.

ובכל זאת, הרגיש איך צעדיו נעשים כבדים יותר. הוא החזיר לשרוליק מבט מתנצל, כאומר: "לא יכולתי לנהוג אחרת!", וציפה להתמודד עם מה שיהיה לו לומר. כשהתקרב בחזרה אל החבורה, שרוליק התקדם צעד אחד לעברו, נעץ בו מבט חודר לרגע, ולאחר מכן השפיל את עינו ואמר: "כל הכבוד יהודה. לי לא היה אומץ!".

יהודה לא מצא את המילים. לבסוף, הפטיר בקלילות: "יש דברים שלאורח יותר קל לעשות... אתה יודע... אחרי הכל, אני לא מכאן!" אמר, וחיך קלות. שרוליק מצידו, לא הוסיף מאומה, ושני הנערים חזרו אל חבריהם. אך ליהודה היתה התחושה,

שלמרות החשש המוקדם, הרגע הזה בסופו של דבר בנה נדבך נוסף בקשר שביניהם.

כשחזרו הנערים הביתה, אחרי תפילת ערבית, פגשו את שני האבות בסלון. "איך היה?" התעניין ר' שמואל, ושרוליק השיב בעיניים בורקות: "היה נהדר, אבא! אולי תציע למשפחת גרוסמן להישאר בירושלים? אני לא זוכר שאי פעם נהניתי כל כך ללמוד עם משהו!".

יהודה הרגיש איך הסומק עולה בלחיו. הוא לא אמר כלום, אך עיניו סיפרו את הסיפור כולו. והוא היה די דומה לסיפור שסיפר חברו החדש. ר' אהרן הביט בבנו הנלהב, וחיך לעצמו.

"אני צריך לעשות טלפון חשוב, יהודה, זה ייקח רק רגע!" אמר ר' אהרן, ולקח את מכשיר הפלאפון לידו. בעודו מחייג, הסביר: "זה עתה קיבלתי מר' שמואל את מספר הטלפון של אחד הגמ"חים שישנם כאן בסביבה להזאת מי חטאת, ואני רוצה לתאם איתו את השעה המדויקת!".

רק באותו הרגע נזכר יהודה, כי יום המחר יהיה היום השלישי לשהותם בירושלים, ובו יוכלו סוף סוף לקבל את ההזאה הראשונה מבין שתי ההזאות, הצעד הראשון בדרך לטהרה.

ר' אהרן הצמיד את הפלאפון לאזנו, והשיחה נענתה מיד. "שלום! הגעתי לגמ"ח 'מי טוהר'?" שאל בקול מהוסס. "כן, מדבר אשר, כיצד אוכל לעזור?". "אנחנו הגענו מבולטימור אתמול, משפחה של שבע נפשות, ואנו זקוקים לקבל הזאה ראשונה - לנו ולכל החפצים שלנו... היינו שמחים אם נוכל - - -".

"כמובן! ברוכים הבאים לירושלים, ואשמח לסייע! אם הגעתם אתמול, זה אומר שמחר כבר תוכלו לקבל הזאה ראשונה, נכון?" בירר האיש שמעבר לקו, ור' אהרן השיב בחיוב. "ובכן, מתי תרצו

שנפגש מחר? האם תשע בבוקר יתאים לכם?" שאל הלה, ור' אהרן השיב מיד: "זה יהיה מצוין! אנו נספיק לחזור מהתפילה, ומיד לאחר מכן נוכל לעסוק בדבר מצווה!".

"אם כך, סיכמנו! מחר בתשע בבוקר אגיע אליכם, ונדאג לכל מה שצריך! רק תאמר לי: היכן אתם מתארחים?" בירר האיש, ור' אהרן השיב: "רחוב מעלה שלם 22, אצל משפחת צדוק!".

לסיום, מסר האיש כמה הוראות, אותן כבר הכיר ר' אהרן בעל פה מביקורים קודמים: "מה שחשוב, זה לסדר את הדברים כך ששום חפץ לא יסתתר מהעין. זה מתסכל לגלות לאחר מעשה שחפץ כלשהו התחבא מתחת למיטה, בתא נסתר במזוודה או מאחורי ערמת בגדים בארון, ולהתחיל מחדש את החיפוש אחרי מי חטאת..." הסביר הלה, ואת החיוך שלו ניתן היה לשמוע גם בלי לראות את פניו.

"כמובן! אני מכיר את ההוראות היטב, אבל טוב שהזכרת!" אמר ר' אהרן, והשיחה הסתיימה.

למחרת בבוקר, התפללו הגרוסמנים בבית הכנסת 'קהל עדת ישורון'. הם כבר הכירו את הדרך, ולא פחות חשוב - את הנהלים. הם נכנסו בשער הכללי, המיועד למי שעדיין לא השלימו את תהליך הטהרה, ומצאו בקלות את המנין שעמד להתחיל מספר רגעים לאחר מכן.

בשעה שמונה וחצי, הם כבר היו בחזרה בבית משפחת צדוק, לאחר תפילה מתונה מעומק הלב. על אף שכבר לא היתה זו תפילתם הראשונה בירושלים, הם עדיין הרגישו התרוממות רוח מיוחדת בעמידה לפני המלך בעירו, והתפילה הסבה להם עונג רוחני צרוף.

"טוב שחזרתם!" קידמה את פניהם שולמית. "תספיקו לשתות כוס קפה ואולי לטעום משהו לפני שהאיש מהגמ"ח יגיע..."

אמרת שהזמנת אותו לשעה תשע, נכון?" וידאה, ור' אהרן הנהן בראשו. ניכר ששולמית כבר הרגישה ממש בבית. היא הזמינה את ר' אהרן והבנים אל המטבח, שם דבורה כבר הכינה בעבורם קפה וערכה עוגות על גבי צלחת פלסטיק נאה, כשחנה, בעלת הבית, מדריכה אותה.

הם התיישבו ליד השולחן, ור' אהרן לגם לגימה מכוס הקפה שלו. "אתה לא רוצה לטעום מהעוגות?" שאלה שולמית, "הן מאפה בית, והן מצוינות!" הוסיפה בקול, כדי שדבריה יגיעו לאוזניה של בעלת הבית. "הן נראות כך!" החמיא ר' אהרן, אך הוסיף מיד: "אני נרגש מכדי להכניס משהו לפה... אנחנו סוף סוף עושים את הצעד הראשון בדרך לטהרה בירושלים! אין זה פשוט כלל ועיקר!" ציין, ועיניו נצצו.

"הבה ניגש אל היחידה ונוודא שהכל מוכן לקראת הטהרה!" אמר אחרי רגע וקם ממקומו, חסר מנוחה, מותיר את כוס הקפה כמעט מלאה. "הכל מוכן, אהרן! דאגתי לכך בעצמי!" ניסתה שולמית להניח את דעתו, אך היה זה חסר סיכוי. היא ידעה שהוא פשוט מחפש מה לעשות כדי שהדקות הבאות תחלופנה מהר יותר.

כך, עברו ר' אהרן ושולמית ביחידת האירוח, סוקרים בעיניהם כל פינה: את הארונות, את המזוודות הפתוחות שהמתינו במרכז החדר, ואת ערמת החפצים שהיתה מונחת בצורה מסודרת על כסאות פלסטיק בסמוך לקירות. הם וידאו שכל החפצים נמצאים שם, גלויים לעין, מוכנים לקראת מסע הטהרה הפרטי שלהם.

ואז, סוף סוף, נשמעה דפיקה עדינה בדלת.

ר' אהרן ניגש לפתוח, ומצא מולו יהודי בעל עיניים חמות וזקן אפור, כבן שישים, פניו שלוות ומלאות הבעה, אך מבטו רציני ומרוכז. הוא לבש מעיל שחור ארוך, שהיה עדיין רטוב מהגשם

שפסק זה עתה, וריח של אוויר חורפי נכנס ביחד איתו אל הבית. למתניו היה חגור אבנט טהרה בוהק רקום בחוטי כסף, ובידו הוא אחז תיק עור ישן.

"אתה הרב גרוסמן?" שאל הלה, ור' אהרן הנהן בראשו. "אני אשר, מהגמ"ח 'מי טוהר!'" הציג הלה את עצמו קצרות.

"הו, תודה שבאתם! יחידת האירוח שלנו נמצאת ממש כאן!" אמר ר' אהרן, והזמין את ר' אשר בתנועת יד לבוא בעקבותיו.

כשהגיעו אל היחידה, הניח ר' אשר את התיק על השולחן במבואה, פתח אותו בזהירות, ושלף צנצנת חרסינה בינונית, מעוטרת בעיטורי כסף עדינים, ואטומה במכסה תואם. מבחוץ, באותיות עתיקות, כתובות היו המילים: "מי חטאת". ר' אשר הניח את הצנצנת בזהירות על השולחן, ושלף מהתיק כמה אגודות אזור טריות, כל אחת מהן מכילה שלושה קלחים וקשורה לעצמה.

"אם אתם מוכנים, אנחנו יכולים להתחיל!" אמר ר' אשר, ועל פניו ניכרו כובד הראש וההכרה באחריות הרבה המוטלת על שכמו. הגרוסמנים הסתדרו מולו בשורה. "אנחנו מוכנים!" הכריז ר' אהרן, ור' אשר פתח בזהירות את הצנצנת, טבל אגודת אזור, והחל להזות על בני המשפחה, אחד אחרי השני, מוודא שטיפות המים נוגעות בגופם. כשיהודה הרגיש את מגע המים על אמת ידו, חלפה בו צמרמורת של התרגשות. "עשיתי את הצעד הראשון!" ציין בליבו.

לאחר מכן, עבר ר' אשר להזות על החפצים ועל הבגדים הרבים, מקפיד שאפילו אחד מהם לא יישמט. היה עליו לוודא שכל חפץ מקבל טיפה של מי חטאת לפחות. הוא הזה על המזוודות עצמן ועל החפצים שנותרו בהן, על הבגדים שבארונות וגם על אלו שבהם לבושים היו בני המשפחה, על הטלפונים הסלולאריים של ר' אהרן, שולמית ושלמה-זלמן, וכמובן גם על המצלמה של

יהודה שלא היה רגוע עד שוידא שגם היא עשתה את הצעד הראשון בדרך לטהרה. מדי פעם, כשבלתה אגודת האזוב שבידו, החליף אותה באחרת, חדשה.

ניסיונו הרב של ר' אשר, ניכר בכל תנועה מתנועותיו. הוא פעל בזריזות, אך ביסודיות, מבלי להחמיץ פרט. כשסיים, אחרי כשעה, ארז אל כליו בשקט אל תיק העור הישן.

"ר' אשר, איננו יודעים איך להודות לך! זה חסד גדול כל כך... והטרחת לא קטנה!" ניגש אליו ר' אהרן, ובתודה עמוקה הושיט לו מעטפה סגורה, בה נחו כמה שטרות ירוקים. ר' אשר נרתע בבהלה. "אתם לא יודעים, הרב גרוסמן? מי שנוטל שכר עבור הזאתו - ההזאה פסולה! אחרי כל העבודה הזו, אתם רוצים שנתחיל הכל מהתחלה?" חייך.

ר' אהרן לא התבלבל. "ר' אשר... אני מכיר היטב את ההלכה, ואני גם יודע שמותר לקבל תשלום על הטרחה הכרוכה במילוי המים ובהבאתם! אתה יכול בלב שקט לקבל את המעט שביכולתי להציע לך!" טען, אך נראה שר' אשר היה מלומד בניסיונות מעין אלו: "הרב גרוסמן... חס ושלום! אני לא לוקח אפילו פרוטה! לא בשביל זה הקמתי את הגמ"ח הזה... התשלום הגדול ביותר מבחינתי, הוא בעצם זכות לטהר את בניו של מלך מלכי המלכים!" אמר בלהט של קדושה.

ר' אשר סגר את אבזמי התיק, ופנה לצאת מהיחידה. "אני מאחל לכם, שתזכו לטהרה שלמה, ותחוננו במהרה את פני מלך רם ונשא בשמחה ובטוב לבב!" בירך בחום את כל בני המשפחה, ולאחר מכן נפרד מהם ויצא לדרכו, מותיר אותם נפעמים מהמעמד.

אחרי שעזב, יהודה נראה מהורהר. הוא שתק עוד רגע או שניים, ואחר כך שאל: "אבא... למה, בעצם, היינו צריכים להטריח את ר' אשר להזות על כל החפצים שלנו? לא יכולנו פשוט לקחת ממנו מעט מי חטאת ולהזות בעצמנו, אחד על השני?".

ר' אהרן חייך. "שאלה מצוינת, יהוד'לה, אמר, "אבל התשובה פשוטה. קודם כל, רק אדם שהוא בעצמו טהור, ולא סתם טהור - אלא טהור שטבל במקווה במיוחד לשם טהרת מי חטאת, יכול להזות! אבל מעבר לכך... ישנם פרטים רבים, הלכות שונות, שצריך לשלוט בהן באופן מלא כדי לוודא שההזאה כשרה! תחשוב על כך: מספיקה טעות קטנה, בשביל שהטומאה תישאר בעינה, ואם חלילה נכנסים אחר כך למקדש או אוכלים בשר קודש - - -" ר' אהרן הצטמרר.

"אז בעצם, כל אדם שנטמא בירושלים בטומאת מת, צריך להזמין את אחד מאנשי הטהרה אל ביתו כדי להזות עליו? זה נשמע מסורבל למדי..." טען יהודה, ור' אהרן השיב: "האמת היא, שאתה צודק. ישנה דרך קצרה ופשוטה יותר, אבל היא לא מתאימה לאנשים כמונו!" אמר.

"למה הכוונה?" שאל יהודה, ור' אהרן הסביר: "בירושלים ישנו רחוב מיוחד, שמשני צדדיו בתים שחלונותיהם הגבוהים פונים אל הרחוב. בכל יום, ישנם מתנדבים, טהורים, שעומדים בחלונות הללו, ומזים מי חטאת על כל מי שעובר ברחוב מתחתיהם. כך, מי שנטמא בטומאת מת בירושלים, לא צריך להזדקק לשירותם של אנשי הטהרה, משום שהוא יכול פשוט לעבור ברחוב הטהרה, וברגע בו הרגיש טיפת מים שנגעה בו - הוא יכול להמשיך בדרכו בידיעה שקיבל הזאה כדת וכדין!".

"אז למה גם אנחנו לא עשינו את זה? דווקא היה מעניין לראות את הרחוב הזה!" שאל יהודה, אך ר' אהרן חייך, והצביע על שלל החפצים שסביבו. "אתה באמת חושב, יהוד'לה, שיכולנו לקחת את כל זה אל רחוב הטהרה, להעביר את החפצים אחד אחד, ולוודא שטיפת מים נגעה בכל אחד מהם? לי זה נראה בלתי אפשרי!" אמר ר' אהרן, ויהודה נאלץ להסכים איתו.

"אז בעצם, רחוב הטהרה מיועד עבור מי שצריך לטהר את עצמו מטומאת מת, ומי שצריך לטהר גם חפצים מזמין את אחד

מאנשי הטהרה אל ביתו?" וידא יהודה שהבין את הכללים היטב, ור' אהרן הנהן בראשו. "בערך, זה הכלל. כמובן, מי שיש לו חפץ אחד לטהר, יוכל לעשות זאת גם ברחוב הטהרה, אבל כשמדובר באנשים שהגיעו מחוץ לארץ עם כמות גדולה של חפצים - אכן, האפשרות הסבירה הינה להיעזר באחד הגמ"חים המופלאים הללו, כמו זה של ר' אשר!" הסביר.

היה זה יום חמישי בשבוע, ובמשפחת גרוסמן כבר החלו להתכונן לקראת שבת הקרבה. לארוחת הצהריים התפצלו המשפחות - כמו בימים הקודמים. משפחת צדוק עדיין אכלה במתחם הטהרה מבשר מעשר הבהמה שקיבלה אתמול, ואילו משפחת גרוסמן התכבדה לטעום במטבח ממטעמי השבת שחנה כבר החלה להכין, וריחם הנפלא אפף את הבית כולו.

בין לבין, אספה הגברת צדוק, ברשותם של בני משפחת גרוסמן, את הכביסה המלוכלכת מיחידת האירוח, העבירה אותה אל מכונת הכביסה ומשם אל המייבש. היא החזירה את הכביסה בשעת לילה מאוחרת, כשהיא נקיה ורעננה. כשראתה את הבעת אי הנעימות על פניה של שולמית, הסבירה: "בעוד כמה ימים, תוכלו לעשות זאת בעצמכם... אבל בינתיים, מוטב שלא תגעו במכונת הכביסה ובמייבש העשויים מתכת!".

"ואגב," הוסיפה חנה, "אנחנו לא משתמשים כאן בירושלים במרכז כביסה... אינני יודעת אם שמתם לב, אבל מעט מריח הקטורת דבק בכל הבגדים, והוא מתוק וערב יותר מכל ריח בושם מלאכותי אחר!" הסבירה, ושולמית, בתנועה אינסטינקטיבית, רחרחה את הכביסה הנקייה, שאפה שאיפה עמוקה אל קרבה, ואמרה: "את צודקת, חנה... מעניין שלא שמתי לב לכך אף פעם, אבל באמת - כל תוספת בושם עלולה רק לפגום בריח הנפלא הזה!".

למחרת, ביום שישי, האווירה החגיגית כבר הגיעה לשיאה, ובני משפחת גרוסמן השתלבו בשמחה בהכנות לשבת. תחילה, סירבה חנה לקבל כל עזרה מהאורחים. "אתם לא אמורים לעבוד!" אמרה, אולם משנוכחה כי הגרוסמנים באמת ובתמים שמחים להרגיש חלק מהעשייה הברוכה, וכי דווקא העזרה שיושיטו תגרום להם להרגיש יותר בנוח - נכנעה.

כך, שולמית ודבורה - סייעו במטבח, תחת ניצוחה של חנה עצמה, שהטילה עליהם משימות שלא היו כרוכות בחשש טומאה. כששרוליק ושוקי חזרו מהחיידר, הצטרף אליהם יהודה, והם סייעו לר' שמואל עצמו, שהפסיק לשעה קלה מלימודו כדי לסייע להכנות לקראת שבת המלכה - לסדר את הסלון ולערוך את שולחן השבת הגדול. רק ר' אהרן ושלמה-זלמן, שעזרתם היתה מיותרת לעת עתה, פרשו אל בית המדרש הסמוך כדי ללמוד יחדיו.

והנה, סוף סוף נשמעה הצפירה המוסיקלית, המבשרת על כניסת השבת. לאחר שחנה ושולמית הדליקו נרות שבת, יצאו הבנים, שכבר היו לבושים בבגדי השבת ומעליהם מעילים חגיגיים אך מחממים, אל אוויר הערב שהתקרר במהירות עם רדת החשיכה. הם צעדו אל בית הכנסת הסמוך, 'בית אחיעזר'. הבנים לבית משפחת צדוק, חגרו למתניהם אבנטי טהרה מיוחדים, שבתיים, מכובדים יותר.

"בשבת, אנחנו לא מתפללים ב'קהל עדת ישורון'", הסביר ר' שמואל לאורחו בדרך. "הוא צפוף מדי, וישנם די והותר בתי מדרש קרובים יותר, וצפופים הרבה פחות!" אמר, והוסיף: "במקרה שלנו, הרווח כפול... משום שנוכל לשבת כולנו יחד! ב'בית אחיעזר' אין הפרדה בין טהורים למי שאינם כאלו, שכן הוא אינו צפוף במידה שתמנע אפשרות לזהירות ממגע מטמא!".

קבלת השבת בירושלים, בבית המדרש שמחלונותיו ניתן היה להשקיף לעבר הר הבית ופסגת בית המקדש, היתה מרוממת

במיוחד. המתפללים קיבלו את פני שבת המלכה בפיוט 'בואי בשלום עטרת בעלה, גם בשמחה ובצהלה, תוך אמוני עם סגולה, בואי כלה', בניגון מלא רגש וגעגועים, שהקרבה להיכלו של המלך העצימה אותם שבעתיים.

בין קבלת השבת לתפילת ערבית, נותרה שעה קלה, אותה ניצל רב בית הכנסת, רבי אליהו ויספיש, תלמיד חכם בגיל העמידה בעל זקן שהלבין ברובו והדרת פנים קורנת, כדי לשאת דברים בפני המתפללים. הוא פתח בפרשת השבוע, אך מהר מאוד הגיע אל הנושא עליו ביקש לעורר.

"אנחנו בתקופה לא פשוטה", אמר, "תקופה בה ישנם ניסיונות רבים. הרבה בלבול, הרבה חוסר בהירות. הציות לגדולי ישראל, מוכרח להיות לחם חוקנו. אנו מחויבים להתרחק מרוחות זרות, מהשקפות פסולות, ובפרט מאלו הסבורים שהם חכמים ומבינים יותר מגדולי הדור. אולם ישנה סכנה נוספת, גדולה יותר, מאיימת יותר... קוראים לה: שנאת חנם!".

יהודה הקשיב בשקט לדבריו של הרב, ושאל את עצמו על אילו ניסיונות הוא מדבר. העולם אליו הגיע לראשונה כבוגר, נראה לו כה קסום, כה מושלם, כה מרומם - עד שהוא לא ראה כיצד יכול ניסיון כלשהו למצוא מקום בעולם מופלא שכזה. אולם כשהזכיר הרב את שנאת החינם, לא הצליח יהודה להימנע מלדמיין לנגד עיניו את דמותו של הנער ההוא, הבודד, מ'אנשי החומה'. הוא תהה בליבו, האם עליו ועל שכמותו הרב מדבר, ובינתיים הרב המשיך:

"מותר לנו לחלוק על אנשים שבחרו להם דרך אחרת. אנחנו אפילו מחויבים לעשות זאת לעיתים, אך ישנו קו ברור שמבדיל בין התבדלות והתרחקות - לבין שנאה. השנאה האישית, זו שמתייחסת לגופו של אדם במקום לגופה של דרך, היא ראשיתו של מדרון חלקלק, שאחריתו מי יישורנו. ההיסטוריה שלנו, של העם היהודי, מלמדת כי כוחנו באחדותנו, ולעומת זאת, כל

אימת שהאחדות הזו נפגמת - אנו חשופים לאסונות ולסכנות, ברוח ובגשם!".

"אסור לנו לשכוח לרגע, שאנו בנים לאב אחד, השוכן בבית הגדול והקדוש! אסור לנו לשכוח שאנו אחים! השנאה האישית - כמוה כחומצה, המכלה כל חלקה טובה בנפש, והיא מהווה את הסכנה הגדולה ביותר לקיומנו כאן, בעיר הקודש!" סיים רבי אליהו את דבריו, והחזן סלסל בקול נעים: "ברכו - את השם - המבורך!".

שעה קלה לאחר מכן, כבר הסבו משפחת גרוסמן ומשפחת צדוק סביב השולחן הערוך בסלון לסעודת ליל שבת. זו היתה הסעודה הראשונה שהם אכלו יחד, בזהירות המתבקשת.

הגרוסמנים כלל לא היו מודעים לכך, שר' שמואל קיבל במערכת השכונתית הצעה לבשר שלמים שהוקרבו ביום שישי השכם בבוקר, כך שזמן אכילתם הסתיים בשבת עצמה עם שקיעת החמה. הוא דחה את ההצעה בנימוס, רק משום שרצה לאפשר לשתי המשפחות להסב יחדיו לסעודת השבת.

"אכילת בשר קודש הינה זכות נפלאה, ואתה הלא יודע שכמעט אף פעם אינני מסרב לה", הוא אמר לממונה, "אך הכנסת אורחים - הינה מצווה חשובה לא פחות. לא אשאיר את האורחים לסעוד לבד את סעודות השבת!" חתך ר' שמואל בטון נחרץ, והממונה הסכים איתו. כך, בושלו כל מטעמי השבת בבית משפחת צדוק ממוצרי חולין גמורים, אותם יכלו שתי המשפחות לאכול יחדיו בסלון הבית.

ואכן, האווירה סביב השולחן היתה חמה ומרוממת. הבנים זימרו יחדיו את זמירות השבת, מלמדים אלו את אלו ניגונים מסורתיים עתיקי יומין. ר' שמואל ור' אהרן שוחחו בדברי תורה סביב פרשת השבוע, והבנים הקשיבו בשקיקה, ומדי פעם תרמו

משלהם והוסיפו כהנה וכהנה. בין לבין, התנהלו שיחות ערות בין הבנות, שעדיין לא סיימו להשלים פער של שנים רבות בהן לא הכירו.

התחושה היתה כמו משפחה אחת גדולה. תחושה עמוקה של בית, של שייכות ושל קדושה פשוטה ושמחה, מילאה את לבם של כל הנוכחים, ובפרט הרגישו בה בני משפחת גרוסמן - שליבם עלה על גדותיו בהתרגשות: הם היו בירושלים. הם היו בבית.

אולם אז, בשלב מסוים, גלשה השיחה ונסובה סביב דרשתו של הרב בבית הכנסת.

יהודה גילה, שהוא לא היחיד שלא הצליח להבין למה רמז הרב בדבריו. גם אביו, כנראה, היה מופתע מתוכן השיחה, וניסה להבין את הרקע שמאחוריה. "קרה משהו מיוחד לאחרונה?" בירר בקול שקט, ויהודה ושלמה-זלמן השתתקו באחת והיטו אוזן.

"משהו מיוחד?" השיב ר' שמואל, מהורהר, "אני לא יודע אם אפשר לקרוא לזה משהו מיוחד. ואני גם לא יודע אם זה לאחרונה. אבל... כן. בעצם, אפשר לומר שכן. הפערים הולכים ומעמיקים, הקוטביות מקצינה והולכת. אני שומע על מקרים, שלא האמנתי שיקרו פעם בירושלים, וברשותך לא אפרט. התחושה הינה, שיש כאן תהליך. מזדחל, איטי, אבל עקבי. תהליך של התפוררות פנימית, של התרחקות, של מאבקים שעוטים על עצמם אצטלה רוחנית טהורה, אך הם לא בהכרח ראויים לה".

"זה עצוב!" אמר ר' אהרן, ומבטו הצטעף. "עצוב מאוד!" החרה החזיק אחריו ר' שמואל, והוסיף: "גדולי הדור מעוררים על כך השכם והערב. הם אומרים, שאם יש משהו שעלול להמיט אסון על העם היושב בציון, הרי שזו שנאת החינם. אך נראה, שהדברים נופלים על אוזניים ערלות... אנשים שומעים, אך לא מפנימים. המצב הולך ומתדרדר!".

"זה לא הזמן לדבר על כך!" אמר לפתע בשקט ר' שמואל, אך היה זה כבר מאוחר מדי... המילים כבר הטביעו חותם, והותירו את הבנים, בפרט הבוגרים שבהם, מהורהרים.

"האם משהו יכול לאיים על היופי ועל השלמות של ירושלים? איך אנשים יכולים להרוס במו ידיהם את הפלא של העיר הזו, שכל כולה אחדות?" תהה יהודה בליבו, והרגיש בליבו צרימה קלה במנגינה ההרמונית המופלאה של ירושלים, העיר המושלמת ביותר בעולם כולו.

פרק י"א:

ארמונו של מלך

אוירת השבת בירושלים היתה שונה מכל מה שיהודה הכיר. היה בה משהו עמוק יותר, שקט רוטט של קדושה שנח על העיר כולה.

התפילות, הסעודות, הלימוד המשותף עם אביו אחרי התפילה ב'אבות ובנים', כל אלו, לכאורה, לא היו שונים מהותית מכפי שיהודה הכיר. ובכל זאת, הם נשאו גוון שונה, ניחוח מיוחד במינו - ניחוח של ירושלים, והוא הציף את הלב בהתרגשות מיוחדת.

בשעת אחר הצהריים, לפני סעודה שלישית, ישבו שרוליק ויהודה בסלון, ליד החלון הגדול, ושוחחו על דא ועל הא, משקיפים מבעד לזוגית שעליה הצטברו אדים קלים, על ירושלים שהשתרעה למלוא האופק ועל השמים שהחלו נצבעים בגווני ארגמן של שקיעה מוקדמת.

יהודה סקר במבטו את קו הרקיע, שהיה זרוע בכיפות של בתי כנסת רבים מכפי שיכול היה לספור. עיניו נחו על פסגתו המוזהבת של בית המקדש, שקרנה באור הרך של אחר הצהריים, וליבו יצא אל המקום שהיה פסגת חלומותיו. אך לפתע, קלטה עינו משהו נוסף.

מעט מערבה משם, על רכס אחר, בלט מבנה שלא התאים לנוף. הוא לא היה דומה במאומה לבתי האבן החמים של ירושלים, ובוודאי שלא לבית המקדש. הוא נראה כמו קובייה מודרנית, עשויה זכוכית ומתכת, בוהקת בשמש באופן שונה, כמעט מלאכותי. מראהו הזכיר קצת את המבנים שהכיר מבולטימור, מהניכר המנוכר. התחושה היתה, כמו פולש זר שסדק את הוד הקדומים.

"שרוליק", פנה יהודה לחברו, "מה זה הבניין ההוא שם? הגבוה, עם הזכוכית?".

שרוליק עקב אחר אצבעו המושטת של חברו, ועל פניו חלפה עננה קלה. "אה, זה..." אמר בנימה עגומה, "זה הארמון החדש של המלך, גדעון אבן-זהב".

"המלך?" יהודה הסתובב לעברו, מופתע, "יש מלך בירושלים? איך זה שלא שמעתי על כך מעולם?" תהה בקול.

"כן, יהודה. יש מלך בירושלים", אמר שרוליק, "אבל זה לא מה שאתה חושב. זה לא המלך מבית דוד, שעליו אנחנו מתפללים שלוש פעמים ביום... רחוק מזה! המלך, למעשה, נושא בתפקיד ייצוגי, והוא ממונה על ידי בר"ש. אולי מדויק יותר לומר: על ידי ה'מתחדשים', באמצעות בר"ש! למען האמת, אני לא מתפלל על כך שלא שמעת על המלך, כי אנחנו, כאן בירושלים, ממעטים לדבר עליו. הוא לא משלנו, ולא מייצג אותנו!" הסביר שרוליק.

יהודה המשיך להביט במבנה המודרני, הצורם בסגנונו, ומבטו הפך מעורפל. "כמה דברים אני לא יודע על ירושלים!" מלמל. בליבו הרהר, כי מרגע לרגע נראה שהוא מכיר פחות ופחות את העיר הזו. על בר"ש, כבר שמע, גם אם עדיין לא הבין את המושג לאשורו. על ה'מתחדשים', שמע זה עתה לראשונה.

שרוליק לא ידע איך לפרש את המבט המהורהר שפשט על פניו של יהודה. לבסוף, אחרי רגע, הציע: "היית רוצה לראות

את הארמון הזה מקרוב? אם תרצה, נוכל ללכת לשם מחר! למען האמת, גם אני עדיין לא ביקרתי שם... אומרים, שהארמון החדש מזכיר מוזיאון מפואר, מסוג המבנים שאינם נפוצים כאן, בירושלים הקדושה שלנו!.

הרעיון הצית את דמיונו של יהודה. "בטח שאני רוצה!" הסכים בהתלהבות, אך מיד לאחר מכן השתק, וההתלהבות הפכה להיסוס. "אמרת שעדיין לא היית שם, שרוליק... אבל... למה? אתה הרי גר כאן! בוודאי כבר היו לך הזדמנויות רבות ללכת לראות את הארמון!" שאל יהודה.

"אתה צודק, יהודה!" התגמגם שרוליק. "האמת היא, שאני... אני לא בטוח שאבא שלי יאהב שאני אסתובב שם, בסביבות הארמון... למרות... שבעצם... למה לא? מה כבר יכול לקרות?".

"אתה לא מתכוון לעשות משהו שאבא שלך לא מרשה, נכון שרוליק? וחוץ מזה, אם אבא שלך לא מרשה, אני משוכנע שגם אבא שלי יתנגד בכל תוקף!" טען יהודה.

"חלילה..." נזעק שרוליק, "אם אבא שלי לא היה מרשה, לא הייתי ממרה את פיו בשום אופן! אבל... אתה יודע... יש דברים, שאולי לא בדיוק צריך לשאול... כלומר: אם הייתי שואל, אני לא בטוח שהייתי מקבל תשובה חיובית. אבל אם לא נשאל יותר מדי שאלות, אני לא חושב שזה יהיה נורא כל כך... אחרי הכל, החברים שלי כבר ביקרו שם ברובם, וחזרו מלאי חוויות".

"אז מה אתה אומר, יהודה? אתה רוצה ללכת מחר לראות את הארמון?" שאל שרוליק, ונעץ מבט היישר לעיניו של חברו החדש.

יהודה היסס קלות. הוא חש עקצוץ קל של חוסר נוחות, לעשות משהו שאביו ככל הנראה לא היה שלם איתו. ובכל זאת, הסקרנות גברה עליו, והוא הרגיש שזו תהיה הזדמנות להעמיק את הקשר עם חברו הירושלמי, באמצעות חוויה משותפת, גם

אם היא... איך לומר? לא חלקה לגמרי... "נלך!" אמר לבסוף בטון נחוש.

למחרת, כשרוליק חזר מלימודיו, ביקשו שני הנערים את רשותם של הוריהם לצאת לטייל מעט בירושלים. יהודה הסביר שהוא רוצה להכיר טוב יותר את העיר מנקודת מבטו של בן ירושלים, ואילו שרוליק התנדב ברצון להיות לו למורה דרך.

ר' אהרן ור' שמואל לא ראו סיבה לסרב. היה זה יום חורפי אך בהיר, והשמש שהציצה מבעד לעננים הפזורים הפכה את מזג האוויר למזמין במיוחד לטיול רגלי.

כך, יצאו שרוליק ויהודה לדרכם, לבושים היטב. יהיה זה בלתי מדויק אם נאמר שהם הרגישו לגמרי בנוח עם העובדה שהסתירו את היעד אליו מועדות פניהם. ובכל זאת, אף אחד מהם לא באמת חשב שמדובר במשהו חמור מדי. בדרכם אל תחנת הרכבת הקלה הם הדחיקו את שאריות ייסורי המצפון.

בנסיעה עצמה, התפצלו הנערים. שרוליק נסע בקרון הטהורים, ויהודה בקרון המסומן בכחול. הם סיכמו מראש להיפגש בתחנת 'שרי יהודה'. הנסיעה לא היתה קצרה, אך גם לא ארוכה מדי. יהודה זיהה את התחנה על פי הכרזתו של הכרוז, וכשירד מהרכבת כבר הבחין בשרוליק, מתקדם לעברו.

"בוא איתי," אמר שרוליק, "חברים שלי הסבירו לי בדיוק איך להגיע. יש מכאן דרך קיצור... הנה, דרך הסמטה הזו!" אמר, והוביל את יהודה אל סמטה צרה אך מפוארת.

ככל שהתקדמו, הסביבה הלכה והשתנתה מול עיניהם. בתי האבן הירושלמים החמים, פינו את מקומם לווילות ענק מודרניות, מעין אחוזות קטנות, מוקפות בגדרות מעוצבות, ושערי ברזל אוטומטיים בפתחן. הצצה קלה אל אחת האחוזות הללו, חשפה

חצר מטופחת, בעלת גינן מעוצב, ורכב פאר חשמלי שחנה באלגנטיות בחנייה ייעודית.

הם המשיכו ללכת, אך שרוליק כבר נראה מהוסס יותר. ניכר שהוא לא הכיר את המקום אישית, והסתמך רק על ההדרכה שקיבל. אולם לפתע, נעצר במקומו, הביט סביבו, וחיוורון כיסה את פניו.

"מה קרה?" שאל יהודה בדאגה, מבחין בשינוי בארשת פניו של חברו.

שרוליק בלע את רוקו, עיניו סורקות את הרחוב בחשש. "אני חושש שטעינו", לחש, וקולו רעד קלות. "אני מזהה את המקום. הייתי כאן פעם עם אבא, הוא היה צריך לפגוש מישהו בעניין ציבורי כלשהו שקשור לבית הכנסת שלנו. הוא הסביר לי, אז, שהשכונה של ה'מתחדשים' הינה מקום שלא כדאי להסתובב בו סתם כך..."

"מי הם ה'מתחדשים' האלה, שאתה כל כך חושש מפניהם? כבר הזכרת אותם בשבת!" ניסה יהודה להבין, אך שרוליק הגיב בקוצר רוח: "אסביר לך כל מה שתרצה, יהודה, אבל לא עכשיו. כעת, מה שחשוב, זה לא להיות כאן. בוא ננסה לחזור!" אמר בבהילות, והסתובב לאחור.

בדיוק אז, הגיחו מולם שני נערים כבני גילם, רכובים על אופניים חשמליים חדישים שנעו בנהמה קלה. הם לא נראו כמו נערים מהסוג שיהודה הכיר בירושלים. ליתר דיוק: הם הזכירו לו יותר נערים מהסוג המצוי בבולטימור, עירו. בגדיהם היו ממיטב האופנה הגויית, והם עטו קפוצ'ון שעליו כיתוב באותיות לועזיות.

הנערים חסמו את דרכם של שרוליק ויהודה. "מה אתם עושים כאן, הא? הלכתם לאיבוד?" שאל אחד מהם בזלזול, חיוך לעגני על פניו. "אולי הגעתם לקבץ כאן נדבות, אחרי שכל החלוקות של בשר הקודש והמעשרות נגמרו?" שאל חברו בארסיות שלא ניתן היה לטעות בה.

"אנחנו רק ניסינו - - -" ניסה יהודה להסביר, אך שרוליק משך בזרועו וסימן לו בעיניו לשתוק, הוא היה כה שקוע באימה לנוכח הסיטואציה אליה הוביל את חברו, עד שרק לאחר מעשה נתן את דעתו לכך שבזה הרגע נטמא. "אתה נגעת בי, שרוליק! נטמאת!" לחש יהודה, והלחישה המבוהלת הגיעה לאוזניהם של הנערים שהחלו מגחכים בקול.

"שמעת? הוא נגע בו, ועכשיו הוא טמא... מה יהיה? לא יהיה אוכל עד שתטהר, הא? בטח אין לכם בבית כלום חוץ מבשר קודש!" לגלג אחד מהם. "עכשיו בוודאי תצטרכו לקבץ נדבות..." הוסיף חברו, ושניהם החלו לרכב סביב שרוליק ויהודה במעגלים, באופן מאיים.

אחרי כמה רגעים, שנראו לשרוליק ויהודה כמו נצח, הנערים המתחדשים איבדו עניין. "עזוב את החשוכים הללו! בוא נרכב מכאן..." אמר אחד מהם לחברו. "רגע", עצר אותו הלה, "עוד לא סיימנו איתם". הוא ירד מאופניו, התקרב אל שרוליק, ושלח חבטה מהירה לעברו.

שרוליק, שהיה דרוך ומוכן לברוח, התכווץ לאחור באינסטינקט. קצה אגרופו של הנער החטיא את פניו, אך גב ידו שפשף את סנטרו קלות.

"פחדן", ירק הנער בבוז, ובפנותו אל חברו אמר: "אתה צודק... בוא נלך. שיישאו תקועים במאה הקודמת אם הם רוצים!". הנער עלה בחזרה על אופניו, והוא וחברו החלו מתרחקים במורד הרחוב, מותירים את יהודה ושרוליק מושפלים, המומים ורועדים.

לרגע, שרוליק ויהודה קפאו על מקומם, אולם מיד התעשתו ופתחו בריצה אל עבר הסמטה הצרה ממנה הגיעו, לא עוצרים לרגע. רק כשחזרו אל הרחוב הראשי, הרשו לעצמם לעצור. הם התנשפו בכבדות, ליבם הלם בפראות. שרוליק עדיין היה חיוור כמו סיד, וליהודה עלו דמעות של עלבון בעיניים.

"אני לא מבין... מה... מה עשינו להם?" הצליח לפלוט לבסוף את המילים בקול שבור, כשנשימתו חזרה אליו.

שרוליק נשען על גדר אבן, הביט לעברו של חברו, וכשכאב עמוק בעיניו השיב: "לא עשינו להם כלום, יהודה. זה העניין. הם שונאים אותנו, רק משום שאנחנו פשוט... שונים מהם! אנחנו אחרים, ולכן הם בזים לנו!".

יהודה שתק. מועקה רבצה על ליבו. השנאה הזו, חסרת הסיבה, שהם היו כעת קורבנותיה, הזכירה לו שנאה אחרת, בה נתקל זה לא מכבר, מעברו האחר של המתרס.

לנגד עיניו צפה דמותו של הנער מ'אנשי החומה', והוא התקשה להשיב לעצמו מה מבדיל בין השנאה האישית שהפגינו הנערים עמם חלק את אותה השקפת עולם, כלפי מי שלא עשה להם מאומה - לבין אותה שנאה תהומית שהפגינו הנערים המתחדשים רוכבי האופניים כלפיו וכלפי שרוליק סתם כך, שנאה לשם שנאה.

לפתע, הוא מצא את עצמו מביט בשבר הכואב משני צדדיו, ותוהה האם זו נקודת התורפה של ירושלים המופלאה כל כך.

היה זה קולו של שרוליק שהקיץ אותו משרעפיו. "מה אתה רוצה לעשות עכשיו? להמשיך או לחזור?" הוא שאל, ויהודה התלבט.

מחד, החוויה הקשה כבר הכתימה את הטיול הזה, והוא הרגיש ברצון לחזור אל הסביבה המוכרת והמוגנת. אולם מאידך, אם כבר הגיעו עד כאן...

לבסוף, החליט. "נמשיך!" אמר לשרוליק, שהנהן בראשו. "אבל הפעם, רק בדרך המלך!" ביקש יהודה, מהרהר במשמעותן הכפולה של המילים בנסיבות הנוכחיות. "אל דאגה... לא חוזרים על טעויות פעמיים, בוודאי לא בהפרש קצר כל כך!" הפטיר שרוליק במבוכה, ושני הנערים המשיכו לצעוד ברחוב הראשי.

בעודם צועדים, פנה יהודה אל שרוליק ושאל: "מה תעשה כעת, אחרי שנגעת בי ונטמאת?".

"האמת היא, השיב שרוליק, "שגם אילו לא הייתי נוגע בך, הייתי טמא כעת. אני לא יודע אם שמת לב, אך כשהנער הזה ניסה לחבוט בי, ללא הצלחה - הוא נגע בי מבלי משים. מאחר והמתחדשים אינם מקפידים על דיני הטהרה, חכמים קבעו כי יש להתייחס אליהם כאילו הם טמאים בטומאה חמורה, כך שהנגיעה הזו היתה מטמאת אותי ממילא!".

"מעולם לא שמעתי על כך... זה אולי, מסביר מדוע הם כה שונאים אותנו... בוודאי הם רואים בהתרחקות הזו סוג של התנשאות, אולי אפילו השפלה!" העיר יהודה, ושרוליק הרהר רגע בדברים לפני שהשיב:

"יכול להיות שאתה צודק. אולי עוצמת השנאה נובעת מתחושת השפלה שהם חשים מצידנו. אבל... זה בדיוק העניין! במקום להתמודד עם הטענות הצודקות של החכמים, או להבין שזו תוצאה מחויבת המציאות מהדרך בה הם בחרו - הם מעדיפים להתמודד עם תחושת ההשפלה בדרך של שנאה, כאילו שזה יפתור את הבעיה שלהם!".

"חבל שלא ידעתי את זה קודם. אולי הייתי יכול לומר לנערים הללו משהו, שהיה מבהיר להם שאנו לא שונאים אותם באופן אישי, גם אם הדרך שלהם אינה מקובלת עלינו!" הרהר יהודה בקול, ושרוליק גיחך קלות: "זה עמוק מדי, יהודה... השנאה הזו מושרשת מדי, מזה שנים, ואני מוכרח להודות שבמידה מסוימת היא הדדית, גם אם לעולם לא הייתי עושה למישהו את מה שהם עשו לנו!" הבהיר מיד, לנוכח מבט הפליאה שהופיע על פניו של חברו.

"יהודה... אתה שמעת את מה שהרב אמר בשבת... אתה חושב שהוא סתם דיבר על זה? האמן לי... הוא יודע בדיוק על מה

הוא מדבר. השנאה. אני לא מצדיק אותה, אבל אני גם לא יכול להתעלם ממנה. היא קיימת. היא נוכחת כעת, בעיר, בעוצמות אדירות, מתחת לפני השטח. זה עצוב, אך זו מציאות קיימת. קשה לי להאמין שאתה או אני נשנה אותה!" אמר שרוליק, ויהודה זיהה כאב בין המילים.

"בוא נדבר על משהו אחר," אמר יהודה ישירות, כשהרגיש איך אווירה כבדה הולכת ומשתלטת על השיחה. "הסברת לי" פנה אל שרוליק, "שאתה היית נטמא ממילא, משום שאחד הנערים נגע בך. אבל בעצם, זה לא ממש פותר את הבעיה, נכון? מה תעשה כעת, כשאתה טמא, תהיה הסיבה אשר תהיה?" שאל.

"מה הבעיה?" השיב שרוליק בשאלה, ולנוכח הבעת ההשתוממות על פניו של יהודה - הסביר: "כשנחזור הביתה, אטבול מיד. מאחר שאנחנו כעת כבר אחרי השקיעה, זה אומר שרק מחר יהיה לי הערב שמש, ועד אז אהיה טבול יום. אבל זה מספיק כדי לאכול את האוכל שאמא שלי שולחת לי לחיידר לארוחת עשר, גם אם הוא יהיה קדוש בקדושת מעשר..."

"הבעיה היחידה תהיה עם ארוחת הצהריים מחר, אם נאכל בשר קודש... במקרה זה, אצטרך להחליט האם לספר שנטמאתי, ולהצטרף אליכם לארוחת הצהריים, או לחפש תירוץ כלשהו כדי לא לאכול בשר!" חייך שרוליק בשובבות וקרץ בעינו, והאווירה נעשתה קלילה מעט יותר.

שרוליק ויהודה המשיכו לצעוד עוד מספר רגעים, בשתיקה, שקועים בהרהורים. לבסוף, פנו לרחוב רחב יותר, ולפתע נגלה לעיניהם הארמון - מתנשא ממש מולם.

זה לא היה ארמון מהאגדות. זה היה גוש אדיר של בטון חשוף, זכוכית כהה ופלדה מוברשת, שנבנה בקווים ישרים ונוקשים, בזוויות חדות פוסט-מודרניות. הוא היה נטוע בתוך גנים גיאומטריים, שבהם כל שיח וכל פרח נראו כאילו נשתלו במקומם המדויק על פי תוכנה ממוחשבת, ללא שמץ של צמיחה טבעית.

המבנה כולו שידר ניכור, עוצמה קרה, ודחייה מוחלטת של אבני ירושלים החמות שהיוו את סימן ההיכר הבולט כל כך של ירושלים.

החווייה הקשה שחוו הנערים זה לא מכבר, השפיעה גם היא על האופן בו ראו את המבנה הקר והמנוכר. אם עד כה הוא היה רק אובייקט שעורר סקרנות, הרי שכעת היה בו ממד מאיים. הוא היה הסמל של העושר, של הכוח, של האנשים שהפגינו כלפיהם שנאה כה עמוקה.

אך מה שלכד את תשומת ליבו של יהודה יותר מהכל, היתה האבטחה.

זו לא היתה האבטחה המנומסת של שוטרי מדינת יהודה. בכניסה הראשית ניצבה עמדת שמירה מאוישת בחיילי בר"ש, בולטים במדיהם האפורים, אוחזים בנשק מתקדם. רכב סיור חשמלי ושקט, הנושא את סמל בר"ש, גלש באיטיות לאורך הגדר הגבוהה, והיושבים בו סרקו את הסביבה במבטים קרים וריקים מהבעה.

"מה... מה הם עושים פה?" לחש יהודה, והצביע בתנועת ראש עדינה לעבר השומרים. "למה הם שומרים על הארמון ולא השוטרים שלנו?"

שרוליק הביט בו, ועל פניו הבעה מרה. "כי הארמון הזה," אמר בשקט, "הוא לא באמת שלנו. והמלך שגר בו... גדעון אבן-זהב... הוא בעצם, הנציג שלהם. גם אם לא באופן רשמי, הרי שבפועל, הוא דואג לאינטרסים שלהם כאן!" הסביר.

המילים הדהדו באוויר. יהודה הרגיש איך חתיכה נוספת בפאזל המבלבל של ירושלים נופלת למקומה. "אז מי הם, הבר"ש האלה?" שאל, והפעם היה נחוש להבין סוף סוף. "אני שומע עליהם כל הזמן, רואה אותם בכל מקום, ואני לא מבין כלום!" מלמל בתסכול.

שרוליק נאנח, והחל ללכת לאט, מושך את יהודה אחריו, הרחק ממבטם של השומרים. "זה סיפור ארוך," פתח, וקולו היה שקט ורציני. "אני עצמי לא יודע הכל, אך אספר לך מה שאבא שלי הסביר לי..."

"לפני הרבה שנים, היו פילוגים ומריבות קשות במדינת יהודה. מלחמות אחים של ממש, שהגיעו עד כדי שפיכות דמים. בר"ש הגיעו לכאן ככוח בינלאומי, כביכול כדי להשכין שלום ולפקח. 'ברית שלום' קראו להם, ואכן, בהתחלה, כולם נשמו לרווחה - כי הם עצרו את שפיכות הדמים".

הוא עצר לרגע והביט ביהודה כדי לוודא שהוא מקשיב. לאחר מכן המשיך: "לאט לאט, הם התחילו להשתלט יותר ויותר, עד שכיום הם בעצם שולטים כאן בפועל. הם אוסרים על מדינת יהודה להחזיק צבא משל עצמה, מלבד כוחות השיטור חסרי המשמעות שבוודאי כבר פגשת. הם שולטים בכלכלה ובמערכת המיסים. ובקיצור: הם שולטים בכל מה שחשוב להם... כלפי חוץ, ישנה אשליה כאילו מדינת יהודה, וירושלים בפרט, מנוהלות על ידי הסנהדרין... אולם מי שמכיר קצת יותר לעומק יודע, שזה רק דמיון. הכוח האמיתי, נמצא כולו בידיים של בר"ש!".

"ואיך כל זה קשור ל'אנשי החומה'?" ניסה יהודה להבין, מתקשה להפנים את המידע המטלטל אליו נחשף בלי כל הכנה מוקדמת. "זה קשור," הסביר שרוליק, "משום ש'אנשי החומה', בעצם, רוצים לגרש מכאן את בר"ש, אם צריך - אפילו בכוח הזרוע. גדולי ישראל אומרים, שזה מסוכן. שזה עלול להמיט חורבן על העיר והארץ, ושבינתיים צריך לכופף את הראש ולהתפלל. אבל 'אנשי החומה' בשלהם. הם לא מקשיבים לאיש!".

יהודה הקשיב מרותק, והרגיש איך ליבו מתכווץ. התמונה השלמה הלכה ונחשפה לנגד עיניו. אט אט התברר לו, כי שרשי השנאה, אכן, נטועים עמוק בעברה של ירושלים האהובה כל כך, ומובילים, בדרך לא דרך, לכל תחלואיה. אלמלא שנאת האחים

שהיתה כאן אי-פעם, בר"ש לא היתה באה לעולם. ואלמלא בר"ש, אנשי החומה לא היו נוטשים את דרכם של גדולי הדור, וירושלים היתה יכולה להיות מופלאה כל כך, מושלמת כפי שתמיד צייר אותה בדמיונו.

"זה לא פשוט כמו שזה נשמע," הטעים שרוליק, והמילים חדרו אל תוך הרהוריו של יהודה. "אנשי החומה, לפחות בתחילת הדרך, פעלו מתוך כאב. השנים האחרונות, היו מלוות במאבקים רבים, שהובילו גדולי הדור בעצמם. כך, למשל, כשאנשי בר"ש ניסו להתקין מצלמות ברחבי הר הבית, או לקדם שינויים טכנולוגיים בהתנהלות בית המקדש. ה'מתחדשים' - כמובן תמכו בכל לב, הם אוהבים מאוד את ה'קידמה' שבר"ש מביאים עמם, ואלמלא מאבקם הבלתי מתפשר של גדולי ישראל - אין לדעת כיצד היה נראה בית המקדש כיום!".

"ומה קרה בסוף?" שאל יהודה, ושרוליק שתק רגע, ולאחר מכן המשיך: "המאבקים שהובילו גדולי ישראל, הוכתרו בניצחון. מול הנחישות הבלתי מתפשרת, גם אנשי בר"ש נאלצו להיכנע, בפרט נוכח העובדה שתושבי ירושלים ברובם נאמנים לדרכם של גדולי הדור וצועדים לאורם. אולם בתחומים אחרים, הם בהחלט הצליחו..."

"כאן, בדיוק, מתחיל הוויכוח הפנימי: 'אנשי החומה' טוענים בלהט, שאם רק היינו נחושים מספיק - היינו מסלקים מכאן את אנשי בר"ש ואת השפעתם הקלוקלת... אולם גדולי ישראל, בראייתם הבהירה, הכריעו כי יש לברור את המלחמות ההכרחיות ביותר, החיוניות, אלו שלא ניתן למנוע. עם נוכחותם של אנשי בר"ש, לעומת זאת, ניתן להשלים, גם אם בכאב!" סיים שרוליק.

"אז בעצם, אתה אומר, שגם המתחדשים קשורים לסיפור הזה?" ניסה יהודה לעשות מעט סדר בכמויות המידע החדש אליו נחשף, ושרוליק חייך חיוך מריר והשיב: "קשורים? ועוד איך קשורים! אם גדולי ישראל מוכנים להשלים עם נוכחותם של

אנשי בר"ש בלית ברירה, הרי שהמתחדשים דווקא תומכים בהם ובשלטונם! אין בכך פלא, משום שהם המרוויחים העיקריים מכך!".

"מרוויחים? איך בדיוק?" התפלא יהודה, ושרוליק הסביר: "בר"ש, הטילה מיסים על כל תחום במדינת יהודה. כל יהודי שמגיע למדינת יהודה מחוץ לארץ, משלם מס שכלול במחיר הטיסה. על כל יהודי שמגיע לירושלים, נגבה מס!" תיאר שרוליק, ויהודה קטע אותו בנימה מתקוממת: "כשהגענו לירושלים, לא שילמנו שום מס! אלא אם כן תאמר שהמס היה כלול בכרטיס הנסיעה ברכבת, אבל זה לא נשמע לי הגיוני... המחיר לא היה גבוה מספיק בשביל זה!".

יהודה חייך בכאב. "אתה צודק לגמרי, יהודה. את המס על כניסתם של יהודים לירושלים, לא גובים מכל אחד בנפרד. המס הזה נגבה במרוכז, היישר מקופת שיירי הלשכה! ובעצם, בדיוק לשם בר"ש חתרה מלכתחילה: להניח יד על אוצרות המקדש, כדי שתוכל לעשות בהם כרצונה!".

"ואיך זה קשור ל'מתחדשים' הללו? איך בדיוק הם מרוויחים מהמיסים?" ניסה יהודה למצוא סדק בהסבריו של חברו, רוצה להאמין שהגזים מעט. אך שרוליק המשיך: "ההצדקה של בר"ש למיסים שהיא גובה, הינה בטענה כביכול המיסים הללו אמורים לממן את פעילות השלום שלה, ולחזור אל העם בצורת השקעה בתשתיות ברחבי מדינת יהודה. אבל בפועל? בפועל, הרבה מהכסף זורם לכיסים של מקורבים למיניהם, כמו למשל, המתחדשים שמעניקים לבר"ש את בסיס התמיכה שלה!".

יהודה הרגיש איך דמעות מציפות את עיניו. המידע החדש, שערער לגמרי את התפיסה שליוותה את כל שנות ילדותו, פצע את ליבו כמו סכין חדה החותכת בבשר החי. הוא עדיין הרגיש את הכמיהה לירושלים שהכיר, לתפארתה, להוד הקדומים שלה, לטהרתה. אולם בד בבד החל להבין, שמתחת לכל אלו

- רוחשים תהליכים אפלים, קודרים, שמותירים את טביעת האצבע העכורה שלהם על כל צעד ושעל.

"בוא נחזור הביתה!" אמר לבסוף לחברו החדש, קולו נשבר. שרוליק נאנח. "אולי לא הייתי צריך לספר לך את כל זה!" אמר בנימת התנצלות, אך יהודה היישיר מבט לעיניו ואמר: "הייתי יודע את זה, שרוליק. במוקדם או במאוחר. הייתי חייב לדעת. אני אתמודד! אצטרך למצוא את הדרך שלי להמשיך לאהוב את ירושלים שהכרתי תמיד, ולהתעלם מכל רעשי הרקע מסביב... אבל עכשיו, אני רוצה להיות רחוק מכל זה. אני רוצה שוב להיות בבית. בירושלים שלי!" אמר בשקט, ושני הנערים החלו עושים את דרכם בחזרה אל בית משפחת צדוק, בשתיקה.

פרק י"ב:

שׁוֹמְרֵי

הדממה ששררה ביחידת האירוח באותו ערב, היתה שונה מהשקט המרומם של הימים הקודמים. היתה זו דממה כבדה, טעונה. יהודה כמעט ולא הוציא מילה מפיו מאז שחזר עם שרוליק מהטיול. הוא אכל את ארוחת הערב שלו בשתיקה, עיניו מושפלות, ופרש לחדרו.

ר' אהרן הבחין שמשוהו קרה, אך לא ייחס לכך משמעות רבה מדי. הוא העדיף להניח לבנו לקחת את הזמן שלו, להירגע, ולהחליט אם ועד כמה לשתף. ניסיונו לימד אותו שלפעמים, לא צריך יותר מזה, והדברים כבר מסתדרים בעצמם.

אולם המקרה הזה, כנראה, היה שונה. בשעה זו, יהודה ישב על קצה מיטתו ובהה בקיר, מהרהר בירושלים שלו, שנסדקה. שזהרה הועם. לא כך דמיין אותה. לא כך חשב שהיא נראית באמת. מעולם לא העלה בדעתו שייתכן פער גדול כל כך, בין המראה החיצוני, המרומם, המופלא והנהדר - לבין הזרמים העכורים שבמעמקים.

שעה קלה לאחר מכן, כשנכנס ר' אהרן אל החדר בשקט, הוא כבר זיהה שמשוהו לא טוב עובר על יהודה. הוא התיישב לצידו

על המיטה, והמתין, מהרהר בכך שלפעמים דווקא השתיקה היא ההזמנה הטובה ביותר לשיחה. לאחר שחלפו דקות ארוכות שנדמו כנצח, ויהודה נותר מעוטף בשתיקתו, הניח ר' אהרן יד על כתפו.

"קרה משהו, יהוד'לה?" שאל ברכות. יהודה משך בכתפיו. "איך היה הטיול עם שרוליק? ראיתם מקומות מעניינים?" ניסה ר' אהרן לגשש בשקט, ויהודה הנהן קלות, עדיין לא מרים את מבטו. "משהו... משהו קרה בטיול?" שאל ר' אהרן, וכעת כבר היה בקולו רטט של דאגה אבהית.

באותו הרגע, הסכר נפרץ. דמעות גדולות החלו זולגות על לחייו של יהודה, והמילים פרצו בלי שליטה. הוא סיפר הכל, בבכי חנוק: על הארמון המנוכר, על שכונת הפאר, על המבטים המתנשאים, על המילים המעליבות, ובעיקר - על התחושות המפחידות שהציפו אותו. "זו ירושלים?" כמעט צעק, "עיר של מחלוקות, של מאבקים, הנשלטת ביד זרים? כל היופי, הפאר, הקדושה, כל אלו לא היו אלא אחיזת עיניים? דמיון?" ירה את המילים הקשות בכאב, משליך אותן מעל ליבו.

ר' אהרן הקשיב בשקט, מניח לבנו לרוקן את הלב. רק כשסיים יהודה לדבר והחל להירגע, חיבק אותו ואמר:

"אני כל כך מבין את מה שאתה מרגיש, את הכאב ואת האכזבה. אולי היה טוב יותר אילו הייתי מספר לך הכל בעצמי, אך חשבתי שמוטב להמתין קצת. לחכות עד שתחוהו יותר לעומק את היופי של ירושלים, את הקדושה והטהרה שלה, ואז, תוכל לראות את התמונה הכוללת מבלי שהיא תטשטש את המראה הנהדר".

יהודה הרגיש את ייסורי המצפון מציפים אותו. כמה חבל שלא שאל את אבא לפני שיצא להרפתקה הזו עם שרוליק, לפני שהלך לראות את הארמון. אילו היה שואל, מתייעץ, כל זה לא היה קורה. אבא, החכם, ידע בדיוק מדוע לא חשף אותו עד כה

למה שמוטב היה אילו לא ידע, ואילו הוא, בפזיזותו, הרס את הכל. אולם המילים של ר' אהרן חלחלו מבעד למעטה התסכול:

"יהוד'לה, אחרי שקרה מה שקרה, טוב שזה קרה. היתה לך ההזדמנות להבין את הדברים לעומק, יותר טוב מכפי שיכולתי להסביר אי-פעם במילים. כעת, אתה כבר ראית קצת מיופייה ופארה הפנימי והחיצוני של ירושלים, ומאידך - גם ראית את הצד האחר, העגום. וזה בדיוק הרגע שבו בחור בוגר כמוך, שיהיה בר מצווה בעוד כשבוע, יכול כבר להבין!".

חיוך קטן הפציע על פניו של יהודה מבין הדמעות. התייחסותו הבוגרת של אביו, החמיאה לו מאוד. אולם לאחר רגע, צף הכאב מחדש: "מה יש להבין, אבא? זה פשוט כואב! כואב מדי!" אמר, והחיוך שב ונעלם.

ר' אהרן הרים את סנטרו של יהודה, מביט היישר לתוך עיניו. "אני רוצה שתבין משהו, ותזכור אותו היטב!" אמר. יהודה הנהן בראשו, ור' אהרן המשיך:

"את ירושלים, יהוד'לה, אף אחד לא יכול לקחת לנו. ירושלים, היא עיר נצחית. הקדושה שלה, הרוממות שלה, הסגולות המיוחדות שלה - כל אלו, נצחיות. הן לא ישתנו אף פעם. ירושלים היתה ותהיה תמיד עירו של המלך, והבית של המלך נשאר כזה, גם אם יש אנשים שלא יודעים איך להתנהג בו.

"זה עצוב אמנם, כל מה שקורה, אבל את ירושלים האמיתית, הפנימית - העובדות הללו לא יכולות לשנות. וגם לא את הזכות הגדולה שנפלה בחלקנו, להיות כאן ולהתחבר אליה. ירושלים תישאר תמיד המקום הכי נפלא בעולם, עבור מי שבוחר להיות מושלם בה. וזה, אולי, המשפט החשוב ביותר שעליך לזכור!" סיים ר' אהרן.

יהודה שתה בצמא את דבריו של אביו, ואט אט הרגיש איך המועקה הכבדה מתחילה להתפוגג. הוא הרהר בכך, שיצטרך

ללמוד איך להפריד בין ירושלים המושלמת, המופלאה, לבין המעשים שעושים אלו שאינם מבינים מה היא באמת. זה אולי לא יהיה קל, אבל זה יקרה. זה חייב לקרות.

"ועכשיו," אמר ר' אהרן וקם ממקומו, "לך לישון. מחר בבוקר מצפה לנו יום גדול. מיד לאחר התפילה יגיע ר' אשר מהגמ"ח מ'מ' טוהר', כדי להזות עלינו את ההזאה השנייה. מחר, יהוד'לה, היום הגדול: אנו נהיה טהורים! טהורים, וראויים לירושלים!" סיים, כיבה את האור ויצא מהחדר.

למחרת בבוקר, צעדו ר' אהרן ובניו לתפילת שחרית בבית הכנסת 'קהל עדת ישורון'. יהודה הביט סביבו, במתפללים הרבים שגדשו את החלק הכללי, הבלתי טהור, של בית המדרש. "זו הפעם האחרונה," הרהר בליבו בהתרגשות, "הפעם האחרונה שאנחנו יושבים בצד הזה. בתפילה הבאה, כבר נהיה בצד השני. הצד של הטהורים, של אלו שזכו להיטהר בעירו של המלך!".

מעט אחרי שחזרו מהתפילה, הגיע ר' אשר, מצויד בתיק העור הישן שלו. הוא הוציא מתוכו את צנצנת מי החטאת וכמה אגודות אזוב, והתחיל להזות. הפעם, ההתרגשות היתה אף גדולה מזו שבפעם שעברה. כל טיפת מים שנגעה באדם או בחפץ, הרגישה כמו חותמת אחרונה על תהליך ארוך.

גם הפעם סירב ר' אשר לקבל כל תמורה, והותיר את הגרוסמנים מלאים בהכרת תודה. מיד אחרי שעזב, הם התפנו לשלב הסופי של הטהרה: תחילה, טבלו כל בני המשפחה במקווה שמאחורי הבניין. הם ירדו בזה אחר זה, וחזרו כששערם רטוב, ובעיניהם אש קודש של טהרה. אפילו יוסי הקטן טבל, בעזרתו של שלמה-זלמן.

כשסיימו, חיבק אותם ר' אהרן בזה אחר זה, והושיט לכל אחד מהם את חגורת הטהרה הלבנה הבוהקת שלו. כשסיימו כולם,

קרא בקול נרגש: "אנחנו טהורים, משפחה! טהורים! זהו... סוף סוף, אנחנו חלק מירושלים הנפלאה שלנו!" הכריז, ומבטו עצר לרגע על פניו של יהודה, שהבין את הרמז היטב. הוא השיב בחיוך שליו, כמבקש לומר: "אני בסדר, אבא. אל תדאג. אני וירושלים... השלמנו!".

יהודה החל חוגר את חגורת הטהרה שלו בהתרגשות, במקום חגורת הבד שליוותה אותו מאז שיצאו לדרך לירושלים. אולם לפתע, נעצר. "רגע, אבא... אנחנו לא צריכים הערב שמש לפני שנטהר לגמרי? איך אנחנו יכולים לחגור את חגורות הטהרה?" שאל, והבעה של חשש חלפה בעינו. אך ר' אהרן מיהר להניח את דעתו.

"הכל בסדר, יהוד'לה!" הסביר ר' אהרן. "אנחנו אמנם זקוקים להערב שמש, אך מהרגע שבו אנו כבר לא טמאי מת ואין חשש שנטמא אנשים אחרים - אנו יכולים לחגור בגאווה את חגורות הטהרה! הן מהוות עבור הטהורים סימן לכך שאינם צריכים להתרחק, ואין חשש שייטמאו אם יתקרבו אלינו!".

לאחר שחגרו את חגורות הטהרה, החלו ר' אהרן והבנים להוריד אל המקווה את כל החפצים שהביאו עמם, מוודאים שאינם שוכחים מאומה: המזוודות, הבגדים, הצעצועים של הקטנים, מטענים, מברשות שיניים, מברשות שיער, וכל חפץ אחר שרק ניתן להעלות על הדעת - כל אחד מהם הוטבל בפני עצמו, מלבד החפצים הקטנים שהוטבלו בתוך סלסלות מיוחדות. גם המצלמה של יהודה והפלאפונים של המבוגרים, שהיו מהדגם של ירושלים, אטומים למים וראויים לטבילה - לא נשכחו. הם נכנסו אל המים ויצאו טהורים.

לאחר שהחזירו את כל החפצים הטהורים ליחידת האירוח, הותירו ר' אהרן והבנים מלאכת הסידור הסופית לבנות.

"את רוצה שאעשה זאת במקומך?" הציע שלמה-זלמן לדבורה בחיוך, כשהבחין שהיא נועצת מבט מיואש בערמת החפצים

הענקית, תוהה כמה זמן ייקח לסדר אותה במקומה. "תודה, שלוימי, אבל נראה לי שאוותר! אני מעדיפה שהחפצים יהיו מסודרים כך שניתן יהיה גם למצוא אותם!" השיבה דבורה וחייכה גם היא. שניהם היו מודעים לכישורי הסדר המפוקפקים של שלמה-זלמן, והרגישו חופשיים מספיק להתבדח על כך.

"אם כך," סיכם ר' אהרן, לא נותר לנו, הבנים, אלא לטבול שוב!". "לטבול שוב? אבל... למה? הטבילה הראשונה לא היתה בסדר?" התפלא יהודה, ושלמה-זלמן הסביר לו בחיוך את המובן מאליו: "הטבילה הראשונה, טיהרה אותנו... אך כשנגענו בחפצים, הלא נטמאנו שוב; אמנם לא בטומאת מת, אך בטומאת ערב, כמי שנגע בחפץ שהוא טמא מת! לכן, כדי שנהיה טהורים לגמרי - עלינו לחזור ולטבול!".

"בדיוק כך!" אישר ר' אהרן והנהן בראשו, ושלמה-זלמן חיך בשביעות רצון. אבל יהודה עדיין לא הבין: "אם כך, מדוע לא עשינו להיפך? מדוע לא הטבלנו תחילה את החפצים, ורק לאחר מכן טבלנו בעצמנו? זה היה חוסך את הטבילה הכפולה, לא?".

שלמה-זלמן עמד להשיב, אך ר' אהרן עצר בעדו בניע יד וסימן לו לשתוק. "אני רוצה שתחשוב בעצמך, יהוד'לה... אתה הרי כבר למדת לא מעט!" אמר בחיוך, ויהודה החל מאמץ את מחשבתו. "אם היינו טובלים את החפצים תחילה," החל טווה את חוט המחשבה, "הם היו נטהרים... אה! הבנתי!" קרא לפתע: "החפצים היו נטהרים, אך כשהיינו נוגעים בהם שוב מיד כשיצאו מהמים - הם היו נטמאים מיד בחזרה בטומאת ערב, שהרי אנו עדיין היינו טמאים!".

"בדיוק כך, יהוד'לה!" החמיא ר' אהרן וצבט בלחיו של יהודה שהרגיש איך ליבו מתמלא בסיפוק. הנה, הוא מצליח להבין את כללי הטומאה והטהרה לאשורם, ולהפנים אותם לחיי המעשה! "רואים שאתה כבר חלק מירושלים, והכללים שלה הינם חלק ממך!" ציין ר' אהרן בהערכה, ועמד לשאול שאלה נוספת,

אלמלא צלצל באותו הרגע מכשיר הטלפון שעדיין לא התייבש לגמרי.

על הצג הקטן הופיע מספר בעל קידומת ירושלמית, ור' אהרן זיהה אותו מיד: "זה המספר של מרכז הטהרה!" קרא, וקיבל את השיחה. "שלום! מדבר כאן שלמה ממרכז הטהרה! הגעת למשפחת גרוסמן?" שאל הקול מעבר לקו, ור' אהרן אישר בצפייה דרוכה.

"רציתי לומר, שהמזוודה שלכם השלימה את תהליך הטהרה, על כל תכולתה, כך שהיא מוכנה לאיסוף! אנחנו מחכים לכם!" סיים שלמה את השיחה, לא לפני שוידא שר' אהרן מכיר את כתובת המרכז ויודע בדיוק כיצד להגיע.

"התכשיטים שלי!" קראה שולמית בשמחה כשבישר לה ר' אהרן על תוכן ההודעה, ודבורה הצטרפה אליה בהזדהות. "ואני לא שיערתי מעולם כמה יכול חסרוננו של שעון יד פשוט להעיק!" אמר שלמה-זלמן, ומישש את פרק כף ידו החשוף.

"אם כך, אצא כעת אל מרכז הטהרה..." הכריז ר' אהרן, ובפנותו אל הבנים הציע: "תרצו להצטרף אלי?". "בוודאי שאני רוצה!" קרא יהודה בהתלהבות, אולם שלמה-זלמן העדיף לנצל את הזמן ללימוד.

כך, מיד לאחר שטבלו שנית ונטהרו לגמרי, יצאו השלושה לדרכם: ר' אהרן ויהודה אל מרכז הטהרה, ושלמה-זלמן - אל בית המדרש הסמוך.

את הדרך אל מרכז הטהרה, עשו ר' אהרן ויהודה ברכבת הקלה. היה זה מרגש במיוחד עבור יהודה, לעלות בביטחון אל קרון הטהורים המסומן בפס זהב בוהק. חגורת הטהרה שלמתניו, העידה שהוא שייך לשם, ולא סתם אורח שעלה בטעות לקרון

הלא-נכון. אולם מעבר לכך: כשהחגורה למתניו, יהודה כבר לא הרגיש אורח. הוא הרגיש חלק בלתי נפרד מהנוף של ירושלים. הוא הרגיש שייך.

הרכבת נסעה בשקט ובמהירות, ואחרי כרבע שעה הם ירדו בתחנת 'מרכז הטהרה', ממש בפתחו של המבנה הגדול והמרשים, שעל פתחו התנוסס שלט גדול: 'מרכז הטהרה הירושלמי'.

הם נכנסו אל המרכז, ונשימתו של יהודה נעתקה. היה זה אולם עצום, מודרני, שקט ומצוחצח, שהזכיר טרמינל יוקרתי. שורה ארוכה של עמדות שירות נמתחה לאורך הקיר, אם כי רק מעטות מהן היו מאוישות בשעה זו. מאחוריהן, על מסוע חשמלי רחב שנע בדממה כמעט מוחלטת, חלפה מדי פעם מזוודה בודדת, רומזת על התנועה העצומה שהמקום הזה מסוגל להכיל בשעות העומס.

ר' אהרן לקח מספר במערכת התורים הממוחשבת, אך לא נדרשה המתנה ארוכה. חמש דקות מאז שהגיעו, וכבר עמדו מול פקיד אדיב במדים ייצוגיים, אבנט טהרה למתניו. הוא הזין את מספר הדרכון של ר' אהרן אל המחשב שלפניו, ולאחר מכן אמר: "אני רואה. משפחת גרוסמן מבולטימור, מזוודה אחת!". "בדיוק!" אישר ר' אהרן קצרות.

"המערכת מאתרת כעת את המזוודה שלכם!" אמר הפקיד. "אל דאגה. זה לא ייקח יותר מאשר דקה או שתיים, והיא תגיע לכאן!" הוסיף, והצביע אל עבר המסוע שמאחוריו. ואכן, פחות מדקה, והמזוודה כבר עשתה את דרכה על גבי המסוע. הפקיד מיהר לאסוף אותה ולהעבירה לידיו של ר' אהרן - לא לפני שוידא התאמה בין הפרטים שעל הצג לבין תגית הזיהוי שעל גבי המזוודה.

כשהבחין ביהודה, שעמד על קצות אצבעותיו, מנסה להביט מבעד לחלון הזכוכית הרחב שהתפרס מאחורי העמדות - פנה

אליו הפקיד: "זה אכן מרתק, כל הפעילות שמתרחשת כאן. אבל אם אתה רוצה להבין באמת, תיגש לשם!" אמר, והצביע אל מרפסת תצפית גדולה בקצה האולם. "תדריך מסודר מתקיים מדי כמה רגעים!" הסביר הפקיד.

יהודה תלה באביו מבט מפציר. "אנחנו נוכל ללכת לראות?" שאל בתקווה, עיניו בוערות בלהט של סקרנות, ור' אהרן חיך והשיב: "בוודאי, יהוד'לה! בשביל מה לקחתי אותך איתי? כדי שתוכל לגלות ולהבין את ירושלים טוב יותר!".

כך, הצטרפו ר' אהרן ויהודה אל קבוצה קטנה שהתגודדה במרפסת התצפית, מול קיר זכוכית ענק שהשקיף על אולם עצום ומואר היטב. מדריך צעיר, בעל זקנקן דליל וחגורת טהרה, חיכה שיצטרפו די אנשים כדי להתחיל בהסבר. שתי דקות לאחר מכן, כשהקבוצה מנתה כמה עשרות - פתח:

"ברוכים הבאים למרכז הטהרה של ירושלים, פתח המדריך בחיוך. "מה שאתם רואים מאחורי הזכוכית, הוא המקום שבו טכנולוגיה וטהרה נפגשות!".

הוא הצביע בידו על מבוך של מסועים וזרועות רובוטיות שנעו בדממה יעילה ברחבי האולם העצום. "הרובוטים אחראים על כל הלוגיסטיקה", הסביר. "הם מקבלים כל מזוודה, פורקים אותה, ומאחסנים אותה ואת החפצים שבתוכה במחסני הענק המסודרים לפי יום ההגעה - כל חפץ לבדו, כדי שהחפצים לא יטמאו זה את זה. המערכת הממוחשבת יודעת להביא כל חפץ בדיוק ביום הנכון, השלישי או השביעי, אל תחנות הטיפול".

הוא הוביל אותם לאורך המרפסת, אל נקודת תצפית שהשקיפה על אזור ההזאה, בו ניצבו עשרות מסועים בשני טורים, אף שברגע זה לא כולם היו פעילים.

"שימו לב", אמר, "כי החפצים המגיעים לכאן מהמחסנים, מתחלקים לשני מסלולים. נתחיל במסלול הראשון - מטענים המגיעים ביום השלישי, להזאה ראשונה".

המדריך הצביע אל טור המסועים הימני. המסועים נעו במהירות בינונית, כשעליהם חפצים שהגיעו זה עתה מהמחסנים. כל חפץ עבר על פני עמדת ההזאה, בה עמד עובד חגור באבנט טהרה, טבל אגודת אזוב בכלי כסוף שעמד לצידו על כן מיוחד, והיזה על החפצים בדקדקנות - מוודא שהמים נגעו בכל אחד מהם. "זה מזכיר את מה שסיפרת על רחוב הטהרה!" לחש יהודה לאביו, שהשיב בהנהון ראש קצר.

"לאחר ההזאה הזו, המשיך המדריך, "החפצים חוזרים אל המחסנים, שם ימתינו ארבעה ימים עד להזאה השנייה".

לאחר מכן, הצביע המדריך על שורת המסועים המקבילה. "זה המסלול השני", אמר, "והוא מיועד לחפצים ביומם השביעי. גם הם מגיעים מהמחסנים, ועוברים הזאה בדיוק כמו במסלול הראשון" הסביר המדריך, אך אז הצביע על ההבדל המכריע: "כאן, לאחר ההזאה השנייה, החפצים ממשיכים על גבי המסוע אל התחנה הסופית - תחנת ההטבלה".

הוא הוביל אותם אל קצה המרפסת, משם ניתן היה להשקיף על אזור הטבילה. בקצה כל אחד מהמסועים היתה עמדה מאוישת, ולצידה מקווה קטן, בנוי כהלכה. הפועל לקח כל חפץ בידו, מהתכשיט הקטן ביותר ועד למעיל חורף כבד, וידא שהוא נקי ללא חציצה, והכניס אותו למים בזהירות. פועל אחר, חגור אבנט טהרה, שלף מהמים את החפץ הטהור, והניח אותו על מסוע נקי - שהוביל אותו אל עמדות האריזה הסופיות.

"מדוע הפועל שמטביל את החפצים אינו חוגר אבנט טהרה?" שאל יהודה את אביו בלחש, ור' אהרן השיב בשקט: "הוא נוגע בכלים לפני שנטהרו, ומאחר ומדובר בכלים שהם בחשש טומאת חרב כחלל, כמו המת בעצמו - הפועל הזה נטמא בטומאת אב הטומאה, כך שהוא לא יכול לחגור אבנט טהרה. זו גם הסיבה לכך שפועל אחר מוציא את החפצים מהמים... אם הפועל הראשון היה מכניס את החפצים וגם מוציא אותם - הוא היה מטמא אותם שוב!".

בדרכם אל עמדות האריזה, עברו החפצים במנהרת זכוכית ארוכה וסקופה. "מה זו המנהרה הזו?" אזור יהודה אומץ לשאול, הפעם בקול, והמדריך, שכמו ציפה לשאלה הזו, הסביר: "זוהי מנהרת הייבוש המהיר שלנו! אנחנו לא רוצים, כמובן, להכניס חפצים רטובים למזוודות, אבל אנחנו גם לא רוצים לפגוע בחפצים עדינים באמצעות ייבוש אגרסיבי מדי. במנהרה הזו, פועלת מערכת של סילוני אוויר חם, ממוקדים ומבוקרי-לחות. הם מסירים כל רטיבות מהבדים ומהחפצים בתוך שניות ספורות, תוך כדי תנועה!".

ואכן, יהודה הבחין כיצד החפצים הרטובים, שנצצו קלות מהמים, נכנסים מצידה האחד של המנהרה - ויוצאים מצידה השני כשהם יבשים ורעננים לחלוטין, כאילו לא נגעו במים מעולם. משם, הם המשיכו ישירות אל עמדות האריזה, שם ארוז אותם הפועלים בחזרה אל המזוודות המקוריות שלהם.

"התאים בהם מאוחסנים כל החפצים שנפרקו ממזוודה מסוימת, מקושרים ביניהם במערכת, כדי שידעו לארוז אותם יחד במזוודה המקורית שלהם!" הסביר כעת המדריך, משיב על השאלה שיהודה רצה לשאול אך טרם הספיק, והמשיך: "המזוודות הטהורות ממשיכות על גבי המסוע אל המחסנים הייעודיים - בהם נמצאים חפצים טהורים בלבד, שם הם ימתינו לבעליהם שקיבלו זה עתה הודעה להגיע ולאסוף אותם!".

"כפי שאתם רואים, סיכם המדריך, וניכר שהיה לו חשוב להדגיש זאת: "הרובוטים והמכונות מטפלים במלאכת השינוע והאחסון. אבל את פעולת הקודש עצמן - ההזאה והטבילה - מבצע תמיד אדם, בידי, מתוך כוונה ראויה! את תפקידו של האיש היהודי - שום טכנולוגיה לא תוכל לעולם להחליף!".

כשיצאו ממרכז המבקרים אל אור הצהריים, גוררים אחריהם את המזוודה הטהורה, יהודה עדיין היה נתון תחת הרושם האדיר

שהותיר עליו מרכז הטהרה. "זה היה מדהים, אבא! כל המערכת הזאת..." ציין בהתרגשות.

"זה בהחלט מדהים, ואפילו יותר מכך!" הסכים ר' אהרן. "האמת היא, שגם עבורי זה היה חידוש. כל מרפסת התצפית הזו הינה משהו שהתחדש לאחרונה, כך שמעולם לא ראיתי את התהליך בפירוט כה רב. ככה זה בירושלים... תמיד מוצאים דרכים חדשות ויצירתיות ללמד ולקרב את הלבבות לעבודת הקודש!" אמר ר' אהרן ספק לעצמו ספק ליהודה, וחיך.

מחוץ למרכז, המתין בסדר מופתי תור של מוניות בצבע ירוק בוהק, מוניות טהורות. ר' אהרן ויהודה ניגשו אל המונית הראשונה בתור, והכניסו את המזוודה אל תא המטען, בעוד הנהג, יהודי מבוגר בעל זקן ג'ינג'י עבות, מציץ בהם. מבטו נח לרגע על אבנטי הטהרה הלבנים שחגרו למותניהם, והוא הנהן בראשו בשביעות רצון.

"אני תמיד מוודא, אתם יודעים," אמר כשר' אהרן מסר לו את הכתובת, "שהנוסעים שלי טהורים באמת. כבר קרה פעם שכמעט ועלה אל הרכב מישהו שלא הכיר את הכללים, ואת המשמעות של הצבע השונה. הוא היה עלול לטמא את הרכב בטומאה, השם ירחם, שקשה מאוד להיפטר ממנה! זו עבודה של ימים!" הסביר, ויצא לדרך.

הנסיעה חזרה לבית משפחת צדוק היתה שקטה. כשהגיעו ליחידת האירוח, ר' אהרן הניח את המזוודה על אחת המיטות ופתח את האבזמים בנקישה. בני המשפחה התקבצו סביב, והחפצים החלו נשלפים בזה אחר זה. תחילה הבגדים - שנשלחו במזוודה אל מרכז הטהרה רק בגלל כפתורי או רוכסני מתכת, ולאחר מכן עוד כמה חפצים קטנים.

זה היה רגע קטן, אך טעון במשמעות עצומה.

שולמית הוציאה בעדינות את קופסת התכשיטים שלה, פותחת אותה ומתבוננת בטבעות ובשרשראות כאילו ראתה אותן

לראשונה. שלמה-זלמן מיהר לקחת את שעון היד שלו, וענד אותו על פרק כף ידו בתנועה מהירה של מי שהתגעגע. דבורה שלפה את השרשרת שקיבלה לבת המצווה, וענדה אותה לצווארה.

יהודה לא נגע בכלום. הוא רק עמד והביט. בחפצים, שהיו בדיוק אותם חפצים שעזבו את ביתם בבולטימור לפני שבוע, אך כעת היו שונים לחלוטין. הם היו טהורים. יהודה הרגיש שכעת, הם לא רק קיבלו בחזרה את חפציהם... הם קיבלו אותם כשהם חלק מעולמה של ירושלים. שייכים.

פרק י"ג:

מועמים את ירושלים

כשחזרו ר' אהרן ויהודה ממרכז הטהרה, עם המזוודה הטהורה - השעה כבר היתה שעת צהריים. לאחר שבני המשפחה התאחדו בשמחה עם החפצים מהם נפרדו למשך שבוע שלם - נשמעו דפיקות קלות על דלת יחידת האירוח. היתה זו הגברת צדוק, שהגיעה להזמיןם לארוחת הצהריים.

"היום אנחנו עדיין נצטרך לאכול בנפרד," ציינה חנה בנימה מתנצלת, "משום שזכינו לבשר שלמים אותו נאכל במתחם הטהרה. אולם לפחות ניתן להתנחם בכך שזו הפעם האחרונה! את הארוחה הבאה, שתהיה בוודאי אחרי הערב השמש שלכם - תוכלו לאכול איתנו, בכל מקום שבו נאכל... ליתר דיוק, אני משערת שיישאר מהבשר לארוחת הערב, ואתם כבר תוכלו להצטרף אלינו ולזכות לאכול מהקודש!" אמרה בחיוך.

כשהגיעו הגרוסמנים אל המטבח, מצאו את שימע'לה ושרוליק ליד השולחן. "אתה לא - - -" התחיל יהודה לשאול את שרוליק, אולם מיד נזכר. שרוליק הלא נטמא אתמול, בטיול שלהם אל ארמון המלך, כך שהוא לא יכול היה להצטרף אל בני משפחתו לאכילת הקודש במתחם הטהרה, ובלית ברירה נאלץ להישאר בבית ולאכול מארוחת החולין.

"זה אומר, ששרוליק סיפר לאביו על מה שקרה... אני מקווה שלא כעסו עליו..." הרהר יהודה בליבו, וחייך חיוך מעודד לעברו של שרוליק, שהשיב לו חיוך וסימן בידו לאות שהכל עבר בשלום.

יהודה מיהר לתפוס מקום לצידו של שרוליק, ושאר בני המשפחה מצאו לעצמם מקום סביב השולחן. אולם הפעם, משהו כבר השתנה. חנה הביאה את הסירים אל השולחן, ואמרה בקול: "היום, ארוחת הצהריים הינה מעשה ידיה של שולמית להתפאר... טעמתי מעט," אמרה ופנתה ישירות אל הגברת גרוסמן, "ואני מוכרחה לומר שאת בשלנית בחסד עליון! הרבה זמן לא טעמתי עוף טעים כל כך!".

הגברת גרוסמן חייכה בסיפוק, ויהודה קלט רק כעת שהיום, אחרי שנטהרה, אמו כבר לא היתה מנועה מלגשת אל הסירים ולסייע במלאכת הבישול עצמה. את האוכל הטעים שהכינה אמו הוא הכיר היטב, אך היתה זו חוויה מוזרה מעט לטעום את הטעמים המוכרים, כאן, במטבח הירושלמי, הרחוק כל כך מביתם שבבולטימור.

"אני אגיש את האוכל! את משוחררת לרדת למתחם הטהרה!" אמרה שולמית, וקמה ממקומה. "את בטוחה שתסתדרי?" שאלה חנה, והגברת גרוסמן חייכה: "נו, באמת, חנה... אני כבר מרגישה כאן בת בית! אסתדר היטב!" הכריזה, והחלה מחלקת מהסירים לכל המסובים.

בעודם סועדים, נכנס ר' שמואל אל המטבח לרגע. "הגעתי רק כדי להזכיר, שאמנם לצערי לא יכולתם להצטרף אלינו לסעודה עצמה, אך אין סיבה שתוותרו על סלט הפירות העשיר שחנה הכינה היום, מפירות מעשר שני טריים שקיבלנו הבוקר - בחלוקה השבועית!".

"גם אתה מוזמן, שרוליק!" חייך הרב צדוק לעבר בנו, שהיה מחסידיו הגדולים ביותר של סלט הפירות הביתי. "את סלט

הפירות לא ניתן לאכול כאן, כפי שאתם זוכרים, אך כשתסיימו לאכול - אתם מוזמנים לרדת למטה!" סיים, וחזר אל מתחם הטהרה.

יהודה, שזיהה את ההתלהבות על פני חברו, קרץ לו ואמר בלחש: "אתה רואה? לפחות את סלט הפירות לא הפסדת!".

ואכן, שעה קלה לאחר מכן, כשסיימו לאכול, ירדו בני משפחת גרוסמן עם שרוליק אל קומת הקרקע, וכשהתקרבו אל מתחם הטהרה - מיהר ר' שמואל לצאת לקראתם. "אני מצטער", אמר בהתנצלות, "אבל עדיין לא תוכלו להיכנס פנימה. אם תואילו להמתין כאן רגע, אביא לכם את סלט הפירות ותוכלו לאכול אותו כאן!".

בזמן שר' שמואל נבלע בחזרה במתחם, פנה יהודה אל אביו. "אבא, אני לא מבין. למה אנחנו לא יכולים להיכנס? הרי אנחנו כבר לא מטמאים כעת!".

"זו שאלה מצוינת, יהודה", השיב ר' אהרן. "אנחנו אכן לא מטמאים עוד חולין, אבל אם ניגע בבשר קודש או בתרומה - הם ייטמאו ויאסרו באכילה!".

"בדיוק כך!" השלים את דבריו ר' שמואל, שהגיח ברגע זה מהמתחם, בידי מגש מוכסף מהודר, ועליו כוסות זכוכית גבוהות ונוצצות ובהן סלט פירות עשיר, צבעוני ומגרה. קוביות מנגו כתומות, פלחי אפרסק עסיסיים, נתחי אשכולית ורדרדה, ענבים ירוקים ובוהקים, וגרגרי רימון אדומים שנצצו כתכשיטים בתוך הסירופ המתוק.

הוא הספיק לשמוע את המשפטים האחרונים, וכעת חיך והוסיף: "אמנם אין לנו כהנים בבניין, כך שאין במתחם הטהרה שלנו תרומה כלל, אך בשר קודש בהחלט יש כאן כמעט תמיד, והוא עלול להיטמא! לכן קבענו את הכלל, שטבולי יום אינם נכנסים למתחם הטהרה עד להערב שמש. אבל כמובן, מפירות המעשר - אתם בהחלט מוזמנים ליהנות!".

ר' שמואל הושיט את המגש לר' אהרן. "בתיאבון," אמר בחיך חם, "תיהנו מפירותיה של ארץ ישראל, ואני משוכנע שתחושו בטעם המיוחד שמעניקה קדושת המעשר לפירות הללו!" הוסיף, וחזר אל מתחם הטהרה.

ר' אהרן חילק את הכוסות בין כל הנוכחים, כל אחד מהם בתורו בירך ברכת 'בורא פרי העץ', וטעם מהסלט. אכן, זו לא היתה רק מתיקות רגילה של פירות טריים. זו היתה מתיקות אחרת, עשירה, עמוקה, כזו שנדמה שהיא ממלאת לא רק את הפה - אלא גם את הלב. נוגעת לא רק בבלוטות הטעם, אלא גם בנשמה עצמה. העסיסיות של פלחי האפרסק, המרירות העדינה של האשכולית, והפיצוצים הקטנים של החמיצות המתוקה שהפיצו גרגרי הרימון - את כולם העצימה הקדושה, ויצרה חוויה חושית חדשה לגמרי.

יהודה גלגל בפיו את חתיכות הפרי, מנסה לצרור בזיכרונו את הטעם, ולפתע, הבין. מאז שהגיעו, הם ראו את ירושלים, שמעו אותה, הריחו אותה. הם התפעלו מהמראות, הקשיבו לצלילים ושאפו את הריחות. אבל זו היתה הפעם הראשונה, כך הרגיש, שהם **טועמים** את ירושלים. זו היתה הפעם הראשונה שהקדושה לא היתה רק משהו חיצוני שהם מתבוננים בו, אלא משהו שהם מכניסים אל תוך גופם, משהו שהופך להיות חלק מהם.

הוא הרים את עיניו וראה את אותו המבט על פניהם של הוריו ואחיו. גם הם הרגישו זאת. סוף סוף, הם לא היו רק צופים. הם היו חלק מירושלים, וירושלים היתה חלק מהם.

שעות אחר הצהריים חלפו בעצלתיים, טעונות בציפייה דרוכה לקראת שקיעת החמה. כשהשמש כבר נטתה מערבה, שרוליק חזר מלימודיו, ומעט לאחר מכן יצאו הוא ויהודה אל ישיבת המתמידים.

הפעם, תחושתו של יהודה היתה שונה. חגורת הטהרה הלבנה שחגר למותניו העניקה לו תחושת ביטחון ושייכות. הוא הרגיש כמו כולם. כשהגיעו לבית המדרש, הבחינו כמה מהנערים בשינוי. "אשריך שזכית להיטהר בירושלים!" החמיאו לו בחיוך.

בעודם מתכוננים להתחיל בלימוד, קלטה עינו של יהודה את הנער ההוא, מ'אנשי החומה'. הוא היה שקוע בלימוד, לבדו, אך כשהרים את עינו מהספר לרגע - הבחין ביהודה ובשינוי שהתחולל בו, ושלא לעברו חיוך קטן, מעודד, כמשתתף בשמחתו בלי מילים.

שרוליק ויהודה שקעו בלימוד מהנה, והשיעור, שעסק בהקרבת התמיד - היה מרתק במיוחד. גם היום, הממונה חילק ממתק וכרטיס הגרלה לכל אחד מהנערים המשתתפים; אולם היום, היה משהו שונה: כשהחלה החלוקה, ושרוליק ניגש לקבל את הממתק עברו ועבור יהודה - הוא ביקש ממתק נוסף. "זה בשביל הבחור ההוא, שם בצד!" אמר, והיישיר מבט לעינו של הממונה.

רגע של התלבטות, ושלושה ממתקים עם שלושה כרטיסי הגרלה נמסרו לידיו של שרוליק. הוא חזר אל יהודה, והושיט לו שני ממתקים ושני כרטיסים. "אחד בשבילך, ואחד... נו, אתה יודע!" אמר, והוסיף: "חשבתי על מה שאמרת, ודאגתי לקחת ממתק גם בשבילך!" החווה בראשו תנועה קלה לכיוונו של הנער מ'אנשי החומה, שעמד כמו בכל יום, לבד, בצד.

יהודה הביט בו מופתע. "תודה, שרוליק!" אמר בהטעמה, מנסה להעביר את תחושותיו באמצעות המילה הבודדת הזו. הוא ידע כמה התגברות ותעצומות נפש נדרשו משרוליק כדי לבקש את הממתק הנוסף עבור נער, שבעולמו לא היה לו מקום. שרוליק רק משך בכתפיו, וחייך. "האמת, שזה לא רק בשבילך. זה גם בשבילך, שלא תישאר בלי כלום בסופו של דבר!" מלמל לבסוף במבוכה.

רגע לאחר מכן, יהודה כבר חלף לצידו של הנער הבודד, ובלו אומר ודברים מסר את הממתק לידו. "זה בשבילך!" אמר בשקט, והנער הנהן בראשו, מבטו אסיר תודה.

לאחר תפילת ערבית, מיהרו הנערים הביתה. ליבו של יהודה פעם בהתרגשות. סוף סוף, הם עומדים לאכול בשר קודש, לראשונה מאז הגיעו לירושלים! הוא כבר השתוקק לרגע הגדול הזה, ורגליו נשאו אותו מעצמן.

כשהגיעו לחצר הבניין, עוד לפני שהספיקו לעלות במדרגות, בקע קולו של ר' אהרן מפתחו המואר של מתחם הטהרה. "יהוד'לה! שרוליק! בואו מהר, הארוחה מוכנה! חיכינו רק לכם!" קרא. הם ניגשו יחדיו אל מתחם הטהרה, ונכנסו פנימה.

זו הפעם הראשונה בה יהודה נכנס אל מתחם הטהרה של משפחת צדוק, ולאמיתו של דבר, מאחר ובעת ביקוריהם האחרונים בירושלים הם התארחו בבתי מלון והארוחה ולא בביתן של משפחות ירושלמיות - היה זה בעבורו הביקור הראשון מאז שזכר את עצמו, במתחם טהרה ביתי אמיתי, ועיניו בלעו בשקיקה כל פרט.

קודם כל, הוא הבחין כי הם אינם המשתמשים היחידים במתחם הטהרה כרגע. בקצה השמאלי של החלל הגדול, סביב שולחן אחר - כבר הסבה משפחה נוספת, שקועה בסעודת קודש משלה.

יהודה הרגיש זר לפתע, בנוכחותה של המשפחה הבלתי מוכרת, אך ר' שמואל מיד הזמין אותו ואת שרוליק להצטרף אל השולחן שלהם, שהיה בצידו הימני של המתחם. סביב שולחן העץ, המכוסה במפת פלסטיק שקופה ובוהקת - כבר הסבו כל בני משפחת צדוק וגרוסמן, מלבד שני הנערים שהגיעו זה עתה.

יהודה הביט סביבו. המתחם היה חם ומזמין, עטוף ביריעות אטומות לקור שבחוץ, ומחומם באמצעות מפיצי חום חשמליים. ניחוח של בשר מבושל ותבלינים מילא את האוויר, ויהודה שם לב שהוא מגיע מכיוון אזור המטבח - שהתפרס על פני כל הקיר ממולו. אט אט, הבחין בפרטים נוספים.

לאורך הקיר, ניצבה שורת ארונות עץ, ועל כל דלת היה חרוט שמה של אחת המשפחות בבניין. "זה הארון שלנו", לחש לו שרוליק והצביע על הארון הימני ביותר. "בארונות הללו, נמצאים מוצרי מזון יבשים ותבלינים, ששייכים לנו. רובם נרכשו בכספי מעשר, ולכן הם נמצאים כאן, כדי לשמור על טהרתם!" הסביר.

יהודה שם לב לכיריים אימתניות, בעלות עשר להבות, ולתנור אפייה רחב בעל מספר תאים. הוא שיער, כי אלו משמשים במשותף את כל דיירי הבניין, ונועדו להבטיח כי לרשות כל אחד מהם יעמדו האמצעים הדרושים כדי לבשל את בשר הקודש כרצונו ועל פי טעמו.

המקרה התעשייתי הגבוה, היה מחולק לדלתות נפרדות, שעליהן מדבקות עם שמות המשפחות. "במקרה הזה מאכסנים בשר שלמים שנשאר מיום ליום, או אפילו באותו היום עצמו - מהצהריים עד לערב, כדי שלא ייפגם טעמו. גם פירות של מעשר הדורשים קירור - נמצאים כאן!" הסביר שרוליק.

מעל משטח הנירוסטה הענק, קבועים היו מדפים, ובהם כלי מטבח שונים. "הכלים משותפים לכולם!" אמר שרוליק, ולמראה הפליאה על פניו של יהודה הוסיף: "זה יהיה מסובך מדי, אם המטבח יצטרך להכיל מערכת כלים נפרדת עבור כל אחד מהשכנים. לכן, אצלנו בבניין החליטו להשתמש במערכת כלים משותפת, שנרכשה על ידי כל השכנים במשותף!".

יהודה מצא, שחלק מהכלים שונים מאלו שהכיר. הסירים אמנם היו עשויים מתכת, ממש כמו הכלים שבביתם; הכוסות - עשויות

זכוית שקופה; הסכו"ם - מוכסף וחגיגי; אולם הצלחות, למשל - עשויות היו בחלקן מעץ זית כהה, שגולף בעדינות, ובחלקן האחר - מחומר מוזר שיהודה לא הצליח לזהות. "זוהי אבן מסותתת באמנות! הכלים הללו יקרים אמנם, אך הם חיוניים לאכילת קודש!" השיב שרוליק לשאלה שנשאלה בלי מילים.

עיניו של יהודה התרוצצו לכל עבר, מנסות שלא להחמיץ שום פרט. לבסוף, נחו על מכשיר גדול ולא מוכר, דומה מעט למדיח כלים תעשייתי, שעמד בפינה, בקצהו הרחוק של המטבח. "מה זה?" שאל את שרוליק בלחש, והוא חייך בטבעיות: "זה? זה ה'מגעילון'!" אמר, מבלי להעלות בדעתו שיהודה כלל אינו מכיר את המכשיר הזה.

"מגעילון?" השתומם יהודה, ושרוליק חייך. רק כעת חשב על כך, שזהו בוודאי מוצר ייחודי לירושלים, כך שחברו אינו מכיר אותו. "כשמבשלים או אוכלים בשר קודש בכלי," הסביר שרוליק, "הטעם נבלע בדפנות הכלי. לאחר שחולף הזמן בו הבשר מותר באכילה - הטעם הבלוע בכלי הופך ל'נותר', כך שבכדי לחזור ולהשתמש בו - צריך להגעילו! ובכן, המכונה הזו עושה בדיוק את זה!".

האוכל עדיין לא הוגש לשולחן, ושרוליק ניצל את ההזדמנות כדי להמחיש את ההסבר. הוא סימן ליהודה להצטרף אליו, ויחדיו הם ניגשו אל המגעילון, והביטו מבעד לחזית הזכוכית השקופה שלו. "אתה רואה את קערת הנירוסטה הגדולה בפנים? היא מתמלאת במים. המכונה מרתיחה אותם לטמפרטורה מדויקת, וזורע רובוטית מכניסה את הכלים, אחד אחד, אל תוך המים המבעבעים. אגב," הוסיף שרוליק, "המגעילון גם יודע לעשות 'ליבון' לכלים שצריכים את זה, כמו למשל שיפודים או תבניות אפיה. פשוט צריך לבחור את מסלול ההכשרה המתאים!".

בשלב זה, המים שבגיגית הנירוסטה סיימו את תהליך הרתיחה, ויהודה הביט מרותק כיצד הזרוע המדויקת נוטלת בזהירות כלי

אחר כלי, מכניסה אותו אל המים הרותחים, ולאחר מכן, מתזים קטנים משלימים את התהליך בהתזת מים צוננים על הכלי המוכשר.

"זו הסיבה שהצלחות שלנו עשויות מעץ או מאבן," הוסיף שרוליק והסביר, בעוד יהודה מרותק לפעולתו של המגעילון. "ישנן שיטות הסוברות שלא ניתן להגעיל כלי זכוכית או פלסטיק, ואנו מבקשים לצאת ידי חובת כל השיטות כדי שלא להיכשל באכילת נותר - שהיא חמורה ביותר!".

"מעניין מה עשו פעם..." הרהר יהודה בקול, ושרוליק חיך והשיב לו: "שאלתי פעם את השאלה הזו... אבא שלי הסביר לי, שאכן, פעם, היו משתמשים בכלי חרס, ושוברים אותם לאחר כל שימוש! זה, בעצם, האזכור הראשון בהיסטוריה לכלים חד פעמיים!" הטעים וצחקק קלות.

"רגע... אתה בעצם צודק! למה לא להשתמש בכלים חד פעמיים?" עלה לפתע הרעיון בדעתו של יהודה, אך שרוליק נחרד מהמחשבה על כך. הוא הביט בחברו במבט רציני, ואמר: "יהודה... זה לא מכובד! בשר קודש, בשר משולחנו של מלך מלכי המלכים, צריך לאכול בצורה מכובדת - ולא בכלי פלסטיק חד פעמיים שמשליכים לפח האשפה אחרי השימוש!".

שרוליק ויהודה חזרו לתפוס את מקומותיהם, בדיוק כשחנה ושולמית, בעזרתה של דבורה, החלו לערוך את הסלטים על השולחן. "אתם מוזמנים לגשת לטבול ידיים!" אמר ר' שמואל. "אמנם הלחמניות אינן קדושות," הטעים, "כך בשבילן די היה בנטילת ידיים, אולם מאחר ואנו מתכוונים לאכול בסעודה גם מבשר הקודש הטעון טבילת ידיים - מוטב לטבול את הידיים מלכתחילה!".

הוא ניגש אל מה שנראה כמשטח נירוסטה מבריק בפינת המתחם, ולחץ על כפתור נסתר. המשטח התרומם חרש, חושף תחתיו מקווה קטן ומהודר, ששוליו עשויים אבן ירושלמית בהירה. יהודה הביט בו בהתפעלות; עד לרגע זה, כלל לא הבחין בקיומו של המקווה הקטן הזה.

כל המסובים ניגשו וטבלו את ידיהם במקווה, בזה אחר זה, ובירכו 'על טבילת ידיים'. כששבו אל השולחן, בירכו ברכת 'המוציא' על לחמניות קטנות שהיו מונחות בסלסלות קש נאות, ותיבלו אותן בסלטים החיים - מעשה ידיה של דבורה להתפאר. 'רוב הסלטים קדושים בקדושת מעשר שני!' הבהיר ר' שמואל, ור' אהרן הנהן בשקט.

רגעים ספורים לאחר מכן, הוגש הבשר אל השולחן. חנה וחווה - צילה הביאו קערה מהבילה ובה נתחי בשר שלמים ברוטב, וקערה נוספת ובה תפוחי אדמה קטנים וזהובים, אפויים בתנור - תפוחי אדמה של מעשר שני.

המסובים שירתו את עצמם, ומילאו את הצלחות בכל טוב. ר' אהרן הביט בבני משפחתו שחיכו שיתחיל ראשון לאכול, נעץ את המזלג בדחילו ורחימו בנתח בשר עסיסי, ידו רועדת מעט מרוב התרגשות, ועיניו הבריכו כשבירך בקול חנוק בדמעות של אושר: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על אכילת הזבח!".

בעקבותיו, ברכו כל בני המשפחה ביחד. יהודה הרגיש צמרמורת חולפת בגופו כשאמר את המילים שחיכה כל כך לומר. זו היתה החותמת הסופית על היותם טהורים, על היותם ראויים. גם עיניו שלו התמלאו בדמעות של התרוממות רוח, כשהרגיש בטעמו המופלא של הבשר - בשר הקודש - מתגלגל בפיו.

זה לא היה רק טעם, זו היתה חוויה. תחושה של חיבור ישיר, של קרבה אינסופית, של זכות שאין למעלה ממנה. הם לא אכלו 'ארוחת ערב'. הם סעדו על שולחנו של מלך המלכים,

והמחשבה על כך - העבירה בהם רטט של התרגשות רוחנית מופלאה.

השמחה סביב השולחן במתחם הטהרה היתה רבה. לראשונה מאז הגיעם, ישבו שתי המשפחות יחד ואכלו בשר קודש, והאווירה היתה מרוממת וגדושה בהודיה. שני האבות, עקבו בעיניהם אחרי קערת הבשר, מוודאים שהוא נאכל עד תומו כמצוותו, עד שלפתע הביט אהרן בקיר שממולו, ונחרד לגלות את השעה.

"מאוחר מאוד!" קרא, ופניו הרצינו. "הגיע הזמן לברך ברכת המזון ולפרוש לשנת לילה! אני יודע שההתרגשות רבה, אבל אני והבנים רוצים להספיק מחר להגיע לבית המקדש בזמן כדי להיות נוכחים בעת הקרבת התמיד, ולשם כך עלינו לקום מוקדם ממש, עוד לפני עלות השחר!" הבהיר.

"כל כך מוקדם, אבא?" שאל יהודה, עיניו נוצצות בהתרגשות. "בהחלט", אישר ר' אהרן. "הקרבת התמיד מתחילה מעט לאחר עלות השחר, וזה אומר שצריך לצאת לדרך מוקדם מאוד!".

כלי מוכסף ובו 'מים אחרונים' הובא אל השולחן, המסובים נטלו את ידיהם, ור' שמואל כיבד את ר' אהרן לזמן ולברך את ברכת האורח. ברכת המזון נאמרה בהתרגשות מיוחדת, כיאה למי שסיימו זה עתה לסעוד על שולחנו של המלך, וכעת נושאים תודה לפניו. גם את ברכת האורח אמר ר' אהרן בקול ובנעימה, והתכוון לברך את בעל הבית לא רק על הסעודה הזו - אלא על כל הטרחה הרבה והמאמצים שהשקיעו הוא ובני משפחתו כדי להנעים את שהותם בעיר הקודש.

לאחר ברכת המזון, סייעו בני משפחת גרוסמן למארחיהם לפנות את השולחן, ויהודה שמח לעזור לשרוליק להעביר את

הצלחות, כמו גם את הסירים ששימשו לבישול הבשר - אל המגעילון, שעדיין נשא בעבורו ניחוח של פלא בלתי נתפס.

כשחזרו אל השולחן, מצאו את ר' אהרן בעיצומה של שיחת טלפון. "אני צריך מונית מיוחדת להובלת קרבנות, למחר, לפנות בוקר..." אמר, ואחרי רגע המשיך: "כן, בשעה שלוש ורבע בדיוק! אנחנו נהיה שלושה נוסעים ושני כבשים, והכתובת היא: רחוב מעלה שלם 22". הוא הקשיב רגע, הודה למוקדן וניתק את השיחה.

מאוחר יותר, כשכולם כבר שכבו במיטותיהם, הדממה ביחידת האירוח היתה רוויה בציפייה דרוכה. יהודה ניסה להירדם, אך ליבו הלם בהתרגשות. הוא הריץ בראשו את כל מה שעבר עד כה, אולם בעיקר חשב על מה שמצפה לו מחר, על הרגע שבו יעמוד בעזרה עצמה, ממש מול בית המקדש.

הוא לא האמין שיצליח להירדם, אך לבסוף, בקרב האיתנים שהתנהל בין ההתרגשות לבין העייפות, ניצחה זו האחרונה - ושמורות עיניו נעצמו. רק השעון שעל הקיר, בחדר הבנים שביחידת האירוח, נותר ער - סופר את הדקות בקול תקתוק מונוטוני, עד שיגיע הבוקר.

פרק י"ד:

קורבנם של ישראל

היה זה מעט לפני השעה שלוש לפנות בוקר, כשר' אהרן העיר את הבנים. בחוץ עדיין שרר חושך גמור, אך הם נטלו את ידיהם וזינקו ממיטותיהם בזריזות, ללא צורך במילה נוספת. ההתרגשות הרעידה את ליבם והפיגה כל שארית של עייפות.

הם התלבשו בחופזה, יצאו עם אביהם מהבית בדממה כדי שלא להעיר את הישנים, וירדו אל מקווה הטהרה שמאחורי הבניין. צינת הבוקר החדה של ירושלים צבטה את עורם כשיצאו לחצר, והבל פיהם נראה כענן לבן באפלה. הטבילה במים החמימים היתה מהירה, ממריצה, כזו שמכינה את הגוף והנפש לקראת הבאות.

כשיצאו, פנו אל הדיר הקטן שבחצר. שני הכבשים שרכש ר' אהרן ביום בו הגיעו לירושלים - עמדו שם בשלווה, והוא ליטף אותם קלות. "הגיעה שעתכם הגדולה!" לחש להם, והיתה לו התחושה שהם הבינו. כשהבנים הובילו את הבהמות אל מחוץ לבניין, השעה היתה בדיוק שלוש ורבע.

כמו שעון, הגיח מן החשיכה טנדר חשמלי רחב, שעל דלתו היה סמל של ענף זית ושיבולת. הנהג, יהודי מזוקן בעל פנים

מאירות, ירד ממנו וקידם את פניהם בברכת 'בוקר טוב'. "אם אפשר לקרוא לזה בוקר..." העיר בחיוך והביט אל השמים השחורים, המעוננים קלות.

ר' אהרן והבנים העמיסו את שני הכבשים אל ארגז המתכת המצוחצח של הסנדר, והנהג סייע להם לחגור אותם בחגורות בטיחות מרופדות, שנועדו להבטיח את שלומם, ולא פחות מכך - לוודא שלא ייפגעו באופן שיהא בו כדי להטיל בהם מום. על רצפת הארגז המתין להם מעט תבן טרי, כדי להנעים את הנסיעה.

הגרוסמנים נכנסו אל תא הנוסעים המחומם, והנהג יצא לדרך. "לשער שושן, בבקשה!" אמר ר' אהרן לנהג, שהנהן בהבנה. "השער הקרוב ביותר לעזרה... אתם בוודאי ממהרים להקרבת התמיד!" הסיק.

כך, שעה קלה לאחר מכן, ירדו השלושה אל הכפור העז ששרר ברחבה המזרחית של הר הבית, הידקו את מעיליהם לגופם, ופרקו מהסנדר את המטען החי. הם פנו ישירות אל עמדות 'מסוף הר הבית' כדי להפקיד את נעליהם וחפציהם, אם כי הפעם, נתנו את דעתם מראש ונמנעו מלהביא חפצים מיותרים. את המצלמה, למשל, יהודה השאיר בבית. הוא הזכיר לעצמו, שהמראות והתחושות שייצרבו בליבו - יהיו חדים יותר מכל תמונה שתוכל המצלמה המשוכללת ביותר להנציח.

לאחר מכן, ניגשו אל מתחם מגודר, מקורה, נקי ומסודר, שמעליו היה קבוע שלט מואר: "פקדון קדשים". מספר נציגים במדים עמדו שם, ואחד מהם ניגש אל ר' אהרן בחיוך: "אתה בוודאי רוצה להפקיד את הקרבנות שהבאת עמך, עד לאחר הקרבת התמיד?!" ספק שאל ספק קבע, ור' אהרן הנהן בראשו. "ש לי כאן שני קרבנות", אמר, והצביע על שני הכבשים ששלמה-זלמן ויהודה אחזו בקולרים שלצווארם.

הנציג קיבל את שני הכבשים, והוביל אותם אל תא ממוספר. לאחר מכן, מסר לידו של ר' אהרן פתק קטן ובו מספר התא,

והדגיש: "חשוב מאוד להביא איתך את הפתק הזה כשאתה מגיע לקבל את הכבשים בחזרה, כדי למנוע בלבול!".

ברגע הבא, כבר היו ר' אהרן והבנים בדרכם אל שער שושן, כשידיהם משוחררות, וליבם פנוי כל כולו לספוג את קדושת הרגעים הנשגבים בהם ייטלו חלק בעוד שעה קלה.

הם הצטרפו אל הזרם, נחשול של יהודים שעשו את דרכם פנימה, אל חצרות המלך, נרגשים לקראת הזכות הגדולה שנפלה בחלקם - להיות נוכחים בעצמם בעת הקרבת התמיד של שחר.

כשהגיעו אל השער - עברו ר' אהרן והבנים בעמדת הבידוק של שוטרי מדינת יהודה. גם הפעם, נכחו שם חיילי בר"ש במדיהם האפורים. נוכחותם אמנם השרתה קרירות מאיימת והעיבה מעט על קדושת המקום, ויהודה חש בליבו את אותה צביטה מוכרת של אי-נוחות, אך הפעם - הוא כבר היה מוכן יותר. הוא לא השפיל את מבטו, אלא פשוט התעלם מנוכחותם של החיילים, ומיקד את כל מחשבותיו ביעד הנשגב אליו מועדות פניו.

כשנכנסו אל הר הבית, המשיכו השלושה היישר אל עבר העזרה. הם חלפו על פני הסורג - גדר נמוכה שהקיפה את העזרה, והיתה עשויה פסי עץ אלכסוניים מורכבים זה על זה, שיצרו מעין רשת מחוררת. בגדר - היו קרועים פתחים מקבילים לשערי העזרה, ולצידם שלטים גדולים וברורים, עליהם הופיעו במגוון שפות ההוראות הברורות: "הכניסה מכאן ואילך אסורה על טמאי מת ועל מי שאינו יהודי!".

ר' אהרן והבנים חצו את הסורג, חלפו על פני החיל - השטח המרוצף שבין הסורג ובין חומת העזרה, טיפסו בשתיים עשרה המדרגות המובילות מהר הבית אל העזרה, ונכנסו דרך שער המזרח אל עזרת הנשים. "אבא, למה קוראים לעזרה הזו 'עזרת נשים'?" שאל יהודה בלחש, כשהביט סביבו וראה רק גברים.

ר' אהרן חייך. "העזרה הזו נקראת עזרת נשים, לא משום שהיא מיועדת לנשים - אלא בדיוק להיפך: משום שזו הנקודה האחרונה שאליה נשים מורשות להיכנס. הן אינן עוברות אותה, ואינן נכנסות לעזרת ישראל!" הסביר.

יהודה הביט בהשתאות ובהתפעלות בארבע הלשכות העצומות שניצבו בארבע פינות העזרה, וניסה לשחזר את שמותיהן כפי שלמד בחיידר: לשכת העצים, לשכת הנזירים, לשכת השמנים, ולשכת המצורעים. הוא גם הבחין במבנה קטן יותר מימין לשער העזרה, וידע שזוהי הסנהדרין הקטנה שבעזרת הנשים - שדלתה היתה סגורה לציבור הרחב, והיא נועדה רק להשיב על שאלות שהפנתה אליה הסנהדרין הקטנה שבפתח הר הבית.

אך לא היה כעת זמן להתבוננות ממושכת. הגרוסמנים נסחפו עם הזרם האנושי, מאות יהודים נרגשים, שנעו יחד כדבוקה אחת של בנים המבקשים לחלות פנים אביהם שבשמים, אל עבר חמש עשרה המדרגות הרחבות והמקושטות שהובילו מעלה - אל עזרת ישראל.

השער שבקצה המדרגות, שער נקנור המפואר, היה עדיין סגור. ההמון המתין לפני דלתות הנחושת המלוטשת בדממה דרוכה, ובאוויר היתה ציפייה מחשמלת.

לפתע, נשבר השקט.

קול אדיר, עוצמתי ומופלא, בקע כאילו מקירות המקדש עצמם. לא היתה זו צעקה, אלא הכרזה רמה וברורה, קול שהרעיד את מיתרי הלב: "עמדו כהנים לעבודתכם ולויים לדוכנכם וישראל למעמדכם!".

ההכרזה הדהדה בחלל, כאילו נקראה אל תוך רמקול עוצמתי. יהודה נרתע לאחור, מופתע מעוצמת הקול. "אבא, לחש, "איך... איך זה יכול להיות? רמקול בבית המקדש? לא אמרת לי - - -".

ר' אהרן חייך והניד בראשו. "בדיוק כפי שאמרתי לך, אין כאן רמקולים, יהוד'לה, וגם לא שום טכנולוגיה אחרת. זהו קולו של

ה'כרוז', הכהן הממונה, והוא מהדהד בקול רם בדרך נס! הקול הזה נשמע בכל ירושלים הבנויה, ואפילו מחוץ לה, והוא מבשר לכל העם שעבודת היום במקדש עומדת להתחיל!.

"באופן רשמי, רכן ר' אהרן לעברו של יהודה והסביר, "הכרוז הזה נועד להעיר את הכהנים שעדיין ישנים ב'בית המוקד'. אולם למעשה, מרבית הכהנים כבר התעוררו מזמן, מרוב התרגשות לקראת הזכות שנפלה בחלקם היום - לעבוד בבית המקדש! אני משוכנע, שרובם כבר הספיקו לטבול ולהיטהר לקראת עבודת היום, וכעת הם משלימים את לבישת בגדי הכהונה - ארבעת הבגדים בלעדיהם לא יוכל לשרת לפני המלך!".

יהודה הנהן, מנסה לעכל את הפלא. הוא הרבה לעצמו, שאילו **הוא** היה זוכה להיות כהן המשרת בקודש - בוודאי כלל לא היה מצליח להירדם בלילה שלפני...

ההמון הדרוך נותר לעמוד בדממה מול שערי נקנור הסגורים. ר' אהרן לחש לבנים: "עכשיו, ממש ברגע זה, כל הכהנים שכבר הספיקו לטבול ולהתכונן לקראת היום החדש - מתאספים בלשכת הגזית. הם עורכים את הפיס הראשון, ההגרלה שתקבע מי יזכה במצווה הראשונה של עבודת היום: 'תרומת הדשן'!".

הוא המשיך לתאר כיצד הכהן שזכה ניגש לקדש את ידיו ורגליו מהכירור, ובדיקת כשסיים את המשפט הזה - נשמע קול חד, מתכתי, רעש עצום של גרירה וחיכוך שהדהד סביבם בעוצמה.

יהודה נבהל לרגע. "זה הכירור!" לחש לו אביו בחיוך. "בלילה, מורידים אותו לתוך בור מים שבעזרה - כדי שמימיו לא ייפסלו בלינה, וכעת, הכהן שזכה בתרומת הדשן - מעלה אותו בחזרה למקומו כדי לקדש את ידיו ורגליו!".

ר' אהרן המשיך בתיאורו השקט, וקולו היה מלא יראת-רוממות. הוא תיאר כיצד הכהן עולה בכבש, לוקח באמצעות מחתת

כסף מהדשן שעל גבי המזבח, יורד, ומניח את האפר במרחק מה מהכבש, במקום המיועד לכך על רצפת העזרה. "וכאן, לחש בהתרגשות, "קורה אחד הניסים המופלאים ביותר: האפר פשוט... נבלע מאליו בתוך אבני הרצפה!".

"כל כך הייתי רוצה לראות זאת במו עיני!" קרא יהודה ועצם את עיניו, מדמיין את המחזה המופלא לעיני רוחו, אך קולו של אביו שהמשיך לתאר את המתרחש בשעה זו בעזרה פנימה - החזיר אותו אל קרקע המציאות.

"אחרי שהכהן משלים את תרומת הדשן, הסביר ר' אהרן, "כהנים נוספים ממהרים לגשת ולקדש את ידיהם ורגליהם מהכירור. לאחר מכן, הם עולים אל המזבח ומפנים מהמערכה את האיברים שעדיין לא התעכלו במהלך הלילה, מרכזים באמצעות מגרפות את אפר המערכה אל התפוח - הלא היא ערמת האפר שבמרכז המזבח, וגם מסלקים חלק מאפר התפוח באמצעות כלי מיוחד.

"בשלב זה, הכהן שתרם את הדשן - עורך את עצי המערכה הגדולה החדשה, וגם את המערכה השנייה - זו שממנה ייקחו גחלים להקטרת הקטורת על מזבח הזהב, כשחבריו מסייעים לו. כשהם מסיימים - הכהן מצית את האש בשתי המערכות, ולאחר מכן גם משליך אל המערכה הגדולה שני גזרי עצים.

"ועכשיו, סיים ר' אהרן, "כשהמזבח מוכן לקראת קרבנות היום - כל הכהנים חוזרים אל לשכת הגזית, ומתכוננים לפיס השני, המשמעותי יותר, בו יוגרל מי יזכה בשלוש עשרה עבודות התמיד של שחר, ויהיה שליחם של עם ישראל להקריב את קורבנם לפני המלך בביתו!".

"כל כהן שנמצא כאן יכול להשתתף בפיס?" בירר יהודה בסקרנות.

"שאלה טובה, השיב ר' אהרן. "בשתי ההגרלות הראשונות הללו, שתיארנו עד כה, יכול להשתתף כל כהן ששייך ל'בית האב' שתורו לעבוד היום במקדש".

"הכהנים כולם מתחלקים לעשרים וארבע 'משמרות'. הוסיף ר' אהרן. "בכל שבוע - משמר אחר זוכה לעבוד במקדש, ואנשי המשמר אכן מגיעים לכאן מכל קצוות תבל רק בשביל הזכות הזו! אולם גם המשמר עצמו - מתחלק לשישה 'בתי אב', אחד לכל יום מימות החול, כך שהפיס נערך בין הכהנים השייכים לאותו 'בית אב' שזכה היום לעבוד לפני המלך!" סיים.

לפתע, בקע קול שמכותי מעומק העזרה, והוא נשמע בבירור מבעד לשערים המוגפים: "צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה!".

"זהו קולו של הממונה", לחש ר' אהרן ליהודה. "הכהן הממונה על סדרי העבודה. הוא מוודא שהשחר כבר עלה," אמר, והצביע אל גג חומת העזרה. "תסתכל למעלה, יהוד'לה! בעוד רגע תראה שם את הכהנים שנשלחו לבדוק את האופק!".

יהודה הרים את מבטו, ובדיוק אז טיפסו שתי דמויות לבושות לבן אל ראש החומה. הם עמדו שם, צלליות על רקע השמיים שהחלו להתבהר מעט, והשקיפו מזרחה. גם יהודה הפנה את מבטו לשם. ואז, אחרי רגע שנראה כנצח, קראו שני הכהנים בקול רם וברור, שהדהד בעזרה כולה: "האיר פני כל המזרח!".

יהודה נשא את מבטו, והבין בדיוק על מה הם מדברים. הוא ראה את הפס הבהיר, הכסוף, שסילק את אחרוני צללי הלילה מהאופק המזרחי. אין ספק, עלה השחר. הגיע הזמן. ואכן, מיד נשמע שוב קולו של הממונה: "צאו והביאו טלה מלשכת הטלאים!".

"עכשיו", הסביר ר' אהרן לבנים בהתרגשות שקטה, "הכהנים ניגשים אל לשכת הטלאים שנמצאת בבית המוקד. שם, בכל רגע נתון, יש לפחות שישה טלאים שבוקרו היטב מכל מום, והם מוכנים לקורבן התמיד. הכהנים יביאו כעת את הטלה, בזמן שחבריהם יכינו את כל כלי השרת הנחוצים לעבודת היום!".

הוא חייך אל יהודה. "חכה עד שתראה את הטלה הזו... הוא ענק! לקורבן התמיד בוחרים תמיד בטלאים הגדולים והמרשימים

ביותר, כראוי לעבודה המרכזית בביתו של המלך! לא מסתפקים בטלה רגיל, כמו אלו שקנינו בשוק!".

ר' אהרן הוסיף בלחש, כממתיק סוד: "למרות שהטלה כבר נבדק ונמצא ללא מום, גם עכשיו, ממש ברגעים אלו - מבקרים אותו שוב לאור לפידים, כדי לוודא בפעם האחרונה שהוא מושלם, ללא רבב!".

הוא המשיך להסביר בלחש, בעודם עומדים עם ההמון מול שערי נקנור הסגורים: "כעת, הכהנים שזכו בפס השני ניגשים לעשות את מלאכתם. הם מדשנים את המנורה ואת מזבח הקטורת שבהיכל, מסלקים כל זכר מעבודת יום האתמול, ומפנים את המקום לעבודת היום החדש!".

"אבל לפני כל זה", הוסיף, ונימה של התרגשות ניכרה היטב בקולו, "הכהנים צריכים לפתוח את דלתות ההיכל עצמו, וזו לא מלאכה פשוטה! את הדלתות העצומות הללו פותחים מבפנים, לא מבחוץ, וישנה דרך מיוחדת ומסובכת שבה זה מתבצע... הדלתות הללו כבדות כל כך, עד שנדרשים עשרים כהנים כדי לפתוח אותן!" אמר, ותוך כדי כך נשמע קול חצוצרות חד וברור: תקיעה! תרועה! תקיעה!

מיד לאחר מכן, הדדה רעש אדיר, מעין חריקה מתכתית כבדה שנמהלה בקול החצוצרות, כאילו הר שלם זע ממקומו. "זהו קול פתיחת שערי ההיכל", לחש ר' אהרן בהתרגשות, והוסיף: "גם הקול הזה נשמע בכל רחבי ירושלים, ואפילו מחוצה לה!".

"אבל למה זה צריך להיות כל כך רועש, אבא?" שאל יהודה, "הם לא יכולים לשמן את הצירים ולפתור את הבעיה הזו?" תהה בקול.

ר' אהרן חייך חיוך רחב והסביר: "יהוד'לה, זו לא בעיה... בדיוק להיפך! זהו כבודו של המלך! הרעש הזה נועד לבשר לכל מי שנמצא בטווח שמיעה - בירושלים ובסביבותיה - ששערי ההיכל נפתחו לרווחה, ביתו של המלך פתוח - ועבודתו מתחילה!".

הוא הניח יד על כתפיהם של בניו, ואמר: "עכשיו, תתכוננו. הקול הזה הוא הסימן. כאשר שומעים הלויים את קול שערי ההיכל הנפתחים - זו האות לפתוח גם את שערי העזרה! בעוד רגע יפתחו השערים שלפנינו, ואנו נוכל סוף סוף להיכנס פנימה!".

קול חריקה קלה נשמע, כאשר שערי נקנור העצומים החלו נפתחים. ההמון נע קדימה כאיש אחד, כמו נהר אנושי, ומשפחת גרוסמן נסחפה איתו, מטפסת בחמש עשרה המדרגות הרחבות והמקושטות, ו...!

הם היו בפנים! בעזרה - עזרת ישראל!

עוצמת הרגע היתה מדהימה. הנשימה נעתקה. מולם, התנשא המזבח, שזהר, לא רק בגלל האש הגדולה שכבר בערה במערכה הגדולה, אלא בעיקר בגלל הקדושה שקרנה מאבניו. יהודה זיהה את הכבש המשופע שהוביל אל ראש המזבח, את הסובב שהקיף אותו, ואת חוט הסיקרא האדום שחצה אותו במרכזו. כל המושגים שלמד עליהם בחידור, קמו לתחייה מול עיניו.

מעבר למזבח, התנשא ההיכל. הוא היה עצום, גבוה כמו בניין בן חמש עשרה קומות, ויופיו עוצר נשימה. קירותיו הלבנים היו מעוטרים בזהב, ופתחו האדיר צפן סוד מאחורי פרוכת עבה, השזורה מחוטי תכלת, ארגמן, תולעת שני ושש, ועליה עיטורי זהב מרהיבי עין.

אולם מעבר למראה, היה משהו אחר באוויר. קדושה, שניתן היה כמעט למשש אותה, לחוש בה כשחדרה והרטיטה את הנשמה. ההבנה הכתה באחת: הם כבר לא עמדו בחצרות ביתו של המלך, הם היו **בבית פנימה!** הביאני המלך חדריו!

יהודה הרגיש שהמלך רואה אותם, שהוא שמח בבואם, ומתיקות אינסופית הציפה את ליבו. עיניו התמלאו מיד בדמעות של התרגשות, והמראה שלפניו היטשטש.

כך, נכנסו ר' אהרן והבנים אל העזרה, ומצאו לעצמם מקום עמידה נוח, ממש קרוב למדרגה הגבוהה שהפרידה בין עזרת ישראל לעזרת הכהנים. הם הגיעו בדיוק בזמן כדי לשמוע את קולו של הכהן המברך בקול: "...אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על השחיטה!".

יהודה הספיק לראות אותו שוחט את טלה התמיד עצום הממדים, בתנועה מהירה ומדויקת. כהן אחר מיהר לקבל את הדם בכלי שרת עשוי זהב, ניגש אל המזבח וזרק את הדם בחלקו התחתון של המזבח - בשתי פינותיו: תחילה בפינה הצפון-מזרחית, אותה ראה יהודה בבירור, ולאחר מכן בפינה הדרום-מערבית, שהוסתרה מעיניו על ידי גופו האדיר של המזבח.

בינתיים, נלקח הכבש אל שורת עמודים נמוכים שעליהם היו תלויים ווי ברזל. הכהנים הפשיטו את עורו וניתחו את איבריו בזריזות ובמיזמנות מופלאה. הנתחים נמסרו לכוהנים שזכו בפיס בעבודה זו, והם צעדו כעת בשורה והניחו את האיברים בצידו המערבי של כבש המזבח, רחוק מדי מכדי שיהודה יוכל לראות את מעשיהם בבירור.

לפתע, התרוקנה העזרה מכהנים. הם נבלעו כמעט כולם בפתחה של לשכת הגזית. "הם הלכו לקרוא קריאת שמע ולהתפלל את תפילתם, בנוסח הייחודי שנתקן בעבורם!" לחש ר' אהרן ליהודה. "זהו נוסח מקוצר, שכולל את ברכת אהבה רבה, עשרת הדברות, קריאת שמע, אמת ויציב, ולאחר מכן שתיים מברכות שמונה עשרה: ברכת רצה, וברכת כהנים בלי נשיאת כפיים".

"הכהנים מתפללים כעת", הסביר ר' אהרן, "למרות שעדיין לא הגיע זמן קריאת שמע, משום שאחר כך יהיו טרודים בעבודת המלך, ולא יספיקו לקרוא קריאת שמע ולהתפלל... אולם אנו, נתפלל מאוחר יותר, בבית הכנסת שבהר הבית!".

מבטו של יהודה היה נעוץ בפתחה של לשכת הגזית, ור' אהרן המשיך: "אחרי שיסיימו הכהנים את תפילתם, יעריך בלשכת

הגזית הפיס השלישי, על הזכות הגדולה של הקטרת הקטורת. מאחר ולקטורת יש סגולה מיוחדת, להעשיר את מי שזוכה בה - לא מאפשרים לאף כהן להקטיר את הקטורת יותר מאשר פעם אחת בחיים, כך שבפיס זה משתתפים רק הכהנים שלא זכו בזכות זו מעולם. לאחר מכן, ייערך גם הפיס הרביעי, על הזכות להעלות את איברי התמיד מהכבש אל המזבח, "סיים ר' אהרן.

ואכן, כעבור מספר דקות, יצאו שני כהנים מאושרים מלשכת הגזית. "אתה רואה, יהוד'לה? אלו הכהנים שזכו להקטיר את הקטורת!" הצביע ר' אהרן, ויהודה התפלא: "שניים? למה צריך שני כהנים, אבא?".

"אחד זכה בהקטרה עצמה", הסביר ר' אהרן, "והשני, שעמד לצידו בעת הפיס, זכה להיות זה שיכניס את הגחלים מהמזבח החיצון אל מזבח הזהב שבהיכל!".

שני הכהנים פנו למלא את התפקיד בו זכו. האחד ניגש אל המזבח עם מחתת כסף, והשני - פנה אל לשכה שהיתה ממוקמת בצידה הדרומי של העזרה, לשכת בית אבטינס שמה, כדי להביא משם את הקטורת. רגעים ספורים לאחר מכן, הם נפגשו בין האולם למזבח, וכשהתכוננו להיכנס אל ההיכל - נשמע קול אדיר.

זה לא היה קול תקיעת חצוצרה. זה היה קול אחר, מורכב, הרמוני, כאילו מאות כלי נגינה שונים פרצו יחד בשאגה מוזיקלית אחת, עוצרת נשימה, שפסקה באותה פתאומיות בה החלה.

"זו... זו שירת הלויים?" שאל יהודה בהשתאות, לא מצליח להכיל את עוצמת הצליל המורכב. "עדיין לא", השיב ר' אהרן, וגם עיניו נצצו מהתרגשות. "זה קול ה'מגרפה', כלי שיר מיוחד שאין כדוגמתו! הקול שלו הוא סימן לכהנים למהר ולהשתחוות בהיכל לפני הקטרת הקטורת, וסימן ללויים להתחיל ולהיערך על הדוכן לקראת שירתם!" הסביר.

ואכן, יהודה הבחין בהמוני כהנים שמיהרו אל עבר פתח ההיכל, נכנסו לרגע קט, ויצאו. הוא הרגיש בליבו צביטה של צער

מהול בקנאה, על כך שלעולם לא יזכה להיכנס בעצמו אל תוך הקודש פנימה, כמו הכהנים המאושרים הללו - שזכו להיכנס ולהשתחוות ממש מול קדש הקדשים. הוא הבין לראשונה את המרחק. המרחק הבלתי ניתן לגישור בינו, הישראל, לבנים - משרתי הקודש.

מבעד לדמעות ההתרגשות, הבחין יהודה גם בלויים שהחלו מתאספים על הדוכן, שהיה ממוקם בין עזרת ישראל לעזרת הכהנים, והכיל שלוש מדרגות. הם היו לבושים מעל לבגדיהם במעין אפודים מלכותיים, אחידים, שזורים תכלת ארגמן ותולעת שני, ופניהם פנו אל עבר המזבח.

"אבא... לא זכור לי שבתורה ישנם בגדים מיוחדים ללויים! רק בגדי הכהונה מפורשים בתורה, נכון?" שאל יהודה בשקט, ור' אהרן הנהן בראשו והסביר: "אתה צודק בהחלט, יהוד'לה! ללויים אין חובה הלכתית ללבוש בגדים מסוימים בדווקא... אך אתה מבין בוודאי, שזה לא יהיה מכובד אם כל אחד יעמוד על הדוכן בבגדים עמם הגיע מביתו! לכן, לכבוד המקלה המשוררת לפני מלך הכבוד, תקנו ללויים את התלבושת האחידה והמרהיבה הזו!".

יהודה הבחין, שחלק מהלויים אחזו בידם כלי נגינה - מצילתיים, נבלים וכינורות, בעוד אחרים התכוננו לשירת המקלה המופלאה. על פניהם של כולם היתה נסוכה הבעה של אושר עילאי על הזכות שנפלה בחלקם, לעמוד ולשורר לפני המלך בהיכלו.

ממקומם שבעזרה, לא היה ביכולתו של יהודה לראות את המתרחש מעבר למזבח, אך אביו לחש לו שכעת, שני הכהנים שזכו בהקטרת הקטורת, עולים במדרגות ההיכל ונכנסים פנימה.

ואז, לפתע, נישא הריח באוויר. ענן של ניחוח מתוק, עשיר ומשכר, הציף את העזרה בעוצמה כזו - שגרמה לראשו של

יהודה להסתחרר. הוא הרגיש איך נפשו כמעט פורחת מגופו מרוב התרגשות ומתיקות.

הוא היה יכול לעמוד כך עד אינסוף, להתמסר לריח, ללכת שבי אחר הקדושה שאפפה אותו מכל עבר, אך הוא לא רצה להחמיץ מאומה, ובדיוק באותו הרגע - הכהן, שזכה בפיס הרביעי, ונבחר להעלות את איברי התמיד מהכבש למזבח - טיפס במעלה הכבש, והחל להשליך את האיברים אל אש המערכה הגדולה.

מיד לאחר מכן, הבחין יהודה בכוהנים שהחלו מסתדרים על מדרגות ההיכל, מוכנים לשאת את כפיהם בברכת כהנים. הם נשאו את קולם ובירכו ביחד: "...אשר קידשנו בקדושתו של אהרן וציוונו לברך את עמו ישראל באהבה", ואז, אחד הישראלים שבעזרה, בעל קול גבוה ועוצמתי, ששימש כ'מקריא' - החל לקרוא את פסוקי ברכת כהנים מילה במילה, בעוד הכהנים חוזרים אחריו בהרמוניה מופלאה.

כשהגיעו הכהנים להזכרת שם השם, הרגיש יהודה צמרמורת חולפת בגופו. הם לא השתמשו בכינוי, בשם 'אדנות' בו משתמשים מחוץ למקדש, אלא בשם 'הויה' - השם המפורש, הגדול והנורא, בו יש רשות להשתמש רק בביתו של המלך!

דמעות של התרגשות זלגו מעיניו של יהודה בלא הפוגה, והוא יכול היה ממש לדמיין לעיני רוחו איך המילים הינן צינורות של ממש, דרכם יורד שפע אדיר לעולם כולו: שפע של אור, חום וחיים מן השמיים - שעוטף אותו ואת כל העומדים בעזרה.

כשסיימו הכהנים את ברכתם, ענה כל הקהל בקול אדיר שטלטל את העזרה כולה: "ברוך ה' אלוקי ישראל מן העולם ועד העולם!". קולו של יהודה הצטרף אל הרעם האדיר, והוא הרגיש כאילו הוא עצמו נעשה חלק מהשפע, והברכה אופפת את כל כולו.

הטקס התקרב לשיאו. הכהן שנבחר להעלות את האיברים מהכבש למזבח - חזר והשליך אל המערכה את מנחת הסולת

הבלולה בשמן, מנחת הנסכים של קרבן התמיד, וגם את מנחת החביתין של הכהן הגדול. לאחר מכן, ניגש עם כלי שרת מזהב ובו נסכי היין - אל הפינה הדרום-מערבית של המזבח.

תקיעת חצוצרות נשמעה - תקיעה, תרועה ותקיעה. יהודה ידע שזהו הרגע בו הכהן מנסך את היין. כהן אחר, ממונה, שעמד בפנינת המזבח - הניף סודר לאות כי נסכי היין נוסכו על המזבח, והלוי שהיה אחראי על מקהלת הלויים הקיש במצלתיים.

זה היה הרגע בו הלויים פתחו בשיר.

המקהלה האדירה, מלווה בכינורות נבלים ומצלתיים, פצחה בשיר של יום שלישי - "מִזְמוֹר לְאַסָּף אֱלֹקִים נָצַב בְּעֵדַת קָל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט". המנגינה היתה מופלאה, כאילו ירדה ישירות מהיכל הנגינה שבשמים. היא לא נשמעה רק באוזניים, אלא חדרה היישר אל הלב. יהודה זיהה את המילים המוכרות, אך הן נשמעו חדשות לגמרי: "עַד מָתִי תִשְׁפָּטוּ עָוֹל וּפְגַי רָשָׁעִים תִּשְׁאוּ סֵלָה. שְׁפָטוּ דַל וְיָתוֹם עֲנִי וְרָשׁ הַצָּדִיקוּ - - - קוֹמָה אֱלֹקִים שְׁפָטָה הָאָרֶץ כִּי אַתָּה תִּנָּחַל בְּכָל הַגּוֹיִם - - -".

תוך כדי השירה, נערכו שתי הפסקות, בהן שוב תקעו הכהנים בחצוצרות, הריעו ותקעו, וכל העם העומדים בעזרה השתחוו בפישוט ידיים ורגליים אל מול ההיכל. גם יהודה השתחוה, פניו צמודות לאבני הרצפה הקרירות, וליבו עלה על גדותיו ברגשות קודש ואהבת בוראו. באותם רגעים הרגיש, כי אין בעולם כולו מאומה, מלבד המנגינה הקדושה הזו, ומלך העולם שהיא מכוונת אליו. ולא היה דבר שהוא רצה יותר, מאשר שהשירה הזו תמשיך, עוד ועוד, ולא תיפסק לעולם...

עבודת התמיד הסתיימה, אך בתוך ליבו הרגיש יהודה - שבעבורו, העבודה רק החלה. הוא זכר היטב שהוא נמצא כעת בראשיתה של דרך, דרך חיים, כגדול המחויב במצוותיו של המלך, ולא היה לו ספק שהרגעים הנשגבים הללו - ילוו אותו במהלך הדרך כולה, וירוממו אותו מעלה מעלה...

פרק מ"ו:

בין שיא לשיא

לאחר שהסתיים מעמד הקרבת התמיד, מיהרו בני משפחת גרוסמן אל בית הכנסת שבהר הבית, לתפילת שחרית. יהודה הרגיש, שהתפילה הזו אינה דומה לכל תפילה אחרת שהתפלל אי פעם בחייו. התחושה הזו, לעבוד עבודה שבלב, רגעים ספורים לאחר השלמת עבודת התמיד שכנגדה נתקנה התפילה - היתה נשגבה. משכרת.

עם תום התפילה, האיץ ר' אהרן את פסיעותיו אל עבר שער שושן, דרכו נכנסו אל ההר לפנות בוקר. "לא אמרת, אבא, שצריך להקיף את הר הבית ולהימנע מלצאת מהשער בו נכנסנו?" שאל יהודה, שזכר היטב את ההסבר שקיבל אך לפני ימים ספורים.

ר' אהרן חייך. "כל הכבוד שאתה זוכר, יהוד'לה!" החמיא, והסביר: "בטרם נעזוב את ההר, אנו כמובן נקיף אותו ונצא דרך שערי חולדה. אולם כעת, אנחנו רק יוצאים לרגע, כדי לקחת את הבהמות שהשארנו ב'פיקדון הקדשים', וגם לקנות את הנסכים לצורך הקרבנות שלנו!".

"אוי, נכון... שכחתי לגמרי! מרוב התרגשות מקרבן התמיד, פרחה מזיכרוני העובדה שאנו עומדים להקריב עוד שני קרבנות

היום!" מלמל יהודה במבוכה. "זה בהחלט הגיוני, יהוד'לה! מעמד הקרבת התמיד הינו מעמד מרטיט ומרגש, שבהחלט עשוי להשכיח כל דבר אחר!" הגיב ר' אהרן מיד, ועדיין חייך.

יהודה ואביו המשיכו לצעוד זה לצד זה, בעוד שלמה-זלמן צועד מעט לפניהם, שקוע בהרהוריו. בראשו של יהודה חלפה מחשבה על כך, שמאז שהגיעו לירושלים, אחיו הגדול הפך מהורהר יותר. הוא גם כמעט ולא היה שותף בהווי המשפחתי, והעדיף לנצל כל רגע פנוי ללימוד. "זו כנראה השפעה של ירושלים, שמעוררת שאיפות רוחניות כבירות! אולי גם אני אזכה לכך פעם!" הרהר בקנאה.

בינתיים, כבר יצאו השלושה מהשער, וצעדו בעקבות ר' אהרן אל המבנה המהודר של מרכז 'בין קודש לחול'. באולם המבואה ניצבו מספר עמדות דיגיטליות, דומות למכונות כרטיס אוטומטיות. ר' אהרן ניגש לאחת מהן. על מסך המגע הופיעו סמלים שונים. הוא לחץ על סמל של כבש. "מין הבהמה" הופיעה השאלה על הצג, ור' אהרן בחר ב'זכר'. "גיל הבהמה?" הופיעה השאלה הבאה, והוא בחר באופציה של 'מעל שנה'.

"האם אתה זקוק לנסכים עבור קרבן נוסף?" הופיעה השאלה על הצג, ור' אהרן אישר. שוב חזר על עצמו התהליך, וכעת, ר' אהרן בחר באופציה של 'נקבה'. הפעם, לא הופיעה השאלה אודות גיל הבהמה.

"למה לא נשאלנו הפעם על הגיל של הקרבן?" התפלא יהודה, ור' אהרן הסביר קצרות: "בקורבנות צאן ממין נקבה, אין משמעות לגיל! הנסכים הם תמיד נסכי גדי!".

בינתיים, הופיע על הצג הסכום לתשלום עבור שתי ערכות הנסכים. מאתיים ועשר שקלי יהודה. ר' אהרן הושיט את ידו אל כיסו והתכוון לשלוח את כרטיס האשראי, אך לפתע נזכר: הכרטיס נותר במסוף הר הבית, עם שאר החפצים! "מה נעשה?" שאל יהודה בדאגה, אך אביו הניח את דעתו. "ניתן להקיש את

מספר הכרטיס, ואני זוכר אותו בעל פה!" אמר, והחל להקיש את הספרות על הצג.

רגע לאחר מכן אושרה העסקה, והמכונה הפיקה שני שוברים שנפלטו בזה אחר זה. על אחד מהם - נכתב באותיות גדולות 'גדי', ועל השני - 'זכר'. מתחת למילה המודגשת, הופיעו תאריך ושעת הרכישה.

ר' אהרן והבנים יצאו ממרכז 'בין קדש לחול', והחישו את פעמיהם אל עבר המכלאה של 'פקדון הקדשים'. ר' אהרן מסר את הפתק שקיבל מוקדם יותר, בו הופיע מספר התא בו שוכנו קורבנותיו, והנציג האדיב חזר כשהוא מלווה בשתי הבהמות.

"לאן עכשיו, אבא?" שאל שלמה-זלמן, ור' אהרן השיב בהתרגשות: "אנחנו חוזרים אל העזרה! סוף סוף הגיע הרגע הגדול בו אני זוכה להקריב את הקרבנות שחיכיתי כל כך להקריב!". ואכן, הם עברו שוב בשער ונכנסו אל הר הבית, צועדים היישר אל עבר עזרת הנשים.

"אני אמתין כאן עם הכבשים!" הציע שלוימי, ויהודה הביט בו מבולבל. "אבל... אנחנו לא נכנסים עכשיו להקריב אותך?" שאל.

"עוד לא", הסביר שלמה-זלמן, שכבר הכיר את הכללים. "קודם צריך להגיע ללשכת השמנים, שנמצאת בעזרת הנשים, כדי להמיר את השוברים שקנינו - בנסכים אמיתיים. לאחר מכן, נכנס אל העזרה דרך השערים המיוחדים: 'שער הקרבן' בצפון העזרה - עבור קדשי קדשים הנשחטים בצפון, ו'שער הבכורות' בדרום - עבור קדשים קלים ששחיטתם בכל מקום בעזרה!".

הוא פנה לאביו ושאל: "אז באיזה שער ניכנס, אבא? שער הקרבן או שער הבכורות? הרי יש לנו עולה - שהיא קדשי קדשים, וגם שלמים - שהם קדשים קלים!".

"שאלה טובה", השיב ר' אהרן. "מכיוון שאחד הקרבנות שלנו הוא עולה, שהיא קדשי קדשים, ניכנס דרך 'שער הקרבן'".

שבצפון. במקרה כזה, גם השלמים, שהם קדשים קלים, יישחטו בצפון העזרה."

שלמה-זלמן הנהן בהבנה ונשאר להמתין עם שני הכבשים מחוץ לעזרת הנשים, בעוד יהודה נכנס עם אביו פנימה. ר' אהרן הוביל אותו אל אחת מארבע הלשכות שבעזרת הנשים, לשכת השמנים.

יהודה עמד משתאה. עשרות חביות חרס גדולות עמדו מסודרות לאורך הקירות, ועל כל אחת מהן שלט ברור: 'יין', 'שמן' או 'סולת'. מאחורי דלפק ארוך עמדו נציגים רשמיים, שקיבלו את הפונים במהירות וביעילות.

התור היה קצר. בעודם ממתינים, הבחין יהודה שגם הכלים בהם מוסרים הנציגים את הנסכים ללקוחות - עשויים חרס. "אבא, למה הם משתמשים בכלי חרס? בימינו, יש כלים נוחים יותר! לא?" שאל בפליאה.

"שאלה טובה, יהוד'לה," השיב ר' אהרן בשקט, "אך התשובה פשוטה. לכלי חרס יש מעלה שאין לשום כלי אחר: הם אינם מקבלים טומאה מגבם, אלא רק מתוכם! מכיוון שהשמירה על טהרת הקדשים היא הדבר החשוב ביותר, מחמירים בבית המקדש להשתמש רק בכלי חרס. כך, גם אם אדם טמא יגע בכלי בטעות, תכולתו תישאר טהורה!"

כשהגיע תורם, מסר ר' אהרן לנציג את שני השוברים, והוא פנה למלא עבורם שישה כלי חרס מהודרים. שלושה גדולים יותר - ביין, שמן וסולת, עבור נסכי ה'זכר'; ושלושה קטנים יותר - עבור נסכי ה'גדי'.

"אני אקח את הכלים הכבדים יותר, ואילו אתה - את הקטנים!" הציע ר' אהרן, והושיט ליהודה את שלושת הכלים שבהם נסכי ה'גדי'. גם הם היו כבדים למדי, אך יהודה אחז בהם בזהירות ובחרדת קודש. המחשבה שתכולתם מיועדת לעלות לרצון לפני מלך מלכי המלכים, גרמה לכך שלא חש כלל במשקלם.

הם יצאו בחזרה אל שלמה-זלמן שהמתין להם מחוץ לעזרת הנשים, וכעת, כשבידיהם כל הדרוש להקרבת הקרבן - פנו שלושתם יחד אל עבר 'שער הקרבן'.

כשנכנסו אל העזרה, ניגשו אליהם שני כהנים במאור פנים. "השוכן בבית הזה יברך אתכם!" קראו, ור' אהרן השיב ברכה, ואמר: "הכבש לעולה, והרחלה לשלמים". הכהנים הנהנו, והובילו אותם אל צפון המזבח.

כל מה שקרה אחר כך הרגיש ליהודה כמו חלום מהיר וסוחף. הוא התמקד באביו, שעמד תחילה ליד הכבש, קרבן העולה. הוא ראה אותו סומך את שתי ידיו בחוזקה על ראש הבהמה, שפתיו ממלמלות וידוי חרישי, הבעה של כובד ראש על פניו ודמעות בעיניו.

רגע לאחר מכן, מסר את הכבש לידי הכהנים, שהובילו אותו אל מקום השחיטה. הכל קרה מהר כל כך: יהודה ראה את השחיטה ואת קבלת הדם, אך את הזריקה על המזבח כבר לא הצליח לראות בבידור, משום שהכהן עם המזרק בידו נבלע בין כהנים אחרים שעסקו אף הם בעבודת הקודש.

אחד הכהנים חזר כדי לקחת את גוף הקרבן אל עמדת ההפשטה והניתוח, ממנה יעבור היישר אל המזבח, ולאחר מכן חזר שנית, הפעם כדי לקחת את הנסכים: את הסולת שתיבלל בשמן ותעלה כליל לאישים, ואת היין שינוסך אל הספלים שעל גבי המזבח. "עורה של העולה - ניתן במתנה לכהנים", לחש ר' אהרן ליהודה, כאילו קורא את מחשבותיו.

כשהסתיים התהליך, עברו הכהנים להקרבת השלמים. שוב סמך ר' אהרן את ידיו על קרבנו, והפעם הסביר ליהודה מראש: "קרבן השלמים, אינו קרבן מכפר. זהו קרבן של שלום וקירבה לאבא שבשמים, ולכן, בעת הסמיכה עליו, לא מתוודים - אלא רק משבחים את הבורא ומודים על רוב חסדיו!".

תהליך השחיטה וזריקת הדם חזר על עצמו, גוף הקרבן נלקח אל עמדת ההפשטה, אך הפעם, כעבור מספר רגעים, הכהן חזר כשהוא מלווה בשני כהנים נוספים. על ידיו של אחד מהם היו ערוכים אימורי הקרבן המיועדים לעלות על גבי המזבח, ומעליהם החזה והשוק המיועדים לכהנים.

אחד הכהנים העביר את האימורים, החזה והשוק, לידיו הפשוטות לרווחה של ר' אהרן, וכהן אחר הניח את ידיו מתחת לידיו והניף עמו ביחד: לארבע רוחות השמים, למעלה ולמטה. לאחר מכן, הועברו האימורים לכהן אחר שהקטירם על המזבח, ואילו החזה והשוק נלקחו אל המקום שבו חילקו הכהנים ביניהם את מתנותיהם. לבסוף, הוקטרו גם נסכי השלמים.

עבודת הקודש הסתיימה, לא לפני שאחד הכהנים מסר לידו של ר' אהרן שובר, וציין: "את בשר השלמים תוכלו לקבל ב'בית ההפשט' בעוד שעה, כשהוא ארוז ונקי!". "בית ההפשט?" שאל יהודה בלחש, לשמע המילה הבלתי מוכרת, אך ר' אהרן סימן לו בידו להמתין. "אתה כבר תראה!" אמר קצרות.

ר' אהרן והבנים השתחוו בפישוט ידיים ורגליים אל מול הקודש, ועמדו לצאת מהעזרה. אולם לפני כן, השתהה ר' אהרן לרגע, עצם את עיניו, ופניו הוארו באור מיוחד. זה היה אור פנימי, אור של אושר עילאי, של שלוה עמוקה, של מי שזכה זה עתה להביא מנחה למלך, להתרצות לפניו ולעשות לו נחת רוח.

שלמה-זלמן ויהודה הביטו בו, והחליפו מבט ביניהם. הם הבינו שראו כעת את אביהם ברגע מיוחד במינו, רגע מזוקק של השמחה הטהורה ביותר שאדם יכול להרגיש. המראה הזה נצרב בליבם. "בואו, ילדים!" אמר ר' אהרן לבסוף בקול שקט, "זכינו!".

הם יצאו מהעזרה - פוסעים לאחור ביראה, פניהם אל הקודש, ולבם עלה על גדותיו.

לאחר שיצאו אל הר הבית, החלו ר' אהרן והבנים להקיף את העזרה, בדרכם לשערי חולדה הדרומיים דרכם ייצאו מההר.

"אבא," אמר לפתע יהודה, בקול נרגש, "זה היה... אני לא חושב שיש לי מספיק מילים כדי לתאר את זה. לעמוד שם, כל כך קרוב..." הוא השתתק לרגע ואז הוסיף, נימת צער שזורה בקולו: "אני כל כך מקנא בכהנים! הזכות שלהם להיכנס להיכל ולהשתחוות לפני המלך ממש בתוך ביתו, ובכלל, לעבוד את עבודתו... אנחנו לעולם לא נהיה קרובים כל כך!".

ר' אהרן הנהן בהבנה, והניח יד על כתפו של בנו. "אני מבין אותך לגמרי, יהוד'לה. גם אני מרגיש את הצביטה הזו בכל פעם מחדש. אבל תזכור, שלהיות כהן זו לא רק זכות, זו גם אחריות עצומה. אני לא מדבר רק על הזהירות המיוחדת שנדרשת מהכהנים בנושאים שונים, כמו, למשל, שלא להיטמא למתים. אני מדבר על משהו הרבה יותר עמוק: הכהנים חייבים לשמור על מדרגה רוחנית גבוהה דיה, כדי להיות ראויים לעמוד לפני מלך מלכי המלכים ולשרתו בהיכלו, וזה לא פשוט!".

דבריו של אביו הציתו זיכרון בליבו של יהודה. "זה מזכיר לי", אמר, "את אליהו כהנא, שהיה החבר הכי טוב שלי עד לכיתה ו'. בכיתה ז' הוא עבר ללמוד כאן, בירושלים, בבית הספר לפרחי כהונה, ואני זוכר שהוא סיפר לי שבשביל שיוכל לזכות לעבוד כראוי בבית המקדש - עליו לעבור מסע שלם של הכנה רוחנית, וגם ללמוד המון!".

"בדיוק כך!" אישר ר' אהרן, ובאותו הרגע צץ במוחו של יהודה רעיון: "אני חושב על כך, אבא... אולי... אולי אני יכול להזמין את אליהו לבר המצווה שלי? כך, יהיה לי כאן לפחות חבר אחד ממהחיים, מבוטסימור!".

פניו של ר' אהרן אורו. "זה רעיון נפלא, יהוד'לה! איך לא חשבנו על זה קודם? בוודאי שהוא ישמח! הוא הרי היה אצלנו כבן-בית,

והייתם חברים קרובים כל כך! גם לנו זו תהיה שמחה גדולה לראותו!" התלהב ר' אהרן, והציע: "כשנחזור הביתה אתה תהיה מוכרח ללכת לנוח קצת, אולם אחר הצהריים, כששרוליק יחזור מלימודיו - אולי הוא יוכל ללוות אותך לבית הספר לפרחי כהונה, כדי להזמין את אליהו!".

לאחר שיצאו משערי חולדה וקיבלו בחזרה את חפציהם ב'מסוף הר הבית', ר' אהרן אמר לבנים: "עכשיו, נלך אל 'בית ההפשט' כדי לקבל את בשר השלמים שלנו!". "אבא! אמרת שתסביר לי מה זה המקום הזה!" הזכיר יהודה, ור' אהרן חייך והשיב: "נכון, יהוד'לה! כעת, בדרך ל'בית ההפשט' - זה בדיוק הזמן המתאים להסברים!".

בעוד צועדים, הסביר ר' אהרן את התהליך:

"בימים עברו, כל אחד היה לוקח את הקרבן שלו הביתה, מפשט את עורו, מולח את בשרו, ומכין אותו לאכילה בעצמו. אבל היום, אנחנו כבר לא מיומנים במלאכות האלה. אנחנו רגילים לקנות בשר מוכן מהקצב... לכן, הקימו את 'בית ההפשט' - מקום מיוחד, במרחק הליכה מהר הבית, המיועד לטיפול בבשר הקודשים.

"ל'בית ההפשט' מביאים את הקרבנות הנאכלים לבעלים, ועובדים מיומנים מפשיטים את העור בזהירות, מכשירים את הבשר, ואורזים אותו בצורה מסודרת במגשים. כך, כל מה שנותר לנו הוא לקחת את הבשר הביתה - היישר לבישול!".

"זה גאוני!" קרא יהודה, ועיניו נצצו בסקרנות. "אני חייב להבין איך זה עובד!" התלהב, ור' אהרן חייך למראה התלהבותו ואמר: "מצוין... אנחנו הרי בדיוק בדרך לשם!".

ואכן, לאחר הליכה של כמאה מטרים, מבנה 'בית ההפשט' נגלה לעיניהם. לא היה זה בניין מפואר או מקושט, אלא מבנה

פונקציונלי רחב ידיים, מחופה אבן ירושלמית חלקה ובהירה. חזית המבנה היתה נקייה, כמעט סטרילית, ונקבעו בה חלונות רחבים ואטומים, שלא איפשרו להציץ פנימה. מעליה, נקבע שלט פשוט למראה, שהכריז: "המרכז לטיפול בבשר הקודש - 'בית ההפשט'".

ככל שהתקרבו, הם הבחינו בתכונה רבה סביב המבנה הגדול. אל חלקו האחורי של המבנה, הובלו בלא הרף עגלות מיוחדות, מכוסות, ובהן, כך ניתן היה להסיק, בהמות המיועדות להפשטה וניתוח. צידו הקדמי של המבנה - שקק חיים גם הוא, אנשים נכנסו ויצאו, שקיות כבדות בידיהם.

רגע לאחר מכן, הם נכנסו אל אולם קבלה נקי, מסודר ומואר היטב. ר' אהרן ניגש עם השובר שקיבל מהכהן אל אחד הפקידים האדיבים שישבו מאחורי דלפק ארוך, סמוך לקיר הימני.

הפקיד סרק את הקוד שהוטבע על השובר, והביט בצג המחשב שלו. "שלום וברכה", אמר בחיוך. "אני רואה שבשר השלמים שלכם עדיין נמצא בתהליך. עליכם להמתין עוד שעה קלה עד שיהיה מוכן".

הוא הצביע על חלון זכוכית ענק שהתפרס על פני הקיר שמולו. "בינתיים, אם תרצו, אתם מוזמנים להביט בעבודתם של העוסקים בקודש".

הם ניגשו אל החלון, והביטו מרותקים. מאחורי הזכוכית נפרש אולם עבודה עצום, ובו עשרות עמדות נירוסטה מבריקות. בכל עמדה עמדו פועלים, חגורים בסינרים לבנים, ועסקו במלאכתם בחרדת קודש, בזריזות ובמיומנות שלא תיאמן. הם השלימו את הפשטת העורות מהקורבנות, ניתחו את הבשר לנתחים, הפרידו אותו בזהירות מהעצמות, הכשירו אותו, וארזו במגשים אסתטיים. הכל נעשה בצורה נקייה ומכובדת. העצמות והבשר נארזו כל אחד בנפרד, ואילו את העורות לקחו לפינה מרוחקת, שם נערמו בערמה גדולה.

יהודה הביט בערמת העורות, ותהה בקול: "אני לא מבין, אבא... את העור של השלמים, לא אנחנו אלו שאמורים לקבל? מדוע הם לוקחים את העורות לפינה אחרת?"

ר' אהרן חיך. "את העור, יהוד'לה," אמר, "אנחנו משאירים כאן. זו ההזדמנות שלנו לומר תודה למשפחת צדוק על האירוח הנפלא שלהם!"

"משפחת צדוק? איך הם קשורים לכאן?" התפלא יהודה, שהרגיש לפתע מבולבל לגמרי, ור' אהרן הסביר:

"העורות נשלחים בצורה מרוכזת אל מפעל העיבוד הגדול שממוקם מחוץ לירושלים - רחוק, כדי שהריח הדוחה שמופץ בתהליך העיבוד לא יפגע באווירה הטהור של עיר הקודש. משם - הם משווקים לכל רחבי הארץ והעולם, וההכנסות? הן מתחלקות בין המשפחות שפתחו את בתיהן בפני האורחים הבאים לירושלים, כמו משפחת צדוק, למשל! זוהי מעט הכרת הטוב שניתן להביע כלפי מכניסי האורחים המופלאים של ירושלים!"

הם המתינו שם, צופים במלאכת הקודש, וכשחלף זמן מה - ניגשו שוב אל הפקיד. "בדיוק בזמן!" הוא אמר להם לאחר שסרק שוב את השובר. "הכל מוכן".

הוא ניגש אל מקרר תעשייתי גדול מאחוריו, הוציא שתי שקיות ניילון חזקות ואטומות, השווה את המספר הסידורי שעליהן לשובר שבידו, ומסר אותן לר' אהרן.

שלמה-זלמן מיהר לקחת מידיו של אביו את אחת השקיות. הם הודו לפקיד, ויצאו יחד מבית ההפשט, בדרכם הביתה, נושאים עמם את בשר קרבן השלמים שלהם, אותו יזכו לאכול היום ומחר - ולהמשיך לחוות את קדושת הקרבן עוד קצת.

כשהתקרבו הביתה, חייג ר' אהרן אל שולמית ועדכן כי הם עומדים להגיע. "את הבשר נביא היישר אל מתחם הטהרה! אם תוכלו לחכות לנו שם, זה יהיה מצוין!" אמר.

ואכן, כשהגיעו עם הבשר אל מתחם הטהרה - כבר המתינו שם דבורה ושולמית, שקיבלו את פניהם בהתרגשות.

"זו זכות מיוחדת! לאכול מבשר השלמים של הקרבן שלנו!" אמרה דבורה ופניה קרנו, ושולמית הוסיפה: "אנחנו נטפל בבשר מכאן, והוא יהיה מוכן בעזרת ה' לארוחת הצהריים! אתם בודאי עייפים אחרי ההשכמה המוקדמת והבוקר הגדוש, כך שכדאי שתלכו לנוח מעט!".

הרעיון התקבל בשמחה. לאחר שאכלו ארוחת בוקר קלה, פרשו בני משפחת גרוסמן למנוחה קצרה ביחידת האירוח, לטובת השלמת שעות השינה שחסרו להם.

כשהתעוררו, היתה זו כבר שעת צהריים. הם ירדו אל מתחם הטהרה, שהיה אפוף בריח משכר של בשר צלוי, ומצאו את בני משפחת צדוק, עם שרוליק ושוקי שחזרו לאכול את ארוחת הצהריים, ממתינים להם סביב השולחן. "הגעתם בדיוק בזמן!" אמרה שולמית, והוסיפה: "הבשר מוכן, כך ניתן מיד לגשת לטבול ידיים!".

בזמן שהמבוגרים פנו לטבול את ידיהם, ניגש יהודה אל שרוליק. "חכיתי לך!" אמר לו בחיוך, ולנוכח המבט המשתומם והמשועשע שהופיע על פניו של חברו - הסביר: "אני, כלומר... אני תמיד מחכה שתחזור", הוא הסמיק קלות, "אבל היום היתה לי סיבה נוספת... אני רוצה להזמין לבר המצווה שלי את אחד החברים שלמדו איתי בכיתה, בבולטימור. הוא כהן, ובשנה שעברה עבר ללמוד כאן, בירושלים, בבית הספר לפרחי כהונה!".

"ברור", הגיב שרוליק, "ככה זה אצל הכהנים. כולם עוברים בכיתה ז' ללמוד בבית הספר המיוחד שלהם, מסלול לימודים

של שנתיים בתנאי פנימייה! הם לומדים שם את כל הלכות עבודת המקדש, ומתכווננים לקראת הזכות לשרת את המלך!".

"אז מה אתה אומר? תסכים ללוות אותי לשם אחר הצהריים, כדי להזמין אותו?" שאל יהודה ותלה מבט מפציר בחברו, שמצידו לא היה זקוק להפצרות רבות: "בוודאי שאני מסכים! אפילו אשמח! זו תהיה הזדמנות לטייל יחד בירושלים, וגם להכיר את החבר הכהן שלך... אולי אפילו אפגוש כמה מהחברים שלי!" אמר, וסיכם: "מבחינתי, נוכל לצאת לדרך מיד כשאחזור מהלימודים אחר הצהריים!".

שרוליק ויהודה פנו לטבול את ידיהם, והתיישבו ליד השולחן. הפעם, לא הוגש לחם אל השולחן.

ר' אהרן הסביר, שהוא מקווה שיוכלו לסיים בעצמם את אכילת בשר השלמים מבלי שיבוא לידי 'נותר' - אולם זה יתאפשר רק אם הארוחה תתבסס על בשר וירקות בלבד.

הם בירכו על אכילת הזבח ממש כמו אתמול, אולם הפעם, הרגיש יהודה שהברכה הזו נושאת בחובה משמעות מיוחדת: בשר הזבח ממנו זכו לאכול - לא היה סתם בשר קודש, אלא בשר הקרבן שלהם, שזכו בעצמם להביא כמנחה לפני המלך! היתה זו מתיקות מיוחדת במינה, התעלות רוחנית, שהפכה את תהליך הקרבת הקרבן לשלם ומושלם הרבה יותר.

שסיימו לאכול, מיהרו שרוליק ושוקי לחזור ללימודי אחר הצהריים, אולם יהודה, נותר לשבת על מקומו עוד שעה קלה, עיניו משוטטות בחלל מתחם הסהרה. טעמו של בשר הקודש, הבשר **שלהם**, עוד היה על לשונו. זו היתה תחושה שונה מכל מה שהכיר; הוא לא היה עוד צופה מהצד, אלא שותף מלא. חלק אמיתי.

המחשבה על הטיול הצפוי אחר הצהריים עם שרוליק, על המפגש האפשרי עם אליהו, רק העצימה את תחושת השייכות

שהציפה אותו. הוא הרגיש כיצד הקירות השקופים שהפרידו בינו לבין ירושלים האמיתית הולכים ונסדקים, בזה אחר זה.

שעה קלה לאחר ששרוליק חזר מלימודיו, כבר היו הוא ויהודה בדרכם אל הרכבת הקלה, פניהם מועדות אל בית הספר לפרחי כהונה.

"אני מקווה שאתה מכיר את הדרך הפעם," קרץ יהודה ואמר בנימה חברית, "שלא נגיע בטעות לאיזו שכונה של מתחדשים..."

שרוליק בלע את רוקו במבוכה קלה. "אל תדאג," אמר, והשתדל להישמע בטוח. "אין שום חשש... בית הספר לפרחי כהונה נמצא בשכונת 'כרם אברהם', וזו שכונה שקטה ורגועה, כמעט פסטורלית. בתי אבן קטנים, חד קומתיים, עם גגות רעפים אדומים. מתגוררים בה בעיקר אנשים מבוגרים שמחפשים מפלט משאון העיר. אף פעם לא שמעתי שהתרחש שם מאורע יוצא דופן!"

הנערים עלו על אחד הקרונות הטהורים של הרכבת הקלה, ולאחר נסיעה קצרה ירדו בתחנת 'כרם אברהם'. השכונה נראתה בדיוק כפי שתיאר אותה שרוליק: בתי אבן חד קומתיים, גגות רעפים, וחצרות קטנות ובהן נטועים עצי פרי. שלווה נעימה שררה ברחובות השקטים. הם החלו לצעוד, וניכר היה ששרוליק מכיר את הדרך היטב.

לפתע, הבחין יהודה במבנה אחד, שנראה תלוש לחלוטין מהנוף.

זו היתה אחוזה עצומה, שנראתה כמו טירה אירופאית, והשתרעה על שטח שכנראה אכלס במקור כמה וכמה בתים. היא היתה מוקפת בגדר ברזל גבוהה, שער חשמלי חסם את הכניסה והסתיר למחצה רכב שרד שחור ומבריק. 'אחוזת מונטפיור' - נכתב באותיות של זהב על שלט שהיה קבוע בשער.

הסגנון הראוותני הזכיר ליהודה מיד את הבתים שפגש בשכונת המתחדשים, וליבו החסיר פעימה. אך שרוליק, שעקב אחר מבטו, מיהר להרגיע אותו: "אל תדאג... זו לא שכונה של מתחדשים, למרות שהאיש שמתגורר כאן, נדב מונטפיורי, בהחלט מקורב אליהם. הוא אחד האנשים העשירים והמפורסמים בירושלים, ולאחרונה התמנה לנהל את מרכז 'בין קודש לחול'. שמעת על המקום הזה פעם, נכון?" שאל.

"שמעתי?" השיב יהודה, כמעט נעלב. "הייתי שם היום בבוקר, עם אבא שלי! שם קנינו את השוברים לנסכים עבור קרבנות העולה והשלמים!".

"בדיוק!" אמר שרוליק. "ובכן, נדב מונטפיורי הוא המנהל החדש של המרכז, והוא בכוונה לא מתגורר בשכונה של המתחדשים. הוא מנסה להציג את עצמו כדמות שאינה מזוהה עם מגזר כזה או אחר, כדי שלא לעורר התנגדות רבה מדי בקרב החוגים השונים בירושלים. למרות, שאני לא בטוח שזה ממש מצליח לו... אומרים, שהמינוי החדש שלו הינו בכלל מינוי שהוצנח מלמעלה, על ידי בר"ש, עמם הוא מקושר, ולאף אחד לא היתה באמת אפשרות להתנגד - אפילו לא לועד המקדש!".

"מאיפה אתה יודע את כל זה?" התעניין יהודה, ושרוליק משך בכתפיו. "ככה כולם מדברים!" אמר.

יהודה הרהר בדברים, ובליבו גמר שלא לקבל אותם כאמת מוחלטת. "לא תמיד צריך להאמין למה שכולם מדברים," העיר בשקט. "לפעמים אנשים מדברים מתוך קנאה, או סתם מרכלים. כמוכן, אני לא יודע כלום בנוגע למקרה המסוים הזה!" הבהיר.

הנערים המשיכו ללכת, ושרוליק מיהר להעביר נושא. "מה, בעצם, התכניות שלכם לבר המצווה?" שאל את יהודה, שסיפר כי אביו כבר הזמין אולם קטן, בקומת הקרקע של בית המדרש 'היכל דניאל' הסמוך לבית משפחת צדוק.

"אני רוצה להקריב קרבן תודה ביום חמישי בבוקר, הקרבן הראשון שלי כגדול ומחויב במצוות, ומבשר התודה והלחמים - יאכלו האורחים בסעודת המצווה!" סיפר יהודה בהתרגשות, ושרוליק התלהב בקול: "גם אני הקרבתי תודה ביום בר המצווה שלי! זה מנהג מקובל כאן בירושלים, ואני חושב שיש בו משהו מרגש במיוחד: אין דרך נפלאה יותר להמחיש את המעבר לעולם של הגדולים!".

"ו... האם תרצה שהחברים שלי ישתתפו בשמחה? הם באמת יודעים לשיר ולשמוח, ואני בטוח שהם ישמחו לשמוח איתך!" בירר שרוליק, ויהודה השיב בלי היסוס: "בוודאי! כבר דיברתי על כך עם אבא שלי... אין לנו הרבה אורחים להזמין, החברים שלי רחוקים מכאן, וחלק גדול מהחברים שלך כבר הכרתי בישיבת המתמידים - כך שאשמח מאוד אם ישתתפו בשמחה שלי!".

בדיוק באותו הרגע, הגיעו הנערים ליעדם. מולם התנשא בניין אבן ענק, בן חמש קומות, מרשים ומטופח. "זהו זה", אמר שרוליק, "בית הספר לפרחי כהונה".

"המבנה הזה כולל הכל", הסביר בידענות, "בית מדרש, חדר אוכל, חדרי שיעורים, וכמובן - חדרי מגורים לכל אלפי פרחי הכהונה שמגיעים לכאן מכל רחבי העולם כדי לעבור מסע של הכנה לקראת עבודת המקדש!".

הבניין היה מואר ונראה שוקק חיים, אך החצרות הרחבות שהקיפו אותו היו שקטות, ובשעה זו לא נראה בהן אפילו תלמיד אחד. בסמוך לשער הברזל הגדול היה פשפש קטן, ולצידו עמדת שמירה מאוישת בשומר חביב, מזוקן וממושקף.

שרוליק ויהודה ניגשו אל הפשפש, וצלצלו בפעמון. הם הבחינו בדמותו של השומר שקם ממקומו וניגש לפתוח, וכעת כבר זיהו כי הוא חגור באבנט טהרה מעל למדיו. "שלום עליכם, בחורים! לאן אתם?" פנה אליהם השומר במאור פנים, ויהודה השיב: "הגענו לבקר חבר שלי שלומד כאן. קוראים לו אליהו כהנא!".

השומר הקיש על מסוף קטן שאחז בידו, ולאחר מכן אמר: "כן... אני רואה... אליהו כהנא, תלמיד השנה השנייה. אני אדאג שיודיעו לו על האורחים שהגיעו לבקר אותו, אך יהיה עליכם להמתין. הלימודים יסתיימו רק בעוד כחצי שעה!".

"אתם יכולים להיכנס בינתיים, ולחכות בחדר ההמתנה שבכניסה לבניין!" הוסיף השומר ופתח את הדלת, תוך שהוא סוקר את האורחים במבט בוחן, ומבטו נח על אבנטי הטהרה שלמתניהם. בכל זאת, ליתר ביטחון, וידא: "אתם טהורים לגמרי, נכון?". "לגמרי!" אישר שרוליק.

"מצוין," אמר השומר. "אני מתנצל על ששאלתי, אך מתפקידי לוודא זאת. אתם בוודאי מבינים... הכהנים כאן אוכלים תרומה וחלה על בסיס קבוע, והם עלולים להיטמא במגע... אתם בוודאי יודעים שתרומה נפסלת אפילו במגע של טבול יום!" אמר, ויהודה נזכר בהסבר של ר' שמואל מאתמול.

השומר הוביל אותם אל חדר המתנה רחב ידיים. הקירות היו מכוסים בארונות תצוגה עם דלתות זכוכית. יהודה ושרוליק התקרבו והתבוננו, מרותקים. בארונות הוצגו חפצים מהווי המקדש: דגם מדויק של ארבעת בגדי הכהן ההדיוט, דגם מפואר של שמונת בגדי הכהן הגדול עם החושן והאפוד, דוגמאות של סממני הקטורת בצנצנות קטנות, וכלים שונים שהיו העתק מושלם של כלי השרת ששימשו במקדש. שרוליק ויהודה היו כה שקועים בהתבוננות במיצג המרהיב, עד שלא הרגישו כלל בזמן החולף.

לפתע, נכנס לחדר נער גבוה ותמיר, חיוך רחב על פניו. "יהודה! זה אתה?" הוא קרא בהתרגשות. יהודה הסתובב. "אליהו!" מיהר לקראתו, נרגש אף הוא מהמפגש המחודש אחרי זמן כה רב. הם לחצו ידיים בחום, ויהודה הבחין מיד בשינוי שחל בחברו: פניו של אליהו התבגרו, ועל אף החיוך החם - מבטו היה רציני ועמוק מכפי שזכר אותו.

"שרוליק, זה אליהו כהנא, חבר שלי מבולטימור. אליהו, זה שרוליק, אני מתארח אצל המשפחה שלו, ואנחנו חברים טובים מאז שהגענו לירושלים," ערך יהודה היכרות בין שני חבריו שהגיעו מעולמות רחוקים כל כך, והם לחצו ידיים.

"מה אתה עושה כאן, בירושלים?" שאל אליהו את יהודה בהתעניינות, "זה לא חג עכשיו, כך שזו לא עלייה לרגל!" הסביר את שאלתו, ויהודה השיב בעיניים בורקות: "נכון... אנחנו הגענו במיוחד לכבוד בר המצווה שלי".

"אוי, אתה צודק! איך שכחתי! אתה נולדת בחודש שבט, שלושה חודשים אחרי!" טפח אליהו על מצחו, "מתי בדיוק הבר מצווה?" בירר, ויהודה השיב מיד: "מחרתיים! ביום חמישי, בבית המדרש 'היכל דניאל' ברחוב מעלה שלם! בדיוק בגלל זה הגעת... אני רוצה להזמין אותך להשתתף בשמחה! אתה תהיה החבר היחיד שלי מבולטימור!" הטעים.

"בוודאי!" אמר אליהו מיד, ופניו אורו. "אני מאוד רוצה להשתתף! אצטרך לבקש רשות, כמובן, אך אני מאמין שאקבל. אחרי הכל, אני לא יוצא לעיתים קרובות... אין לי משפחה כאן בירושלים, וגם לא הרבה מכרים!" אמר.

מכאן ואילך, השיחה התגלגלה. יהודה ואליהו החליפו חוויות מבולטימור, ואליהו התעניין בשלום חבריהם המשותפים. הוא סיפר, כי משפחתו היתה בירושלים לפני כחודש, כשהגיע זמנו של המשמר שלהם לעבוד בבית המקדש. "זו ההזדמנות שלי לפגוש את המשפחה, שכן אנחנו, התלמידים שמגיעים מחוץ לארץ, כמעט ולא חוזרים הביתה בשנתיים שבהן אנחנו לומדים כאן. כל יציאה הביתה - משמעותה תהליך הטהרות של שבוע לפחות, וזה אומר הפרעה משמעותית לשגרת הלימודים!" הסביר.

"רגע... מה באמת אתם עושים אם אתם נטמאים?" שאל יהודה, מבין את המורכבות הרבה שעשויה להיות לכך, ואליהו השיב:

"זה תלוי. מי שנטמא בטומאת מת, וזה כמעט לא קורה לאף אחד כאן, עובר אל האגף המיוחד לטמאים, עד שהוא משלים את תהליך הטהרה. אבל מי שנטמא בטומאת ערב - פשוט טובל, ונזהר שלא לגעת במה שלא צריך!".

יהודה כמעט נעלב. "אני לא מבין..." אמר בפליאה, "לפני שנכנסנו, השומר וידא שאנו טהורים לגמרי, ואפילו לא טבולי יום... הוא הסביר לנו באריכות שישנה הקפדה מיוחדת על טהרה, כדי שלא לטמא את התרומה שנמצאת כאן בשפע... ואילו אתם, יכולים להסתובב כאן חופשי כשאתם טבולי יום?".

שרוליק חייך והתערב, לפני שאליהו הספיק להשיב. "זה בגלל הכלל ש'כהנים זריזים הם'! הם רגילים וזהירים הרבה יותר, וניתן לסמוך עליהם שישמרו היטב!". אליהו הנהן והוסיף: "אחרי שאנחנו שומעים כל כך הרבה על מעלת התרומה והקודש, הזהירות הופכת להיות ממש טבע שני!".

השיחה זרמה למשך מספר דקות נוספות, ולאחר מכן הרצין אליהו ואמר:

"הייתי שמח להמשיך לפטפט, אבל מחר בבוקר אנחנו קמים מוקדם... אנו מתכוונים להגיע לבית המקדש עוד לפני עלות השחר, כדי לעקוב אחרי סדר עבודת התמיד מתוך העזרה... אני חייב כבר לאכול ארוחת ערב וללכת לישון, אבל אני מקווה שנפגש בקרוב ממש!" הבטיח.

"אין מה לומר... סדר היום שלכם נשמע תובעני מאוד! אתם מתחילים מוקדם בבוקר, ומסיימים בשעות מאוחרות כל כך!" העיר שרוליק, ואליהו הנהן בראשו.

"אכן", אמר, "השנתיים הללו עמוסות מאוד. יש המון מה ללמוד כדי למלא כראוי את כל התפקידים המוטלים על הכהנים! ישנן עבודות מורכבות, כמו מליקה או הקטרת הקטורת, והלכות רבות שחייבים לשלוט בהן על בוריין. אנחנו גם מבקרים הרבה במקדש, כמו שנעשה מחר, וצופים בעבודה מקרוב!".

הוא עצר לרגע, ועיניו הבריקו. "אבל כמובן - זה משתלם! הכל שווה כדי לזכות בסופו של דבר לעמוד ולשרת לפני המלך!".

מספר רגעים לאחר מכן, כבר היו שרוליק ויהודה בדרכם בחזרה הביתה. לילה סמיך כיסה את ירושלים. כפור חד ריחף באוויר, והם הידקו את מעיליהם לגופם. הם צעדו באותה דרך שקטה ופסטורלית בה הגיעו, אך כשהתקרבו אל אחוזת מונטפיורי - השקט הופר. שאון אדיר, מהול בצעקות ובקריאות קצובות, הלך והתגבר עם כל פסיעה.

כשהגיעו לפינת הרחוב, נעצרו במקומם, המומים. הרחוב השלו הפך לשדה קרב. המולה סוערת של מאות אנשים התגודדה מול ביתו של נדב מונטפיורי. "מה... מה זה צריך להיות?" מלמל יהודה, מבוהל. "אלו... אלו 'אנשי החומה'; לחש שרוליק, וגם פניו החווירו כסיד. "אני חושב שהם מפגינים נגד המינוי של מונטפיורי למנהל מרכז 'בין קודש לחול'!".

זו לא היתה הפגנה שקטה. ממש לא. מפגינים זועמים הניפו שלטים והשליכו אל עבר חזית הבית ביצים, עגבניות רקובות, ואפילו חיתולים מצחינים שהתעופפו באוויר והותירו אחריהם שובל דוחה.

על השלטים נכתבו קריאות גנאי: "נדב! הסר את ידיך הטמאות מהמקדש!", "כספי המקדש אינם הפקר!", ובשלט הגדול מכולם נכתבה בכתב אדום החידה הארסית: "מי פושט טלפיו ואומר 'טהור אני?'". קריאות שטנה בקעו ממגפונים רבי עוצמה, והרעילו את האוויר.

יהודה הבחין בתנועה מאחורי אחד החלונות הגדולים, בקומה השנייה של הטירה. הוא ראה צללית של אישה מנסה למשוך שני ילדים קטנים הרחק מהחלון, אך הם המשיכו להציץ, עיניהם קרועות מאימה לנוכח המתחולל בחוץ.

באותה שעה, מחוץ לגדר, התפתח עימות אלים בין המפגינים לבין חיילי בר"ש שאבטחו את הבית. האחרונים, באלות שלופות, הדפו את המפגינים לאחור, מנסים למנוע מהם להגיע אל שער האחזה.

יהודה הביט במחזה, מזועזע.

הוא ראה את השנאה היוקדת בעיניהם של המפגינים, והרהר באימה מה היה קורה אילו חיילי בר"ש לא היו שם כדי לחצוץ בינם לבין הבית. אך באותה מידה, לא נעלמה מעיניו האלימות הקרה והאכזרית של החיילים, וליבו התכווץ. זו היתה שנאה מול שנאה, אלימות מול אלימות, גם אם אחת מהן היתה עטופה באיצטלא של קדושה.

"אנחנו חייבים לעבור דרך שם כדי להגיע לתחנה!" אמר שרוליק בקול רועד. "נעשה את זה מהר!" השיב יהודה באימה, ושני הנערים החלו מפלסים את דרכם במהירות, משתדלים להיבלע בשולי ההמון.

תוך כדי, יהודה לא יכול היה שלא להביט שוב אל הבית, אל הילדים המבוהלים שפניהם עדיין נשקפו מבעד לחלון. "תראה את הילדים האלה!" אמר לשרוליק בקול, מנסה לגבור על הרעש, "הם מבוהלים! גם אם צריך למחות, האם זאת הדרך? מותר לפגוע ככה בילדים שלא עשו כלום לאף אחד?".

שרוליק לא הספיק לענות לו, משום שבאותו הרגע מישוהו אחר עשה זאת.

המשפט שאמר יהודה הגיע לאוזניו של אחד המפגינים, איש בעל זקן שחור עבות ועיניים בוערות. "מה אכפת לי מהילדים שלהם?" הוא קרא בקול צרוד, הסתובב לעברו של יהודה, ובטרם הספיק להגיב - ידו נשלחה קדימה וסטרה על לחיו בעוצמה.

"הלב הרחום שלך יוצא אל משתפי הפעולה עם בר"ש, הא? אולי תצטרף אליהם, ילד?! ירה האיש את המילים בלעג, "תתבייש

לך, בוגד קטן!" ירק לעברו, ונבלע בהמון. לחיו של יהודה בערה מכאב ומהשפלה.

יהודה קפא במקומו, המום, אך שרוליק תפס בידו ומשך אותו. "בוא נברח מפה, ומהר!" קרא, והם פתחו בריצה, מנסים להתרחק ממוקד האלימות המסוכנת.

אולם דווקא הריצה הפתאומית שלהם, משכה את תשומת ליבו של אחד מחיילי בר"ש שפטרל בסמוך, וגרמה לו לחשוד שהם זוממים משהו. בזינוק מהיר הוא חסם את דרכם, תפס את שרוליק בחוזקה בצווארון מעילו, והניף אותו באוויר.

אימה שיתקה את שני הנערים.

"לא עשינו כלום!" צעק יהודה, אך החייל לא הקשיב. הוא שלף את אלת הגומי השחורה שלו, ועמד להנחית אותה על גבו של שרוליק המפרפר באוויר. אולם לפתע, נשמע קול סמכותי רם: "עזוב אותו!".

יהודה ושרוליק הפנו את מבטם באחת, ולא האמינו למראה עיניהם. שלמה-זלמן גרוסמן עמד שם, מנסה לזקוף את קומתו ולהראות בוגר מעבר לשבע עשרה שנותיו. הוא לא צעק, אך קולו היה טעון בעוצמה פנימית שגרמה אפילו לחייל בר"ש המאיים להשתהות לרגע.

"הוא ילד!" אמר שלמה-זלמן בנחישות, ונעץ את מבטו היישר בעיניו של החייל, "והוא לא עשה דבר! הנח לו, מיד!".

דממה השתררה לשנייה בין השניים. רגע של מבטים מצטלבים. החייל העריך את המצב, ולבסוף, בבוז, השליך את שרוליק על הרצפה. "לכו מפה, לפני שאתחרט!" נהם, והסתובב בחזרה אל עבר ההמון.

שלמה-זלמן הושיט יד ועזר לשרוליק לקום. "אתם בסדר?" שאל את שרוליק ויהודה, קולו עדיין רועד מהמתח.

"מוטב שנסתלק!" אמר, ושני הנערים לא היו זקוקים לדרבון נוסף. בצעדים מהירים הם החלו מתרחקים מהמקום, כששלמה-זלמן צועד לצידם. רק כשהגיעו לסמטה שקטה, הרחק משאון ההפגנה הסוערת - הרשו לעצמם לעצור, ולהסדיר את נשימתם.

"מה עשיתם כאן, למען השם?" שאל שלמה-זלמן את אחיו הקטן, ויהודה סיפר את האמת לאמיתה. רק כעת נזכר, שאחיו לא היה שותף לשיחה שניהל עם אביו בדרך, כך שלא היה לו שמץ של מושג על תוכניותיו. "ומה אתה עשית כאן?" שאל כעת, ושלמה-זלמן מלמל משהו על שיעור של הרב אדלר, שמתקיים בבית הכנסת 'אור חדש', לא רחוק משם.

"מתברר, שההשגחה העליונה שלחה אותי למקום הנכון ברגע הנכון!" הכריז לבסוף, ובטון בוגר וסמכותי אמר לשני הנערים: "בואו, אלוהה אתכם לתחנת הרכבת הקלה, ליתר ביטחון! שלא תסתבכו בצרות נוספות!" הוסיף בחצי חיוך.

רק כשהגיעו אל הרציף המואר, שלמה-זלמן נפרד מהם וסב על עקבותיו. "לאן?" שאל יהודה, והוא השיב: "לנסות להספיק משהו מהשיעור שכנראה החמצתי..."

את המשך הדרך, עשו שני הנערים בשתיקה, מהורהרים. לבסוף, היה זה יהודה שהפר את השתיקה, נשם עמוקות ואמר בקול שקט: "שרוליק... אני מפחד".

שרוליק הביט בו בדאגה. "ממה? מהחיילים של בר"ש? או מהמפגינים ההם? אל תדאג, יהודה... אנחנו רחוקים ובטוחים! אף אחד לא ירדוף אחרינו לכאן".

יהודה הניד בראשו. "לא", אמר, "אני לא מפחד מהם, מהאנשים עצמם. אני... אני מפחד מהמצב". הוא השפיל את מבטו, והוסיף: "לאן זה עוד יכול להתדרדר, שרוליק? לאן כל השנאה הזו יכולה להוביל?".

"אחרי הסיפור שהיה לנו בשכונה של המתחדשים, סיפר, "היתה לי שיחה ארוכה עם אבא שלי. הוא לימד אותי להפריד. להפריד בין ירושלים האמיתית, הנצחית והקדושה, לבין חלק מהאנשים שחיים בה - שלא תמיד ראויים לה. אני כבר לא חושב שהמריבות האלה הופכות את ירושלים למקום נפלא פחות... אבל... אני מפחד!".

"אני מפחד", המשיך, וקולו הפך ללחישה מלאת יראה, "כי דברים כאלה מתדרדרים. הם מתדרדרים במהירות. שנאה כזו, משני הצדדים, היא כמו כדור שלג... ו...". הוא עצר. הוא לא היה מסוגל אפילו לחשוב את המחשבה עד סופה.

שרוליק לא אמר דבר. הוא הבין, ובסתר ליבו - היה שותף לתחושה. וכך, הם שתקו ביחד, שתיקה כבדה, משותפת, של שני נערים שראו והבינו קצת יותר מדי. הם ירדו מהרכבת בתחנה הסמוכה לרחוב מעלה שלם, והמשיכו ללכת זה לצד זה, בחשיכה הירושלמית, מבלי להוציא מילה נוספת מהפה.

מאוחר יותר, באותו הלילה, שכב יהודה במיטתו, עיניו פקוחות אל החשיכה. הדממה בחדר היתה מוחלטת, אך בתוך ראשו, התחוללה סערה.

הוא ניסה לחזור ולהיאחז בחוויות הבוקר, בשיא המופלא והמרגש של עבודת התמיד. הוא ראה לנגד עיניו את זוהר המזבח, שמע את שירת הלויים המרוממת, הריח את ניחוח הקטורת המשכר, וחש שוב את אותה קרבת אלוקים אינסופית שעטפה אותו בעזרה.

אך מיד, כמו צל קודר, פלשה לזיכרונו תמונת הערב. השאון האדיר, פניהם של המפגינים המעוותות משנאה, עיניהם המבוהלות של הילדים באחוזה, צריבת הסטירה על לחיו, והאימה הקפואה שאחזה בו כשהחייל של בר"ש הניף את אלתו מעל גבו של שרוליק.

הוא גלגל במוחו את שני הקצוות הללו, את שני השיאים של היום. שיא של קדושה, אהבה ודבקות בהיכלו של מלך מלכי המלכים, וממול, שיא של שנאה, אלימות ופילוג בין בני האדם שעל הארץ.

הפער היה בלתי נתפס. הוא ניסה להבין, לחבר, למצוא היגיון, אך המחשבות רק הסתחררו בראשו. לבסוף, מותש מהיום הארוך והמטלטל, עצם את עיניו, מניח לעייפות הכבדה להכריע אותו, ונרדם.

פרק מ"ז:

לקראת הרגע הגדול

בבוקרו של יום רביעי, יהודה התעורר משנתו עם מועקה קלה שהמשיכה לרבוץ על ליבו. תמונות ההפגנה האלימה והשנאה הגלויה לא הרפו ממנו. אולם כשהגיע עם אביו לבית הכנסת 'קהל עדת ישורון', ושקע בתפילה מעומק הלב - הרגיש כיצד המועקה מתפוגגת אט-אט. לתפילה בירושלים היתה עוצמה מרפאת; היא מילאה את החלל שבנפש באור ובביטחון.

אחרי התפילה וארוחת בוקר קלה, פנה אליו אביו: "היום, יהוד'לה, נלך לקנות את אבנט הטהרה החדש לכבוד בר המצווה".

עיניו של יהודה אורו. את שאר הבגדים הם קנו עוד בבולטימור, אבל אבנטי טהרה - נמכרו רק בעיר הקודש, בחנויות המיוחדות לכך.

כך, הם יצאו אל מרכז קניות נוצץ במרכז ירושלים. החנויות היו מפוארות והציגו מגוון מרשים של סחורה מכל העולם, אך יהודה הבחין בפרט מעניין: שלטי הפרסום שבפתחי החנויות ובחלונות הראווה, היו שונים מאלה שהכיר. לא היו שם הבטחות מוגזמות או מבצעים מניפולטיביים. במקום "70% הנחה על הפריט השני", נכתב בפשטות: "בגדי צמר משובח, תוצרת חברון, במחיר הכי טוב שיש". במקום "מבצע חיסול

עד הפריט האחרון, הופיע: "נעלי עור בעבודת יד, איכות ללא פשרות במחיר הוגן".

"אבא, הפרסום פה... הוא, כל כך... ישר!" העיר יהודה, מהורהר. ר' אהרן הנהן בסיפוק. "אתה צודק. היושרה של בני ירושלים מפורסמת בעולם כולו. הם מקפידים שלא לומר או להציג משהו, גם אם אינו שקר גמור, כל עוד אינו אמת לאמיתה. ירושלים היא עיר האמת, יהוד'לה".

בעודם משוחחים, הגיעו השניים לחנות ייעודית לאבנטי טהרה. יהודה הסתחרר מהמבחר העצום: היו שם אבנטים צרים ורחבים, חלקים ורקומים, סרוגים וארוגים, מעור או מבד. חלקם נשאו עיטורי כסף עדינים, ואחרים בעיטורים צבעוניים ססגוניים. מוכר נחמד סייע לו למדוד כמה מהם, ולבסוף בחר באבנט ברוחב בינוני, סרוג מצמר לבן וגמיש, מעוטר בפסי כסף עדינים, ובקצותיו משתלשלים גדילים קלועים ומהודרים.

כשסיימו את הקנייה, הרגיש יהודה שבטנו מקרקרת. "אולי נקנה משהו לאכול, אבא?" הציע, ור' אהרן חייך חיוך מסתורי. "רעיון טוב. בוא נחפש איפה..."

הם הסתובבו במרכז הקניות, אך יהודה גילה להפתעתו שבעוד שישנן חנויות רבות המוכרות אוכל מוכן, אין אפילו מקום אחד שבו אנשים עומדים או יושבים ואוכלים, חשופים לרשות הרבים.

"בירושלים", הסביר ר' אהרן, "לא אוכלים ברחוב. זה נחשב לביזיון של ממש, לחוסר כבוד פנימי. 'האוכל בשוק', כך לימדונו חז"ל, 'פסול לעדות!' - ציטט. מי שרוצה אוכל מוכן, קונה אותו ארוז - ולוקח הביתה, לאכול בנחת ובצורה מכובדת, בחברת בני משפחתו!"

יהודה התפעל. הוא חשב לרגע להציע שיקנו אוכל וייקחו לבית משפחת צדוק, אך מיד הבין שזה חסר תועלת: בבית משפחת צדוק כבר הכינו את ארוחת הצהריים, שכללה את מה שנשאר

מבשר השלמים של אתמול. המטרה היתה להפיג את הרעב הרגעי, ואם זה לא מתאפשר ממילא - אין כל טעם באוכל מוכן. הרעיון נגנז אפוא, והם יצאו לדרכם בחזרה הביתה.

ואכן, הם הגיעו בדיוק בזמן לארוחת הצהריים, שנערכה במתחם הטהרה, והיום - הוגשו לשולחן, לצד בשר השלמים, גם עוף עם אורז וירקות מאודים. "הירקות כמובן ממעשר שני," הסביר ר' שמואל, "והבשר נשאר מקרבן השלמים של אתמול!".

"רגע... ומה עם העוף? הוא גם קודש?" שאל יהודה, אך מיד כשהמילים יצאו מפיו, הסמיק והבין את טעותו. הוא נזכר שאין כלל קרבן עוף שנאכל לישראל בירושלים. חטאת העוף נאכלת אמנם, אך רק לכהנים בעזרה, ומלבד זאת - היא אינה תרנגולת...

הוא השפיל את מבטו במבוכה, אך ר' שמואל צחק בטוב לב. "אל תתבייש, בחור צעיר. אחרי שזוכים לאכול כל כך הרבה בשר שלמים ותודה, באמת קל להתבלבל! תאמין לי, זה קורה גם לוותיקים וטובים ממך".

המבוכה התפוגגה, ור' שמואל המשיך: "מאחר ולא נותר הרבה מבשר השלמים, ולא בטוח שיש בו כדי שביעה לכולנו," הסביר, "חנה הכינה גם עוף וירקות. אתם זוכרים את הכללים: קודם אוכלים מהעוף והירקות - ורק לבסוף אוכלים מבשר הקודש!".

"אבל... לא היה מתאים יותר לאכול תחילה מבשר הקודש? הוא חשוב יותר, לא?" התפלא יהודה, ור' שמואל חייך לעברו והסביר לו: "אתה צודק בהחלט, יהודה! בשר הקודש בודאי חשוב יותר, אך דווקא משום כך - הוא נאכל לבסוף. אין זה מכובד שאחרי אכילת בשר הקודש, נמשיך לסעוד ולשבוע על אוכל אחר... כשאנו זוכים לאכול משולחן גבוה - אנחנו רוצים **לשבוע** באכילה זו, ולכן, אנו מתחילים באכילת העוף, שהוא חולין, ומקפידים להשאיר מקום לבשר - עליו נשבוע באמת!".

אחר הצהריים, כשיהודה ושרוליק כבר עמדו לצאת לשיבת המתמידים, יהודה חש בהתרגשות מיוחדת. זו הפעם האחרונה שהוא הולך לבית המדרש כ'קטן'! תפילת ערבית, שתתקיים מיד לאחר הלימוד - תהיה כבר התפילה הראשונה שלו כנער בר מצווה!

"אבא, שאל, 'אולי... אולי אלבש כבר עכשיו את החליפה והכובע? אני הרי עומד להתפלל מעריב, ואז, כבר אהיה בר מצווה!" טען בהגיון, ור' אהרן הסכים בהחלט. "בוודאי, יהוד'ה! לא רק שזה אפשרי, אלא שזה אפילו ראוי!" הבהיר.

"תוכל לחכות לי רגע?" שאל יהודה את שרוליק. "בוודאי!" חייך שרוליק, ויהודה רץ לחדרו כחץ מקשת, ומיהר ללבוש את החליפה החדשה. לאחר מכן חגר באבנט הטהרה שקנו היום בבוקר, וחבש לראשונה את המגבעת השחורה. הוא הביט במראה. הנער שהביט בו בחזרה היה הוא, ועם זאת, היה שונה. בוגר יותר.

מספר רגעים מאוחר יותר, כשיצא עם שרוליק לרחוב, יהודה כבר לא היה עוד ילד ההולך לצד חברו, אלא בחור צעיר, 'גדול', הצועד ברחובותיה של עיר הקודש.

כשהגיעו לבית המדרש, השינוי לא נעלם מעיניהם של הנערים האחרים. כשראו את יהודה נכנס, עם החליפה והכובע, עלה רחש של התרגשות. "הנה חתן הבר מצווה!" קרא אחד מהם בחיוך, ואחרים הצטרפו בברכות "מזל טוב!" נלהבות.

יהודה הסמיק, אך ליבו התמלא שמחה. הוא הרגיש רצוי ואהוב, חלק מהחבורה.

אחרי הלימוד, בזמן שהנערים התאספו בבית המדרש, ניגש שרוליק לממונה וביקש, כמו בימים האחרונים, ממתק נוסף בעבור יהודה, ועוד אחד - עבור הנער הבווד שיעמד גם היום בפינה הקבועה שלו. רגע לאחר מכן, יהודה ניגש אל הנער

מ'אנשי החומה', הושיט לו את הממתק, והפעם - הוסיף בלחש: "הבר מצווה שלי תהיה מחר, בבית המדרש 'היכל דניאל'. אני אשמח מאוד לראות אותך!".

נראה כי המחווה הפשוטה הזו, הרעידה נימה עמוקה בליבו של הנער, שעדיין היה מאופק וסגור כתמיד. ניכר שהוא אינו יודע כיצד להכיל את הרגש, אך לבסוף, מלמל 'תודה', וחיוך קטן ומהוסס עלה על שפתיו. "מזל טוב!", הוסיף, והושיט יד ללחיצה רפה.

יהודה חזר אל חבורת הנערים, שהקיפה אותו ואת שרוליק. הוא הרגיש חלק מהם, והזמין גם אותם להשתתף בשמחתו. "אני סומך עליכם שתבואו," אמר בחיוך, "ולו בכדי שלא אצטרך להגיד את כל הדרשה עד הסוף!".

הנערים צחקו, והבטיחו את השתתפותם. "אל דאגה... יותר משני משפטים אתה לא צריך להכין!" אמר אחד מהם, וטפח על שכמו של יהודה בידידות.

כאשר החלו כולם להתכונן לתפילת ערבית, פנה שרוליק אל הגבאי המבוגר של בית המדרש. הוא לחש לו כמה מילים, והצביע לעבר האורח שלו. הגבאי חייך חיוך רחב, הנהן, וניגש אל יהודה.

"שמעתי שהיום אתה נכנס לעול המצוות, בחור יקר!" אמר בקול חם. "משמע, אתה כבר גדול! אולי תרצה לזכות אותנו, ולגשת לפני התיבה בתפילת ערבית?" שאל בחיוך.

יהודה הסמיק עד לשורשי שערותיו. "אני? אבל... פה? בעירו של המלך?" גמגם. הוא חש שאינו ראוי. המעמד גדול עליו. אך הגבאי הניח יד על כתפו: "אין מקום ראוי יותר, ואין זמן ראוי יותר!" קרא בטוב לב. "בדיוק ברגע הזה, שבו אתה הופך לחלק מצבאו של המלך, מה יפה יותר מאשר להביא לפניו את תפילתם של בניו? קדימה, אל תתבייש! כולם ישמחו!" אמר בקול, והדף את יהודה קלות אל עבר עמוד החזן.

ליבו של יהודה הלם בחוזקה. הוא הביט מולו, מבעד לחלונות הגבוהים, המקומרים, של בית המדרש, והבחין מרחוק בפסגתו המוזהבת של בית המקדש, בוהקת תחת שמי הערב הירושלמיים. הוא נשם עמוקות, אסף את כל כוחותיו, ופתח בקול רם, ברור, שאולי רעד מעט בהתחלה אך הלך והתייצב: "ברכו את ה' המבורך!".

רגעים ספורים לאחר מכן, כשקרא בקול רם: "יתגדל ויתקדש שמיא רבא" - הרגיש יהודה כמי שמכריז לראשונה בחייו על קדושת שמו של המלך, בעירו. סמוך ונראה לביתו. באותו הרגע, משהו בו השתנה לנצח. הוא כבר לא היה עוד ילד מבולטימור, שהגיע לבקר. הוא היה יהודי בר מצווה, העומד ומקדש את שמו של מלך מלכי המלכים - בירושלים!

באותו היום, הקדים יהודה לעלות על יצועו. הוא ידע שיום עמוס מצפה לו למחרת, יום גדוש ומרגש, בעל משמעות אדירה. מחר, הוא עומד לעלות לבית המקדש, לראשונה בחייו - כ'גדול', ולהקריב את הקרבן הראשון שלו לפני המלך: קרבן תודה, ממנו יאכלו האורחים שיבואו לשמוח איתו בשמחת בר המצווה!

ואכן, כשאביו הגיע להקיצו בבוקר, מצא אותו כבר לבוש במכנסי השבת ובחולצה לבנה. על הכיסא המתינו החליפה החדשה, העניבה והמגבעת, ולצידם אבנט הטהרה החדש. "זריזים מקדימים למצוות... הבה נמהר לבית הכנסת!" אמר ר' אהרן בחיך, ויהודה הכריז: "אני מוכן ומזומן!", בעודו מיטיב את קשר עניבתו ומייצב את המגבעת על ראשו.

"איפה שלוימי?" שאל יהודה, כשיצא עם אביו מיחידת האירוח. זו לא היתה הפעם הראשונה בה אחיו השכים קום לפנייהם, אך הוא חשב שביום הזה, בו הוא עתיד לעלות לתורה לראשונה כ'גדול' - שלוימי יצטרף אליהם.

"טוב שאתה מזכיר לי, יהוד'לה..." השיב ר' אהרן. "שלוימי ביקש ממני אתמול בלילה להתנצל בשמו על שלא יוכל להתפלל איתנו היום... הוא יודע שיהיה עסוק בהמשך היום, סביב בר המצווה שלך, ולכן הוא חייב להשלים את מכסת הלימוד הקבועה שלו - בשעות הבוקר!".

יהודה חש צביטה קלה של אכזבה בליבו, אך החליט שלא להניח לה לפגום בשמחת היום הזה. בדרכו עם אביו לתפילה ב'קהל עדת ישורון', צעדיו כבר היו קלים ונמרצים, ושרידי האכזבה התפוגגו כלא היו. הוא התרכז במאורע המרגש שמצפה לו: בעוד שעה קלה, בבית הכנסת הירושלמי, הוא יזכה לעלות לתורה כאחד משלושת הקרואים!

הם הגיעו לבית הכנסת, ויהודה החל בתפילת שחרית הראשונה שלו כמצווה ועושה. זו היתה תפילה מרוממת, עמוקה ונרגשת יותר, והעובדה שהיא נישאה בירושלים עיר הקודש - העניקה לה נופך מיוחד.

ואז, סוף סוף, הגיע הציבור לקריאת התורה...

לאחר שהכהן והלוי עלו לתורה, קרא הגבאי בקול: "יעמוד, חתן בר המצווה, יהודה בן ר' אהרן!". צמרמורת חלפה בגופו של יהודה. כשניגש אל הבימה, רגליו רעדו קלות. הוא בירך את ברכות התורה בקול צלול, והקשיב לקריאתו של בעל הקורא בעודו אוחז בעץ החיים של ספר התורה. הוא הרגיש את עיניהם של כל המתפללים נשואות אליו, וחש גל של חמימות מציף את ליבו.

כשהשלים בעל הקורא את קריאתו, נשם יהודה עמוקות ובירך את הברכה האחרונה בקול נרגש. לפתע, מאחד הספסלים האחוריים, פתח אחד המתפללים בניגון המוכר אותו מנגנים בעת עלייתו של נער בר מצווה לתורה. מיד הצטרף אליו מתפלל נוסף, ותוך שניות, כל בית הכנסת פרץ בשירה ספונטנית, מלאת שמחה.

לא היה זה חלק מהפרוטוקול, השמור בדרך כלל לעלייה לתורה בשבת דווקא. זו היתה מחווה של הלב, השתתפות כנה של המתפללים בשמחתו של חתן בר המצווה האורח. הם שרו לכבודו, פניהם מאירות, ויהודה הרגיש לחלוחית מוזרה בעיניו.

כשהשירה הסתיימה, ניגש ר' אהרן אל הבימה. הוא נעמד לצד בנו, ועל פניו נסוכה היתה התרגשות עמוקה. בקול נרגש אך יציב, הוא נשא את עיניו למרום ובירך את הברכה שכל אב מצפה לברך: "ברוך שפטרני מעונשו של זה!".

לאחר התפילה, מיהרו ר' אהרן ויהודה לבית משפחת צדוק, ולאחר ארוחת בוקר קלה יצאו אל שוק הבהמות. המטרה היתה ברורה: לקנות קרבן תודה עבור יהודה, אותו יקריב בהמשך היום בבית המקדש.

כשהגיעו אל הדוכן המוכר של ר' יששכר, קיבל את פניהם סוחר הבהמות בחיוך הנצחי שלו. "רגע, ילד", שאל את יהודה בעודו מביט בכובע ובחליפה שאפיינו אותו באופן מובהק כ'גדול', "אתה כבר בר מצווה? אם אני לא טועה, בפעם הקודמת שהייתם כאן, רק לפני כמה ימים - - -".

יהודה הסמיק והנהן בביישנות. "היום הוא היום הגדול, ר' יששכר!" השיב ר' אהרן במקומו, והוסיף: "היום יהודה נעשה בר מצווה, והוא רוצה לפתוח את היום הזה בקרבן תודה שיקריב לראשונה בחייו בבית המקדש!".

"הו! מזל טוב, ילד!" קרא ר' יששכר בהתרגשות, ור' אהרן ניצל את ההזדמנות כדי להזמין לסעודת המצווה. "היום בערב, בבית המדרש 'היכל דניאל'! נשמח מאוד לראות אותך, ר' יששכר!" אמר.

"זו זכות גדולה! אשתדל להגיע!" השיב ר' יששכר בחיוך, ומיד ניגש לעניין. "איזה קרבן תודה אתם מחפשים?" בירר, ור' אהרן אמר: "הכוונה הינה לאכול מבשר הקורבן בסעודת המצווה

הערב. יהיה כיבוד נוסף מלבד בשר התודה, הסביר, "אך אני רוצה שתהיה לכל אורח חתיכה הראויה להתכבד בה. אנחנו צופים כשבעים עד שמונים איש: אנחנו, המשפחה המארחת שלנו, כמה מכרים, והכי חשוב - החברים החדשים של יהודה".

ר' יששכר הנהן בהבנה. "בשביל כמות כזו, הייתי ממליץ על כבשה יפה במשקל של כשבעים קילוגרמים. זה יספיק בהחלט!". ר' אהרן קיבל את ההמלצה, ור' יששכר בחר עבורם כבשה משובחת, בת שנה וחצי, בעלת צמר אוורירי, לבן בוהק.

יהודה כבר הכיר את התהליך: הכבשה נלקחה אל מכון הבדיקה, עברה בדיקה חיצונית קפדנית על ידי בודק, וגם סריקה פנימית במנהרת ההי-טק המשוכללת. בתוך דקות ספורות, הם כבר החזיקו בידם את האישור המיוחל: הבהמה כשרה ומהודרת לקרבן.

כשחזרו אל ר' יששכר, מצאו שכבר הספיק לערוך את החשבון. "68.7 קילו, לפי 38 שקלים לקילוגרם... זה יוצא 2610 שקלי יהודה!" נקב בסכום, ור' אהרן שלף את כרטיס האשראי שלו בלי אומר ודברים.

"רגע, אבא!" עצר אותו יהודה. הוא שלף מכיסו ארנק קטן. "את הקרבן הראשון שלי," אמר בנחישות, "אני רוצה לקנות מהכסף שלי. ממש שלי!".

ר' יששכר הביט בו בהתפעלות. "אשריך, בחור צעיר! אשריך שזו השאיפה שלך!". "אבל... יש לי רק דולרים..." תלה יהודה מבט שואל בר' יששכר, שחיך והשיב בטוב לב: "אין שום בעיה עם דולרים, ואתה לא הראשון!". הוא הצביע על המסוף הדיגיטלי שלו, והסביר: "המכונה כבר תדע לחשב הכל לפי השער היציג שנקבע להיום!".

יהודה, נרגש מהמעמד, החל לספור את חסכונותיו. היו שם שטרות של חמישה, עשרה ועשרים דולר, שחסך במשך שנים

מדמי חנוכה ומתנות. ככל שהתקדם בספירה, חיזכו הלך ודעך. לבסוף, הניח את כל הסכום על הדלפק והרים את עיניו המאוכזבות. "יש לי... יש לי שש מאות ותשעים דולר... אני חושש שזה לא יספיק..."

ר' יששכר לקח את השטרות, והזין את הסכום למכונה. על הצג הופיע מיד הסכום בשקלים: 2,555 שקלי יהודה. המסוף הציג את מחיר הכבשה, את הסכום ששולם, ואת היתרה החסרה באותיות אדומות וברורות: חסרו 55 שקלים.

"אני אשלים את הסכום, יהוד'לה, זה בסדר גמור," מיהר ר' אהרן לומר, אך ר' יששכר הרים את ידו. "חס ושלום," אמר, "כשבחור צעיר רוצה להביא בעצמו, משלו, קרבן למלך - אני לא אתן לכסף קטן לעמוד בדרכו!". הוא חייך חיוך רחב. "המחיר הוא, אם כך, 2150 שקלי יהודה!" עדכן את הסכום החדש במסוף, "כך שיישארו לך כארבע מאות שקלים בכיס. השאר - מתנה ממני לבר המצווה שלך!".

"אבל אני יכול לשלם את כל מה שיש לי!" מחה יהודה.

"אני יודע, ילד," אמר ר' יששכר בטוב לב. "אבל אם אתה רוצה שהכל יהיה ממש שלך, אתה עוד תצטרך את הכסף הזה בשביל הנסכים ולחמי התודה. גם אותם ראוי שתקנה מכסף!" הסביר את פשר ההנחה המשמעותית כל כך.

דמעות של התרגשות והכרת תודה הציפו את עיניו של יהודה, וליבו עלה על גדותיו. הוא שילם לר' יששכר חמש מאות שמונים וחמישה דולרים בשטרות ירוקים, ואפילו קיבל עודף בשקלי יהודה. "ר' יששכר," אמר ר' אהרן, וקולו היה נרגש, "אחרי מתנה מכובדת כל כך - אתה כבר לא מוזמן... אתה **חייב** להגיע הערב להשתתף בשמחה שלנו!".

השיחה עם ר' יששכר הסתיימה בלחיצת יד חמה, אך החיוך שעל פניו של ר' אהרן התחלף לפתע בהבעה של דחיפות כשהעיף מבט בשעונו. "אנחנו חייבים להזדרז!" אמר ליהודה, שהביט בשעון היד החדש שלו והגיב בפליאה: "אבל... אבא, השעה רק שתיים עשרה בצהריים! השקיעה בסביבות חמש וחצי, וזה אומר שיש לנו עוד המון זמן!" טען.

"זה ממש לא מדויק, יהוד'לה!" הבהיר ר' אהרן, והחל לצעוד במהירות לכיוון היציאה מהשוק, כשהיהודה והכבשה בעקבותיו. "המועד האחרון להקרבת קרבן יחיד אינו בשקיעה. קרבן התמיד של בין הערביים קרב באמצע השעה העשירית של היום, שזה יוצא בערך בשעה שלוש, ואחריו - אסור להקריב שום קרבן אחר!".

הוא הגביר את קצב הליכתו. "זה אומר שיש לנו פחות משלוש שעות להשלים הכל! אנחנו צריכים להגיע לבית המקדש, לגשת ל'מאפיית הקודש' ולקנות את לחמי התודה, לרכוש את השוברים לנסכים, לקבל את היין, השמן והסולת - מלשכת השמנים, להביא את הכל לעזרה, ורק אז נוכל לזכות ולהקריב את קרבן התודה! הזמן קצר מאוד, יהוד'לה!" אמר ר' אהרן, ונימה קלה של קוצר רוח נשזרה בקולו.

הם הגיעו אל רציף רחב שהיה ממוקם מחוץ לשוק הבהמות. שלט גדול הכריז: "שירות העלאה להר הבית". מספר כלי רכב ארוכים, דמויי אוטובוס, עמדו בתחנה. אלו היו רכבים משונים מעט, אך מרשימים: חלקם האחורי היה מחולק לתאים אישיים ומרופדים עבור הבהמות, לכל תא - דלת רשת משלו. חלקם הקדמי לעומת זאת - דמה לאוטובוס תיירים קטן ומפואר, עם מושבים מרופדים.

"ברוך השם! הגענו בדיוק בזמן!" ציין ר' אהרן, כשהבחין ב'רכב העלאה' שעמד להתמלא. "הרכבים הללו מתמלאים ויוצאים, כך שבעוד רגע נהיה כבר בדרך!" הסביר ליהודה, בשעה בה

העמיסו את הכבשה שלהם לתא מספר 3, חגרו אותה בחגורת הבטיחות כדי שלא תיפגע במהלך הנסיעה, ולאחר מכן טיפסו אל תא הנוסעים.

ואכן, הרכב התמלא במהירות, ומיד יצא לדרך במסלולו המעגלי הקבוע - העובר בשערי הר הבית השונים.

הם ירדו בתחנה הסמוכה לשער שושן, ופרקו את הכבשה מהתא המרושת. ר' אהרן הביט שוב בשעונו. השעה כבר היתה 12:40. "עכשיו, מהר!" אמר ליהודה, ושניהם החישו את פסיעותיהם אל עבר מרכז 'בין קודש לחול', בעוד הכבשה משתרכת אחריהם. "קודם כל שוברי הנסכים!" אמר ר' אהרן.

לפני שנכנסו אל המבנה, הצביע ר' אהרן על מוט ברזל ארוך שהיה מקובע קרוב לכניסה, והזכיר ליהודה מוט לקשירת אופניים. שני כבשים ועז כבר היו קשורים אליו ברצועות. "תקשור לכאן את הכבשה שלנו, היא תמתין בסבלנות עד שנצא! אל הבניין עצמו היא לא אמורה להיכנס..." ציין בחיך.

הם מיהרו להיכנס פנימה, ור' אהרן ניגש בצעדים בוטחים אל אחת העמדות הדיגיטליות, לחץ על סמל של כבש, ולאחר מכן בחר במין - 'נקבה'. על הצג הופיע הסכום: תשעים שקלים.

יהודה שלף בגאווה את ארנקו. "אבא, אני משלם, אתה זוכר?!" ספק שאל ספק קבע. לשמחתו, הבחין בשלט קטן שהיה מוצמד למכונה, ובו הבהרה כי התשלום אפשרי בכל סוגי המטבעות. "מגיעים לכאן יהודים מכל קצוות העולם, כל אחד והכסף המקובל בארצו!" הסביר ר' אהרן, ויהודה החל מזין אל המכונה שטרות ומטבעות מכספו הפרטי.

רגע לאחר מכן, הפיקה המכונה את השובר המתאים, עליו נכתבה בגדול המילה: 'גדי' - ומתחתיה תאריך ושעת הרכישה. ר' אהרן ויהודה יצאו ממרכז 'בין קודש לחול', לקחו את הכבשה, והמשיכו אל 'מאפיית הקודש' הסמוכה. גם כאן הוצב מתקן קשירה לבהמות בכניסה לחנות, והם השתמשו בו ונכנסו פנימה.

הנציג במקום הציע להם מארז מוכן של ארבעים לחמי תודה, ארוז בקופסת קרטון גדולה ומסודרת. הוא הראה להם כיצד ארבעת הלחמים המיועדים לתנופה נגישים ומופרדים משאר הלחמים.

הקרטון היה כבד. "משקלן של חלות התודה כארבעים קילוגרמים!" ציין ר' אהרן, וביקש מיהודה: "רוץ בבקשה אל הכניסה לחנות ותביא לנו עגלה!".

אחרי רגע, חזר יהודה עם עגלה מהודרת, בעלת גלגלים שקטים וידיית עץ מגולפת. "העגלות האלה תוכננו במיוחד," הסביר ר' אהרן בעודו מעמיס על העגלה את מארז לחמי התודה, "משום שהן נכנסות אל תוך הר הבית, וצריכות להתאים לכבודו של המקום!".

"אבל, איך העגלות הללו חוזרות לכאן? ו... לא צריך פקדון?" התפלא יהודה, ור' אהרן חייך והסביר: "אין צורך בפקדון. בירושלים, סומכים על האנשים שיחזירו את העגלות ולא יגרמו לאחרים טרחה לחינם. למען האמת, זה די פשוט... עמדות ייעודיות להחזרת העגלות מוצבות מחוץ להר הבית, כך שזה אפילו לא כרוך במאמץ!".

הם ניגשו לקופה, ויהודה שילם מכיסו את מחיר הלחמים - שלוש מאות שקלים בדיוק. "נשארו לי כמה מטבעות!" אמר לאביו, ושלשל אותן לקופת הצדקה של 'לשכת החשאין - מתן בסתר - שעל ידי ועד המקדש', שעמדה בכניסה למאפייה.

"עשרה לשתיים!" מלמל ר' אהרן לעצמו, מביט שוב בשעונו. המתח בקולו ניכר. "עכשיו, להפקדת החפצים!" אמר, והם החלו צועדים במרץ, ר' אהרן מוביל את העגלה לפניו, ויהודה מושך את הכבשה שניסתה להשתרץ לאיטה.

במסוף הר הבית, רגע לפני שהכניס את הטלפון הסלולרי שלו לתא, חייג ר' אהרן לשולמית. "אנחנו בדרך, אני מאמין שנגיע לשער הבכורות בערך בשתיים וחצי! תודיעי גם לשלמה-זלמן...

הוא הלך ללמוד, וסיכמנו שאודיע לו מתי עליו להגיע!" אמר, ולאחר מספר מילות נימוס ניתק את השיחה ונפרד מהמכשיר.

כעת, עשו ר' אהרן ויהודה את דרכם בזריזות אל עבר שער שושן, עוברים בזריזות את הבידוק של שוטרי יהודה שחייכו לקראתם ואיחלו שיתקבל קורבנם לרצון. יהודה אפילו לא הפנה מבט אל חיילי בר"ש, שעמדו שם במדיהם האפורים, כמו תמיד. הוא לא רצה ששום דבר יסיח את דעתו ביום הזה, ברגעים הנשגבים המצפים לו.

ר' אהרן המשיך להוביל, מכון מטר.

הם חצו את הסורג ואת החיל, נכנסו לעזרת הנשים, וניגשו היישר אל לשכת השמנים. שם, כנגד השובר, קיבלו את הנסכים - סולת, יין ושמן - בכלי חרס מפוארים. הם הניחו אותם בזהירות על העגלה, ועשו את דרכם במהירות, כמעט בריצה, אל עבר שער הבכורות.

כשהגיעו, קצרי נשימה, הבחינו מרחוק בשולמית, דבורה ושרה - לאה, שכבר המתינו להם סמוך לשער.

לצידן עמד יוסי הקטן, אווז בידה של אמו, לבוש בבגדי שבת נקיים. הן הקפידו על טהרתו מאז שטבל אתמול, לפני השקיעה, כך שהוא היה ראוי להיות נוכח במעמד הקרבת הקרבן.

רק דמות אחת היתה חסרה. "איפה שלוימי?" שאל ר' אהרן את שולמית, ודאגה נשמעה בקולו. "הוא עוד לא הגיע," השיבה שולמית, וגם במבטה ניכרה אי-נוחות. "סיכמתי איתו שיהיה כאן בזמן... אני לא יודעת מה קרה".

ר' אהרן הביט בשעונו, ואמר קצרות: "נמתין כמה דקות, אבל לא יותר. לא נוכל להתעכב יותר מדי, אם אנחנו לא רוצים להחמיץ את הזמן!".

הדקות חלפו במתח. שלמה-זלמן לא הגיע. "אנחנו חייבים להיכנס," אמר ר' אהרן לבסוף, ונימת אכזבה נמהלה בנחישות

דבריו. "התמיד של בין הערביים לא יחכה לנו. נקווה שהוא יגיע בהמשך!".

הוא פנה אל אשתו ובנותיו. "אתן תמתנה כאן, ותצפינה בנו מבעד לשער!" אמר, והן הנהנו בהתרגשות. וכך, נכנסו ר' אהרן, יהודה ויוסי הקטן עם הכבשה והעגלה אל העזרה, ושני כהנים לבושים בבגדי כהונה ניגשו אליהם מיד.

"קרבן תודה?" שאל אחד מהם בחיוך, מבטו נח על מארז הלחמים. ר' אהרן הנהן, והניח יד גאה על כתפו של יהודה. "קרבן תודה שלוו! הוא חוגג היום בר מצווה!" אמר, והוסיף בנימה קלה של לחץ: "התמיד טרם הוקרב, נכון?".

"הכל בסדר!" הרגיע אותו אחד הכהנים. "התמיד אמנם כבר נשחט, אבל הוא עדיין לא הוקרב על המזבח, כך שעדיין ניתן לקבל קרבנות להיום! ובכל זאת, לא הייתי מבזבז זמן!" אמר, וחיך לעברו של יהודה. "השוכן בבית הזה ישלח לך ברכה והצלחה, ברוחניות ובגשמיות, בני!" הוסיף, וסימן ליהודה לגשת אליו עם הכבשה.

"כעת, עליך לסמוך את שתי ידיך על ראשה של הכבשה," הדריך אותו הכהן, "בכל הכוח שלך! שעת הסמיכה, הינה הזמן המתאים להודות לבורא העולם על כל הטוב שגמל עמך מעודך ועד היום הזה!" הסביר.

יהודה הניח את ידיו על ראשה הצמרירי של הכבשה. הוא לחץ בכל כוחו, עצם את עיניו, וחש איך המילים פורצות מליבו. הוא הודה על שלוש עשרה שנות חיים, על הוריו, על אחיו ואחיותיו, ועל הזכות העצומה לעמוד כאן, ברגע הזה, בירושלים. דמעות חמות של התרגשות זלגו מעיניו.

לאחר מכן, שחט אחד הכהנים את הכבשה, והשני קיבל את הדם וניגש לזורקו על המזבח. את זריקת הדם עצמה לא הצליח יהודה לראות מהמקום בו עמד, למרות שניסה לעקוב אחרי גבו של הכהן המתרחק. בינתיים, הכהן השוחט לקח את גוף הקרבן

אל אחת מעמדות ההפשטה, וחזר כעבור רגעים ספורים כשהוא מלווה בשני כהנים נוספים, על ידו של אחד מהם ערוכים האימורים, החזה והשוק.

"כעת, הבא את ארבעת לחמי התודה לתנופה," הורה הכהן ליהודה, והוא מיהר אל העגלה, הוציא את ארבעת הלחמים הארוזים בנפרד, והביא אותם אל הכהן.

"הנח את ידיך" אמר הכהן ליהודה, והחל מעביר אליהן את החזה והשוק, ואז את האימורים. מעל הכל, הניח את לחמי התודה, ולאחר מכן הניח את ידיו הגדולות מתחת לידי של יהודה הנרגש. יוסי הקטן עמד מן הצד ובהה בהשתאות בתהליך כולו, עיניו הגדולות פעורות לרווחה.

יהודה הרגיש איך ידיו רועדות מהתרגשות. הוא והכהן ביחד הניפו את הבשר והלחמים לארבע רוחות השמיים, מעלה ומטה, ופיו לא חדל מלמלמל תפילה חרישית שיזכה לגדול ולצמוח ולעשות נחת רוח לבוראו כל ימיו.

האימורים הועברו אל הכהן השלישי, שהמתין עד כה בצד, והוא ניגש להקטירם על המזבח, בעוד החזה והשוק נלקחים אל המקום בו חילקו ביניהם הכהנים את מתנותיהם. בינתיים, הכהן הראשון, השוחט, לקח את הנסכים, בלל את הסולת בשמן בכלי שרת, וניגש להקטירם ולנסך את היין - לא לפני שמסר ליהודה שובר. "זה לבית ההפשט!" אמר, ויהודה הנהן בראשו. הוא כבר הכיר את התהליך.

בהתרגשות עצומה הודו ר' אהרן ויהודה לכוהנים, השתחוו בפישוט ידיים ורגליים מול הקודש, ויצאו מהעזרה אל הנשים שצפו בהתרגשות בתהליך מבעד לשער הפתוח.

בדיוק אז, מתנשף כולו, הגיע שלמה-זלמן בריצה. "איפה היית?" שאל ר' אהרן, ומבט מוטרד חלף על פניו. "אני... אני מצטער, אבא," גמגם שלמה-זלמן. "היתה תקלה ברכבת הקלה, נתקענו בין תחנות..."

יהודה חש צביטה של אכזבה על כך שאחיו הגדול החמיץ את הרגע המיוחד שלו. אך שלמה-זלמן ניגש אליו ואמר בהתרגשות אמיתית: "אני כל כך מצטער שאיחרתי. אבל אל תדאג, עוד נקריב הרבה קרבנות ביחד, ונזכה לשמוח בהם לפני המלך! מזל טוב, אחי הקטן! מזל טוב על הקרבן הראשון שלך!".

יהודה הנהן בראשו, אך משהו בהסבר של אחיו הרגיש לו לא לגמרי... שלם. הוא לא ידע לשים על כך את האצבע, אך התירוץ נשמע קלוש מדי, כמעט מאולץ.

לאחר שסיימו את עבודת הקרבן ויצאו מהעזרה, ליבו של יהודה עדיין פעם בעוצמה. לפתע, צץ במוחו רעיון. "אבא," אמר בהיסוס קל, "עכשיו, כשאנחנו עדיין כאן, בהר הבית... אולי... אולי זו הזדמנות לקבל ברכה מהסנהדרין לכבוד בר המצווה?".

פניו של ר' אהרן אורו. "יהוד'לה, איזה רעיון נפלא! אני רק מקווה שהדיינים עדיין יושבים, ולא סיימו את יומם... בדרך כלל הם יושבים עד שעת תמיד של בין הערביים!".

הוא פנה מיד לשלמה-זלמן. "שלוימי, אני רוצה שתיקח את השובר ותלך ל'בית ההפשט' לקבל את בשר התודה שלנו. משם, קח בבקשה מונית לקייטרינג 'בני מלכים', אמר, ומסר לבנו פתק עם הכתובת. "תעביר אליהם את הבשר, הם אחראים על הכנת סעודת המצווה להערב, והם כבר יודעים בדיוק מה עליהם לעשות!".

"בשמחה, אבא," ענה שלמה-זלמן, ועמד לפנות לדרכו. "רק רגע..." נזכר ר' אהרן לפתע. "בדרכך, אם תוכל להחזיר את העגלה אל העמדה שמחוץ להר! אנחנו כבר לא נזדקק לה!" הוסיף, והודה בליבו על הרעיון שיחסוך את המטען המיותר בדרך ללשכת הגזית. שלמה-זלמן הנהן, לקח את העגלה, ופנה אל עבר היציאה מההר.

ר' אהרן, שולמית ושאר הילדים, החלו בינתיים להקיף את העזרה, עד שהגיעו אל הכניסה המרשימה של לשכת הגזית - הכניסה המובילה אל הלשכה מה'חיל'. הם נכנסו פנימה, ומיד בכניסה פגשו במזכיר בית הדין, איש מכובד, שישב ליד שולחן מהודר וערמות של מסמכים לפניו.

מעבר לו, כבר ניתן היה לראות את המחזה המרהיב: חלל ענק, מופרד לשניים בקורות עץ שבלטו מעט מהקירות, ובחלק הקרוב אליהם - יושבים שבעים ואחד דייני הסנהדרין בחצי מעגל. הדרת פניהם היתה אצילית, זקניהם הלבנים שיוו להם הוד מיוחד במינו, ונדמה היה כי אור של חכמה ותורה קורן מהם. הם היו שקועים בעיצומו של דיון הלכתי.

"במה אוכל לעזור לכם?" שאל המזכיר במאור פנים, ור' אהרן השיב בהתרגשות: "בני חוגג היום בר מצווה, ותהינו האם יוכל לקבל את ברכת חכמי הסנהדרין!".

"בוודאי, איזו זכות!" חייך המזכיר בחום. הוא קם, ניגש אל האולם הגדול, פנה אל אב בית הדין - שישב במרכז, ורכן ללחוש על אוזנו. אב בית הדין, איש שפניו האירו בקדושה מיוחדת, הרים את עיניו, הביט לעבר בני המשפחה שהתגודדו בסמוך לפתח, וחייך בחום. "גש אלי, בני!" קרא בקול רם וברור.

יהודה צעד קדימה ברגליים רועדות, ליבו הולם בחוזקה. הוא התקרב אל מקום מושבו של אב בית הדין, שהניח את ידו הגדולה והחמה על ראשו. יהודה הרגיש כיצד חמימות נעימה זורמת ממגע היד הקדושה הזו, ומציפה את כל ישותו.

"יהי רצון," אמר אב בית הדין בקול צלול, "שיראת השם תהיה על פניך ואהבתו בליבך תמיד!". ובאותו הרגע, בקול אדיר ומאוחד, קראו כל שבעים הדיינים הנוספים אחריו: "אמן!".

יהודה עמד שם, עיניו עצומות, ולא העז לפקוח אותן. הוא חש את כובד ידו הגדולה והחמה של נשיא הסנהדרין על ראשו, אך

זו לא היתה יד של אדם אחד; זו היתה תחושה של היסטוריה שלמה, של כל הדורות כולם, המונחת על ראשו ומעבירה אליו ברכה עתיקה. קול ה'אמן' עדיין הדהד באוזניו, לא כצליל, אלא כרטט שחדר אל תוך ליבו.

באותו רגע, חלפו בראשו כל חוויות היום המופלא הזה. הוא ראה את עצמו עולה לתורה ומשלם מכספו שלו על קרבן התודה הראשון שלו, חש את ראשה החם של הכבשה תחת ידיו הסומכות ואת משקל אימורי הקודש בזרועותיו המניפות, ותחושה של קרבת אלוקים מופלאה מאין כמותה מילאה את כל כולו.

הוא לא רצה כעת מאומה, מלבד דבר אחד: שהקדושה הזו, החמימות הזו, התחושה הזו של חיבור ושייכות למשהו עצום ונצחי - תישאר איתו. שלא תתפוגג. שתהיה לו למצפן בדרך הארוכה והמחייבת של החיים כאיש יהודי. ולא היה לו ספק שאת הרגע הזה, ואת האחריות שנולדה בו - הוא יישא בליבו לנצח.

פרק י"ז:

מזל מוב!

כשחזרו הגרוסמנים אל בית משפחת צדוק, המתינה להם ארוחת הצהריים על השולחן. "אתם חייבים להספיק לנוח לקראת הערב!" אמרה להם חנה בחיוך. "דאגתי שהכל יהיה מוכן, כדי שלא תתעכבו!".

ואכן, הם אכלו בזריזות ופרשו למנוחה קצרה. יהודה ניסה לעצום את עיניו, אך ליבו פעם בהתרגשות רבה מכדי שיאפשר לו להירדם. הוא מצא את עצמו משנן בראשו שוב ושוב את דרשת בר המצווה שהכין עם אביו.

לבסוף, הגיעה השעה. הם התלבשו בבגדים החדשים, וצעדו ברגל אל האולם. כשהגיעו, מצאו את הכל ערוך לקראתם: השולחנות היו מכוסים במפות לבנות, חגיגות, ועליהם ערוכות צלחות מהודרות מעץ זית, כוסות זכוכית ומפיות שעליהן הדפס מרשים של ירושלים ממעוף הציפור. בסלסלות קש, מונחים היו, פרוסים, לחמי התודה. הצלם החייכן כבר המתין להם, כדי להספיק לצלם כמה תמונות משפחתיות לפני שהאורחים יחלו להגיע.

אט אט התמלא האולם. חבריו של שרוליק הגיעו בחבורה צוהלת, משפחת צדוק המורחבת, וכמה מכרים של ר' אהרן

מירושלים. גם אליהו כהנא הגיע, ושרוליק, שהכיר אותו מהמפגש המשותף, מיהר לגשת אליו ולארח אותו - תוך שהוא מכיר לו את חבריו. אפילו ר' יששכר, סוחר הבהמות, הגיע לכמה דקות, ונראה שונה לגמרי בבגדים חגיגיים... הוא לחץ בחום את ידו של יהודה, ובירך אותו במזל טוב לבבי.

ר' אהרן הוביל את יהודה לטבילת ידיים, ומשם - היישר אל שולחן הכבוד, שם בירך בקול ובצע על לחם תודה שהושאר שלם במיוחד לשם כך. אחרי המנה הראשונה, שכללה בורקס ממולא בכבד עוף ושלל סלטים טריים שנועדו ללוות את לחמי התודה - קם יהודה על רגליו, ופתח בדרשתו בקול נרגש. הוא לא הספיק לומר יותר מכמה משפטים. חבריו של שרוליק, כפי שהבטיחו, קטעו אותו בשירה אדירה, כמנהג ירושלים.

המנה העיקרית הוגשה: נתחי בשר התודה, צלויים ברוטב ערמונים, ולצידם תפוחי אדמה אפויים ואורז - שהדיפו ניחוח משכר. המלצרים הדגישו באוזני כל סועד כי מדובר בבשר קודש, ויש להקפיד לאוכלו עד תומו - כדי שלא יבוא לידי נותר.

יהודה בירך בקול רם: "...אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על אכילת הזבח", וכל הקהל ענה אחריו "אמן". הוא הושיט את החתיכה הראשונה אל פיו, והרגיש כיצד מתיקות הקדושה המופלאה של בשר הקודש נבלעת בגופו.

לאחר מכן, נשא ר' אהרן דרשה קצרה, בה הודה לבורא עולם במילים נרגשות, ולא שכח להודות גם למשפחת צדוק על האירוח הנדיב ובפרט על הידידות המופלאה שהפכה את הביקור הנוכחי בירושלים למיוחד כל כך.

ואז, לפתע, יהודה הבחין בו.

בסמוך לפתח האולם, עמדה דמות מהוססת. היה זה הנער מ'אנשי החומה', אווז בידו מתנה קטנה, ארוזה בנייר עטיפה פשוט. כמה מהנערים שישבו בשולחנות הסמוכים נעצו בו

מבטים עוינים. ניכר היה, שנוכחותו של הנער באירוע, היתה לצנינים בעיניהם של הנערים האחרים. היה נדמה ליהודה שהוא שומע מילת גנאי שנלחשה בארסיות, והוא הבחין בפניו של הנער מסמיקות במבוכה.

יהודה לא חשב פעמיים. באותו הרגע הוא קם ממקומו בשולחן הכבוד, ובצעדים מהירים חצה את האולם, ניגש אל הנער ולחץ את ידו בחום. "תודה רבה שבאת!" אמר במילים נרגשות. "זה כל כך לא מובן מאלי! בוא, שב איתנו!" הציע, אך הנער השפיל את מבטו וסירב במבוכה.

"אני... אני לא חושב שזה יהיה טוב," גמגם, והחוזה בראשו תנועה לעבר הנערים האחרים שלטשו בו עיניים. "חוץ מזה, מוטב שאבא שלי לא ידע שהייתי כאן... אתה יודע... הוא... איך לומר? נו, טוב. לא משנה," מלמל.

יהודה לא לחץ. "אני מבין, אבל אני באמת מודה לך שבאת לשמוח איתי!" אמר בכנות.

"זו היתה זכות," השיב הנער, ובעיניו נדלקה לרגע אש. "תודה לך שהזמנת אותי!" אמר, והוסיף בשקט משפט שנחרט בליבו של יהודה: "אם כולם היו כמוך... אז אולי... אולי הכל היה נראה אחרת!" מלמל, סב על עקבותיו, ונעלם.

השמחה הסתיימה קרוב לשעת חצות - בה כבר נאסרה האכילה מבשר התודה. הצלחות המרכזיות, וגם צלחותיהם של האורחים - היו ריקות לגמרי, ובסלסלות הקש לא נותר מאומה. מצוות אכילת התודה התקיימה באופן המושלם ביותר.

הציבור כולו זימר ביחד את 'שיר המעלות', ויהודה, בקול רועד מהתרגשות, זימן לראשונה בחייו. לאחר מכן, נפרד מאורחיו, והודה לכל אחד מהם באופן אישי על השתתפותו בשמחתו.

אולם מאוחר יותר, כשחזרו כולם הביתה נרגשים, הודה יהודה בינו לבין עצמו כי דמותו של הנער הזר, הנבון, אינה מצליחה

לסור מנגד עיניו. הוא ניגש אל ערמת המתנות, וחיפש את המתנה הקטנה, העטופה בנייר הפשוט.

הוא פתח אותה. בפנים היה ספר, שעסק בהלכות המיוחדות הנוהגות בירושלים. יהודה חיך. הוא ידע שהספר הזה יהיה בעבורו שימושי מאוד.

אך באותו הרגע, מתוך הספר, נשר פתק מקופל. הוא פתח אותו, וקרא את המילים הכתובות בכתב יד צפוף:

"ליהודה היקר, היחיד שידע להביט פנימה. בתודה ובהערכה, יהונתן צימרמן".

ולפתע, הוא הרגיש דמעה חמה זולגת על לחיו.

למחרת בבוקר, יום שישי, יהודה קם מעט מאוחר מהרגיל. המתח הקל שליווה אותו ביומו הגדול, והשמחה שהסתיימה מאוחר כל כך - הותירו בו חותם של עייפות. ובכל זאת, הוא הספיק להתפלל בזמן ב'קהל עדת ישורון', ולקרוא קריאת שמע בזמנה.

לאחר ארוחת בוקר קצרה, פנה אליו ר' אהרן. "יהוד'לה, אני חושב שהגיע הזמן. יש לנו זמן פנוי היום, והייתי מנצל זאת למשימה חשובה: הבה וניגש ל'לשכת בני ירושלים' - כדי לקבל את 'תעודת הירושלמי' שלך!".

"נהדר, אבא!" הגיב יהודה, נלהב כבר להחזיק את התעודה היוקרתית, אותה נשא כל נער שביקר בירושלים מאז שהיה לאיש. היא העידה על כך שהוא חלק מירושלים, בשר מבשרה, ולא פחות חשוב מכך - על בגרותו של נושאה.

הם נסעו יחד ברכבת הקלה, והחליפו חוויות מהערב המרגש. "החברים של שרוליק ממש שמחו בשבילך!" אמר ר' אהרן

בחיוך. "אני חושב שמצאת לך כאן חברים טובים!" הוסיף, וברר: "מיהו הנער הזה, שהגיע לקראת הסוף והלך מיד?".

יהודה נבוכ. עד כה, לא סיפר לאביו על הקשר המוזר שנרקם בינו ובין הנער בעל הרקע השונה, אולם כעת, ההסבר היה בלתי נמנע. הוא סיפר על הפעם הראשונה בה הבחין בנער עומד לבדו בפינתו, על ההסבר של שרוליק, ועל ההחלטה שגמלה בליבו. "זה לא שאנחנו חברים טובים, או משהו כזה, אבל... לא יכולתי לראות אותו עומד בצד!" סיים יהודה, ותלה באביו מבט מצפה, תוהה בליבו כיצד יגיב.

ר' אהרן הקשיב לסיפור בתשומת לב. כשיהודה סיים, פנה אליו ונעץ בו מבט רציני. הוא שתק לרגע, אולם לאחר מכן אמר: "יהוד'לה... חשוב לי שתדע... **אני גאה בך!** אתה עשית בדיוק את מה שהיה עליך לעשות, בדיוק מה שניתן היה לצפות מבן ירושלים אמיתי שיעשה! אסור לנו לקבל בטבעיות את מה שכולם חושבים או עושים... היכולת הזו, להביט מעבר, הינה סימן מובהק לבגרות שלך, וכפי שאמרתי: אני גאה בה!".

הם ירדו בתחנה במרכז העיר, והגיעו אל הלשכה. זה לא היה משרד ממשלתי אפרורי, אלא מבנה אבן מכובד. בפנים האולם שרר שקט מופתי, והסדר נשמר ללא תורים ארוכים. ר' אהרן ניגש עם יהודה אל פקיד אדיב, הציג את המסמכים הדרושים, והפקיד מילא מספר פרטים במחשב והדפיס טופס.

"בבקשה", אמר בחיוך, הושיט את הטופס ליהודה, והדריך: "עליך להיכנס למפגש קצר עם הדיין הממונה. הוא יחתום על התעודה!".

יהודה נכנס בהתרגשות לחדר צדדי. ישב שם דיין בעל הדרת פנים וזקן לבן, שקיבל אותו במאור פנים. "שב, בני!" אמר ברכות.

הדיין שאל אותו מספר שאלות על לימודיו ועל החוויה שלו בירושלים עד כה. "התעודה שאתה מקבל היום", אמר לבסוף, "היא לא רק פיסת נייר. היא מעידה על כך שאתה גדול, וחלק

מעמו של המלך! היא קושרת אותך לכל הדורות שלפניך, ולכל אלו שיבואו אחריך! להיות 'ירושלמי' זו זכות, אבל זו בעיקר אחריות - לחיות את חייך בקדושה הראויה לעירו של המלך!" אמר, ולאחר מכן נטל לידו עט ציפורן, חתם על הטופס במקום המיועד, והושיט אותו ליהודה. "מזל טוב, יהודה בן אהרן! עלה והצלח!" הכריז.

יהודה חזר נרגש אל הפקיד. הוא מסר לו את הטופס החתום, והפקיד סרק אותו אל המחשב. כעבור רגע, מכשיר שניצב על שולחנו הפיק את התעודה המוכנה, והפקיד הושיט אותה ליהודה. זו לא היתה תעודת פלסטיק פשוטה. זה היה קלף עבה ומהודר, שעליו הודפסו פרטיו של יהודה באותיות מסוגגנות. בצד אחד התנוסס סמל מדינת יהודה, ובצד השני החותם המוזהב של הסנהדרין.

יהודה אחז בתעודה, וגל של גאווה והתרגשות הציף אותו. הוא הביט באביו שעמד לצידו וחיך. הוא ירושלמי. הוא חלק. הוא שייך לעיר הקדושה והמופלאה הזו - עירו של המלך!

ר' אהרן ויהודה חזרו הביתה עמוסי חוויות, אך לא נותר להם זמן רב עד לכניסת השבת. ארוחת צהריים קלה, מנוחה קצרה, והכנות אחרונות לקראת המלכה הממששת ובאה, השבת בה עתיד יהודה לקרוא בציבור את פרשת השבוע ולעלות לתורה כ'מפטיר'. יהודה התיישב במרפסת, ושקע בחזרה אחרונה על הקריאה של מחר, נחוש בדעתו לעשות הכל כדי שזו תהיה קריאה מושלמת.

בערב, צעדו יחדיו אל בית הכנסת 'בית אחיעזר' בו התפללה משפחת צדוק בשבתות, ובו עתיד היה יהודה לקרוא בתורה למחרת. המתפללים הקבועים, ששמעו על שמחת בר המצווה - קידמו את פניהם בלבביות וניגשו בזה אחר זה לאחל 'מזל טוב' ליהודה הנרגש.

תוך כדי כך, הבחין ר' אהרן בכמה מאנשי הקהילה שניגשו אל ר' שמואל והתלחשו עמו בדאגה. הוא לא שמע את תוכן הדברים, אך ראה בבירור כיצד פניו של מארחו מחוירות לרגע, לפני שעטה על עצמו ארשת פנים רגועה.

לאחר התפילה, התכנסו משפחות גרוסמן וצדוק לסעודת ליל שבת במתחם הטהרה. הפעם, לא הוגש בשר קודש, אך חלק מהתוספות - הסלטים ותפוחי האדמה - היו קדושים בקדושת מעשר שני, ולכן הסעודה נערכה במתחם. לקראת סוף הסעודה, הצטרפו כמה מידידיה של משפחת צדוק - כדי להשתתף בשמחה. הם הגיעו בדיוק בזמן, למנה האחרונה, סלט הפירות המיתולוגי של חנה, מפירות מעשר שני.

השמחה היתה רבה, וקולות השירה מילאו את מתחם הטהרה. ובכל זאת, חד עין יכול היה להבחין בהתלחשויות החטופות עם ר' שמואל, ובמבטים הטעונים בדאגה שהפנה מדי פעם לעבר אורחיו מבולטימור.

למחרת בבוקר, היה זה יומו הגדול של יהודה. הוא קרא בתורה ברהיטות ובביטחון, עלה לתורה כ'מפטיר', קרא את ההפטרה בניגון מדויק, וזכה לשבחים רבים. כמיטב המסורת, נזרקו עליו סוכריות, וילדי בית הכנסת מיהרו לאסוף את השלל - חוזרים הביתה כשכיסיהם מלאים עד להתפקע.

לאחר סעודת שבת שמחה במיוחד, שלוותה בזמירות, בנעימות המיוחדות של ירושלים - פרשו כולם למנוחה קצרה, וכשקמו, הציע שרוליק ליהודה: "מה דעתך לצאת לטייל קצת, עד לתפילת מנחה?".

יהודה התלהב. "זה רעיון מצוין, קצת להתאוורר אחרי שהמתח התפוגג סוף סוף!" אמר בחיוך, והם ניגשו ביחד לבקש רשות מהוריהם שישבו בסלון.

ר' אהרן, נתן את הסכמתו מיד. "בוודאי", אמר, "תיהנו! לא נותר לכם עוד זמן רב ביחד, לפחות לא בביקור הנוכחי בירושלים!"

העיר בחיך, ופניו של שרוליק נפלו. למען האמת, עד כה, השתדל שלא לחשוב על כך. אולם כעת, גמר בליבו שלא להניח למחשבה הזו לדכדך אותו. "לפחות נצל את הזמן שנותר!" הרהר.

אך אז, להפתעת כולם, התערב ר' שמואל. "אני מצטער, שרוליק," אמר, וקולו היה תקיף באופן לא אופייני, "אך היום לא יוצאים לטייל! אתם נשארים בבית!"

שרוליק הביט באביו, המום. "אבל אבא, למה? רק לסיבוב קצר, כאן בשכונה!" כמעט התחנן, אך ר' שמואל היה נחרץ.

"אמרתי לא!" חתך ר' שמואל, ופניו הביעו נחישות ששרוליק לא פגש מעולם, חד-משמעיות שאינה מותרת מקום לערער אחריה.

בלית ברירה, שרוליק ויתר. הוא פנה אל יהודה במבט מתנצל: "אני מצטער, יהודה... לא נוכל ללכת". יהודה הנהן בשתיקה, אך ליבו התמלא באכזבה. הוא לא הצליח להבין. מדוע ר' שמואל מתנגד כל כך? הוא הרי יודע שיש להם רק עוד ימים ספורים בירושלים! איזו סיבה יכולה להצדיק התנגדות כה נחרצת לטיול קצר בשכונה השלווה?

תחושה קלה של פגיעה התגנבה לליבו, אך הוא לא אמר מאומה.

עם זאת השבת, התאספו בני שתי המשפחות בסלון. האווירה היתה רגועה ונעימה, שרידי קדושת היום שחלף עדיין ריחפו באוויר. ר' אהרן הבדיל על הכוס, וניגון ההבדלה השקט התערב בריח הבשמים.

לאחר מכן, בעוד כולם יושבים ביחד, פנה ר' אהרן אל ר' שמואל: "חשבתי לעצמי," אמר, "שאם הטיסה שלנו חזרה רק ביום שני בבוקר, אולי אספיק לנצל את יום המחר להקרבת קרבן נוסף בבית המקדש!" אמר.

ר' שמואל לא ענה מיד. הוא השפיל את מבטו, והבעה של כאב עמוק חלפה בעיניו. "ר' אהרן," אמר לבסוף בקול שקט, "עלינו לשוחח". הם נכנסו לחדר צדדי, ור' שמואל סגר את הדלת.

"היכן חשבת לקנות את הבהמה לקרבן?" שאל ר' שמואל. "אצל ר' יששכר, כמובן!" השיב ר' אהרן מיד. "אלא אצל מי?" תהה בפליאה.

ר' שמואל נאנח אנחה כבדה. "ר' יששכר... ר' יששכר כבר איננו איתנו, ר' אהרן!" אמר חרש.

"מה זאת אומרת איננו?" ר' אהרן לא הבין. "הרי הוא היה כאן, בשמחת בר המצווה של יהודה, רק ביום חמישי!".

"נכון," אמר ר' שמואל, וקולו נשבר. "זה קרה ביום שישי. בצהריים, קצת לפני כניסת שבת".

ר' אהרן עדיין בהה בו, מבולבל.

ר' שמואל נשם עמוקות ואמר את המילה הנוראה: "זו היתה התנקשות".

האוויר יצא מריאותיו של ר' אהרן. פתאום, כל ההתלחשויות והמבטים המודאגים בהם הבחין בשבת, קיבלו הסבר מצמרר. הוא התיישב בכבדות על הכיסא הקרוב, מביט בר' שמואל במבט חלול.

"אבל... מי? למה?" גמגם ר' אהרן, והרגיש איך העולם מסתחרר סביבו. "מי יכול היה להתאנות ליהודי כמו ר' יששכר, שכל כולו טוב לב ואהבת אדם?" לא הצליח להבין.

"הקיצוניים!" אמר ר' שמואל במרירות, מתיז את המילה בזעם. "כבר תקופה ארוכה שאנשי החומה דורשים ממנו לברור את לקוחותיו. הם רצו שיפסיק למכור קרבנות למתחדשים, ובפרט למלך, גדעון אבן-זהב, שר' יששכר היה הספק הקבוע שלו.

הוא סיפר לי על כך בבר המצווה של יהודה. אך הוא היה נחוש בהחלטתו שלעולם, אף פעם, הוא לא יהיה זה שימנע מיהודי, כל יהודי באשר הוא, להקריב קרבן לאבא שבשמיים.

"אני הזהרתי אותו שהם מסוכנים, המשיך ר' שמואל, "אבל האמת? גם אני לא האמנתי... לא האמנתי שהם מסוגלים להגיע לשפל שכזה. לרצוח נפש. כל הגבולות נפרצו, ר' אהרן. כל הגבולות!" קרא ר' שמואל בכאב כבוש.

הוא הביט בר' אהרן בעיניים טרודות. "אתה חייב להבין. אני מזהה עם הנהגת הסנהדרין. אני איש אמונם של כמה מהדיינים הבכירים. הסכנה שנשקפת לי, למשפחתי, וגם לכם, אורחיי - גדולה כעת. אני מפציר בכם, הסתובבו כמה שפחות בחוץ עד לטיסה!" אמר, ונעץ מבט חודר היישר בעיניו של אורח.

"איך לא אמרת כלום עד עכשיו, ר' שמואל?" שאל ר' אהרן את השאלה הראשונה שעלתה בדעתו כרגע. "זה לא היה הזמן המתאים, ר' אהרן. זו היתה השמחה שלכם, והיה עליכם לשמוח, באמת! לא הגיע ליהודה להחמיץ את היום הגדול שלו, בגלל אנשים שפלים שהתדרדרו לדיוטא התחתונה!" השיב ר' שמואל בלהט.

מועקה כבדה, פיזית, לחצה על ליבו של ר' אהרן. לראשונה בחייו, חלפה בראשו מחשבה נוראה, מחשבה שהוא מעולם לא העז להעלות על דעתו: "הלוואי שהייתי כבר רחוק מכאן"... הוא דחה את המחשבה באימה, אך היא סירבה להיעלם לחלוטין. תחושת הזכות להיות בירושלים עדיין פיעמה בו, אך היא כבר היתה מהולה בפחד. פחד מוחשי, שהטיל עליה צל כבד.

"צריך לספר למשפחות, ר' אהרן. מוטב שישמעו מאתנו, ולא ממשהו אחר!" אמר ר' שמואל לפתע, וקם ממקומו. "אתה צודק. אין מנוס. זה לא יהיה קל, אך זה הרע במיעוטו!" הגיב ר' אהרן מיד, והצטרף אליו.

רגע לאחר מכן, כינסו שני האבות את משפחותיהם בסלון. בפנים חתומות, הם סיפרו את הסיפור הנורא, בצורה המעודנת ביותר שניתן היה לעשות זאת. הם לא פירטו מעבר לכפי שנדרש, אך גם לא שיקרו ולא הסתירו. המסר היה ברור: הזמנים השתנו. הסכנה ממשיית. והחשוב ביותר: הילדים לא יוצאים יותר לבד מהבית!

יהודה הקשיב בעיניים קרועות באימה, וחש איך הקרקע נשמטת מתחת לרגליו. הוא לא העלה בדעתו שכך יסתיים הביקור המשמעותי כל כך בירושלים, ביקור בר המצווה שלו. לנגד עיניו צפו תמונות איומות מההפגנה לה היה עד, ועכשיו - התוצאה הבלתי נסבלת: רצח של ממש. שפל שאין נמוך ממנו.

הפחד והדאגה התערבבו בליבו עם תחושת אובדן נוראה. לא רק על ר' יששכר, דמות שנצרבה בזיכרוננו בזכות חיוכה הנחצי וטוב הלב המתפרץ שקרן ממנה, אלא בראש ובראשונה על ירושלים האהובה שלו, המושלמת, שקרסה לנגד עיניו באחת.

הוא לא הצליח להכיל את הכאב. הוא קם ממקומו, רץ לחדרו, התכסה בשמיכה, והניח לכאב ולפחד לפרוץ החוצה בבכי תמרורים חסר שליטה.

פרק י"ח:

צ'ל כבד

למחרת בבוקר, יהודה התעורר לתוך תהום.

הוא לא פקח את עיניו מיד. הוא נתן לעצמו עוד רגע אחד של חסד, רגע שבו אולי יוכל לשכוח, לחזור אחורה, אל העולם שהיה קיים אך אתמול. אבל זה היה חסר סיכוי. תחושת המועקה הכבדה שליוותה אותו אל תוך שנתו הטרופה, המתנה לו שם, מצפה לרגע שבו יחזור מעולם החלומות. הוא נרדם מתוך בכי, והתעורר לתוך יגון.

הדלת נפתחה, ויהודה שמע את קולו של אביו שנכנס זה עתה אל החדר: "הגיע הזמן לקום, יהוד'לה. צריך ללכת לתפילה".

לא היה לו שום חשק לקום. למה? בשביל מה? הוא רק רצה למשוך את השמיכה מעל ראשו, ולהיעלם. עד שכל זה ייגמר. "אין לי כוח לקום, אבא, מלמל אל תוך הכרית.

ר' אהרן התקרב, והתיישב על קצה מיטתו. "אני מבין, יהוד'לה!" אמר ברכות. "אני מבין שקשה. לכולנו קשה. אבל אם אתה רוצה להתפלל היום במניין, זה הזמן לקום! אתה לא תוכל ללכת לבד מאוחר יותר!".

המילים "לא תוכל ללכת לבד" הדהדו בחדר, והיתה בהן תזכורת חדה וכואבת למציאות החדשה. יהודה נאנח, ובחוסר חשק הדף מעליו את השמיכה.

כשהתיישב במיטתו, הבחין שהמיטה שלצידו, זו של שלמה-זלמן, כבר ריקה. "איפה שלוימי, אבא?" שאל. ר' אהרן נאנח אנחה קלה. "הוא הלך להתפלל במניין הראשון," השיב. "הוא אמר שהוא רוצה להישאר ללמוד קצת בבית המדרש אחרי התפילה".

"אבל... אמרת שאסור לצאת לבד!" מחה יהודה, ונימת מרירות נשמעה בקולו. "למה לו מותר ולי אסור?". ר' אהרן הביט בו במבט רך אך רציני. "הייתי מעדיף שגם שלוימי יישאר, וייצא איתנו יחד. אבל שלמה-זלמן הוא כבר בחור גדול, יהוד'לה. קשה לומר לו מה לעשות". מורת רוחו של ר' אהרן ניכרה בקולו, וליהודה היה ברור שלא בדיוק היתה לו ברירה אלא להסכים.

הוא שתק, אך ליבו התמלא בתסכול.

בחוסר חשק הוא קם, התלבש, ויצא מיחידת האירוח. בסלון, מצא את אביו מתכונן ליציאה. גם שרוליק כבר היה שם, וגם שוקי, עם ר' שמואל אביהם. ארשת פנים רצינית וכבדה נסוכה היתה על פני כולם. ההתלהבות והאור שאפיינו את הבקרים הקודמים נעלמו כלא היו.

כעת, כשהיו מוכנים, יצאו כולם יחד אל הקרירות של הבוקר הירושלמי, צועדים בעקבות ר' שמואל, שבמקום לפנות אל עבר בית הכנסת הגדול 'קהל עדת ישורון', פנה אל העבר השני.

"אנחנו לא הולכים ל'קהל עדת ישורון', אבא?" שאל שרוליק את אביו בתמיהה, ור' שמואל השיב בפנים חתומות: "לא, שרוליק. ב'קהל עדת ישורון' אף אחד לא מכיר את אף אחד, ובימים כאלה, אין לדעת מי נגד מי. אנחנו נתפלל ב'בית אחיעזר'. התפילה שם עומדת להתחיל עוד מעט".

החבורה הגיעה ל'בית אחיעזר' בדיוק בזמן כדי להניח תפילין, ולהתחיל את פסוקי דזמרה עם החזן, שהתפלל במנגינה הירושלמית המוכרת. אך התפילה הבוקר היתה שונה. לא דומה במאומה לתפילה של הימים הקודמים. היא לא היתה מרוממת ונרגשת, אלא בעיקר שקטה, כואבת, כזו הבוקעת ממעמקים של פחד. כל מילה קיבלה משמעות חדשה, כל פסוק נשמע כמו תחינה נואשת.

ובכל זאת, למרות הכאב, ואולי דווקא בגללו, היה בתפילה הזו גם משהו מנחם. היה בה פורקן, מעט מזור לנפש הדואבת.

כשהסתיימה התפילה והם יצאו לדרך חזרה, היו כולם שקטים ומהורהרים. אך בליבם פיעמה תקווה קלה, חדשה.

כשחזרו הביתה, בעוד חנה והבנות מסיימות לערוך את שולחן במטבח לארוחת הבוקר, שרוליק הכניס את העיתון היומי, 'קו השעה', מתיבת הדואר. ר' אהרן לקח אותו לידי, ועיין בו קלות.

הכותרת הראשית, כצפוי, זעקה באותיות שחורות ועבות על פני כל העמוד הראשון: "הטרגדיה ב'שוק הבהמות': נחצו כל הקווים האדומים". מתחתיה, התנוססה תמונה גדולה של ר' יששכר. הוא צולם כנראה באחד הימים האחרונים, חיוכו הרחב והטוב מאיר את פניו, אך הידיעה על מותו הפכה את החיוך למצמרר, לזיכרון כואב של מה שאינו עוד.

כל החדשות האחרות, השגרתיות - ענייני כלכלה, קהילה וחינוך - נדחקו לעמודים הפנימיים, וזכו לתשומת לב מועטה בלבד. הטרגדיה השתלטה על סדר היום הציבורי.

ר' אהרן נאנח בכבדות, ודפדף אל מאמר המערכת ואל טורי הדעה. לא היתה לו סבלנות לקרוא את כולם, אך די היה ברפרוף קליל כדי לקלוט את רוח הדברים. כולם כתבו את אותו הדבר, כל אחד בסגנונו: "הגבול נחצה", "מדרון חלקלק", "הכתובת היתה על החומה".

המסר הכללי שעלה היה חד וברור: גם אם אין להכליל, וברור שלא כל אנשי החומה שותפים למעשה הנבלה, זוהי התוצאה הבלתי נמנעת של דרך, שמתחילה בחוסר ציות לדעת תורה ומסתיימת בשפיכות דמים.

הוא קיפל את העיתון והניח אותו על השולחן בסלון, ובאותו הרגע שמע את ר' שמואל מודיע לשני ילדיו כי היום לא ילכו ללימודיהם. "לגבי ההמשך", אמר, "נראה לפי המצב".

ר' אהרן הסכים בליבו עם ההחלטה, וציין לעצמו כי לא היה נוהג אחרת.

השעות הבאות נקפו בעצלתיים. כדי להעביר את הזמן, הביא שוקי לסלון את הקופסה המהווה של 'מסע אל הטהרה'.

הלוח נפרש על השולחן, אך המשחק היה נטול חדווה. קול הקוביות המתגלגלות נשמע חלול. החיילים התקדמו על הלוח, נטמאו ונטהרו, אך הלב לא היה שם. זה הרגיש כמו משחק ילדים תפל וחסר משמעות בעולם שהפך לפתע למבוגר ואכזר מדי.

לבסוף, אחרי כמה סיבובים, קם שרוליק ממקומו. "אין לי חשק לזה", הכריז, והאחרים לא מחו. המשחק התפרק בדממה.

"אולי... אולי נלמד קצת ביחד?" הציע יהודה לשרוליק בקול שקט.

שרוליק הנהן מיד, כאילו רק חיכה להצעה הזו. הם לקחו שתי גמרות, התיישבו יחד לצד השולחן הגדול בסלון, ושקעו בלימוד. רחש הדפים והמיית ניגון הלימוד השקט, היו הצלילים היחידים שהפרו את הדממה הכבדה.

מהצד, הביט בהם ר' שמואל, וליבו התכווץ. הוא ראה את שני הנערים, מעולמות שונים כל כך, שמוצאים מפלט ונחמה במילים

הקדושות. הוא הרהר לעצמו בכאב, שהלימוד שלהם, הוא אולי הדבר היחיד שעוד יכול להציל את המצב. התורה הקדושה היא היחידה שבכוחה, אולי, לאחות את השברים.

בינתיים, ביחידת האירוח, החלו ר' אהרן ושולמית במלאכת האריזה. בדרך כלל, זה היה טקס של פרידה מתוקה. הלב היה עולה על גדותיו מהתרגשות, והצער על העזיבה היה מהול בציפייה עזה לפעם הבאה. הפעולות היו מסודרות, שקולות: שקית נפרדת לבגדים המלוכלכים, שיגיעו היישר אל מכונת הכביסה בבית; בגדים נקיים מקופלים בקפידה, מוכנים לעבור לארונות. כל חפץ היה מונח במקומו, מתוך מחשבה על תהליך הפריקה והחזרה לשגרה.

אך לא הפעם.

הפעם, לא היתה התרגשות. היתה רק מועקה כבדה, מתובלת בפחד. הכאב על ירושלים הפצועה שהם משאירים מאחוריהם התערבב ברצון עז שהמסע הזה כבר יהיה מאחוריהם.

הפעולות שיקפו את סערת הנפש. הם לא קיפלו, הם דחסו. הם לא מיינו, הם דחפו הכל פנימה - בגדים, נעליים, ספרים - בערבוביה של ייאוש. לא היתה חשיבה על הבית, על הנוחות שבפריקה. היתה רק מטרה אחת, הישרדותית: למלא את המזוודות, לסגור את הרוכסן, ולהיות מוכנים. מוכנים לעזוב.

באותה שעה, במטבח, ניגש ר' שמואל אל חנה, שעמדה והכינה את ארוחת הצהריים. "אני יוצא לקניות", אמר בשקט.

היא הנהנה. "חסר משהו מיוחד?" שאלה ונשאה את מבטה לעברו. "לא, לא משהו מיוחד", השיב, אך אז השתהה לרגע, וקמט של דאגה נחרט בין גבותיו. "אני... אני פשוט מרגיש משהו לא טוב באוויר, חנה. יש מתח, תחושה של חוסר ודאות. אין

לדעת לאן כל זה יוביל. אני חושב שעדיף שהמזווה יהיה מלא לכמה ימים קדימה, לכל מקרה שלא יבוא.

הוא לקח את עגלת הקניות הפשוטה והישנה שלהם, ויצא לדרך, אל הסניף של 'אוצר העיר' - רשת המרכולים הגדולה והמוזלת שסניפיה היו פזורים בכל רחבי ירושלים, ושבה, כמו רוב תושבי העיר, הם נהגו לערוך את קניותיהם.

הוא ערך קנייה קצת יותר גדולה מהרגיל. לא משהו מוגזם, אבל כזה שמעיד על היערכות. עוד כמה חבילות של קמח וסוכר, בקבוק שמן נוסף, שקיות של פסטה ואורז, שישיית מים מינרליים, וגם קצת ממתקים לילדים, כדי לנסות ולהמתיק מעט את המרירות שריחפה באוויר.

כשחזר, גורר אחריו את עגלת הקניות, עמוסה מעט יותר מתמיד, היה נדמה שהמשקל שהוא נושא עמו אינו רק משקלם של המוצרים שקנה. אלא גם, ואולי בעיקר, משקלם של הכאב והפחד.

המשך היום, לא נשא עמו בשורות חדשות. האורחים, כמו המארחים, הסתגרו בבית, להוציא יציאות קצרות לתפילות בבית הכנסת הסמוך. רק שלמה-זלמן, יצא מהכלל הזה. הוא המשיך את סדר לימודיו כאילו לא אירע מאומה. מלבד זמני הארוחות והשינה, בכל רגע אפשרי, הכריז כי הוא הולך ללמוד - ונעלם, נושא עמו את גמרת הכיס הקטנה שלו.

האוויר בבית משפחת צדוק היה דחוס, והשקט היה כבד ורועם יותר מכל צעקה. כשהגיעה השעה לשכב לישון, אף אחד מהילדים לא התווכח או ניסה להרוויח עוד כמה רגעים של ערות. הם פרשו למיטותיהם בשקט, כמעט בהקלה. התחושה היתה, שכולם רק מחכים לברוח מהיום הזה, להשאיר אותו מאחור, מתוך תקווה נואשת שהשינה תביא עמה שכחה, ושמחר יתעוררו לירושלים אחרת. ירושלים של פעם.

גם ר' אהרן ושולמית הלכו לישון מוקדם. הם ידעו שעליהם להשכים למחרת לקראת הנסיעה חזרה. הטיסה אמורה היתה להמריא בשעה שתים עשרה בצהריים, ועליהם להיות בשדה התעופה שעתיים קודם, לפחות. ר' אהרן הזמין מראש מונית גדולה לשעה שמונה בבוקר, ועד אז, עליהם להיות מוכנים לגמרי, אחרי תפילה ואריזה של חפצים אחרונים.

את הדרך לשדה התעופה, החליט ר' אהרן, יעשו הפעם במונית ישירה מבית משפחת צדוק. "עדיף שלא נסתובב יותר מדי במקומות הומי אדם," הסביר לשולמית, והיא הנהנה בהסכמה שקטה.

הבית כולו שקע בדממה, אך היתה זו דממה טעונה, שהאזינה בדריכות לרעש הבא.

זה קרה בשעה שתיים וחמש דקות בדיוק.

פיצוץ אדיר, עמום וכבד, החריד את הדממה המתוחה של ירושלים. לא היה זה רעם. הקול היה עוצמתי ומפחיד פי מאה. קול שהרעיד את יסודות הבניין.

זגוגיות החלונות רטטו, ורחש של חפצים מרקדים על המדפים המשיך להדהד גם אחרי שהקול שקע.

כולם התעוררו בבהלה. מחדר הילדים בקע בכי מבוהל של יוסי ושרה-לאה. שולמית, שכבר קפצה ממיטתה, מיהרה לגשת ולהרגיע אותם.

ר' אהרן, לבוש בבגדי שינה, יצא מיחידת האירוח ופגש בסלון את ר' שמואל. מארחו עדיין לא עלה על יצועו. הגמרא הגדולה עדיין היתה פתוחה לפניו על השולחן, אך כעת, הוא לא הביט בה. הוא עמד ליד החלון, הטלפון צמוד לאוזנו, ופניו מבועתות. ידו האוחזת בשפופרת רעדה, והוא הלך והחוויר מרגע לרגע.

ר' שמואל ניתק את השיחה. הוא הסתובב אל ר' אהרן, ובעיניים קרועות מאימה לחש שתי מילים: "זה התחיל".

"מה התחיל? ר' שמואל, מה קרה?" שאל ר' אהרן בחרדה.

ר' שמואל נעץ בו מבט חלול. "זה הסוף".

"אני לא מבין... מה הסוף? מה זה היה? פיצוץ של בלון גז?" ניסה ר' אהרן להיאחז בהסבר הגיוני.

"זה המטה של בר"ש!" אמר ר' שמואל, קולו נשבר.

"מה קרה שם?" שאל ר' אהרן, ור' שמואל השיב בקול רועד: "הוא נחרב. נחרב לגמרי!".

"מי? מה?" גמגם ר' אהרן, לא מצליח לעכל. "אני לא מבין!".

"זה כנראה הם," המשיך ר' שמואל, "הקבוצה האלימה הזו מתוך אנשי החומה... הם החליטו לנקוט בפעולה".

ר' אהרן הצטרף אל מארחו ליד החלון, ולא היה עליו להתאמץ כדי לראות.

מרחוק, בכיוון מרכז העיר, היתמרה אל שמי הלילה זרועי הכוכבים פטריית עשן שחורה, אדירה, בסיסה מואר באורן של להבות כתומות.

ר' שמואל פתח את החלון, וגל של אוויר קר, נושא עמו ריח חריף של אבק שריפה, חדר פנימה.

הוא הצביע ביד רועדת אל עבר העשן. הוא זיהה בוודאות את המיקום, לפי היחס בינו ובין המבנים המוכרים האחרים על קו הרקיע. "כן," אמר בקול חנוק. "זה שם. זה באמת קרה".

הוא הסתובב והביט בר' אהרן, ובמבטו היתה תערובת של אימה ושל ודאות נוראה. "זו ההתחלה של הסוף!" לחש.

לילות הסירנות, שהגיעו ממרחק, החלו מתחברות יחדיו ליבבה אחת ארוכה. עד מהרה, הצטרף אליהן רעש נוסף, עמוק וכבד

יותר. נהמה קצובה, מאיימת, של מסוקים החגים באוויר. אלומות אור חזקות פרצו מבעד לעשן, חותכות את חשכת הלילה, סורקות את הרחובות והגגות שמתחת.

יבבת הסירנות ונהמת המסוקים הקצובה, התערבו יחד לקופוניה צורמת - קינה של עיר שלמה שהתעוררה לאסון.

רגע לאחר מכן, הופיעו שרוליק ושוקי בסלון, יחפים, לבושים בפיג'מות, ועיניהם מבוהלות. בעקבותיהם הגיעו גם שלמה-זלמן ויהודה. "אבא, מה זה היה, הרעש הזה?" שאל יהודה, קולו רועד.

ר' שמואל, שעדיין עמד ליד החלון, הסתובב אליהם. פניו היו חתומות. הוא סיפר להם בקול שקט וכבד את מה ששמע בשיחת הטלפון הראשונה: פיצוץ אדיר החריב את המטה הראשי של בר"ש בעיר.

"זה כנראה הם... הקנאים מ'אנשי החומה';" הוסיף במרירות. "בדיק מפני זה הזהירו גדולי ישראל. הם חששו שהדרך הזו תוביל לאלומות נוראה, לשפיכות דמים, שאין לדעת מה יהיו תוצאותיה".

"אז... מה יהיה עכשיו?" שאל יהודה, והמילים כמעט נתקעו בגרונו. "אין לדעת", השיב ר' שמואל. "צריך להתפלל ולקוות, אבל המצב לא פשוט".

על פניהם של הנערים ניכרו אימה ובעתה. הם הבינו שהעולם הבטוח והמוגן שהכירו עד כה - נסדק.

אך בעוד ר' אהרן מתבונן בילדים, הוא קלט הבעה אחרת על פניו של בנו הבכור, שלמה-זלמן. הוא לא נראה מבוהל כמו האחרים. הוא היה שקט, מרוכז, ומשהו בעיניו... משהו שר' אהרן לא ידע לפרש, אך הוא נראה מנותק. גופו היה איתם בחדר, אך ראשו היה במקום אחר לגמרי.

שולמית וחנה הצטרפו לסלון ברגע זה, לאחר שהצליחו סוף סוף להרגיע ולהרדים שוב את הקטנים, ור' שמואל עדכן גם אותן בחדשות הנוראות.

לא היה צורך במילים רבות. מבטי העיניים שהוחלפו בין הנשים לבעליהן אמרו הכל. הם העבירו את הפחד, את החשש העמוק, ואת הדאגה לעתיד, הרבה מעבר למה שהיו מוכנים לומר בנוכחות הילדים.

הטלפון של ר' שמואל לא הפסיק לצלצל. השיחות שניהל היו קצרות, קטועות, ופניו הפכו קודרות יותר עם כל שיחה נכנסת. הוא הנהן, מלמל "אני מבין... זה נורא...", והקשיב בדריכות.

"עד לרגע זה," הרהר ר' אהרן לעצמו בזמן שר' שמואל ניהל שיחה נוספת, "ראיתי בו אברך ירושלמי למדן וחביב. מארח נפלא. כעת, אני מבין שעומד לפני אדם בעל מעמד, איש שדעתו נחשבת, כזה שפונים אליו ברגעים של משבר". הוא התפעל מהפשטות ומהצניעות שבהן עטף ר' שמואל את אישיותו, תכונות שהסתירו את מעמדו האמיתי.

לבסוף, השתרר שקט. ר' שמואל הניח את הטלפון, ופניו היו חיוורות כסיד.

"עשרות הרוגים," אמר בקול חלול, כאילו המילים נתקעות בגרונו. "למעלה ממאה פצועים. המבנה... אין מבנה. הוא פשוט נמחק".

הוא ניגש אל החלון והביט אל עבר פטריית העשן הרחוקה. "אומרים, שהכוחות של בר"ש נערכים לעזוב את העיר. לסגת".

"זה רע?" נפלטה השאלה מגרונו של ר' אהרן, כמעט בלי כוונה. ר' שמואל הסתובב אליו באחת, ובמבטו היתה אימה. "זה רע, ר' אהרן. רע מאוד. זה לא נגמר כאן. זו רק ההתחלה!".

הוא נשם עמוקות. "הם לא יעברו על זה בשתיקה. אין סיכוי. הם יחזרו. הם יגבו מחיר...". הוא עצר, עצם את עיניו בחוזקה, כאילו

אינו רוצה לראות את הטרגדיה שהצטיירה מאליה לנגד עיניו. "המחיר," לחש, "אני אפילו לא רוצה להעלות אותו על דעתי".

הם עמדו ליד החלון הפתוח, צופים בקינה המהבהבת של העיר, לא מרגישים כלל בצינת הלילה הירושלמי. גופם היה חם, לוחט מרוב מתח וחרדה.

אט אט, התמונה במרחק החלה להשתנות. נקודות האור האדומות המהבהבות, שנעו קודם בפראות אל עבר מקום הפיצוץ, החלו כעת לנוע בכיוון הנגדי, שיירות-שיירות, מפנות ככל הנראה את הנפגעים הרבים. במקביל, האור הכתום שהפיצה האש הבוערת הלך ודעך, עדות למאמצי הכיבוי שנשאו פרי.

ואז השתרר שקט. שקט מפחיד, רועם יותר מכל רעש.

לפתע, את מקומן של הנקודות האדומות תפסו אורות כחולים. מאות נקודות אור מהבהבות, צבעו את רחובותיה של ירושלים ברשת צפופה ומאימת. היו אלה רכבי הביטחון של בר"ש.

"הם... הם באמת עוזבים," ציין ר' שמואל בקול סדוק. "הם נוטשים את העיר".

ואכן, הם ראו שיירות ארוכות של אורות כחולים מתקדמות אל עבר שערי ירושלים, ויוצאות החוצה.

"אני לא מבין," אמר ר' אהרן. "למה שהם יעזבו עכשיו? הם לא אמורים להשתלט על המצב?".

ר' שמואל הסתובב אליו, וחייך חיוך אירוני, מריר. "הם מכירים טוב מדי את מה שקורה כאן. הם מבינים שזה לא מקרה בודד. זו קריאת תיגר. זו הכרזת מלחמה. לדעתי," הוסיף בחשש, "הם ירכזו את כוחותיהם מחוץ לעיר, ומשם יתכננו את הנקמה. נקמה מחושבת, קרה. איומה. זה עדיף להם מאשר לנהל קרבות רחוב מול תושבים שמכירים כל סמטה וכל פינה".

הוא שתק לרגע, והוסיף בקול חרישי שהיה מפחיד יותר מכל צעקה: "לדעתי, יש להם מטרה נוספת. הנוכחות של בר"ש, למרות הכל, ריסנה את הקיצוניים ביותר. ברגע שהם לא יהיו כאן, העיר תהפוך לסדום ועמורה. הקיצונים, אלה שלא בוחלים במאומה, ירגישו שהרסן הותר. יתחיל מאבק פנימי. מלחמת אחים תפרוץ".

המילים נחתו בחדר כמו פסק דין. הילדים - שרוליק, שוקי ויהודה - הביטו באבותיהם בעיניים קרועות מאימה. הם רעדו, מכונסים בתוך עצמם, ומבלי לומר מילה התקרבו אל הוריהם, מחפשים מעט חום, מעט ביטחון בעולם שקרס.

כל אחד מהאבות חיבק את ילדיו, ור' שמואל, למרות הפחד שניכר בפניו, ניסה לחזק אותם. "יש לנו אבא גדול בשמיים", אמר, וקולו רעד קלות, "והוא ישמור עלינו".

ואז, לפתע, מבעד ליבבות הסירנות, בקע צליל אחר.

היה זה צליל חלש, אך הוא הלך והתגבר.

נגינה.

לא ניגון נוגה, לא נעימת-קינה של אבל, אלא בדיוק להיפך: ניגון סוער, קצבי, מלא בשמחה מתפרצת.

"מה זה?" לחש ר' אהרן, מנסה למצוא היגיון בצליל הלא-הגיוני. הוא סקר את הבתים החשוכים, עד שעניו נחו על מבנה אחד, במרחק של רחוב או שניים, שכל אורותיו דלקו. זה היה בית מדרש, וממנו בקעה השירה.

ר' שמואל עקב אחר מבטו, ופניו התכווצו באימה. "זה... זה בית המדרש שלהם", אמר, והמילה 'שלהם' היתה טעונה במשמעות. "בית הכנסת 'עוז וגבורה'. אומרים, שבבית המדרש הזה מתרכזים הקיצוניים שב'אנשי החומה'".

השירה התגברה, והפכה למקהלה סוערת.

"הם שמחים עכשיו", מלמל ר' שמואל, יותר לעצמו מאשר לר' אהרן. "הם חושבים שניצחו. אבל השמחה הזו... השמחה הזו תעלה ביוקר. זה לא ייגמר טוב. אני בטוח בכך".

"אני מכיר את המנגינה הזו", אמר פתאום שרוליק, שעמד לצידם. "זה... זה השיר שלהם". הוא ניסה להיזכר במילים המדויקות, ממלמל לעצמו את הלחן, ולבסוף, בקול חרישי, הוא שר את הפזמון: "לא שלטון של זרים, לא חבורת בוגדים! עיר הקודש לה' לעולמי עולמים!".

ר' אהרן הצטמרר. הוא הביט בפניו הקפואות של מארחו, וראה את דמותו שלו משתקפת בחלון הכהה - פנים מבועתות של אב מודאג. הוא חשב על המילים הללו, על הלהט העיוור ועל הסכנה הנוראה הטמונה בהן, והבין שהלילה, בירושלים, משהו נורא באמת התחיל.

הטלפון של ר' שמואל צלצל שוב, קורע את הדממה המתוחה שהשתררה בחדר. הוא ענה בלחש, ופניו עטו מסכה של ריכוז ודאגה.

בעודו משוחח, פנתה שולמית אל ר' אהרן בקול חרישי, מנסה שהילדים לא ישמעו. "אהרן", לחשה, קולה רועד, "איך... איך נגיע לשדה התעופה עם כל זה? זה לא יהיה מסוכן מדי?".

ר' אהרן משך בכתפיו בתנועה של חוסר אונים. "אין לדעת, שולמית. נצטרך לראות מה יתפתח בשעות הבאות. נתפלל".

בדיוק אז, סיים ר' שמואל את שיחתו. הוא הספיק לשמוע את חילופי הדברים בחצי אוזן, וכעת הביט בהם במבט עמוס צער, כמו רופא המבשר בשורה מרה. "השאלה שלכם", אמר בכבדות, "היא... היא כבר לא רלוונטית".

שולמית ור' אהרן הביטו בו, לא מבינים.

"בר"ש סגרו את השמיים, הסביר ר' שמואל. "הם הכריזו על שדה התעופה 'נבואה שערך' שטח צבאי סגור. כל הטיסות, למדינת יהודה וממנה, מבוטלות עד להודעה חדשה".

פניהם של בני משפחת גרוסמן החוירו. באותו הרגע, במכת פטיש אחת, התנפצה התקווה האחרונה, השקטה, שליוותה אותם מאז הפיצוץ - התקווה שיש דרך החוצה.

הם הבינו. הם כאן.

הם לא היו עוד אורחים לרגע, עולי רגל שבאו לחלות את פני המלך וישבו לביתם. הם היו לכודים. לכודים במקום שהכי אהבו בעולם, המקום שהפך באחת מבית חלומותיהם למלכות של פחד. הם הבינו שהם עומדים לחלוק עם העיר הזו את גורלה, בין אם ירצו ובין אם לא.

לטוב, ולמוטב.

"בואו, ילדים, הגיע הזמן לישון", אמר ר' שמואל בקול רך, והנשים קמו ללוות את יהודה, שרוליק ושוקי אל חדריהם. "יום חדש מצפה לנו מחר, ואני חושש שזה יהיה יום לא פשוט. כולנו נצטרך כוח".

כשהם הלכו, קרא ר' אהרן בקול שקט: "שלוימי, אתה תישאר רגע, בבקשה". שלמה-זלמן, שעמד לחזור גם הוא למיטתו, נעצר. הוא הסתובב, ופניו היו חתומות.

ר' אהרן המתין עד שנשמעו טריקות הדלתות של חדרי הילדים, ואז היישיר מבט אל בנו הבכור. "הכל בסדר, שלוימי?" שאל ישירות. "למה הכוונה?" השיב שלמה-זלמן, מבטו נעוץ אי-שם, לא ממוקד.

"אני מדבר על מה שקרה", אמר ר' אהרן, לא מרפה. "כולנו היינו מבוהלים ומזועזעים. אבל... היה לי הרושם, שאתה, משום מה,

לא נראית מזועזע. היה לך בעיניים משהו אחר שלא הצלחתי לזהות. כאילו אתה לא באמת כאן".

שלמה-זלמן שתק. "אני לא יודע על מה אתה מדבר," מלמל לבסוף.

"אני חושב שאתה יודע טוב מאוד," אמר ר' אהרן, וקולו התמלא בכאב. "זוהי מפחיד אותי".

באותו הרגע, משהו בשלמה-זלמן נשבר. הוא הרים את מבטו, ובעיניו בערה אש. "מה מפחיד אותך, אבא?!" קרא בקול, שהיה חזק ורועד מזעם. "הגיע הזמן שמישהו יעשה משהו! הגיע הזמן שיסלקו אותם מכאן! אי אפשר להמשיך לפחד מהם כל הזמן! זו העיר שלנו, העיר הקדושה, ואין בה מקום לטומאה של בר"ש ושל המתחדשים שלהם!". הוא נשם בכבדות, וקרא בלהט: "הגיע הזמן לפעול! ללא מורא! ללא פשרה!".

ר' שמואל, ששמע את השיחה מהצד, נחרד. הוא זיהה את הסיסמה מיד, סיסמתם של הקיצוניים ביותר. הוא ניגש אל שלמה-זלמן, מתעלם לרגע מכללי הנימוס. "מה אמרת? מה אמרת עכשיו?!"

שלמה-זלמן נעץ בו מבט שהיתה בו עזות והתרסה. "כן! מה ששמעת! ללא מורא! ללא פשרה! זה מה שצריך, וסוף סוף מישהו עשה את זה!" צעק בעיניים רושפות.

לפתע, הכל התחבר בראשו של ר' אהרן. כל חלקי הפאזל הצטרפו לתמונה נוראה אחת: היעדרויותיו הממושכות של שלמה-זלמן בתואנה שהוא 'הולך ללמוד', האיחור שלו להקרבת התודה של יהודה, הקימה המוקדמת בבקרים, ההבעה המנותקת שלו...

הטונים בסלון עלו. מכיוון הדלת הציץ יהודה, שנזעק, מבוהל, לשמע הצעקות.

הוא שמע את אביו צועק על שלמה-זלמן, ואת אחיו עונה בחזרה: "נכון! היה לי מספיק זמן כדי להבין כמה דברים! דברים

שאנשים אחרים, עם הגישה הכנועה והמתרפסת שלהם, לא מבינים! ישנם אנשים אמיצים שמוכנים להילחם כדי להציל את העיר הזאת! ושיהיה ברור... מה שקרה הערב, זו רק ההתחלה! יש לנו עוד הרבה תכניות!"

המילה 'לנו', הכתה בר' אהרן כבר. יהודה, שעמד בפתח, הרגיש איך דמעות חונקות את גרונו. הוא הבין. משהו נורא קרה לאחיו הגדול. הוא נזכר ברגע שבו הופיע שלמה-זלמן בהפגנה ההיא, 'במקרה', והבין באיחור נורא ששום דבר לא היה מקרי. הוא כעס על עצמו. איך לא ראה? איך לא הבין כבר אז?

"זה נגמר, שלמה-זלמן!" הכריז ר' אהרן בארשת פנים נחרצת. "אני לא יודע עם מי התרועעת, אבל זה נגמר! אתה לא יוצא מהבית הזה בלי רשות! ברור?"

"אתה צודק, אבא," אמר שלמה-זלמן בקול קר. "זה באמת נגמר." הוא הסתובב לאחור, צעד במהירות אל יחידת האירוח חולף על פניו של יהודה המבועת, וחזר כעבור רגע כשהוא לבוש, חליפתו תלויה ברישול על זרועו, הכובע על ראשו, ותיק התפילין בידו.

"אני עוזב," הודיע. "אני הולך להגן על העיר הזאת, בכל מחיר. אל תדאגו לי. אני אסתדר. ואני אחזור... אחרי שננצח!"

הוא יצא מהבית וטרק אחריו את הדלת.

טריקת הדלת הדהדה בחלל הסלון, מותירה אחריה דממה רועמת. ר' אהרן עמד המום, שריר לא נע בפניו. דחף ראשוני לרוץ אחרי בנו עלה וגווע בו במקום. הוא הבין שזה חסר טעם. הוא כבר איחר את הרכבת. שולמית ודבורה, שהגיעו לשמע הצעקות, עמדו קפואות במקומן, יבבות חרישיות בוקעות מגרון.

ויהודה... יהודה הביט אל הדלת הסגורה, מקווה בכל ליבו שהיא תיפתח, וששלמה-זלמן של פעם, אחיו הגדול, יחזור.

אבל הדלת נותרה סגורה.

ויהודה ידע, בתחושת וודאות נוראה, שמאחוריה לא נעלם רק שלמה-זלמן. משהו גדול הרבה יותר נשבר הערב, ואולי לא יתאחה עוד לעולם.

פרק י"ז:

מתיחות באוויר

למחרת בבוקר, כשיהודה התעורר משנתו, הדבר הראשון ששמע היה נהמה קצובה ומאיימת שחדרה מבעד לחלון הסגור. הוא פקח את עיניו והאזין. זה היה קולו של מסוק, ונשמע שהוא חג באוויר במעגלים, כמו עוף דורס גדול שמחפש טרף. הקול הזה, החזיר אותו באחת אל מאורעות ליל אמש, מהם מצא מפלט זמני בשינה הטרופה בה שקע.

הוא הביט אל המיטה שלצידו, המיטה של שלמה-זלמן. היא היתה ריקה. זה לא היה חריג. בימים האחרונים, אחיו הגדול השכים קום לא פעם, בתואנה שהוא רוצה להקדים ולהתפלל כדי להספיק ללמוד עוד קצת. אולם כעת, המיטה הריקה סיפרה סיפור אחר לגמרי. סיפור טראגי, שיהודה ניסה להדחיק לפאתי התודעה שלו. סיפור שהעניק משמעות חדשה, מצמררת, לכל הפרטים הקטנים, המשוונים, שאפיינו את שלמה-זלמן מאז שהגיעו לירושלים.

יהודה הספיק לקום מהמיטה ולהתלבש, כשאביו נכנס אל החדר. "אנחנו עומדים לצאת לתפילה, ביחד, בעוד כמה דקות. אם אתה רוצה להצטרף, כדאי שתזדרז", אמר ר' אהרן בפנים חתומות, וקולו נשמע חלול וחסר הבעה. אם ניסה להסתיר

את סערת הנפש בה הותירה אותו עזיבתו הפתאומית של בנו הבכור אך לפני שעות ספורות, הרי שהוא לא הצליח בכך. משהו בנשמה שלו נסדק, ועיניו הכבויות שיקפו לב שבור.

יהודה נטל את התפילין ואת הכובע והחליפה, ויצא בעקבות אביו אל הסלון, שם כבר המתינו ר' שמואל והבנים לבית משפחת צדוק. לא היו שם חיוכים, ואף לא ברכות לבביות של 'בוקר טוב'. אף אחד עדיין לא ידע אילו פנים ילבש הבוקר הזה, וכלל לא היה בטוח שהוא עומד להיות טוב. "הבה נצא לדרך!" אמר ר' שמואל בשקט, ומבטו היה רציני.

הם יצאו לדרך. לרגע ניתן היה לדמיין, שהכל רגיל. השמש החורפית זרחה בשמים כמו בכל יום, וקרניה ליטפו את בתי האבן הפשוטים. אך לא ניתן היה להתעלם מהאווירה הדרוכה ששררה ברחוב. אנשים מעטים נראו צועדים בדרכם לתפילה, הרבה פחות מבכל יום. גם אלו שיצאו, עשו זאת במהירות, מנסים לצמצם למינימום ההכרחי את זמן השהות במרחב הציבורי.

הם פנו, כמו אתמול, ל'בית אחיעזר', בו שררה אוירת נכאים. הבעה של חשש ודאגה עמוקה היתה נסוכה על פני כולם. התפילה התנהלה במהירות רבה מהרגיל. ניכר היה שהמתפללים רק רוצים לסיים ולחזור הביתה, אל המבצר המוגן שלהם. ובכל זאת, לאחר שהסתיימה התפילה, דפק החזן על העמוד והחל באמירת תהילים בהתעוררות, כשהציבור חוזר אחריו פסוק בפסוק. תחינה נואשת בקעה מלבבות דואבים.

המילים המוכרות, קיבלו משמעות מצמררת. "שיר למעלות, אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי..." "מזמור לדוד, יענך ה' ביום צרה".... "ממעמקים קראתיך ה'..." לכולם היה ברור, שעת צרה היא זו, עת צרה ליעקב. המאורעות האחרונים הובילו למעמקים, ואיש לא ידע מאין יבוא עזרם.

כשהסתיימה אמירת התהילים, הציבור מיהר להתפזר, תוך התלחשויות חטופות שעסקו בחדשות האחרונות, בשמועות,

ובדאגה מפני העתיד הלוט בערפל. גם ר' שמואל, ר' אהרן והילדים - מיהרו לעזוב את בית הכנסת, צועדים בזריזות בחזרה אל ביתם.

בדרכם, פגשו את אחד משכניהם לבניין, רץ במורד הרחוב, ובידו עגלת קניות ביתית. "ר' שמואל!" הוא קרא כשחלף על פניהם, "אם אתם צריכים משהו מ'אוצר העיר' - כדאי שתמהרו... לפי מה ששמעתי, עוד מעט לא יישאר שם כלום!" אמר והמשיך לרוץ, מבלי להפנות מבט לאחור.

כשחזרו הביתה, העלה איתו שרוליק את העיתון היומי, 'קו השעה', שכבר המתין בתיבה כמדי יום. פיסה אחרונה של נורמליות, בעולם שאיבד את השפיות. הוא הניח אותו על השולחן בסלון, אך אף אחד לא ניגש לקרוא בו. התחושה היתה, כי המילים המודפסות באדום בוהק על גבי נייר עיתון אפרורי, עשויות לקבע את מה שהם כבר ידעו, ולהפוך אותו לעובדה מוגמרת.

אך לבסוף, הסקרנות ניצחה את הפחד. יהודה עבר ליד השולחן והושיט יד מהססת אל העיתון, מניח לעיניו לרוץ על פני הכותרות.

רגע לאחר מכן, הצטרף אליו שרוליק. הם עמדו זה לצד זה, רוכנים על גבי המילים הכתובות, מבינים יותר ויותר, מרגע לרגע, את חומרת המצב. פניהם הקפואות הסגירו את המתרחש בליבם.

הכותרת הראשית זעקה אליהם באותיות בולטות, וכל מילה בה היתה כמו מכת פטיש: "לילה של אש בירושלים: 35 הרוגים ו-130 פצועים בפיצוץ אדיר שהתרחש במטה הראשי של בר"ש".

הם הרגישו את האימה מזדחלת במעלה גבם, הולכת ומתגברת מרגע לרגע. הכותרת הבאה סיפרה על עזיבת כוחות בר"ש את

העיר, ועל פריסתם מחוץ לחומות, תוך חסימה של כל הצירים המובילים אל העיר וממנה.

בהמשך העמוד, דיווחה כותרת נוספת על הפיכת שדה התעופה 'נבואה שעריך' לשטח צבאי סגור, ועל השתלטות כוחות בר"ש על נמלי הים בחיפה ובאשדוד.

תחושת מחנק אחזה בגרונם. דיווח קטן ציטט מקורות בפיקוד הראשי של בר"ש, ומסר כי נושאת המטוסים 'פרוקונסול' שינתה את מסלולה, והיא בדרכה כעת אל המזרח התיכון.

ואז, הגיעה הידיעה האחרונה, שאולי צרבה יותר מכל. בתמונה קטנה, צבעונית, ניתן היה לזהות בבירור את המלך, גדעון אבן-זהב, עולה למסוק צבאי של בר"ש. הכיתוב מתחתיה היה קצר וחותך: "המלך נטש. גדעון אבן-זהב עזב את ירושלים עם כוחות בר"ש הנסוגים".

הם עברו לעמודים הפנימיים, מחפשים נחמה במאמרי הדעה, אך לשווא.

כל המאמרים גינו בחריפות את "המעשה הנפשע, שאת השלכותיו המלאות איש אינו יכול לשער". פרשן אחד מחה בתוקף על "חגיגות הניצחון של קנאים עיוורים, שאינם מבינים כי שמחתם תהיה קצרה, וסופה אסון נורא". ואילו מאמר אחר קבע כי "בעזיבתו את העיר, בחר המלך צד באופן חד-משמעי, והראה לעם כולו את פרצופו האמיתי".

יהודה קיפל את העיתון והטיח אותו בעוצמה על השולחן. הוא לא הוציא מילה מפיו, רק נעץ בפניו של שרוליק מבט שאמר הכל. דממה השתררה. האוויר בחדר הפך סמיך, קשה לנשימה.

זה לא היה רק פחד. זו היתה ההבנה שהעולם שהכירו עד לפני יממה, נעלם. איננו. הם כלואים בתוך עיר במצור, בלי יכולת לצאת, ובלי לדעת מה יביא עמו המחר בכנפיו.

באותה שעה, במטבח, ניסו חנה ושולמית, בידיים רועדות, להכין משהו לארוחת הבוקר, למרות שלאף אחד לא באמת היה תיאבון.

הן חתכו ירקות לפרוסות גסות, לא אחידות, בחוסר חשק מוחלט. על השולחן הניחו ככר לחם פרוס מאתמול, קופסת גבינה לבנה וצנצנת זיתים, וגם ממרח שוקולד עבור הקטנים. גם זה היה הרבה יותר מכפי שהאמינו שהן מסוגלות.

עיניה של שולמית היו כבויות, ריקות מהבעה, והיא נראתה כמי שעומדת לפרוץ בבכי בכל רגע. העיגולים השחורים סביב עיניה לימדו כי לא עצמה עין הלילה. ר' אהרן הביט בה מהצד, ונשך את שפתיו בחוסר אונים. המבטים השבורים והשתיקות הרועמות, לא נעלמו מעיניו של יהודה, והוא הרגיש איך גוש מטפס בגרונו, מחנק של פחד שאי אפשר לתת לו שם.

"חנה", אמר ר' שמואל לאשתו, וקולו היה שקט וענייני, "פגשנו את יעקובי בדרך הביתה, והוא אומר שהחנויות הולכות ומתרוקנות. נראה לי שכדאי שאצא עכשיו לקניות, לפני שיהיה מאוחר מדי". "אני אצטרף אליך", אמר ר' אהרן מיד, אולי כדי לברוח מעט מכאבו האיש, ור' שמואל לא התנגד. "בהחלט ייתכן שכל יד נוספת תהיה נחוצה" ציין.

"גם אנחנו רוצים לבוא!" קראו יהודה ושרוליק ביחד, להוטים לעשות משהו, כל דבר, ובלבד לשבור את חוסר המעש המעיק. אך ר' שמואל הניד בראשו בנחרצות. "אתם צעירים מדי", אמר, וקולו לא הותיר מקום לוויכוח. "עדיף שתישארו כאן, בבית".

באוויר ריחפה המחשבה על זה שלא היה צעיר מדי, זה שיכול היה להושיט יד ולעזור. שלמה-זלמן. אבל הוא לא היה כאן.

ר' שמואל ור' אהרן לקחו את עגלת הקניות ויצאו מהבית, משאירים מאחוריהם מועקה כבדה.

כשהתקרבו ר' שמואל ור' אהרן אל 'אוצר העיר', הם נעצרו במקומם, המומים. תור ענק, כאוטי ורוגש, השתרך מהכניסה וגלש אל הרחוב. אנשים דחפו זה את זה, צעקו, וניסו לפלס לעצמם דרך אל החנות - על חשבון אחרים שהקדימו והגיעו לפניהם.

מהרמקולים שבחנות, הדהד שוב ושוב קולו של כרוז רשמי, בנימה מרגיעה: "הודעה לציבור מטעם הסנהדרין: מחסני החירום של העיר מלאים ומתפקדים, אין צפי למחסור. הציבור מתבקש להימנע מאגירת מזון מופרזת, ולשמור על הסדר".

אך איש בהמון הדוחף לא הקשיב. הפאניקה היתה חזקה יותר מכל היגיון. "מחסני חירום...", שמע ר' אהרן מישהו ממלמל בזלזול לידו, "עד שיפתחו אותם, מי יודע מה יהיה".

הם עמדו והמתינו בסבלנות, צופים במחזה העגום. רק כעבור שעה ארוכה, הצליחו סוף סוף להידחק פנימה, והמראה שנגלה לעיניהם שיקף חורבן מוחלט. המדפים היו ריקים כמעט לחלוטין, עדות אילמת לבהלה שאחזה בציבור. אנשים נאבקו ביניהם על שקית קמח, חטפו זה מידי זה חבילות פסטה. בקצה אחד, התפתחה תגרת ידיים של ממש סביב עגלה עמוסה, עד שאחד המאבטחים נאלץ להתערב.

ר' שמואל ור' אהרן עמדו והביטו במתרחש בפנים חתומות. הם לא ראו מדפים ריקים; הם ראו לבבות ריקים. הם ראו את הפחד מנצח את האמונה, את האגואיזם מכלה את הערבות ההדדית.

"אני לא אהיה חלק מזה", אמר ר' שמואל בשקט, אך בנחרצות. "אני מסכים איתך לגמרי!" השיב ר' אהרן, ושניהם הסתובבו ויצאו מהחנות, לא מוצאים טעם לקנות חומרי ניקוי או מוצרי טואלטיקה - היחידים שנותרו על המדפים בשפע.

כשחזרו הביתה בידיים ריקות, קידמה את פניהם חנה במבט מודאג. "לא היה כלום?" תהתה בקול. "אולי היה", ענה ר' שמואל, מבלי לפרט, "אבל המחיר היה יקר מדי".

שולמית, ששמעה את המילים האחרונות, התרעמה. "הם העלו את המחירים? איזו חוצפה! לנצל ככה את המצב..."

"לא..." תיקן ר' שמואל בעדינות. "המחיר בקופה, נותר כרגיל. אני דיברתי על מחיר אחר. המחיר של מריבות, של דחיפות, של אובדן צלם אנוש בשביל שקית אורז - זה מחיר שאני לא מוכן לשלם. הבית שלנו לא יתמלא באוכל שנקנה בצורה כזו!" הבהיר.

"אז מה יהיה? מה נאכל?" שאל שרוליק, וחשש ניכר בקולו.

ר' שמואל הניח יד על כתפו והיישיר מבט לעיניו. "כרגע, לא חסר לנו כלום. המזווה מלא. ומי שדאג לנו עד היום, ידאג לנו גם הלאה! את חובת ההשתדלות המוטלת עלי, מילאתי. אך לא בכל מחיר!" הדגיש בנימה של תוכחה, ושרוליק השפיל את עיניו.

שאר היום עבר בכבודות, בעצלתיים. הילדים, שנאסר עליהם לצאת מהבית לבד, ניסו להעביר את הזמן.

הם למדו קצת, ככל שהמתח שמילא את האוויר איפשר להם להתרכז, ובשאר הזמן - ניהלו שיחות חרישיות, מנתחים את המאורעות במבט של ילדים שהתבגרו מוקדם מדי, ובעיקר, דיברו על הפחד.

שרוליק הבחין היטב בכאב השקט שזעק מעיניו של יהודה. מבין שיחותיהם של המבוגרים הוא קלט חצאי מילים, והבין שמשהו נורא התרחש בליל אמש, מלבד הפיצוץ שהפך את עולמם באחת. משהו שקשור לשלמה-זלמן.

הוא התלבט בינו ובין עצמו האם יהיה זה נכון לשאול, להפגין חברות אמת, או שמא הפצע רגיש מדי - וכל מגע יגרום לו לדמם.

לבסוף, גמלה בליבו ההחלטה. לא משאירים חבר לבד עם כאב כזה. גם אם זה מביך, גם אם זה קשה. הוא נשם עמוקות, אזר

אומץ, ופנה אל יהודה בקול שקט ועדין: "אני... אני יכול לשאול אותך משהו על... על אח שלך?".

לא היה צריך יותר מכך. דמעות גדולות החלו זולגות על לחייו של יהודה, ללא קול. שרוליק התחרט מיד על ששאל. "אני מצטער", מיהר לומר, "אני כל כך מצטער, לא הייתי צריך לשאול, עזוב...".

אך יהודה הניד בראשו. "זה בסדר", אמר בקול חנוק. "אני מבין אותך". הוא נשם עמוקות, וסיפר הכל. הוא סיפר על הסימנים המקדימים שהחמיץ, על הוויכוח המר בליל אמש, ועל טריקת הדלת המהדהדת שעדיין הצטלצלה באוזניו.

"אתה זוכר שפגשנו את שלוימי בהפגנה של הקנאים, מול הבית של מונטפיורי? הוא סיפר שנקלע למקום במקרה, אך בדיעבד, הכל ברור. לא היה שם מקרה. הוא היה חלק, חלק מ'הם'!" סיים יהודה, וקולו נשבר.

שרוליק לא ידע מה לומר. הוא ניסה לעודד. "הוא עוד יחזור, יהודה. אתה תראה. הוא עוד יחזור!" אמר, למרות שלא היה בטוח שהוא מאמין בכך. יהודה הרים אליו את עיניו, ניסה לחייך חיוך מאולץ, אך מבטו נותר חלול, ריק מתקווה. "אני מקווה", השיב, והמילה הזו נשמעה חסרת משמעות.

שתיקה עגומה, כבדה, נפלה ביניהם. לא היו עוד מילים שניתן היה לומר.

אחר הצהריים, יצאו הגברים והבנים שוב מהבית, לתפילת מנחה וערבית. השקט המתוח של הבוקר פינה את מקומו לדריכות אחרת, כזו שאפשר היה לחוש באוויר, על פניהם של העוברים והשבים.

כשהתקרבו לבית הכנסת, נחשפו למאבק החדש שהתנהל על גבי לוחות המודעות.

מצד אחד, הודבקו מודעות ענק רשמיות מטעם הסנהדרין, נושאות את חותם בית הדין. המסר היה חד וברור: גינוי חריף ל"מעשה הנפשע והנמהר שאין עליו כפרה", וקריאה לציבור "להישמע לדעת התורה הקדושה, ולהימנע מכל פעולה שעלולה להצית אש זרה בעיר הקודש".

אך על גבי המודעות הללו, ולצידן, הודבקו בחופזה כרוזים אחרים, שנשאו את הכותרת הלוחמנית: "ללא מורא! ללא פשרה!", ועליהן חתום היה "ועד הפעולה למען טהרת ירושלים" - שם הקוד של הגוף המיליטנטי של אנשי החומה.

המסר שלהם היה הפוך לחלוטין. זו היתה קריאה נלהבת "לכל מי שלבו חם ודמו רותח, לכל מי שלא מוכן עוד לכופף את הראש בפני הטומאה" - להצטרף אל המערכה. כתובות של נקודות ריכוז למתנדבים פורסמו בתחתית הכרוז.

ר' שמואל עצר מול לוח המודעות ונאנח אנחה עמוקה, מלאה בכאב. "הם לא מבינים", מלמל לעצמו, "הם פשוט לא מבינים את גודל האסון שהם ממיטים עלינו!".

אך ר' אהרן שתק. הוא לא ראה מילים על נייר. הוא לא ראה מאבק אידיאולוגי. הוא הביט באותיות השחורות, הלוחמניות, קרא שוב ושוב את המילים: "ללא מורא! ללא פשרה!", ובאוזניו הצטלצלו אותן המילים עצמן ששמע אך לפני שעות ספורות מבנו בכורו.

הקרע, מבחינתו, כבר לא היה חיצוני; הוא היה בתוך ביתו שלו. האסון לא היה רק האסון הקולקטיבי של ירושלים, הוא היה גם האסון הפרטי, האישי שלו. הבן שלו, נפל קורבן לאותה תעמולה ארסית, לאותה קנאות עיוורת שאיימה כעת להבעיר את העיר כולה.

תחושת קור פנימי אחזה בו, והוא נאלץ להישען על קיר האבן הסמוך כדי לייצב את רגליו הרועדות. ר' שמואל הביט בו בדאגה.

"ר' אהרן? הכל בסדר?". הוא רק הנהן, לא מסוגל להוציא הגה, והמשיך לבהות במודעות, אך לא ראה אותן עוד. הוא ראה רק את פניו של בנו, אבודים בתוך ים של שנאה.

הימים הבאים חלפו בתוך בועה של מתח ואי-ודאות. מתוך העיתונים היומיים, שהמשיכו להגיע מדי בוקר, התבררה תמונת המצב הקודרת.

מצד אחד, כבר ברור היה שפניהם של בר"ש למצור. כל נתיבי האספקה אל העיר נחסמו, והם ריכזו את כוחותיהם מחוץ לחומות, כאילו מכינים את הקרקע למשהו גדול יותר.

מצד שני, עמודי החדשות של 'קו השעה' דיווחו בעובדות יבשה על התרחשויות נוספות, אחרות. כמעט בכל יום הופיעה ידיעה קצרה על עוד סיור של בר"ש שנקלע למארב, על עוד שיירה שהותקפה. הדיווחים היו ניטרליים, אך מאמרי המערכת וטורי הדעה שלצידם היו חריפים וברורים: הם הציגו את הפעולות הללו לא כגבורה, אלא כהתגרות מסוכנת, כ"משחק באש שעלול לשרוף את הבית כולו".

ברחוב לעומת זאת, ובפרט בקרב הצעירים, מעטים הקשיבו לאזהרות. הם קראו את העובדות היבשות, והסיקו מסקנות משלהם. הידיעות על עוד סיור שהושמד, על עוד שיירה שנבזזה, הציתו גל של התלהבות חסרת רסן.

התחושה היתה שזה באמת מצליח, שהקנאים מוכיחים שאפשר אחרת. רוח של ניצחון, מסוכנת ומטעה, החלה לסחוף את הרחובות, וצעירים רבים, שהתעלמו מדעת התורה ומהפרשנות המפוכחת, נהרו לנקודות הגיוס של 'ועד הפעולה'.

ר' שמואל, שקרא את הידיעות הללו בפנים חתומות, הבין היטב את מה שאחרים סירבו לראות. "הם רק משחקים לידיים

שלהם, מלמל לעצמו. "בר"ש רק מחכים לתירוץ. התגבורת שלהם בדרך, ואז יתחיל הקרב האמיתי".

לאחר יומיים-שלושה של הסתגרות כפויה בבית, הנערים החלו לאבד את סבלנותם. תחושת הכלא היתה בלתי נסבלת. "אבא, אנחנו חייבים לצאת קצת!" התחנן שרוליק. "רק לבית המדרש. לשעה. לפגוש קצת חברים. אנחנו לא יכולים להישאר כלואים כאן כל הזמן!".

ר' שמואל הביט בבנו, ואז ביהודה, וליבו נחמץ. הוא ידע שהם צודקים. אי אפשר לכלוא אותם כך, כשאף אחד לא יודע מתי כל זה ייגמר, אם בכלל. הוא התייעץ עם ר' אהרן, ולבסוף נפלה ההחלטה.

"בסדר, אמר להם, וקולו היה רציני ושקול. "אתם יכולים ללכת לבית הכנסת ללמוד קצת, לפגוש חברים. אבל יש לי תנאים".

הוא הביט בכל אחד מהם. "אתם נשארים ביחד כל הזמן, לא נפרדים אפילו לרגע. אם קורה משהו, אם אתם מרגישים שמשהו לא בסדר - אתם חוזרים הביתה מיד. והכי חשוב, הדגיש, "אתם לא מדברים עם זרים. לא נגררים לשום ויכוח, לא מביעים שום דעה. האם זה ברור?". יהודה ושרוליק הנהנו בראשם.

הוא לא הסביר את פשר ההוראות החד משמעיות, אך לאמיתו של דבר, החשש שלו היה כפול: הוא פחד שיפתו אותם בהבטחות של גבורה, שהם ילכו שולל אחרי מצגי שווא והבל, כפי שקרה לשלמה-זלמן. אולם לא פחות מכך הוא פחד, שייגררו אותם לוויכוח תמים שעלול להתפתח לאלימות, כפי שקרה לר' יששכר.

בליבו תהה, איזו מהאפשרויות מסוכנת יותר.

שני הנערים יצאו מהבית אל אחר צהריים ירושלמי, אך השלווה שאפיינה את הרחוב בימים עברו - נעלמה כלא היתה. הם צעדו בשקט, זה לצד זה, אך לא היתה זו השתיקה הנינוחה של חברים המשוחחים במבטיהם. זו היתה שתיקה דרוכה, ערנית. ההליכה הקצרה אל בית המדרש, הפכה למסע מחושב.

בכל פעם שחלף על פניהם אדם זר, הרגיש יהודה כיצד הוא מתכווץ. כל מבט שנשלח לעברם, גרם לליבו להחסיר פעימה. הוא הביט ברחובות המוכרים, אך ראה אותם אחרת. הם לא היו עוד רחובותיה של עיר הקודש המוגנת והטהורה, אלא זירה של מתח, מקום שבו שנאה איומה עלולה להתפרץ בכל רגע. הוא הביט בשרוליק שפסע לצידו, והבחין באותה דריכות בעיניו.

באותו הרגע הבין, שגם החברות שלהם השתנתה. היא לא היתה עוד רק חברות של שני ילדים חסרי עול, המבוססת על לימוד ושעשוע. היא הפכה לברית שקטה בין נערים שהתבגרו באחת, וכעת מנסים לנווט יחד בעולם שהפך לפתע למסוכן ובלתי צפוי.

כשהגיעו לבסוף אל בית המדרש, ופגשו כמה מחבריהם המשותפים - יהודה נשם לרווחה, כאילו הגיע אל חוף מבטחים. אך גם כשהתיישבו ללמוד, צילם הכבד של המאורעות המשיך לרחף מעליהם, מותיר אותם מהורהרים, דואגים, ובעיקר - תוהים מה יביא עמו המחר בכנפיו.

פרק כ':

השקמ שלפני הסערה

חלפו כמה ימים, בהם החזיקה ירושלים את נשימתה. האוויר היה טעון. דממה מתוחה של ציפייה דרוכה לקראת הבאות. בר"ש, כפי שדיווחו העיתונים, החלו מקימים טבעת הדוקה סביב העיר, אך נמנעו לעת עתה מפעולה ישירה. הדי פיצוצים רחוקים, שהגיעו מכיוון החומות לפרקים - היוו עדות לפעולות הטרדה בלתי פוסקות מצד 'ועד הפעולה', שזנבו בכוחות בר"ש וניסו להצית את אש המלחמה בכל מחיר.

בתוך העיר, ההרגל החל לעשות את שלו. המועקה עדיין ריחפה באוויר, החיוכים היו נדירים ומהוססים, והמבטים ברחוב היו קודרים וחשדניים. מתחת לפני השטח רחשה חרדה. כל צלצול טלפון הקפיץ את הלב, כל רעש חריג מהרחוב גרם לכולם לזנק אל החלון.

ובכל זאת, החיים החלו לחזור למסלול מסוים. אנשים שהסתגרו בבתייהם בימים הראשונים שאחרי הפיצוץ, חזרו לצאת. בתי הכנסת שבו והתמלאו במתפללים ששפכו את ליבם בתחינה דומעת.

גם מערכת החינוך, ששותקה לחלוטין, החלה להתארגן מחדש. היה ברור לכל שאי אפשר להשאיר את הילדים בחוסר מעש.

"ביטול תורה הוא הסכנה הגדולה ביותר!" אמר ר' שמואל לר' אהרן באחד הבקרים. "אנחנו חייבים ליצור להם מסגרת".

ואכן, ביוזמת כמה מעסקני הקהילה, הוקמה במהירות מסגרת לימוד מאולתרת בבית הכנסת 'היכל שמואל'. מעין הרחבה של 'ישיבת המתמידים', שכעת התפרסה על פני שעות הבוקר הארוכות, וכללה שיעורים שפנו לקבוצות גיל מגוונות. אמנם לא היו אלה לימודים סדירים כמו פעם, אך בנסיבות הקיימות, היה זה המירב שניתן לעשות.

לימודי המתמידים, היוו אי של שפיות בתוך הכאוס הגובר, אך גם אל האי הזה חלחלו רוחות המלחמה שבחוץ. יהודה הבחין בכך מיד. הנער מ'אנשי החומה', יהונתן צימרמן, כבר לא הגיע. הפינה שלו נותרה ריקה, והיעדרו היה נוכח יותר מכל רעש.

"אולי הוא חולה?" שאל יהודה את שרוליק בתקווה, אך ידע בליבו את התשובה. "אני לא חושב, יהודה", השיב שרוליק בשקט. "הם... הם פשוט מגייסים את כולם! כל מי שיכול לעזור!"

צביטה של כאב חלפה בליבו של יהודה. הוא כל כך קיווה שהנער הזה, עם המבט העצוב והחיוך המהוסס, שונה. שהוא ידע להבחין בין להט של קדושה לבין שנאה עיוורת. כעת, נראה היה שהזרם סחף גם אותו.

עם הימים שחלפו, החנויות, שמדפיהן התרוקנו בבהלת הקניות הראשונה, החלו מתמלאות מחדש. משאיות אספקה ממחסני החירום העצומים של ירושלים, שעליהן התנוסס בגאווה סמל מדינת יהודה, עבדו מסביב לשעון. השמועות אמרו שהמחסנים הללו ערוכים להתמודד עם מצור ממושך של חודשים, ואולי אף יותר.

ואכן, לא ניכר מחסור במוצרי יסוד חיוניים: קמח, שמן, סוכר, אורז, פסטה וקטניות - חזרו למדפים בשפע. וכמובן, לחם טרי

המשיך להיאפות מדי יום ביומו במאפיות הגדולות של ירושלים, שקיבלו את כל האספקה הנחוצה היישר ממחסני החירום. אולי חסרו מעט מותרות, כמו חטיפים מיוחדים או משקאות ממותגים, אך את אלו - איש לא חיפש כעת.

ר' שמואל צפה בכל זה קורה, אך ליבו לא היה שקט. הוא ראה את החזרה הזהירה לשגרה, קרא את הדיווחים המרגיעים על מלאי החירום, אך תחושת בטן עמוקה, כזו שאינה נשענת על היגיון קר, לחשה לו שהשקט הזה שברירי. שזו רק הפוגה קצרה לפני שהסערה האמיתית תתחיל.

"חנה", אמר לאשתו באחד הבקרים, "אני יוצא לקניות. אני רוצה להצטייד".

היא הביטה בו, ובעיניה שאלה שקטה. "אבל... אומרים שיש הכל, שמואל. המחסנים מלאים!".

"אני יודע מה אומרים", השיב, וקולו היה שקט ונחוש. "אבל אני גם יודע מה אני מרגיש. כשזה יתחיל באמת, אני לא רוצה שנהיה אלה שרבים על קופסת השימורים האחרונה!".

הוא יצא אל סניף 'אוצר העיר' הסמוך. לא היה צורך למלא את העגלה בבהילות, החנות לא היתה עמוסה מדי בקונים, ולא נרשמו לחצים. הוא עבר בין המדפים בשיטתיות, ברוגע, בוחר בקפידה את מה שצריך. לא מותרות, אלא יסודות. חבילות של אורז ופסטה, קופסאות שימורים של זיתים, תירס וטונה, כמה מארזים של עוגיות יבשות וקרקרים, וחבילה גדולה של נרות ליתר בטחון. הוא שילם, וביקש משלוח.

בשעת אחר הצהריים, הגיע המשלוח הביתה. שני פועלים מזוקנים, לבושים בסרבלי עבודה, פרקו מהטנדר בהבעה קודרת ארגזי קרטון חומים, גדולים, חסרי ייחוד, והעמידו אותם בסלון של משפחת צדוק. כשיצאו, והדלת נסגרה אחריהם, התקבצו כולם - בני משפחת צדוק ובני משפחת גרוסמן - סביב הערימה השקטה, מביטים בה בסקרנות.

"אבא... אתה... אתה באמת חושב שיש צורך לאגור הרבה כל כך?" שאל שרוליק, ונימת דאגה התגנבה לקולו. ר' שמואל חיך חיוך מאולץ, והשיב: "בינתיים, יש שפע, ולא חסר מאומה. אך אני לא יודע מה יֵלֵךְ יום, ובמו עיני ראיתי מה עלול לקרות ברגע שמשהו ישתנה. אני לא רוצה למצוא את עצמי נאלץ לבחור בין מחסור לבין אבדן צלם אנוש. עדיף לי להבטיח, כל עוד אפשר, שאנו מצוידים!".

טבעת החנק החיצונית הלכה והתהדקה. החדשות, שהגיעו בעיקר דרך העיתון היומי 'קו השעה', ציירו תמונה קודרת.

בוקר אחד, בעוד כולם מסבים לארוחת בוקר דוממת, פתח ר' שמואל את העיתון, ופניו החווירו. "הם מתקדמים", אמר בשקט, וקרא בקול רם את הכותרת הראשית: "מבצע שמירת שלום": נושאת המטוסים 'פרוקונסול' של בר"ש מתקרבת לחופי הארץ.

הידיעה תיארה בפרטי פרטים את ההיערכות הצבאית המאסיבית. רכבת אווירית בלתי פוסקת הזרימה אל בסיסי בר"ש שמחוץ לירושלים ציוד צבאי כבד: טורי שריון ארוכים, תותחים מתנייעים, וכמויות אדירות של תחמושת. הכתב הצבאי של העיתון ניתח את המצב במונחים קרים: "בר"ש אינם נערכים למבצע שיטור, אלא למלחמה כוללת. השאלה אינה 'האם', אלא 'מתי'".

אך האיום לא היה רק חיצוני. במקביל להתעצמותה של בר"ש, גבר גם כוחו של 'ועד הפעולה' - שייצג את הזרם הקנאי שבתוך 'אנשי החומה'. מיום ליום פשטו שמועות חדשות, שעברו מפה לאוזן בלחש, בשיחות חטופות בבית הכנסת או בתור למכולת. "שמעת על הבן של משפחת זילברשלג? הוא נעלם אתמול," לחש שכן אחד למשנהו. "אומרים שהצטרף אליהם". עוד ועוד צעירים, מלאי להט וזעם, נשאבו אל שורותיו של 'ועד הפעולה'.

הקנאים, מצידם, ידעו היטב שהידיעות על ההתעצמות של בר"ש זורעות פחד בלב הציבור, ופעלו כדי להציג חזית של עוצמה וביטחון.

לוחות המודעות ברחובות, שאך לפני שבוע עוד הכילו מודעות על שיעורי תורה וחלוקות של פירות נטע רבעי, כוסו כעת בפשקווילים גדולים, מודפסים באותיות שחורות ומאיימות.

באחד הבקרים, כשר' שמואל ור' אהרן הלכו ביחד עם הנערים לתפילה, הם נעצרו מול אחת המודעות הללו. יהודה ושרוליק הביטו בה, מנסים לפענח את המסר.

"אל תירא עבדי יעקב!" זעקה הכותרת, ומתחתיה נכתב: "כוחות הטומאה של בר"ש מתאספים מבחוץ, הם סומכים על הטנקים והמטוסים שלהם, אך אנחנו נבוא עליהם בשם ה' צבקות! צפו להפתעות בקרוב, והן תהיינה מוחצות ותובלנה לניצחון מוחלט! יום סילוקה הסופי של הטומאה מירושלים - קרב ובא!".

שרוליק קרא את המילים בקול חרישי, ופנה אל יהודה. "הפתעות?" לחש, וגבותיו התכווצו בפליאה. "על מה הם מדברים?". "אני לא יודע", הודה יהודה. "אולי... אולי יש להם איזו פצצה סודית, משהו שאף אחד לא מכיר?".

"פצצה? מאיפה שיהיה להם דבר כזה?" ביטל שרוליק את הרעיון. "הם אולי קיצוניים, אבל הם לא מעצמה צבאית. הם מדברים שטויות, כמו תמיד, רק כדי שאנשים לא יפחדו!" טען בלהט.

"אבל... הם נשמעים כל כך בטוחים בעצמם!" התעקש יהודה. "מי יודע? אולי באמת הם התכוונו שנים לרגע הזה?" מלמל בתקווה.

הם המשיכו ללכת, שקועים במחשבות. המודעה הזו, על אף היומרה המתלהמת שבה, הצליחה לזרוע בליבם ניצוץ של ספק. התמונה כולה היתה מפחידה ומבלבלת. מצד אחד, צבא אדיר,

מודרני ומצויד היטב, סוגר על העיר מכל עבר. מצד שני, כוח פנימי, קנאי ומסתורי, שטוען כי הוא אווז בהפתעות שתכרענה את המערכה כולה.

בסתר ליבם הם נאלצו להודות, שהם אינם יודעים אילו מהכוחות הללו מפחיד יותר.

הימים הבאים נשאו עמם שגרה חדשה, אך היו מי שמצוקתם החמירה מיום ליום. היו אלה ה'מתחדשים'.

כל עוד חיילי בר"ש פטרלו ברחובותיהם, הם חשו מוגנים. כעת, כשמגיניהם נעלמו, הפכה שכונת הפאר שלהם למלכודת. כמעט מדי לילה היו חודרים אליה אנשי 'ועד הפעולה', מחוללים שמות וזורעים הרס.

צמיגים של מכוניות יוקרה נוקבו, כתובות נאצה רוססו על קירות הבתים המפוארים, וחלונות נופצו. ה'מתחדשים', שהתרגלו לחיים של נוחות וביטחון, מצאו את עצמם נצורים בבתיים, מפוחדים מכדי לצאת החוצה.

השמועות על כך, הגיעו גם אל ישיבת המתמידים, שם הן התקבלו ברגשות מעורבים. באחת ההפסקות, התאספה חבורת הנערים סביב השולחן. השיחה, באופן טבעי, גלשה למצב. "שמעתם מה קרה אתמול בלילה בעמק רפאים?" סיפר אחד הנערים בהתלהבות בלתי מוסתרת. "הפכו להם את כל הרחוב!".

"מגיע להם", פלט נער אחר בלעג. "הם חשבו תמיד שהכסף שלהם יציל אותם. שילמדו קצת מה זה לחיות בפחד!". גל של צחוק שקט עבר בין כמה מהנערים. שמחה לאיד, דלילה אך ארסית, מילאה את האוויר.

יהודה הרגיש איך הדם אוזל מפניו. הוא זכר היטב את ההשפלה שחוזה שם, בשכונת המתחדשים; את צריבת הסטירה, את

האימה שאחזה בו ובשרוליק ברחובות המפוארים; ובכל זאת, השמחה על מצוקתם של האנשים הללו, או של ילדיהם הקטנים - היתה בעיניו בלתי מתקבלת על הדעת. הוא לא היה יכול לשתוק.

הוא נשם עמוקות, וקולו היה שקט אך יציב כשהתערב בשיחה: "אני לא מבין איך אתם יכולים לשמוח," אמר, וכל העיניים הופנו אליו.

"אני הייתי שם," המשיך יהודה, וחש את מבטו המופתע של שרוליק ננעץ בו. "הם השפילו אותנו, איימו עלינו. אני יודע בדיוק מי הם. אבל זה לא אומר שאני צריך לשמוח כשהם סובלים, או כשהילדים שלהם מפחדים לצאת מהבית. אם זו תהיה התחושה שלנו, אז... אז זה אומר שבעצם, אנחנו לא טובים יותר מהם!"

הוא השתתק לרגע, אוסף את מחשבותיו. "אנחנו לא מסכימים עם הדרך שלהם, אנחנו יודעים שהיא הרסנית, אך הם עדיין יהודים. לשמוח במפלה שלהם, זה... זה בדיוק המקום אליו אסור לנו להיגרר! זו שנאה לשם שנאה, וזו מעולם לא היתה דרכנו!"

דממה השתררה סביב השולחן. שרוליק הביט בחברו בהתפעלות גלויה, נדהם מהאומץ שגילה, כשאמר את האמת שלו בקול רם, מול כולם. כמה מהנערים השפילו את מבטם, נראים נבוכים. אך אחרים לא ויתרו.

"אתה מרחם עליהם?" קרא אחד מהם. "הם שונאים אותנו! אם הם היו יכולים, הם היו זורקים את כולנו מהעיר הזאת! אין להם חלק בירושלים!"

"אז אנחנו צריכים להיות כמותם?" החזיר יהודה, וקולו התחזק. "אם נשנא אותם בחזרה, מה ההבדל בינינו? בחוץ יש אויב שרוצה להשמיד את כולנו, ואנחנו יושבים פה ושמים שהשכנים שלנו סובלים?"

הוא הביט סביבו בכאב. הוא ראה את הבלבול, את חוסר היכולת לראות מעבר לאופק המצומצם של המחנאות המפלגת, שכעת כבר היה לו ברור: חלקה בכך שהעיר הזו הגיעה להיכן שהגיעה - משמעותי ביותר.

"איך הם עדיין לא מבינים? איך הם לא רואים שהדבר היחיד שיכול, אולי, לעצור את כדור השלג המתגלגל הזה ולהציל את ירושלים האהובה מעצמה - הינו האחדות שהם כל כך בזים לה?" תהה יהודה בליבו, והכאב על העיוורון הזה, היה חד ועמוק אפילו יותר מהפחד.

היה זה באחד הימים הבאים, כשר' שמואל ור' אהרן הפתיעו את הבנים. "היום, נלך ביחד להקריב קרבן שלמים בבית המקדש!" הודיע ר' שמואל בבוקר, וניצוץ של ההתרגשות הישנה, המוכרת, נדלק בעיניו. "אין לדעת מה ילד יום," הוסיף ר' אהרן, "וכל עוד יש לנו הזדמנות לעשות נחת רוח למלך, אנחנו לא נסלח לעצמנו אם נחמיץ אותה!".

שעה קלה לאחר מכן, יצאו כולם יחדיו אל הרחוב, לא לפני שהאבות חידדו את התזכורת הקבועה, אודות הצורך בזהירות ודריכות בלתי פוסקת. הרכבת הקלה עדיין פעלה, גם אם בתדירות נמוכה יותר, וכעבור שעה קלה הם הגיעו אל שוק הבהמות.

השוק הזה, שהיה שוקק חיים אך לפני שבועיים, נראה כעת כמעט שומם. רוב המכלאות היו ריקות, תוצאה של היעדר אספקה חיצונית אל העיר. רק קולות פעייה בודדים הפרו את הדממה. סוחרים מעטים עמדו ליד מרכולתם הדלילה, ופניהם היו עגומות. היעדרו של ר' יששכר וחיוכו הנצחי, היכה בהם בעוצמה. הם ניגשו אל אחת המכלאות, לצידה עמד יהודי מבוגר שזקנו הלבין, ובחרו כבש צעיר בן עשרה חודשים.

משם, המשיכו אל מכון הבדיקה. האולם, שהיה פעם הומה אדם, פעל כעת במתכונת מצומצמת. רק שניים או שלושה בודקים איישו את העמדות, אך הם עשו את מלאכתם במסירות, כאילו דבר לא השתנה. הכבש נבדק ונמצא כשר ומהודר.

הם עלו על 'רכב העלאה' כמעט ריק, אך הנהג לא המתין עד שהוא יתמלא. שעות ארוכות עלולות היו לחלוף לפני שזה יקרה. מיד כשתפסו את מקומותיהם, אחרי שהעמיסו את הכבש אל התא המיועד לו - הנהג התניע את הרכב, ויצא לדרכו. רגעים ספורים לאחר מכן, הם הגיעו לרחבה שלפני שער שושן.

כאן, לפתע, העולם נראה שונה לגמרי. תנועת ההמון שאפיינה את המקום עד זה לא מכבר היתה דלילה לאין ערוך, אך הקדושה, ההוד וההדר, היו נוכחים כתמיד. עשן המערכה התמר אל על, מתנשא מעל החומות המבהיקות, מטפס היישר אל השמים. נדמה היה שהסערה הגועשת בחוץ, אינה יכולה להתקרב אל חצרות בית המלך. המסוף להפקדת חפצים פעל כרגיל, מרכז 'בין קודש לחול' היה פתוח, והם קנו את שוברי הנסכים ללא תור כלל.

כשהתקרב אל השער, יהודה היה הראשון להבחין בשינוי. הוא עצר לרגע, מבטו סורק סביב.

שוטרי מדינת יהודה עדיין עמדו שם, בעמדותיהם הקבועות, אך הרכב המשורין של בר"ש, שתמיד חנה לצד השער כמו חיה מאיימת, נעדר. המדים האפורים, המבטים הקרים והריקים, הנוכחות המצמררת - כל אלו נעלמו כלא היו.

לרגע, חש יהודה גל של הקלה עצומה, כאילו משא כבד הוסר מעל כתפיו. האוויר הרגיש נקי יותר, טהור יותר. קדושת המקום נדמתה שלמה, ללא הצרימה של הנוכחות הזרה.

"הם אינם", לחש, ותחושה מתוקה מילאה את ליבו. "סוף סוף, הר הבית שלנו לגמרי! באמת שלנו!".

אך ר' שמואל, שעמד לצידו ושמע את הלחישה הזו, לא נראה שליו כלל. הבעה של דאגה עמוקה חרצה קמטים במצחו. "זהו שקט מטעה, יהודה," אמר בקול נמוך. "אל תיתן לו להשלות אותך. הכללים השתנו. מלחמה בפתח, ואת המחיר נשלם כולנו!"

ההקלה המתוקה של יהודה התפוגגה, והתחלפה בחרדה קרה. הוא הביט שוב בשער, ותחושתו היתה מעורבת ומבלבלת: שמחה על הטהרה שהושבה למקום, מהולה באימה נוראה מפני המחיר הכבד שעלולים כולם לשלם עליה.

החבורה חלפה על פני השוטרים, ונכנסה אל ההר. תחילה, שמו את פעמיהם אל עזרת הנשים, שם פדו את שוברי הנסכים בלשכת השמנים. לאחר מכן, נכנסו אל העזרה, הכבש בעקבותיהם.

ר' אהרן ור' שמואל ניגשו אל הכבש, הניחו את ידיהם על ראשו בחוזקה, ולחשו הודיה חרישית על העבר, ותפילה מעומק הלב על העתיד.

לאחר מכן, מסרו את הקרבן לידי הכהן, ששחט אותו בזריזות. בתנופה, כיבד ר' אהרן את ר' שמואל, שפניו הוארו באור של התרוממות רוח.

הבשר הועבר ל'בית ההפשט', שפעל גם הוא במתכונת חלקית - אך מתפקדת. כשחזרו הביתה עם השקיות הכבדות, ליבם היה מלא שמחה. לרגע, נשכח הפחד שבחוץ, ונשארה רק הזכות הגדולה.

הם ירדו אל מתחם הטהרה, שהיה מכוסה בשכבה דקה של אבק. הם לא השתמשו בו מאז שהכל התחיל. מעטים היו אלו שהקריבו קרבנות בימים האחרונים, ופירות מעשר שני כלל לא הגיעו אל העיר מאז שהאספקה נעצרה.

כעת, בעבודה משותפת, ניקו את האבק, ערכו את השולחן, והנשים הכינו סעודה מפוארת שעיקרה בשר הקודש.

באותו ערב, ישבו כולם יחד, במתחם הטהרה שנראה כאילו קם לתחייה. הם אכלו בהתרגשות מבשר הזבח, טעמה של הקדושה ממלא את פיהם ואת ליבם. הם הודו על הזכות שנפלה בחלקם, להקריב עוד קרבן אחד, להתקרב עוד פעם אחת. בעיניים דומעות, הם התפללו על העתיד הלא-ידוע. שיזכו לעשות זאת שוב, בימים טובים יותר.

באותו הלילה, לראשונה מזה ימים ארוכים, שרתה בבית משפחת צדוק שלוהו אמיתית. השמחה על קרבן השלמים שזכו להקריב, והתחושה העילאית של קרבת האלוקים - הצליחו לדחוק, ולו למספר שעות, את הפחד והדאגה.

יהודה נרדם כשחיוך על שפתיו, וההודיה על היום המופלא עדיין מהדהדת בליבו. הוא חלם על ירושלים של פעם, על עיר שכולה טוב, שכולה קדושה.

הוא נרדם עם חיוך של גן עדן, אך התעורר אל תוך גיהנום.

ריח נורא של שריפה, ריח חריף, חונק ומצחין, חדר דרך חרכי החלון הסגור. זה לא היה ריח הקטורת המתוק שליווה תמיד את הבקרים בירושלים. זה היה ריח של חורבן.

יהודה זינק ממיטתו, ורץ אל החלון. השמיים, שאמורים היו להתבהר באורו של בוקר חדש, היו קודרים, מכוסים בענני עשן שחורים וסמיכים, שהיתמרו מעלה מעשרות מוקדים שונים בכל רחבי העיר.

הוא התלבש במהירות ויצא אל הסלון, מוצא את אביו עומד לצידו של ר' שמואל מול החלון הגדול, פניהם חיוורות כסיד. "מה קרה, אבא? מה זה צריך להיות?" שאל, מבוהל, ורגע לאחר

מכן שמע את הפרטים בקצרה ובתמציתיות מר' שמואל, שסיפר בקול יבש וסדוק:

"זה קרה במהלך הלילה. בפעולה מתוכננת ומתואמת להפליא, פשטו הקנאים על מחסני החירום של הסנהדרין, אותם מחסנים שהיו אמורים להבטיח את קיומה של העיר למשך חודשים ארוכים. הם בזזו כמויות אדירות של מזון, העמיסו אותן על משאיות, והובילו אל מקומות מסתור. את כל מה שלא יכלו לקחת, את כל השאר - הם העלו באש".

ההבנה הנוראה חלחלה למוחו של יהודה באיטיות מצמררת.

העתיד של העיר הזו, היכולת לשרוד את התקופה המאיימת, תלויים היו במידה רבה במחסני החירום הללו, שכעת, אינם. הקנאים, לא רק גזלו את המלאי לעצמם; הם וידאו שלאיש מלבדם לא יישאר דבר. המחשבה על כך, היתה מחרידה. מזעזעת.

זה כבר לא היה עוד מאבק אידיאולוגי. זו לא היתה עוד הפגנה אלימה. זו היתה הכרזת מלחמה של יהודים על אחיהם. הקנאים שרפו במו ידיהם את חבל ההצלה היחיד של העיר. הם גזרו על מאות אלפי תושבי ירושלים גזר דין של רעב.

יהודה הבין היטב: באותו הרגע, נסתם הגולל. גורלה של העיר נחרץ.

לנגד עיניו של יהודה צפה תמונתם של ארגזי הקרטון שמילאו את הסלון לפני ימים ספורים, והתמונה הזו היתה עדות אילמת לחזונו הקודר של ר' שמואל. ההצטיידות הזו, שנראתה בשעתה מוגזמת, התבררה כעת כטיפה בים. הם התכוונו למצור חיצוני, אולם לא העלו בדעתם שיעמדו בפני מצור פנימי, אכזרי וחסר רחמים.

הוא הביט בפניו של אביו, שמעיניו נשקף ייאוש עמוק כמותו, לא ראה מעולם. התקווה האחרונה, שניתן יהיה לשרוד איכשהו,

להמתין עד יעבור זעם, כבתה באחת והפכה לאפר. ממש כמו המזון שנשרף במחסנים.

ההבנה הזו, שהאויב הגדול ביותר של ירושלים קם מתוכה, היתה קשה מנשוא. המציאות החדשה שנכפתה על העיר היתה מהירה ואכזרית. אמנם, לא כל המחסנים הושמדו. היו פה ושם מחסנים קטנים, ששרדו את מתקפת הלילה, אך אלו - היו מוגבלים. העתודות, שאמורות היו להספיק לחודשים, יאזלו כעת תוך שבועות ספורים לכל היותר.

הסנהדרין פעלה במהירות, ומיהרה להטיל קיצוב חמור. הונפקו תלושי מזון, שחולקו לכל משפחה על פי מספר הנפשות שבה. את התלושים ניתן היה לממש בחנויות רק בצירוף 'תעודת הירושלמי' הרשמית. שוטרי יהודה, אלו שנותרו נאמנים לסנהדרין, הוצבו בפתחי החנויות כדי לשמור על הסדר ולמנוע מהומות.

אך גם התלושים שביד, לא הבטיחו מזון בצלחת. המדפים התרוקנו במהירות, והאספקה שהגיעה מהמחסנים הבודדים שנותרו - היתה דלה ולא סדירה. מחוץ לחנויות השתרכו תורי-ענק, ארוכים, מייאשים. אנשים עמדו שעות, ממתנינים למשאיות האספקה. במקרה הטוב, אחרי המתנה ממושכת, היו זוכים לקנות מעט קמח או שקית אורז. אך לא פעם, היו חוזרים הביתה בידיים ריקות, כשבכיסם התלושים חסרי הערך.

במקביל למערכת החלוקה הקורסת, צמחה מערכת חלופית, יעילה ומתפקדת - זו של 'אנשי החומה'. בנקודות החלוקה שהקימו, ניתן היה להשיג כל מה שצריך כדי לשרוד. המדפים היו עמוסים בסחורה שנגזלה. אך השפע הזה, לא היה מיועד לכולם. הוא חולק רק לאנשי שלומם, לאלו שנרשמו ב'ועד הפעולה', שהביעו תמיכה. הם לא רק השמידו את תקוותה של

העיר; הם הפכו את הרעב לכלי נשק, אמצעי לגייס תומכים נואשים ולשלוט בהם.

באחד הימים, שמע יהודה כמה חבריו בישיבת המתמידים משוחחים ביניהם. "אצל משפחת לזין נגמר האוכל," סיפר אחד. "אבא שלהם אמר שהוא שוקל ללכת להירשם 'אצלם'. מה הוא יכול לעשות? הילדים שלו רעבים".

הפיתוי היה עצום, והוא ריחף באוויר כמו רעל מתוק. הבחירה שהוצבה בפני תושבי ירושלים היתה נוראית: לדבוק בדרך הישר, בנאמנות לסנהדרין, ולעמוד בפני סכנת רעב אמיתית - או לכופף את הראש, להצטרף לשורות הקנאים, ולקבל את לחם החסד הגזול שלהם.

יהודה הביט בפניהם הכואבות של המבוגרים שבבית, והבין שהמלחמה על ירושלים כבר לא מתנהלת רק בחוץ, בין צבאות ופלגים. היא מתנהלת כעת בתוך כל בית, בתוך כל לב. מול כל צלחת ריקה. והיא אכזרית יותר מכל מלחמה אחרת.

פרק כ"א:

הישרדות

הימים הראשונים שאחרי שריפת המחסנים היו ימים של הלם. אך כשהעשן התפזר והותיר אחריו שמיים קודרים וריח חריף של אובדן, ההלם התחלף בהבנה קרה ומכאיבה של המציאות החדשה.

בבית משפחת צדוק, כמו בבתי רבים אחרים, המזווה עדיין היה מלא יחסית, בזכות קניית החירום שערך ר' שמואל. אך השפע המדומה הזה לא השלה איש.

בלילות, לאחר שהילדים נרדמו, היו ר' שמואל וחנה יושבים במטבח הדומם, ומתלחשים בדאגה.

"המלאי שלנו מוגבל, חנה," אמר ר' שמואל באחד הלילות. "הוא לא יחזיק מעמד לנצח. אנחנו חייבים לעשות כל מה שאפשר כדי להרוויח זמן. כל יום נוסף שנרוויח, עשוי להיות קריטי. צריך לחשוב איך אנחנו שורדים את זה!"

המילה 'שורדים' נלחשה בחלל החדר, כבדה ומאיימת. הם נזהרו שלא להזכיר אותה ליד הילדים, כדי לא לטלטל את עולמם יותר מכפי שהטלטל ממילא. אך בינם לבין עצמם, הם הבינו היטב את גודל הסכנה.

מתוך אותה הבנה, הם קיבלו שתי החלטות. הראשונה, היתה פשוטה, גם אם לא קלה לביצוע: עליהם לעשות כל מאמץ, כבר כעת, להשיג עוד מזון. לא להסתמך על המזווה הגדוש, אלא להשתמש בו כתגבורת, וכגיבוי למקרה שלא יצליחו להשיג די כדי להזין את בני הבית. הם יממשו כל תלוש של מזון, גם אם יאלצו לשם כך לעמוד שעות בתורי-ענק.

כאמור, זו היתה החלטה פשוטה, אף שהיה ברור שיישומה ידרוש מאמצים משמעותיים. ההחלטה השנייה לעומת זאת, היתה כבדה מנשוא:

למחרת, כינסו את כל הילדים - שלהם ושל משפחת גרוסמן - בסלון. "ילדים", פתח ר' שמואל בקול רגוע, משתדל לסלק מקולו כל נימה של היסטריה. "כפי שאתם רואים, המצב בירושלים... קצת השתנה. ברוך השם, המזווה שלנו עדיין מלא, אך כדי לוודא שהאוכל יספיק לכמה שיותר זמן - כולנו נצטרך להיות קצת יותר זהירים. מהיום, נקצוב את האוכל. כל אחד יקבל מנה מדודה, מסודרת. אני מבטיח לכם שאף אחד לא יישאר רעב!" אמר, והיתה זו אמת חלקית. הוא ידע שהמנות יספיקו כדי שהבטן לא תקרקר, אך הן תהיינה רחוקות מלהשביע ממש.

כבר באותו ערב, הילדים חוו זאת לראשונה. ארוחת הערב כללה שתי פרוסות של לחם ביתי עבור כל אחד מהם, עם שכבה דקה של ממרח שוקולד. זהו. הילדים הביטו בצלחותיהם, ואז בהוריהם, ועיניהם סיפרו שהם הבינו היטב. הם אכלו לאט, נוגסים נגיסות קטנות, מנסים למצות את הטעם, את התחושה. השקט סביב השולחן היה כבד.

זה לא היה רק מחסור במזון. זו היתה פרידה. פרידה מהשובע, כפי שהכירו אותו. הם נפרדו, ואיש לא ידע לומר אם ומתי ישובו להיפגש שנית.

שגרת המצור הלכה וכרסמה בנפש, יום אחר יום, כמו מים השוחקים אבן. כל בוקר נפתח באותה תקווה דקיקה, ונסגר באותה אכזבה מרה. המשימה המרכזית בחיי כולם הפכה להיות אחת: השגת מזון.

הנשים היו אלו שעמדו בחזית המאבק הזה. מדי בוקר, היו חנה ושולמית לוקחות את תלושי המזון ואת הארנק, ויוצאות יחד אל המכולת השכונתית. הן הצטרפו לתור הארוך והדומם, ממתינות שעות באוויר הסמיך מייאוש. הן למדו לזהות את צליל המשאית המקרבת, ולראות כיצד התקווה ניצתת לרגע בעיני הממתינים.

המתח היה מורט עצבים. האם הפעם המשאית תהיה מלאה? או שאולי גם היום המלאי הדל יאזל בדיוק כשיגיע תורן? התוצאה מעולם לא היתה ידועה מראש.

לפעמים, אחרי שעות של המתנה, הן היו זוכות בשלל יקר מפז: שקית קמח, חבילת אורז, או כמה קופסאות שימורים. לפעמים, נאלצו להסתפק במעט עדשים או בבקבוק שמן. והיו גם ימים קשים, בהם המשאית כלל לא הגיעה, או שהאספקה נגמרה לגמרי לפני שהגיע תורן, והן חזרו הביתה לקראת צהריים, מותשות, מתוסכלות, ובידיים ריקות.

באחד הימים, בדרכן חזרה, פגשו את שכנתן, הגברת גולדשטיין. "הרגע חזרתי מכרם אברהם," לחשה להן בסוד. "במכולת שם, עוד נשאר אורז וקמח. אני לא יודעת אם נשאר עדיין, אבל כשאני הייתי שם לפני שעה - המדפים היו מלאים".

הידיעה הצייתה בהן תקווה מחודשת. הן החליטו לשלוח את הנערים הגדולים, שרוליק ויהודה, למשימה הזו. "הם כבר בוגרים, ויכולים להצטרף למאמץ המשפחתי!" אמרה חנה, ושולמית הנהנה בראשה.

כך, כשחזרו יהודה ושרוליק מהלימוד ב'היכל שמואל', עייפים ורעבים - הציגו בפניהם האימהות את המשימה שברצונן להטיל

עליהם. "קחו את התלושים ואת הארנק," אמרה שולמית, "ולכו לנסות את מזלכם בכרם אברהם".

פניהם של הנערים אורו. זו היתה בעבורם הזדמנות מצוינת לשבור את השגרה המדכאת, לצאת מהאווירה הכבדה שבבית, ולהרגיש מועילים. הם יצאו לדרך כמעט בשמחה.

כשהגיעו לשכונת כרם אברהם, זיהו את המכולת בקלות, על פי התור הארוך שהשתרך מפתחה ונמתח לאורך הרחוב. הם תפסו את מקומם בסוף התור, מודעים לכך שצפויות להם שעות ארוכות של המתנה.

האווירה כאן היתה שונה מהשכונה שלהם. היו שם אנשים מכל הסוגים: לצד גברים לבושים בחליפות וכובעים, ציציותיהם משתלשלות בגאון - עמדו בתור גם כאלו שלבושם והופעתם העידו בבירור על השתייכותם למחנה ה'מתחדשים'. הרעב, כך נראה, איחד את כולם בתור אחד ארוך של סבל.

השעות נקפו. לאט לאט, הם התקדמו. כשהיו כבר קרובים לפתח החנות, בקע מתוכה קול ויכוח רם. שרוליק מתח את צווארו, מנסה לראות מה מתרחש. לפתע, פניו קפאו.

"אני לא מאמין," לחש ליהודה. "אתה רואה מי זה שם? זה נדב מונטפירי!"

"אתה מתכוון לאיש ההוא, שאמרת שמינו אותו למנהל המרכז 'בין קודש לחול'? זה שהפגנה ההיא התרחשה מול ביתו?" בירר יהודה, ושרוליק אישר. "בדיוק! זה הוא! אני מזהה אותו!".

בשעה זו, עמד מונטפירי מול נציג הסנהדרין הממונה על חלוקת המזון. קולו של הנציג רעם בכעס צדקני: "איך אין לך בושה?!" צעק. "איך אתה מעז להגיע לכאן?! אחרי שבמשך שנים פעלת נגדנו, אחרי שעשית הון על חשבון קופת המקדש, עכשיו אתה בא לבקש לחם חסד מהסנהדרין?!"

מונטפיורי, שפניו האדימו, ניסה להשתיק אותו. "אני לא פחות טוב מאחרים שעומדים כאן בתור!" אמר בשקט, והצביע על כמה מהממתנים. אך הנציג לא השתכנע. "הם - זה סיפור אחר!" נהם. "אתה... זה לא אותו דבר! אתה דמות! אתה עמדת בראש! אתה אחראי להרבה ממה שהתרחש כאן! לא תקבל ממני אפילו גרגר אורז!".

"הילדים שלי רעבים", התחנן מונטפיורי, וכל היוהרה נעלמה מקולו. נותרה רק ארשת מודאגת של אב שבור-לב. אך הנציג הקשיח את עמדתו: "זה לא מעניין אותי! תסתלק מפה!" צעק, ולאחר מכן פנה אל השוטרים שהוצבו בחנות לשם השמירה על הסדר, והורה: "אם הוא לא יסתלק בעצמו, תדאגו שהוא לא יהיה כאן!".

מונטפיורי עמד שם לרגע, מושפל, בודד. האנשים שעמדו בתור הביטו בו באדישות. חלקם אפילו הנהנו בשביעות רצון. יהודה הרגיש כאב עצום, פיזי כמעט, בליבו. "זו טעות נוראה!" חשב לעצמו, "הסנהדרין בוודאי לא היו מסכימים עם זה! אדם הוא אדם, וילדים רעבים הם ילדים רעבים - גם אם אביהם חטא ופשע!".

אך הוא ידע שזה כבר לא ויכוח בין נערים בבית המדרש. אלו היו החיים האמיתיים, וקולו של נער צעיר לא יישמע. חוסר האונים שיתק אותו, וגם הוא שתק.

נדב מונטפיורי הסתובב, והחל להתרחק בצעדים שפופים. הוא העדיף לא למצוא את עצמו מגורש על ידי השוטרים. אך לפתע, עצר, הסתובב אל עבר הנציג, ועיניו ברקו משנאה. הוא הרים את קולו בצעקה שהצליחה לגבור על המולת הממתנים בתור: "אתם עוד תשלמו על זה ביוקר! הו, כמה ביוקר! הנקמה תהיה כואבת, גם על הבושה - וגם על הרעב של הילדים שלי!".

הוא סקר במבטו את האנשים האדישים שעמדו בתור. "גם אתם", ירה לעברם, "כולכם! אתם תשלמו על השתיקה שלכם!".

לאחר מכן הסתובב בחזרה, יצא מהחנות ונעלם בסמטה סמוכה, מותיר אחריו דממה רועמת, ואיום שהדהד באוויר הקר של ירושלים.

שרוליק ויהודה המשיכו להמתין בתור הארוך, ליבם כבד עליהם. הם נאחזו בתקווה שהפעם יתמזל מזלם. השמש החלה לנטות מערבה, כשהגיע סוף סוף תורם. הם ניגשו אל הדלפק בלב הולם, וכמעט לא האמינו למשמע אוזניהם כשהנציג אמר: "כן, נשאר. לא הרבה, אבל נשאר".

כעבור דקות ספורות הם יצאו מהחנות, אוחזים את השלל הארוז בשקית ניילון מרשרשת קרוב אל ליבם, כאילו היה אוצר יקר מפז: שתי חבילות אורז וקילוגרם של קמח. השמחה על שהצליחו במשימה היתה רבה, אף שהיא היתה מהולה בכאב. מראה פניהם של אלו שנותרו מאחוריהם בתור, הידיעה הברורה שלא לכולם יישאר מספיק, והזיכרון הצורב של המקרה עם נדב מונטיפיורי - כל אלו העיבו על האושר.

הם מיהרו אל תחנת הרכבת הקלה. על הלוח הדיגיטלי הופיע הכיתוב המנחם: "הרכבת הבאה בעוד 2 דקות". הם כבר דמינו את פניהן המאושרות של האימהות כשיגיעו הביתה עם השלל. הרכבת הגיעה, והם טיפסו אליה ומצאו מקום פנוי. הנסיעה היתה שקטה. אנשים מעטים עלו וירדו בתחנות. שרוליק לא הניח את השקית מידו אפילו לרגע, אוחז בה בחוזקה.

באחת התחנות הבאות, כשהרכבת החלה להאט לקראת עצירה, הרגיש שרוליק משיכה חדה וחזקה בשקית. הוא הפנה את ראשו באינסטינקט, וראה מולו יהודי מזוקן, לבוש כובע וחליפה, ממש כמותם, ציציותיו מתבדרות. האיש משך את השקית מידו בכוח.

"מה אתה עושה?!" צעק שרוליק, המום.

האיש הביט בו בעיניים עצובות, נואשות. "הילדים שלי רעבים, לחש בקול שבור. "אני... אני באמת מצטער, אבל אין לי ברירה" מלמל, ובאותה נשימה, בעוד ידו האחת חוטפת את שקית המזון, ידו השנייה דחפה לידיו של שרוליק שטר כסף מקומט וכמה תלושי מזון. "אני לא גנב!" הספיק לומר.

כל זה התרחש בשניות ספורות. דלתות הרכבת נפתחו, והאיש קפץ החוצה ונעלם על הרציף. ברגע הראשון, שרוליק זינק ממקומו בכוונה לרדת מהרכבת ולרדוף אחרי האיש. אך יהודה תפס בזרועו ועצר בעדו. "עזוב, שרוליק, אמר בשקט. "זה חסר סיכוי. הוא כבר מזמן לא כאן".

הם נותרו לשבת שם, המומים, דמעות של השפלה, תסכול וכאב, ממלאות את עיניהם. אחרי כל מה שעברו, אחרי שסוף סוף הצליחו להשיג משהו בעל משמעות, הם יחזרו הביתה בידיים ריקות, בגלל... הם אפילו לא ידעו להגדיר זאת. גניבה? חוסר אנושיות? אגואיסטיות בלתי נסבלת?

"אולי נחזור ל'כרם אברהם'?" הציע יהודה, אך שרוליק דחה את ההצעה מיד. "גם אם נעמוד שוב בתור, במשך שעות, זה יהיה חסר סיכוי... כבר כשהיינו שם, כמעט לא נשאר מאומה. אני משוכנע שבינתיים גם המעט שנותר חוסל!" טען, מנסה לייצב את קולו ולמחות את הדמעות שזלגו בלי הפוגה.

כך, לבסוף, הם חזרו הביתה עם כסף ועם תלושים, אך בלי המוצרים שכה עמלו להשיג. כבר כשר' שמואל פתח את הדלת והבחין בארשת פניהם, הבין שמשהו לא תקין. "מה קרה?" שאל, ושרוליק, שלא הצליח להוציא מילה מהפה, נכנס אל הבית, הניח את התלושים ואת השטר על השולחן, ופרץ בבכי חסר מעצורים. לבסוף, היה זה יהודה שהתנדב להסביר את שאירע.

ר' שמואל הקשיב בשקט, פניו חתומות. כשיהודה סיים לספר את הסיפור כולו, הוא הניח יד רכה על כתפו של בנו ואמר בקול

מנחם: "ברוך השם, שרוליק, בינתיים לא חסר לנו אוכל. מי יודע אם הילדים של האיש הזה לא באמת רעבים... לא לכולם יש מלאי במזווה!".

המילים היו מלאות חמלה, אך הן לא הצליחו להפיג את התחושה הכבדה שרבעה על ליבם של הנערים, והתפשטה בחדר כאשר סופר סיפורם. הכאב שהרגישו כולם, היה כאב מסוג אחר. לא על האורז והקמח שאבדו, אלא על ההתדרדרות האנושית הנוראה. על עיר קודש שבה יהודי נאלץ לגזול את לחמו של יהודי אחר, כדי להאכיל את ילדיו.

ולכאב הזה, לא היו תנחומים.

מאותו היום ואילך, היה ברור שלא ניתן עוד לשלוח ילדים לבד לקנות אוכל. הערובה היחידה לכך שהמזון, אם יושג, גם יגיע הביתה - היתה שהמבוגרים ימתינו בתור בעצמם.

השגרה החדשה והמייסרת התקבעה. היא היתה רצף של ניסיונות חוזרים ונשנים, יומיומיים, לעיתים אף כמה פעמים ביום, לעמוד בתור, להיאחז בתקווה. לפעמים היו חוזרים עם מעט, לפעמים עם מעט פחות, ולעיתים קרובות - עם כלום. הבית, שהיה פעם מקום של שפע וחום, הפך למבצר שבו סופרים כל פירור.

באחד הערבים, ישבו כולם במטבח סביב השולחן. האווירה היתה דוממת. חנה חילקה לכל אחד את ארוחת הערב המוקצבת: שתי פרוסות של לחם שאפתה בבוקר, ולצידן צלוחית קטנה ובה מעט שמן זית, כמה זיתים, וממרח שוקולד לילדים. כולם אכלו לאט, מתענגים על כל פירור, יודעים שעד הבוקר לא יקבלו עוד.

לפתע נשמעו דפיקות בדלת. לא דפיקות חזקות, אלא נקישות מהוססות, כמעט מתנצלות.

ר' שמואל קם ממקומו וניגש לפתוח. בפתח עמד השכן מהקומה שמתחת, ר' אליהו. פניו היו חיוורות, עיניו מושפלות.

"סליחה שאני מפריע," לחש, וקולו היה סדוק. "אני... אני לא הייתי מעז... אבל הילדים..." הוא עצר, בולע את רוקו. "הם לא אכלו כלום היום, ר' שמואל. כלום. ניסינו בכל החנויות. חזרנו בידיים ריקות, שוב ושוב. אולי... אולי יש לך שתי פרוסות לחם? רק שיחזיקו מעמד עד הבוקר".

ר' שמואל עמד מול הדילמה הכבדה ביותר שאב יכול לעמוד בפניה. הוא הביט בשכן השבור שלפניו, ומחשבותיו התרוצצו. הוא ידע שכל פרוסה שייתן, תחסר לילדיו שלו, מתי שהוא, בהמשך. המלאי במזווה, הולך ומתכלה, והוא לא יחזיק מעמד לנצח.

אך מנגד, הוא הביט בפניו של שכנו, וראה שם את פניה של ירושלים כולה - רעבה, נואשת, אך עדיין יהודית. הוא ידע שאם העיר תאבד כעת את האנושיות, את הערבות ההדדית, זה יהיה הסוף האמיתי שלה, חורבן גדול יותר מכל מצור.

ההחלטה גמלה בליבו. הוא הנהן קלות, ומבלי להוציא מילה ניגש למטבח. הוא פרס ארבע פרוסות לחם מהכיר שנותרה. "גם בשבילך ובשביל אשתך," אמר לשכן ההמום, והושיט לו אותן.

חנה עקבה אחריו, מבטה מלא דאגה. כשחזר למטבח, לא יכלה להתאפק. "שמואל," לחשה, וקולה רעד, "מה יהיה על הילדים שלנו? אין לנו מספיק כדי לחלק לאחרים!".

ר' שמואל היישיר מבט לעיניה. "זה לא עניין של חלוקה, חנה," הסביר ברכות. "כשיהודי דופק על דלתך ואומר שהילדים שלו לא אכלו כלום, בזמן שאצלנו, המזווה, ברוך השם, עדיין רחוק מלהתרוקן - לסרב לו... זה לא אנושי. זה לא יהודי".

היא הביטה בו, ואז השפילה את עיניה ומלמלה: "אתה צודק".

שרוליק, שצפה מהצד בהתרחשויות, הרגיש גל של גאווה חמה מציף אותו. זה היה אבא שלו.

גם ר' אהרן, שישב בשולחן, הרים את עיניו והעיף מבט מלא הערכה לעבר מארחו. במעשה הפשוט הזה, בארבע פרוסות לחם, ניתן היה למצוא תשקיף לגדולתה של ירושלים, זו שנאבקת על חייה, אך יותר מכל - נאבקת על נשמתה.

הימים היו ארוכים, אפורים, ודומים זה לזה. כל יום היה העתק קודר של קודמו: יקיצה אל תוך דאגה, שעות של המתנה מורטת עצבים בתורים, וחזרה הביתה עם שלל דל, אם בכלל.

התקווה, שהחזיקה את האנשים בימים הראשונים, הלכה והתפוגגה, מפנה את מקומה למטרה חדשה, אחת ויחידה: הישרדות.

חודש ניסן כבר עמד בפתח, ורוח חג הפסח, חג החירות, החלה מנשבת ברחובותיה השקטים של ירושלים. אך הרוח הזו לא נשאה עמה שמחה והתחדשות כמדי שנה, אלא להיפך: העצימה את הכאב על הפער הבלתי נתפס בין העבר להווה.

באחד הערבים, ישבו ר' אהרן ור' שמואל יחד בסלון, שקועים בשתיקה.

"אני לא מאמין שבעוד שבוע פסח," הפר לבסוף ר' אהרן את הדממה, וקולו היה עייף. "אתה זוכר, שמואל, איך העיר הזאת נראתה בשנה שעברה בתקופה הזו?"

ר' שמואל עצם את עיניו, כאילו מנסה לחזור אל התמונה הצרובה בזיכרונו. "איך אפשר לשכוח?" לחש. "מיליוני עולי רגל גדשו את הרחובות, שירה וצחוק נשמעו בכל פינה. הדירים שבחצרות כבר היו מלאים בטלאים וגדיים המיועדים לקרבן פסח, ממתנים ליום הגדול."

המציאות הנוכחית היתה רחוקה כל כך... העיר היתה סגורה, אין יוצא ואין בא. מאמצים על אנושיים הושקעו בניסיון למצוא כבש אחד, אחד ויחיד, עבור כל השכונה. כבש אחד שעדיין לא נאכל מרוב רעב, כזה שיספיק ל'כזית' לכל אחד מהמבוגרים המחויבים במצוות. היו שמועות על סוחרים בשוק השחור שדרשו הון עתק תמורת בהמה, אך היו אלו מחירים שאיש לא יכול היה לעמוד בהם.

"והמצות?" המשיך ר' אהרן, קולו נשבר. "אני זוכר איך היינו חוזרים מהקניות עם עגלות מלאות, עם חבילות של מצות שמורות מדיפות ריח ניחוח של חג".

כעת, הסנהדרין, במאמץ אחרון, ארגנה חלוקה מרוכזת של מצות, כמות מדודה ומצומצמת, כזית לכל נפש - כדי מצווה ותו לא. החלוקה החלה כבר לפני שבוע, והמצות הונחו בחרדת קודש מעל הארון הגדול בסלון, בתקווה שהרעב הכבד לא יגבר על יראת השמיים, ואיש מבני הבית לא יתפתה להשביע את רעבונו המידי על חשבון קיום מצוות אכילת מצה. החלוקה המוקדמת של הסנהדרין, שנועדה להבטיח שלכל יהודי יהיה 'כזית' למצווה, הפכה את ההמתנה לחג למבחן אמונה יומיומי ומייסר.

ליבו של ר' שמואל נחמץ. מחשבותיו נדדו אל היין לארבע כוסות. הוא הודה בליבו על הנוהג שסיגל לעצמו מימים ימימה, להצטייד במלאי של מיץ ענבים תוצרת ביתית, מהסוג שבני הבית אהבו. כעת, נותרו בקבוקים ספורים, אותם שמר באדיקות לצורך ארבע כוסות, בתקווה שיספיקו. "אולי", הרהר במרירות, "אולי טעמו המתוק של היין יעניק, ולו לרגע קט, קורטוב של חירות מעושה בתוך התווה".

והיה גם המרור.

מרור, היה להם השנה בשפע. מרירות של אובדן התקווה, מרירות על השנאה שקרעה את העיר, מרירות על הרעב שכרסם

בבטן ובלב. ר' אהרן נזכר בשנים עברו, בילדים הלבושים בגדי חג, שעמדו בהתרגשות ושאלו: "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות? שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות, הלילה הזה מרור..." השנה, בכל הלילות היה רק מרור. שאר ירקות, הם לא פגשו כבר שבועות ארוכים.

אך במרור הזה, המרור שבלב, אי אפשר הרי לצאת ידי חובה. הסנהדרין דאגה אפוא למרור של מצוה, במשורה, כזית בדיוק לכל נפש. רק כדי לקיים את מצוות 'על מצות ומרורים יאכלוהו'. הם אחזו במרור המועט הזה כבאוצר יקר, בידיעה שזו אולי ההזדמנות האחרונה שנותרה להם לטעום טעם של מצווה, לפני שהמרירות הגדולה תבלע הכל.

"זה לא ייאמן שרק לפני פחות מחודש היה פורים," אמר ר' שמואל במרירות, "ועוד הספקנו לשלוח משלוחי מנות... אמנם אלו כבר לא היו משלוחי המנות המפוארים כבכל שנה, הם כללו בעיקר עוגות ומאפים ביתיים, אבל עדיין... היתה תחושה של שמחה באוויר".

"זה היה לפני שהם שרפו את המחסנים," השיב ר' אהרן בקול חלול. "אז עוד האמנו שאפשר לצאת מזה. היתה תחושה שזה מבחן, ניסיון, כזה שאינו מסתיר את האור שבקצה המנהרה".

הוא הרים את מבטו לעבר ר' שמואל, ומעיני שניהם נשקף אותו הייאוש. "אבל עכשיו, אני כבר לא יודע. הכל נראה כל כך קודר. כל כך... חסר סיכוי".

הם שתקו. בחוץ, ירד הלילה על ירושלים הנצורה, ובתוך הבית, ירד הלילה על הלבבות, מותיר אותם בחשכה גדולה, ללא קרן אור אחת של תקווה לקראת חג החירות.

בליל י"ד בניסן, הלילה של בדיקת חמץ, התכנסו שתי המשפחות יחד בסלון. ר' אהרן ור' שמואל הכינו את הנר, את כף העץ ואת

הנוצה, כמדי שנה בשנה. אך הפעם, הטקס כולו היה ספוג בכאב. הילדים, שבשנים עברו היו מתרוצצים בהתרגשות, מחכים לרגע בו ימצאו אבותיהם את עשרת פתיתי הלחם שהוחבאו בקפידה - עמדו כעת בצד, שקטים, עיניהם כבויות.

החיפוש היה מיותר עד להכאיב. לא היה צורך לחפש. לא היה מה למצוא. פירור של חמץ לא נותר בבית. לא ביסקוויט שנשכח בכיס, לא שארית עוגה במגירה. הרעב ניקה את הבית ביסודיות רבה יותר מכל מטאטא. עשרת פתיתי הלחם, שנשמרו בקנאות מכיכר הלחם שנאפתה הבוקר, היו פירורי החמץ האחרונים שנותרו, בכלל.

ר' שמואל בירך 'על ביעור חמץ' בקול חנוק, והם עברו מחדר לחדר, אוספים את הפתיתים היקרים, בעוד אור הנר המרצד מטיל צללים ארוכים על הקירות. היה זה מחזה אבסורדי של חיפוש אחר מה שמזמן כבר אינו קיים, בבית שהתרוקן מכל וכל.

לאחר שסיימו, הניחו את עשרת הפתיתים בצד. בשונה משנים עברו, הם לא התכוונו לשרוף את כולם. אולי כזית מהם. אולי. כל השאר, ינסה להקל במעט על רעבונו של אחד הילדים, שלאף אחד לא היה מושג מה יאכל בימים הבאים.

חנה ניגשה אל המזווה. דלת הארון נפתחה בחריקה שקטה, חושפת מדפים כמעט ריקים. היא הושיטה יד רועדת, ולקחה את שקית האורז האחרונה. אותה הם יאכלו מחר, לסעודת החג. זו שארית המזון האחרונה שנותרה בבית, ומלבדה לא נותר מאומה. כלום.

באותו רגע חלחלה להכרתה העובדה, שהרעב כבר לא היה איום עתידי, דאגה מעורפלת לגבי המחר. נוכחותו הפכה פיזית, קרה ומכרסמת בבטן. השובע היה לזיכרון רחוק; היעדרו הפך למציאות מוחשית. חג החירות עמד בפתח, והם, תושביה של עיר הקודש, עמדו לפסוע אליו חסרי כל, עבדים לרעב, ומיואשים מתמיד.

פרק כ"ב:

מעמיו של הרעב

הרעב לא הגיע בבת אחת. הוא זחל פנימה באיטיות, אורב תחילה בפינות החשוכות של התודעה, נלחש בשיחות מודאגות. אך לבסוף הפך לאורח של קבע, ואז - לבעל הבית. כעת, גם הם, משפחות צדוק וגרוסמן, הצטרפו באופן רשמי למעגל הרעב של ירושלים. קיומם הפך תלוי לחלוטין בחסדי החלוקות, שהלכו והצטמצמו מיום ליום.

המחסנים הבודדים ששרדו את מתקפת הקנאים, התרוקנו זה מכבר. התלושים שהנפיקה הסנהדרין הפכו לפיסות נייר חסרות ערך. תקוותה היחידה של העיר הנצורה היתה תלויה כעת ביהודים צדיקים, גיבורי חיל, שבחרו לסכן את חייהם למען אחיהם.

בלילות אפלים, היו רכבי שטח מגיחים מתוך הרי יהודה. באורות כבויים, במנועים שנהמו בשקט, היו מפלסים את דרכם בשבילי עפר נסתרים, חומקים מסיורי בר"ש שהקיפו את העיר. כל רעש קל, כל ענף מתפצח, הקפיצו את הלבבות. כל רכב שהצליח לחדור את טבעת המצור ולהגיע אל שערי העיר, היה ניצחון קטן, נס של ממש.

אך המטען שנשאו עמם היה דל, טיפה בים הרעב. כמה שקים של תפוחי אדמה, מעט אורז, אי-אלו פחי שמן. כשהמעט הזה היה צריך להתחלק בין כל כך הרבה, די היה בו רק כדי להחזיק את הנשמה בגוף, לא יותר. וגם זה בקושי.

השלל היקר חולק בדקדקנות אין קץ, בנקודות החלוקה הקבועות, שנוהלו על ידי הסנהדרין, ושוטרי מדינת יהודה הופקדו על שמירת הסדר הציבורי סביבם. בימים שבהם הצליחו חנה ושולמית לחזור מהתור עם משהו, כלשהו, כל הבית היה מתכנס סביב השולחן. חצי תפוח אדמה לאדם. שתי כפות אורז. בימים שלא, והם הלכו והתרבו, היו שותים מים, ומקווים שימצאו את הכוח לשרוד עד למחר.

הרעב נתן את אותותיו. אנשים ברחוב הלכו ונעשו שדופים, פניהם הצהיבו, עיניהם שקעו בחוריהן. קשה היה לזהות מכרים. כולם נראו כמו צל של עצמם, נעים לאט, מדברים בלחש, שומרים על כל טיפת אנרגיה.

אפילו אצל 'ועד הפעולה', שבתחילה התפארו במחסניהם הגדושים במזון שבזזו בטרם העלו את תקוותה של העיר באש, המצב לא היה טוב בהרבה. המלאי הגזול הלך והתכלה, וגם נקודות החלוקה שלהם הפכו קמצניות יותר. ובכל זאת, עדיין היה להם מעט יותר מלאחרים, והמעט הזה היה הרבה מאוד במציאות הנוראה ששררה ברחובות.

לא מעטים מתושבי העיר, שלא יכלו עוד לשאת את בכיים של ילדיהם הרעבים, ואת מראה פניהם הקמלות - נכנעו. הם הלכו ונרשמו ב'ועד הפעולה', מוכרים את מצפונם תמורת חבילת פתיתים או ככר לחם.

באחד הימים, כשחזר ר' שמואל מניסיון כושל נוסף להשיג משהו במכולת, הבחין באחד ממכריו, אברך תלמיד חכם שהיה מתפלל עמו ב'בית אחיעזר', יוצא מאחת מנקודות החלוקה של

'ועד הפעולה'. האיש אחז בשקית קטנה, וכשראה את ר' שמואל, כבש את פניו בקרקע. הוא ניסה לחמוק, אך ר' שמואל התקרב אליו. "יצחק", אמר ברכות, "מה שלומך?".

האיש הרים את עיניו, והן היו מלאות ייאוש. "אין לי ברירה, ר' שמואל," לחש, וקולו נשבר. "אין לי מה לתת לילדים. כלום. זו שאלה של חיים ומוות".

הוא עמד שם, אדם שבור, נאלץ להתנצל על רצונו הפשוט להאכיל את ילדיו. ר' שמואל הניח יד על כתפו. הוא לא מצא מילים לנחם. הוא רק הנהן, וליבו נקרע. במראה פניו של שכנו, ראה את פניה של ירושלים כולה - מושפלת, מובסת, נאבקת לא רק על גופה, אלא על נשמתה.

ואכן, המונח 'חיים ומוות' כבר לא היה בגדר קלישאה. הוא הפך למציאות יומיומית, שכרסמה בבני ירושלים בכל פה. הראשונים להיפגע היו החלשים. הזקנים, שגופם תש, והילדים הקטנים, שצחוקם דעך והוחלף בבכי חרישי של רעב. הם נחלשו מיום ליום, גופם הלך ובגד בהם.

אל תוך החולשה הזו, פלשו המחלות. מערכת חיסונית שקרסה היתה קרקע פורייה לכל תחלואי העולם. שיעול קל הפך לדלקת ריאות, וירוס שגרתי הסתיים לא פעם באסון. מחלות שבימים כתיקונם היו מסתכמות בכמה ימי מנוחה במיטה, הפכו לקטלניות.

תחילה, לוחות המודעות התכסו במודעות אבל שחורות, רבות מספור. אך ככל שהימים חלפו והמוות הפך לשגרה, המודעות נעלמו. לא היה עוד מקום על הלוחות לסיפורים אישיים, לכאב פרטי. את מקומן תפסו הרשימות - טורים ארוכים וצפופים של שמות בלבד, שהודפסו באותיות קטנות, ללא תואר וללא תיאור.

ממילא, איש כבר לא ישב 'שבעה'. ההכרח לשרוד, גבר על האבל. החיים, או מה שנותר מהם, דרשו לצאת החוצה, לעמוד בתור, להילחם על עוד יום. כבר לא היו דמעות. לא היה עוד כוח להתאבל על מה שאיננו, כשהמאבק הוא על מה שאולי, בקושי, עוד יהיה.

המאבקים סביב נקודות החלוקה הפכו למאבקי הישרדות אלימים. אנשים, שפעם היו מברכים זה את זה בברכת 'שבת שלום' לבבית, נדחפו כעת והתכתשו על הזכות להיות קרובים יותר לדלת מרכז החלוקה.

המצב הגיע לא פעם עד כדי תגרות ידיים של ממש, ששוטרי מדינת יהודה, חלשים ותשושים בעצמם, ניסו נואשות לעצור - אך ללא הועיל.

הימים נסובו כעת רק סביב מטרה אחת, קיומית: להשיג אוכל. המבוגרים, וגם הילדים הגדולים. כל מי שיכול היה לצאת ולעמוד בתור, עשה זאת, בתקווה שאולי, דווקא מזלו יתמזל, והוא יחזור הביתה עם עוד מנה של חיים, שתספיק ליום הקרוב.

באחד הימים, יצאו יהודה ושרוליק לרחוב. לא היתה להם מטרה מוגדרת. הם פשוט הלכו, עיניהם סורקות את הסמטאות, מחפשות אחר הבלתי הגיוני - אולי ימצאו חלוקה חדשה שלא שמעו עליה, אולי שארית של משהו שמישהו שכח. התקווה היתה קלושה, אך היא היתה הדבר היחיד שעוד נותר להם.

הם עברו ליד מרכז החלוקה של 'שומרי החומה'. ניחוח קל של לחם טרי, ניחוח משכר של חיים, ריחף באוויר. הרעב שבבטנם צעק, התחנן, דרש מהם להתקרב. אך הם אפילו לא האטו את צעדיהם.

החינוך, שספגו בעצמותיהם מינקות, היה חזק יותר מהרעב. הם חלפו על פני המקום הזה, לא מתוך בוז לאנשים שנכנסו ויצאו ממנו, אלא מתוך הבנה ברורה שהמקום הזה מסמל ויתור. ויתור על הנשמה, תמורת הקלה על סבלו של הגוף.

זה היה קו אדום. קו שחצייתו משמעותה הצטרפות לאלו שקראו תיגר על כל מה שהם האמינו בו, על דרכם של גדולי ישראל. ועל אף שהבטן התכווצה בכאב, הם ידעו שאת הקו הזה, הם לעולם לא יחצו.

אולם אז, לפתע, קול קרא להם מאחור. "יהודה! שרוליק!".

הם הסתובבו באחת, וליבם החסיר פעימה. היה זה שלמה-זלמן. הוא נראה רזה יותר, פניו עייפות, אך בעיניו בערה אותה אש זרה. הוא התקרב אליהם במהירות, דחף לידיהם שקית בד כבדה, והביט לצדדים בחשש.

"קחו את זה", לחש, וקולו היה צרוד. "הייתי רוצה לעזור יותר, אבל... תחזיקו מעמד".

הם הביטו בו, המומים, לא מוצאים מילים. בתוך השקית היו כמה תפוחי אדמה, שתי חבילות אורז, ושקית קמח קטנה. אוצר של ממש. לפני שהספיקו להגיב, הוא כבר הסתובב ונעלם באחת הסמטאות, מותיר אותם עומדים שם, רועדים, השקית הכבדה בידיהם.

הבטן של יהודה, מכווצת מרעב, התהפכה בתקווה למראה השלל. אך מיד אחר כך, הגיעה תחושת המחנק. הבושה. הוא ידע מאין הגיע האוכל הזה. הוא הרגיש כאילו הוא אווז בידיו חפץ גזול, טמא. אמנם לא במובן ההלכתי, אך במובן המוסרי. וגרוע מכך, היה הכאב שחש בליבו למראה אחיו הגדול. זה לא היה שלמה-זלמן, האח השקדן, שהיווה בעבורו תמיד סמל ודוגמה. זה היה צל שלו, זר מנוכר שבעיניו בערה אש מפחידה.

הוא ושרוליק, לא החליפו מילה כל הדרך הביתה. שתיקה כבדה רבצה ביניהם. "מה נגיד?" שאל לבסוף יהודה, כשהתקרבו. "אם נספר, אבא...". "לא נספר!" קטע אותו שרוליק בחדות. "נגיד שהיתה לנו סייעתא דשמיא. שהגענו בדיוק כשהגיעה משאית". יהודה הנהן בראשו.

הם נכנסו הביתה, והניחו את השלל על השולחן במטבח. למראה האוצר, אורו פניהן של חנה ושולמית. אך ר' אהרן ור' שמואל הביטו בשקית, ואז בנערים, והחשד ניכר על פניהם. "מאיפה השגתם כמות כזאת?" שאל ר' שמואל בשקט. "בתורים הרגילים לא מחלקים כל כך הרבה בבת אחת!".

הנערים גמגמו את הסיפור המאולתר עליו הסכימו מראש, אך מבטם המושפל, והאדמומית שפשטה לרגע על פניהם החיבורות מרעב - הסגירו אותם.

"אני רוצה לשמוע את האמת, ואת כל האמת!" דרש ר' אהרן בתוקף, וקולו, על אף שהיה שקט, לא הותיר מקום לוויכוח. יהודה פרץ בבכי, לא מצליח להוציא מילה מפיו. גם שרוליק נחנק מדמעות, אך הצליח למלמל לבסוף: "זה... זה היה שלומי. הוא לא אמר כלום, רק שנחזיק מעמד".

פניו של ר' אהרן הפכו נוקשות. הוא שקע בהרהורים למשך שעה ארוכה, עיניו נעוצות בנקודה רחוקה על הקיר. כולם המתינו בחשש, בדממה. לבסוף, נשם עמוקות, ואמר בקול סדוק, שקט, שחדר אל הלב יותר מכל צעקה: "אני לא יכול למנוע אוכל מהילדים. לא במצב הזה".

הוא עצר, ובליבו של יהודה ניצתה לרגע תקווה. אך אז הוסיף אביו את המילים הבאות, וכל אחת מהן היתה כמכת פטיש: "אבל אני, אני לא אגע בזה. בשבילי, האוכל הזה הוא רעל. זה אותו הרעל שהרג את הבן שלי".

באחד הבקרים, האסון לבש פנים חדשות בבית משפחת צדוק, אישיות ומייסרות. חנה ניגשה להעיר את שימע'לה הקטן, אך הוא לא הגיב. גופו הזעיר היה רפוי, עיניו עצומות, והוא לא זז. כשנגעה במצחו, הרגישה את החום הבוער.

החרדה הנוראה שאחזה בה היתה משתקת. בנסיבות רגילות, חום היה עניין שבשגרה; אך במציאות הנוכחית, הוא היה גזר דין. המשמעות היתה ברורה: וירוס שגרתי, לא יותר, פלש לגוף חסר אונים, למערכת חיסונית שקרסה תחת הרעב. שירותי הרפואה בעיר חדלו לתפקד מזמן, אך ממילא לא היה בכוחם להושיע. התרופה האמיתית היחידה היתה מזון, שיחזק את הגוף הקטן וייתן לו את הכוח להילחם. אך מזון, לא היה לאיש להציע.

מאותו הרגע, הפך הבית כולו לחדר מיון שהתרכז בילד קטן אחד, שהלך ודעך. חנה ושולמית, במשמרות, החליפו זו את זו לצד המיטה הקטנה, נוגעות מדי פעם במצח הלוהט, מניחות רטייה לחה, מקוות לנס. ר' שמואל ור' אהרן ישבו מעט רחוק יותר, ספר תהילים פתוח בידיהם, ומלמלו את המילים בדמעות, מתחננים על כל נשימה, מודים על כל פעימת לב.

לרגע, נדמה היה שהתפילות נענות. חנה נגעה במצחו הלח של שימע'לה, וזיק של תקווה נדלק בעיניה. "הוא מזיע", לחשה, "אני חושבת שהחום יורד...". דממה של ציפייה השתררה בחדר, אך השמחה היתה מוקדמת. כעבור שעה, החום שב ועלה, והפעם בעוצמה רבה יותר. הייאוש שאחז בהם כעת, היה חד וצורב יותר מכל מה שהרגישו עד כה.

חנה ושולמית המשיכו לנסות נואשות להחדיר מעט חיים לגוף הקטן. הן בישלו את מעט תפוחי האדמה שהצליחו הגברים להשיג באותו היום, וטפטפו את המים העכורים, העמילניים, טיפה אחרי טיפה, אל בין שפתיו הסדוקות של שימע'לה. לאכול ממש, או אפילו לשתות, הוא לא היה מסוגל. הם ידעו שהסיכויים קלושים, אך היו נחושות לעשות כל מה שניתן.

כך, חלפה היממה הראשונה, בערפל של תפילה ופחד. אך היום השני היה קשה אפילו יותר. הוא הביא עמו את כובד משקלה של שגרת הייאוש. אותן פעולות חזרו על עצמן שוב ושוב, כבר לא מתוך תקווה, אלא מתוך חוסר אונים.

חנה ישבה לצד בנה, ידיה רועדות מתשישות. היא שוב טבלה את המטלית במים הפושרים, והניחה על מצחו הבוער. ר' שמואל, שישב מולה עם ספר התהילים, הרים את עיניו לרגע, ועיניהם נפגשו במבט חלול.

בשלב מסויים, סגר ר' שמואל את הספר. הוא קם ממקומו, ניגש אל חנה, ולקח מידיה בעדינות את המטלית. "לכי לנוח קצת, את לא עצמת עין כל הלילה. אני אישאר איתו!" אמר. אך חנה הנידה בראשה. "אני לא עוזבת אותו, אפילו לא לרגע!" הבהירה בטון שלא הותיר מקום לספק.

הם הביטו בו, שניהם יחדיו, וידעו כי הם עלולים לאבד אותו. שהוא עלול להיות הקורבן הבא במלחמה האכזרית הזו, כמו רבים אחרים, ילדים וזקנים, שכבר נכנעו. הם כבר לא דיברו. המילים אזלו. נותרה רק הדממה, שהופרה מדי פעם ביבבה שקטה של דבורה, שישבה בפינת החדר, על הרצפה, מכווצת בתוך עצמה, מביטה בשימע'לה הקטן בעיניים מבועותות. הזמן לא זז, הוא פשוט נערם, שכבה על גבי שכבה של ייאוש.

יהודה נכנס לרגע אל החדר, מציץ באימה במיטה הקטנה, מחפש אות-חיים. הוא הרגיש חסר תועלת. הוא היה כבר 'גדול', גבר כמעט, אך מלבד להביט בילד שגופו רעד תחת השמיכה, ולהקשיב למלמול התפילה החרישי והבלתי פוסק של ר' שמואל, לא היה ביכולתו לעשות מאומה.

הוא לא יכול היה עוד לשאת זאת. רגליו נשאו אותו אל הסלון החשוך, והוא ניגש אל החלון הפתוח רק כדי לנשום אוויר שלא ספוג בריח המחלה. הרחוב בחוץ, היה שקט וריק. דממת הלילה הירושלמי היתה כבדה, מתוחה. דממת מוות.

לפתע, מפינת הרחוב, הגיח רכב טנדר כחול, פנסיו מאירים לרגע את החשיכה הסמיכה. הוא נע באיטיות, ועצר מול הבניין הסמוך. שני גברים יצאו ממנו. הם לא מיהרו, תנועותיהם היו שקולות, כבדות, של מי שרגיל להתמודד עם היגון. הם פתחו את

הדלת האחורית של הטנדר, הוציאו אלונקה פשוטה, מקופלת, ונכנסו בדממה אל חדר המדרגות.

יהודה לא היה צריך לשאול. הוא לא היה צריך הסבר. הוא ידע מיד מי הם. ה'חברה קדישא'. כפור עז, שלא היה קשור כלל לצינת הלילה, חדר לעצמותיו. המוות הפסיק להיות שמועה רחוקה, ידיעה על לוח המודעות, או שיחה חרישית. הוא הפך למציאות. הוא חנה שם, מתחת לחלון, ברכב הכהה.

באותו הרגע, יהודה הבין. הם לא לבד בסיפור הזה. המוות הסתובב הלילה ברחובות, דופק על דלתות. הוא חזר אל החדר, התיישב בפינה על שרפרף קטן לצידה של דבורה, פתח ספר תהילים, והדמעות החלו זולגות בלי מעצורים.

הוא התפלל לא רק על שימע'לה. הוא התפלל על ירושלים כולה.

זה קרה יומיים לאחר מכן, בשעת לילה מאוחרת. נראה היה שהחום הגיע לשיאו. שימע'לה החל להזות, ממלמל מילים לא ברורות, ידיו הקטנות נעות בחוסר שקט. התפילות הפכו לזעקה חרישית, יבבה של לבבות שבורים.

אולם אז, לפנות בוקר, קרה הנס. הגוף הקטן החל להזיע. תחילה בטפטוף עדין, אך עד מהרה הזיעה ניגרה, מרטיבה את שערותיו ואת הכרית שתחת ראשו. חנה, שישבה לצידו כל הלילה, נגעה במצחו ופניה התרככו לרגע. החום ירד. תקווה קטנה, שברירית, התעוררה בלב. אולי הגרוע מכל מאחוריהם. אולי סר מר המוות.

הפעם, החום אכן נשבר, אך השעות הבאות נותרו מתוחות עד אימה, אימה מפני התקווה עצמה - שלא תתנפץ.

איש לא העז לשמוח. כל בני המשפחה המאוחדת ישבו סביב המיטה הקטנה בדממה, מאזינים לכל נשימה חלושה, ממלמלים בלא הרף תפילה חרישית. כל תנועה קלה של עפעף, כל רחש,

גרם לליבם להחסיר פעימה. האם הוא באמת חוזר אליהם? או שמא זו רק דממת השקט שלפני הסוף?

כמה שעות לאחר מכן, כשקרני השמש הראשונות האירו את החדר, שימע'לה פקח את עיניו. "מים!" לחש בקול חלש.

גל של הקלה, עצום וסוחף, הציף את החדר. דמעות של הודיה החליפו את דמעות הייאוש. הם, שראו כבר את מלאך המוות עומד בפתח, הביטו בילד הקטן ששרד, ולמדו להעריך מחדש את מתנת החיים, את הפלא שבכל נשימה. גם בתוך התופת, הם זכו לרגע אחד של חסד, והם ידעו היטב עד כמה הם ברי-מזל.

השמחה על החלמתו של שימע'לה היתה רגע של חסד, נס קטן ופרטי בתוך האסון הגדול. היא היתה נשימה עמוקה של אוויר נקי, אחרי ימים ארוכים של מחנק בלתי פוסק. אך לא היה בכך כדי להקהות את העובדה, שבחוץ, התמונה הגדולה הלכה והתבהרה במלא אכזריותה.

ירושלים דממה בינתיים, אך השקט הזה לא השלה איש. הוא היה רועש מכל רעם. שמועות ופחדים נלחשו מפה לאוזן. היה זה משחק המתנה מורט עצבים.

גם מאוזניהם של שרוליק ויהודה לא נעלמו ההתלחשיות. הם זיהו את הגאווה הזחוחה בעיניהם של כמה מחבריהם, כשסיפרו בהתלהבות על עוד 'פעולת גבורה' של 'ועד הפעולה', ומאידך, לא החמיצו את הגליונות הבודדים של 'קו השעה' שצנחו בתיבת הדואר מדי פעם, באופן אקראי, נושאים בחובם בשורות איוב מעודכנות. בגיליון האחרון, למשל, בעמוד השער, הופיעה תמונתם של טורי השריון האינסופיים, המתרכזים מחוץ לעיר.

אפילו הם, נערים צעירים, הבינו את מה שאחרים סירבו לראות: הפעולות הללו היו עקיצות חסרות תוחלת. הן לא הכריעו את

המערכה, ולא היו יכולות להכריע אותה. באחד הערבים, קיבלו מחשבותיהם אישור כואב, כששמעו מבעד לדלת הסלון שהיתה פתוחה למחצה, את ר' שמואל אומר לר' אהרן בקול שקט וכבד:

"הם סיימו להתכונן. הם רק מחכים לפקודה. ובינתיים, 'ועד הפעולה' ממשיך לשחק באש, זורק גפרורים על חבית של אבק שריפה. הם לא מבינים שכל רכב של בר"ש שהם פוגעים בו, כל חייל שהם הורגים, אינם מקרבים את הניצחון. הם רק הופכים את האריה שרובץ בחוץ, לזועם וצמא דם יותר".

אך אנשי 'ועד הפעולה', באמת לא הבינו. או אולי לא רצו להבין. הם המשיכו להסתובב ברחובות בגב זקוף, מפיצים סביבם ביטחון עצמי זחוח.

מודעות חדשות, מודפסות בגאון, הופיעו על הלוחות, מבשרות על "סוף הטומאה הקרב ובא", על "המלחמה הגדולה" ועל "הניצחון המובטח".

"על מה הם מדברים?" שאל יהודה את שרוליק באחד הבקרים, כשעמדו מול אחת המודעות הללו. "הם לא רואים מה קורה מסביב? הם לא קוראים עיתונים?". שרוליק משך בכתפיו במרירות. "הם לא רואים כלום, יהודה. וזו בדיוק היתה הבעיה שלהם תמיד" לחש.

באחד הערבים, לאחר שהילדים כבר עלו על יצועם, רעבים כמו תמיד, ישבו ר' אהרן ור' שמואל בסלון הדומם. ר' אהרן הביט דרך החלון אל החשכה שבחוץ, וקולו היה קולו של אדם שמנסה להיאחז בהיגיון, בעולם שאיבד את שפיותו.

"אני לא מצליח להבין, ר' שמואל", אמר לבסוף. "איך העולם שותק? בר"ש הם הרי כוח בינלאומי, הם לא יכולים פשוט להרעيب עיר שלמה מתחת לאפם של כולם! איפה הגינויים?

איפה הלחץ? איפה כל המנהיגים שבמשך שנים שלחו קרבנות לירושלים, וזקפו לזכותה את הצלחותיהם בכל תחום? מישהו בחוץ חייב להתעורר ולעשות משהו!"

ר' שמואל שתק. הוא התקשה שלא להזדהות עם הפליאה שביטא חברו באופן מדויק כל כך. הרעבה שיטתית של אוכלוסייה שלמה, בכל מקום אחר על פני הגלובוס, היתה גוררת גינויים מקיר לקיר, כינוסי חירום ופעולות הומניטריות. כאן, זה התקבל באדישות, בדממה. אין פוצה פה ומצפץ. אולם בליבו, התקווה שהקהילה הבינלאומית תתערב, התפוגגה מזמן.

אך באופן אבסורדי, נראה שדווקא השתיקה הזו היא שעכבה את בר"ש. הם חששו, כנראה, מהתגובה שתבוא אם יפתחו במרחץ דמים חסר הבחנה. הם חיכו להצדקה, שתאפשר להם להציג את מעשיהם ככורח המציאות, כצעד בלתי נמנע. הם המתינו לניצוץ שיצית את התבערה.

באחד הימים, הניצוץ הזה הגיע.

מישהו השליך בחוסר חשק על השולחן בסלון את גיליון 'קו השעה' שהופיע באותו הבוקר בתיבה. בעמוד הראשי התנוססה תמונה גדולה, שצולמה ככל הנראה מחוץ לעיר. בתמונה נראה נדב מונטיפיורי, לוחץ בחמימות את ידו של ראש המטות המזוינים של בר"ש. מתחת לתמונה, זעקה הכותרת: "נציג תושבי ירושלים בפגישה דחופה עם צמרת בר"ש: 'העיר כולה נערכת למלחמה'".

מתוך הכתבה התברר, כי מונטיפיורי סיפק לבר"ש בדיק את מה שרצו לשמוע.

הוא תיאר בפרוטרוט, סיפור בדיוני לחלוטין. לדבריו, כל תושבי העיר, ללא יוצא מן הכלל, מ'אנשי החומה' הקיצונים ביותר ועד למנהיגי הסנהדרין, נערכו בחשאי למתקפה כוללת על כוחות השלום התמימים שניהלו את העיר בנאמנות. הוא סיפר

על מחסני נשק סודיים, על תאי מחתרת, על תכנית-אב ל'יום פקודה'. הוא צייר תמונה של עיר שלמה שהפכה לקן של טרור, עיר שבה אין חפים מפשע.

הוא מימש את איומו. הנקמה שלו הוגשה קרה, מחושבת, ואכזרית.

ר' שמואל קרא את הכתבה בקול רם, סדוק. כשהגיע לסופה, קיפל את העיתון לאט, הניח אותו על השולחן, והשפיל את מבטו. לא היה צריך להוסיף דבר. כולם הבינו. ההצדקה ניתנה. הפקודה תגיע.

באותו הרגע היה ברור, שהמערכה הגדולה עומדת להתחיל. זו שאלה של ימים, אם לא של שעות. הסוף הולך ומתקרב.

פרק כ"ג:

השליחות האחרונה

ירושלים מעולם לא התכוננה למלחמה. היא נבנתה כארמון, לא כמבצר. רחובותיה הרחבים נועדו להכיל המוני עולי רגל שמחים, לא טורי שריון. כיכרותיה הפתוחות תוכננו כך שתוכל להדהד בהן שירת הלויים, ולא כדי לשמש כשדה קטל. בבתי, נקבעו חלונות גדולים שיאפשרו לאורה המיוחד של העיר לחדור פנימה, ואיש לא העלה על דעתו את הצורך במרחבים מוגנים, שלא לומר: במקלטים.

זו היתה עיר של שלום, עיר של קדושה. עיר שלא היו לה מעולם אויבים. בירת העולם הרוחני כולו. מנהיגים מכל קצוות תבל היו עולים אליה, כדי להשתחוות ולהביא מנחה למלך הכבוד השוכן בתוכה. הם ראו בה מקור של שלום וברכה.

אך כעת, כשהבלתי ייאמן עמד להתרחש, ניסתה הסנהדרין, במאמץ נואש, להתכונן לקראת הבאות. מודעות רשמיות, בשפה קרה ומפוכחת, הופיעו על הלוחות: "הנחיות לציבור לקראת מצב חירום" הדהדו הכותרות, ומתחת להן הפירוט:

"בעת מתקפה, תשמענה ברחבי העיר אזעקות עולות ויורדות. עם הישמע אזעקה, מתבקשים כל התושבים לתפוס מחסה

באופן מיידי במקום המוגן ביותר העומד לרשותם: מרתף, חדר מדרגות, או חדר פנימי ללא חלונות חיצוניים. יש להישאר במחסה עד להודעה חדשה. על הציבור להישמע להוראות שוטרי מדינת יהודה. ונשמרתם מאוד לנפשותיכם.”

לצד המודעות הללו, הופיעו מנשרים אחרים, של ‘ועד הפעולה’. הם היו כתובים בסגנון שונה לחלוטין. “אחינו בני ירושלים! אל תיראו ואל תערצו!” זעקו הכותרות באותיות אדומות, ומתחתיהן נכתב:

“האויב מנסה להטיל עלינו אימה, ובתוכנו יש מי שמסייע בכך. אך אתם, אחינו, אל תיראו! אין צורך להכין דבר! אין צורך לחפש מחסה! אנו, ב’ועד הפעולה’, נערכנו במשך שנים לרגע הזה: לרשותנו אמצעים שיפתיעו את האויב ויכו בו מכה ניצחת, וכל ניסיון לפגוע בעיר הקודש יעלה ביוקר רב! אנו נלחם לכם ואתם תחרישון! הניצחון בידינו!”.

הוויכוח הציבורי, לא נשאר רק על לוחות המודעות. הוא זלג פנימה, אל הבתים, והפך לנושא השיחה היחיד, כמעט. בלילות, סביב שולחן האוכל הריק, התנהלו דיונים חרישיים. מרבית תושבי ירושלים, שליבם נותר נאמן לדרך התורה, צייתו להוראות. הם הכינו את המרחבים המוגנים, ככל שניתן, ונערכו לשהות ממושכת.

אולם רבים אחרים, הלכו שולל. הפיתוי להאמין להבטחות הרהב של ‘ועד הפעולה’, היה גדול. הוא קרץ מכל מודעת רחוב, הוא הפיח תקווה בלבבות הדואבים.

מלבדו, לא היתה תקווה אחרת. כל בר דעת הבין, שמרחבים מוגנים מאולתרים, לא באמת יגנו על יושבי העיר בעת פקודה, כאשר בר”ש יפעילו את מכונת המלחמה המשומנת שלהם. הסנהדרין הציעה השתדלות מחויבת, אולם ‘ועד הפעולה’ הציע אשליה מתוקה. ככל שהפחד ברחובות גבר, כך גדל כוח המשיכה של האשליה הזו.

באותו הערב, בבית משפחת צדוק, ישבו שתי המשפחות בסלון. הקיבות קרקרו ברעב, אך הדיון נסב על הפחד.

"אבא, פתח שרוליק בקול מהוסס, "ההוראות של הסנהדרין, זה... זה באמת יגן עלינו ממה שיש לבר"ש? שמעתי שיש להם טילים שיכולים להפוך בניינים לאבק! ראיתי את התמונות של נושאת המטוסים שהטילה עוגן לא רחוק מכאן, ואת ספינות הקרב שמלוות אותה! חדר מדרגות יוכל להגן עלינו מכל זה?".

ר' שמואל נאנח, ואנחתו היתה כבדה מעופרת. "אנחנו עושים מה שגדולי הדור מורים לנו, שרוליק", אמר. "זו דעת תורה, ועלינו להישמע לה. זו ההשתדלות המינימלית שנדרשת מאיתנו, ומלבדה אין לנו עוד מה לעשות. חכמי הסנהדרין נוהגים באחריות, הם לא מוכרים אשליות. אבל לדעתי, גם הם מבינים שההגנה האמיתית לא תתבסס על קירות מבטון, אלא על אבא שבשמים".

"הקנאים, התערב ר' אהרן בשיחה, "גורמים לאנשים לחשוב שיש פתרון קסם. הם סומכים על 'כוחי ועוצם ידי', על 'תכניות סודיות', כאילו הם מנהלים את העולם. הם שוכחים, או אולי מעולם לא הבינו, שמי שפועל בניגוד לדעת תורה - לא יזכה לסייעתא דשמיא. היוהרה שלהם, האשליה שהם מוכרים - הן המסוכנות ביותר!".

יהודה הקשיב לשיחה, והבין היטב את המציאות העגומה. ירושלים, עמדה חשופה מול אויב מר. במבט מפוכח, לא ניתן לעשות מאומה, מלבד השתדלות סמלית, ואמונה עזה בלב. ואילו האשליה? דווקא היא זו שעלולה להוביל אל האבדון המוחלט.

באחד הערבים הבאים, חזר ר' שמואל הביתה בשעת לילה מאוחרת, כשפניו קודרות. ר' אהרן, שעדיין ישב בסלון מול ספר

פתוח, מנסה להתרכז, הרים את עיניו והביט בו. "עוד ישיבה של 'הועד להצלת ירושלים'?" שאל, ור' שמואל הנהן בראשו והתיישב בכבדות לצידו. "הפכנו כל אבן, אך הכל חסום!" לחש. "מה זאת אומרת חסום?" ניסה ר' אהרן להבין, "על מה ניסיתם לעבוד?"

ר' שמואל שפך את ליבו במרירות: "אתה ראית את העיתון. אתה יודע מה נדב מונטפיורי עשה. הוא הגיש לבר"ש, על מגש של כסף, את ההצדקה המושלמת שהם חיכו לה כדי לפתוח במרחץ דמים. הוא סיפר להם שכולנו, כל תושבי העיר, חלק מהמלחמה. שאין כאן חפים מפשע. התקווה היחידה שלנו, ר' אהרן, הסיכוי היחיד למנוע את האסון, היה אילו הצלחנו ליצור איתם קשר. להבהיר להם שהוא משקר. להוכיח להם שהרוב המוחלט של תושבי העיר נאמן לסנהדרין ואינו רוצה במלחמה, ולנסות להגיע להדברות."

"נו... אז מה הבעיה?" שאל ר' אהרן. לפתע הפתרון נראה כה מתבקש ופשוט, אך ר' שמואל הסביר: "ועד הפעולה" השתלט לחלוטין על כל מרכזי התקשורת. כל קשר בין ירושלים והעולם החיצון - נותק. הם טוענים, שזה הכרחי כדי למנוע ריגול והעברת מידע לאויב, אמר במרירות, "אבל כולנו מבינים את האמת. הם רוצים לחסום כל דרך להידברות עם בר"ש, שאולי תוביל לפשרה. הם רוצים מלחמה, והם עושים הכל כדי שלא ניתן יהיה למנוע אותה!"

ר' אהרן הקשיב, מהורהר. הוא ניסה לעכל את מה ששמע, מבין את המשמעות של הניתוק המוחלט מהעולם החיצון, את אובדן התקווה האחרונה להידברות.

מולו, ר' שמואל שפשף את עיניו שכמעט נעצמו, בידיים רועדות מחולשה ומעייפות. "מישהו העלה רעיון, לנסות להעביר מסר דרך נהגי השיירות, אלה שמצליחים לפרוץ את המצור בלילות," סיפר. "שקלנו זאת היטב, אך הגענו למסקנה שזה מסוכן מדי.

מדובר אמנם ביהודים טובים, שמוסרים נפש כדי לאפשר לירושלים לשרוד, אך לא ניתן להבטיח שהם לא יחשפו מידע מיותר. וממילא, "סיים בייאוש, "כבר שלושה לילות שאף שיירה לא הצליחה להיכנס. אנחנו כלואים, ר' אהרן. כלואים בתוך החומות שהקנאים בנו סביבנו".

את תשומת ליבו של ר' אהרן, תפס דווקא הפרט השולי שר' שמואל הזכיר, כבדרך אגב. המילים היכו בו בעוצמה אדירה: "כבר שלושה לילות שאף שיירה לא הצליחה להיכנס".

לפתע, החומות הדיגיטליות נראו הרבה פחות משמעותיות. הניתוק מהעולם היה בעיה חמורה אמנם; אך הניתוק מהמזון, מהחיים עצמם - היה אסון בסדר גודל אחר לגמרי. ר' אהרן הבין שהעורק הדקיק, שהזרים לעיר מעט תפוחי אדמה, מעט אורז, מעט חיים - הולך ונגדע.

הוא ידע היטב: את המחיר, כרגיל, הראשונים שישלמו הם החלשים ביותר. אולם הוא לא ידע עד כמה קרוב זה יפגוש אותו.

זה קרה יומיים אחרי השיחה ההיא. יומיים, בהם התזונה של כל בני המשפחות יחדיו התבססה על כמה תפוחי אדמה שבושלו כמרק וחולקו לפירורים קטנים, רק כדי ליצור אשליה של מזון.

בבוקר השלישי, יוסי הקטן, בן השבע, נותר במיטה, תשוש וחיוור מאי-פעם. הוא לא היה מסוגל אפילו לפקוח עיניים. שולמית נגעה במצחו, והרגישה את החום מטפס.

מבט אחד בינה לבין חנה הספיק. הן ידעו. הן כבר היו שם.

החרדה המוכרת, שלחה אצבעות של כפור ולפתה את ליבן. הן נערכו למלחמה חדשה, הפעם על חייו של יוסי, שקמל לנגד עיניהן משעה לשעה.

הן החליפו זו את זו בתורנות, רוכנות מעל מיטתו של יוסי עם מטלית לחה, ומטפטפות לפיו טיפה אחרי טיפה מהמרק שספג מעט עמילני תפוחי אדמה. ר' אהרן ור' שמואל, לא הניחו מידם את ספרי התהילים, וקולם החרישי, המלא בכאב, מילא את החדר. הילדים הגדולים, יהודה, שרוליק, דבורה וחוה-לאה, עמדו בצד, חסרי אונים, צופים באימה במלחמה החדשה שהחלה.

כולם קיוו, התפללו, ייחלו לנס שיחזור על עצמו שוב. אך הפעם, זה היה אחרת. גופו הקטן של יוסי היה מוחלש יותר, והמחלה היתה אגרסיבית יותר. הילד הלך ודעך מול עיניהם.

בלילה, כשיוסי נאנק מתוך שנתו הטרופה, ר' אהרן לא יכול היה עוד לשאת זאת. הוא יצא אל הסלון החשוך, נעמד מול החלון שהשקיף אל ירושלים הדוממת, וזעק מנהמת ליבו אל תוך החשיכה, גופו רועד מבכי חסר מעצורים: "ריבונו של עולם... לא עוד ילד! אני לא אוכל לשאת זאת! לא עוד אחד!".

יהודה, שעקב אחריו בדממה, שמע את הזעקה, וליבו נקרע. הוא הבין. אביו לא בכה רק על יוסי. הוא בכה גם על שלמה-זלמן. אבא שלו, הוא כבר איבד בן אחד, שנפל קרבן למלחמה אחרת, רוחנית. המחשבה על אובדן נוסף, היתה גדולה מכדי שיוכל להכיל.

המחלה, הפעם, היתה קצרה.

יומיים אחרי שהחלה, היא הסתיימה. בתבוסה קורעת לב.

הם עמדו מול הקבר הקטן, הטרי, שנכרה באדמתה של ירושלים. מעטים היו שם, חבורה קטנה של אבלים המומים, שניצבה מול שבר שאין לו מילים. ר' אהרן מירר בבכי תמרורים, קולו נשבר כשאמר את מילות הקדיש האחרון על בנו הקטן.

לצידו עמדה שולמית, נשענת על חנה צדוק שתמכה בה. היא לא בכתה בקול. דמעותיה זלגו בדממה, אך גופה רעד כולו, בכי חרישי של אם שאיבדה חלק מעצמה. דבורה עמדה מאחוריה, פניה חתומות, מנסה להיות חזקה עבור אמה, אך אגרופיה הקמוצים הסגירו את הסערה שהתחוללה בליבה.

ויהודה, הוא הביט באביו הבוכה, באימו הרועדת, וחש איך האדמה נשמטת מתחת לרגליו. הוא הבין שהקבר הקטן הזה לא בלע רק את אחיו הקטן; הוא לקח אליו גם חלק מהילדות שלו, מהתמימות, מהאמונה שהכל יהיה בסדר.

אך האבל לא היה רק נחלתה של משפחת גרוסמן. הוא הפך להיות אבל משותף, טרגדיה של בית אחד גדול. משפחת צדוק, שרק ימים ספורים קודם לכן ראתה את להט החרב המתהפכת מונפת על צווארו של בנם, חשה כעת את כאבם של האורחים כאילו היה זה כאבה שלה. החלל שנפער בלב כולם היה עצום. התחושה היתה שמלאך המוות כבר אינו ממתין בחוץ. הוא נכנס אל הבית פנימה, ועושה בו כבתוך שלו.

מלחמת הקיום, לא איפשרה לשולמית אפילו לשבת 'שבעה'. בבוקר שלמחרת, היא נאלצה לצאת שוב עם חנה אל התורים, בפנים חתומות מכאב, כדי להילחם על מזון עבור הילדים שנותרו. רק בערבים, כשהדלת נסגרה והעולם שבחוץ נדם, הרשתה לעצמה לתת דרור לדמעותיה.

אבל אצל ר' אהרן, משהו נשבר באופן סופי. הוא ישב בסלון, על הכיסא הנמוך, במשך שעות ארוכות, מבטו חלול, אדיש, בוהה בנקודה לא קיימת על הקיר. הוא הביט מבעד לנוכחים, מנותק לחלוטין, מכונס בעצמו, בתוך בועה של אבל פרטי שאף אחד לא יכול היה לחדור אליה.

"אבא?" פנה אליו יהודה לא פעם, אך הוא לא ענה. אפילו לא מצמץ. הוא פשוט היה שם, גוף ללא נשמה. יהודה, שהביט באביו השבור, הבין באימה מצמררת את גודל האסון. הוא איבד

אח אחד לקנאות, אח שני לרעב, וכעת, הוא עמד לאבד גם אבא. גם אם האבא האבוד הזה יישאר בחיים, הוא כבר לא יהיה שם באמת.

באחד הערבים של ימי ה'שבעה' המוזרים, ישב יהודה על הרצפה בסלון החשוק, שעון בגבו אל הקיר.

האבל היה כבד, מוחשי, ונוכחותו גזלה את האוויר מהחדר. שרוליק, חברו היחיד, ישב לצידו בדממה. הוא לא ידע אילו מילים לומר, איך מנחמים על אובדן כזה, בעולם כזה. לכן הוא פשוט שתק, מנסה להעביר בנוכחותו השקטה את מה שלמילים לא היה כוח לבטא.

לפתע, יהודה החל לדבר. קולו היה סדוק, כשלחש: "אני מפחד, שרוליק". הוא נעץ את מבטו בנקודה רחוקה. "אני מפחד על אבא שלי. אני רואה אותו יושב שם... והוא לא שם. העיניים שלו ריקות. השבר הכפול לא מותיר ממנו מאומה. אני... אני מרגיש שאני מאבד אותו". הוא הסתיר את פניו בידי, וכתפיו רעדו מבכי חסר קול. "מה אני אעשה בלעדיו? מה יהיה עלינו? זה... זה חוסר אונים שאני לא יכול לסבול".

שרוליק הקשיב, וליבו נקרע. הוא רצה לומר משהו, כל דבר, אך המילים נתקעו בגרונו. הוא הניח יד על כתפו של חברו, ורק אז, מתוך הייאוש, הבריק במוחו רעיון, ניצוץ קלוש בתוך החושך.

"יהודה", אמר בזהירות, "את יוסי... את יוסי כבר אי אפשר להחזיר. אבל את שלוימי... אולי...".

יהודה הרים את ראשו, ובעיניו האדומות מבכי היה מבט כבוי. "את שלוימי? להחזיר? אתה הרי ראית את העיניים שלו, שרוליק. היתה בהן אש זרה, אש של קנאות שלא רואה כלום! הוא לא יקשיב... הוא לא יבין".

"אבל הוא בכלל לא יודע!" התעקש שרוליק בעדינות. "הוא בוודאי אפילו לא שמע על מה שקרה ליוסי. אולי אם הוא יבין... אם הוא יראה לאן הקנאות הזאת הביאה את המשפחה שלו, איך היא גבתה את חייו של האח הקטן שלו..."

יהודה שתק לרגע, לבסוף אמר ביבבה שקטה: "יוסי היה הדבר ששלימי הכי אהב בעולם".

המילים הללו חיזקו את שרוליק. "אתה רואה? זה הדבר היחיד שאולי יכול לשבור את החומה שהוא בנה סביב הלב שלו!"

התקווה החלה לחלחל גם לליבו של יהודה. שביב של עניין ניצת בעיניו. "אבל איך... איך נגיע אליו? אני אפילו לא יודע איפה הוא נמצא! אני לא בטוח שהייתי הולך לשם בעצמי... זה מסוכן מדי, ו... גם אם אבא לא יידע, לא הייתי עושה את מה שהוא בוודאי היה אוסר עלי לעשות. אבל אילו ידעתי היכן הוא, אולי... אולי הייתי מעביר לו מכתב..."

ואז, לפתע, זה הכה בו. הפתרון היה שם כל הזמן. הוא קם ממקומו בבת אחת, ובעיניו הכבויות נדלקה אש, אש של תכלית: "יונתן צימרמן!" הכריז.

שרוליק הביט בו, מבולבל, אולם לפתע אורו פניו בהבנה. "יהודה", הוא קרא בהתפעלות, "זה... זה רעיון גאוני!"

"רוץ!" דחק בו יהודה, קולו נחוש. "תביא דף, עט, מעטפה. מהר!"

שרוליק זינק וחזר כעבור רגע עם מה שהתבקש להביא. יהודה התיישב ליד השולחן, ובידיים רועדות החל לכתוב. הוא לא האשים, וגם לא כעס. הוא רק שפך את הכאב אל הדף.

הוא תיאר את הימים האחרונים, את המחלה, את הפחד, את המוות. הוא סיפר על יוסי שאיננו, ועל אבא שלהם, שהולך ונעלם לתוך עצמו. כל מילה היתה דמעה שקפאה על הניר.

כשסיים, קיפל את הדף, והכניס אותו למעטפה. הוא הרים את עיניו אל שרוליק. "אתה יודע איפה הוא גר?"

שרוליק הנהן.

"טוב," אמר יהודה וקם ממקומו. "בוא נלך אליו. עכשיו".

הם יצאו אל חשכת הלילה הירושלמי. הרחובות היו ריקים, שקטים, ודממת מוות שררה בהם. כל פסיעה הדהדה בעוצמה. כעבור מספר רגעים, הוביל שרוליק אל בניין דירות קטן, שם, בקומה השנייה, על דלת עץ פשוטה ודהויה, היה קבוע שלט קטן, ישן: צימרן.

"נדפוק?" לחש שרוליק, וקולו נבלע בדממה.

"נדפוק," השיב יהודה בנחישות, למרות שליבו הלם בפראות.

הם נקשו על הדלת. נקישות חלשות, מהוססות. אלו לא היו ימים שבהם אנשים שמחו לפתוח את דלתם. כל דפיקה היתה איום פוטנציאלי, בקשה שאי אפשר למלא, מפגש עם כאב של אחר שאין כוח להכיל.

הדלת נפתחה כדי סדק. דמות גבוהה ורזה עמדה בפתח. היה זה כנראה אביו של יהונתן. פניו היו קשוחות, שדופות מרעב ומרירות, ועיניו החודרות סקרו את שני הנערים בחשדנות. "מי אתם? מה אתם רוצים?" שאל, וקולו היה קשה כאבן.

"אפשר... אפשר לדבר עם יהונתן?" גמגם יהודה.

"מה אתם רוצים ממנו?" נהם האיש, ומבטו הפך עוין.

"אנחנו חברים שלו!" מיהר שרוליק לומר.

האיש הביט בהם לרגע, שוקל, מתלבט. לבסוף, כאילו מתוך כורח, קרא אל תוך הדירה החשוכה: "יהונתן!".

יהונתן הופיע בפתח, וליבו של יהודה נכמר למראהו. הוא היה שדוף הרבה יותר מכפי שזכר אותו, ועל פניו היתה הבעה מוזרה, תערובת בלתי אפשרית של רגשות.

לא היה בהן הכעס הקנאי של אביו, ובוודאי לא שמחה לקראתם. היה שם פחד, כן, פחד עמוק. אך הוא היה מהול במשהו אחר – מין האשמה שקטה, כבושה. האשמה שלא כוונה אליהם, אלא אולי אל הגורל, אל המציאות כולה, שכפתה עליו את המפגש הזה. עיניו אמרו בלי מילים: 'למה באתם לכאן? למה הייתם מוכרחים להזכיר לי מי אני ומי אתם?'

"מה אתם רוצים?" שאל יהונתן, עניינית, ועיניו שוטטו לרגע ונחו על הקרע שבחולצתו של יהודה.

יהודה עקב אחר מבטו. "אח שלי הקטן," אמר, וקולו נשבר. "הוא נפטר לפני שלושה ימים. הגוף הקטן והרעב שלו היה חלש מכדי להתמודד."

הוא עצר, בלע את הדמעות, והמשיך: "אבל יש לי עוד אח. גדול. שלמה-זלמן. הוא... הוא הצטרף אליכם." יהודה ניסה לומר את המילה האחרונה בלי נימה של האשמה, רק כעובדה כואבת, אך הוא לא ידע אם הצליח.

יהונתן הנהן קלות. "אני יודע מי זה," אמר קצרות.

יהודה הושיט לו את המעטפה המקומטת. "אני רק רוצה שתיתן לו את זה. בבקשה. שידע מה שקרה. הוא מוכרח לדעת!".

מאחורי גבו של יהונתן נשמעה קריאתו של אביו, בקול תקיף וחסר כל רגש: "יהונתן!".

"אני חייב להיכנס," אמר יהונתן במהירות. לפני שסגר את הדלת, הוא נשא אליהם מבט אחרון, מבט מלא חוסר אונים, כאב ופחד. "אל תבואו לכאן שוב," לחש, והיה נדמה ליהודה שבקולו נמהלו תחנונים. "זה לא אני... זה הוא..." אמר, והחוזה תנועת ראש חטופה לעבר פנים הבית.

הדלת נסגרה.

הם ירדו במדרגות, מזועזעים, ורק כשהגיעו לרחוב השקט, העז יהודה לשאול: "שרוליק, אתה חושב... אתה חושב שהוא יעשה את זה?".

שרוליק לא ידע להשיב. הוא הביט בחברו, ואמר את הדבר היחיד שהיה בו אמת: "אני לא יודע, יהודה. אבל אנחנו, לפחות אנחנו, עשינו כל מה שיכולנו".

זה קרה למחרת, בשעת לילה מאוחרת. הרבה אחרי שהעיר כבר שקעה בתרדמת הייאוש שלה. דפיקות חלשות, כמעט בלתי נשמעות, נשמעו על דלת ביתה של משפחת צדוק.

ר' שמואל, שישב בסלון וניסה ללמוד, קם וניגש לפתוח.

בפתח, עמד שלמה-זלמן.

פניו היו חיוורות ורזות, עיניו שקועות, הלומות כאב, ובחולצתו קרע של אבלים. ר' שמואל היה המום כל כך, עד שלא הצליח להוציא מילה.

"אפשר... אפשר להיכנס?" לחש שלמה-זלמן.

"כמובן," מלמל ר' שמואל, ופינה לו את הדרך.

ר' אהרן ישב בסלון על כיסא נמוך, בוהה באוויר. שלמה-זלמן נכנס, וניגש אליו. "אבא," אמר בשקט, בקול רך.

ר' אהרן הביט בו, אך מבטו היה ריק, חלול, כאילו הוא מביט דרכו. הוא לא הגיב.

"אבא... שמעתי על יוסי," המשיך שלמה-זלמן, וקולו נשבר. "באתי מיד כשנודע לי!". הוא ניסה לחדור את חומת האדישות הכואבת שאביו בנה סביבו, אך ללא הצלחה.

לפתע, עיניו הכבויות של ר' אהרן התמקדו בו. "בשביל יוסי, זה מאוחר מדי," אמר בקול קר כקרח. "ולמה שאתם עשיתם, אין ולא תהיה מחילה".

המילה 'אתם' הכתה בשלמה-זלמן בעוצמה. הוא פרץ בבכי חסר מעצורים, בכי של ילד אבוד. "אני כבר הבנתי, אבא," ייבב. "אולי מאוחר מדי, אבל הבנתי. אני טעיתי. טעיתי טעות נוראה," הוא נשא את עיניו הדומעות אל אביו, "אבל, אבא... אין דרך חזרה?".

ר' אהרן שתק, שוקע בחזרה לתוך עולמו האפל, אך משהו במבטו נסדק. ניכר היה שהמילים חדרו את השריון.

באותו רגע, פרצה שולמית אל החדר, נזעקת לקול בכיו של בנה. היא ראתה אותו, ומבלי לומר מילה הסתערה עליו בחיבוק חונק, ממררת בבכי. "אהרן!" קראה אל בעלה, מנסה לאחות את השברים. "הוא חזר! הוא כאן! שלוימי שלנו!".

חיוך מריר, שבור, עלה על פניו של ר' אהרן. שלמה-זלמן, המום מאהבתה של אמו ומקרירותו של אביו, לא ידע מה לעשות עם עצמו. "אמא," אמר לה בשקט, "אני לא יכול להישאר. אם הם יחשדו בי... זה יהיה הסוף שלי. אני יודע יותר מדי, הם לא יאפשרו לי - -".

פניה של שולמית חוורו כשהבינה שהוא הגיע רק לביקור חטוף. "אז הגעת לביקור תנחומים?" שאל ר' אהרן, ומבטו שב ונעשה קר ומרוחק.

"לא!" מחה שלמה-זלמן. "באתי להגיד שטעיתי! שאני מבין את זה, ואני... אני מחפש את הדרך לחזור!".

הקולות החרשיים מהסלון, חדרו אל יחידת האירוח, והעירו את יהודה משנתו הטרופה. הוא התיישב במיטתו, ליבו דופק בפראות. הוא זיהה מיד את קולו של שלוימי. הוא קפץ מהמיטה, יצא בדממה מהחדר, התגנב במסדרון החשוך ועצר בפתח

הסלון, נסתר בצללים. הוא הצליח לראות את אחיו הגדול עומד מול אביהם, רועד כולו, פניו רטובות מדמעות.

והוא הספיק לשמוע את ר' שמואל, שבאותו הרגע התערב בשיחה. הוא לא היה חביב כהרגלו. קולו היה ענייני, כבד ראש. הוא לקח לידו את הגיליון האחרון של 'קו השעה', והראה לשלמה-זלמן את תמונתו של נדב מונטפיורי עם מפקד בר"ש. שלמה-זלמן הנהן. "אני מכיר את זה" אמר קצרות.

"אתם", החל ר' שמואל לומר, אך שלמה-זלמן קטע אותו מיד. "אל תגיד 'אתם'. אני כבר לא חלק מהם!" תיקן בנחישות. "אתה צודק..." הגיב ר' שמואל, והמשיך בטבעיות: "הם, בוודאי שמחים על זה. זה אומר שהמלחמה תפרוץ. זה מונע כל סיכוי לפשרה, וזה בדיוק מה שהם רוצים!".

"אבל אולי יש עוד דרך לתקן", הוסיף ר' שמואל, ונעץ בשלמה-זלמן מבט חודר. "בימים האחרונים, נעשו כמה ניסיונות לתקן את הנזק שגרם מונטפיורי. אבל זה בלתי אפשרי, מסיבה פשוטה אחת: החברים שלך... כלומר: הם, ניתקו את ירושלים מהעולם. אין דרך אפילו להגיב, להסביר, לנסות למזער נזקים".

הוא נשא את מבטו אל שלמה-זלמן. "אם אתה באמת רוצה לתקן, שלומי, זו ההזדמנות שלך. אתה מכיר אותם. אתה מכיר את הדרכים שלהם, את האמצעים שעומדים לרשותם. תמצא את הדרך ליצור קשר עם בר"ש. תן לנו פתח, ולו הקטן ביותר, לנסות ולעצור את האסון הזה!".

שלמה-זלמן הרהר לרגע, ופניו הביעו מאבק פנימי עז. לבסוף, הרים את ראשו, ובעיניו ניצתה אש של נחישות. "אני אנסה", אמר.

הוא ניגש אל אביו, הניח יד על כתפו הרועדת קלות, ואמר בקול ברור: "אני אנסה, אבא. אני מבטיח. אתם תשמעו ממני בקרוב!" אמר, ולאחר מכן הסתובב, ופנה לצאת.

יהודה שעמד שם כל אותה שעה, בין הצללים, שמע כל מילה. כשהבחין ששלוימי מתכונן לצאת, נסוג במהירות ובשקט בחזרה אל חדרו, צנח על מיטתו, ורק אז הניח לדמעות לפרוץ.

למחרת, לפנות ערב, קם ר' שמואל ממקומו, ופניו עייפות אך נחושות. "אני יוצא," אמר לחנה בשקט. "יש פגישה חשובה ב'ועד להצלת ירושלים'". הוא נפרד מבני הבית במבט חם, ויצא אל דממת הרחוב.

שתי דקות אחרי שדלת הבית נטרקה, דממת הערב נקרעה באחת.

שלוש יריות. חדות, קרובות, קטלניות.

הקול הזה, הצליח לחדור את חומת האדישות העבה שר' אהרן בנה סביב ליבו. הוא הזדקף בכיסאו, והמבט הריק שבעיניו התחלף באחת בברק של אימה. הוא זינק אל החלון, הציץ החוצה לשנייה, ומיד הגיף את התריס בטריקה רועמת.

"אף אחד לא יוצא מהבית!" קרא בקול סמכותי, צלול, שכמותו לא נשמע מפיו זה ימים ארוכים. בעוד כולם קופאים במקומם, הוא עצמו רץ אל עבר הדלת ושעט במורד המדרגות.

כשהגיע אל הרחוב, מצא את ר' שמואל מוטל על המדרכה, מתבוסס בדמו. הוא כרע לצידו, ואחז בידו. "ר' שמואל!" זעק, אך לא היה מענה.

בעודו מביט בפניו של חברו הדועך, צרבה במוחו של ר' אהרן מחשבה נוראה, חדה כסכין. רק לפני ימים ספורים עמד כך, חסר אונים, מול גוף אחר, קטן.

הוא הרגיש כאילו מלאך המוות שכח את הדרך החוצה מהבית הזה. הוא הגיע כדי לקחת את יוסי, וכעת, משסיים את מלאכתו,

פשוט נשאר, ממתין לקורבן הבא. הוא לא ידע אם מותר לו לחשוב את המחשבה הזו, אך היא היתה חזקה ממנו. זו היתה תחושה. תחושה שהם חיים בבית שהמוות הפך בו לדייר של קבע.

באותו הרגע, ר' שמואל פקח את עיניו לרגע, וזיהה את חברו. חיוך חלש, כואב, עלה על שפתותיו. "ר' אהרן," לחש, וכל מילה כרוכה היתה במאמץ אדיר. "אתה... אתה יודע מה צריך לעשות. דיברנו על זה הרבה... עכשיו... עכשיו זה בידיים שלך!".

עיניו נעצמו. זו היתה הצוואה שלו.

ההלוויה, התקיימה עוד באותו הערב, שעות ספורות לאחר מכן. במושגי התקופה, היתה זו הלוויה גדולה. כשלושה מניינים של אנשים - ידידים קרובים, בני משפחה, וכמה נציגים מהסנהדרין שבאו לחלוק כבוד אחרון.

חנה צדוק עמדה שם, זקופה, פניה חתומות כאילו עטתה עליהן מסכה. היא לא בכתה. נדמה היה שהדמעות אזלו, שאין עוד מה שיזלוג. לידה עמדה שולמית גרוסמן, אך כעת התפקידים היתהפכו: היתה זו היא שתמכה ברעותה, ידה אווזת במרפקה, מנסה להעניק מעט מכוחה לאישה שליבה נשבר לרסיסים, בדיוק כפי שליבה שלה נשבר אך ימים ספורים קודם לכן.

שרוליק, שוקי וחווה-צילה עמדו מאחור, צמודים זה לזה. על פניהם היתה הבעה של הלם ואימה. הם איבדו אבא, והעולם כולו קרס. יהודה הביט בהם, וליבו נחמץ. הכאב שלהם היה הכאב שלו. הם לא היו עוד אורחים ומארחים. הם היו משפחה אחת, שותפה לאותו האבל, חולקת את אותו גורל.

מילים ספורות נאמרו מול הקבר הטרי. מילים על איש שנפל על משמרתו, שנהרג רק משום שדבק בדעת תורה ופעל באומץ בניסיון נואש להציל את העיר הזו מעצמה. לא היה צורך בהספדים ארוכים, ולאיש גם לא היה את הכוח לשאת אותם.

בצד, מרוחק מעט מהקהל המצומצם, עמדה דמות. גבוהה, לבושה בבגדים כהים, וצעיף כרוך סביב פניה למרות החום המהביל של תחילת הקיץ.

הדמות לא התערבה בין המלווים. היא רק עמדה שם, צפתה, ובידה אחזה שקית בד לא גדולה.

כשהקהל החל להתפזר, הדמות ניגשה אל ר' אהרן, שנותר לבדו ליד הקבר הטרי, נפרד מהחבר שלא הספיק להכיר עד תום, מתבוסס בכאבו.

היא הסירה לרגע את הצעיף, ור' אהרן זיהה את פניו הרזות והכואבות של בנו הבכור, שלמה-זלמן.

"אבא, לחש שלמה-זלמן, וקולו היה דחוף. "אני סומך עליך! ההוראות בפנים!"

הוא מסר לידו את השקית, ובאותה מהירות שבה הופיע - הסתובב ונעלם בחזרה אל תוך הצללים.

ר' אהרן חזר הביתה, השקית בידו. דלתה של משפחת צדוק היתה פתוחה למחצה. הוא נכנס פנימה, הציץ אל הסלון החשוך, וליבו נכמר.

חנה ישבה על שרפרף נמוך, מתנועעת קדימה ואחורה בדממה, מבטה ריק. שרוליק, יושב על הרצפה לרגליה, ראשו מונח על ברכיה, עיניו קפואות. חוה-צילה ושוקי התכרבלו יחד על הספה, כאילו מנסים להגן זה על זו מפני הכפור שהקפיא את הלב.

ר' אהרן לא ראה אֶכָּל רועש. הוא ראה אֶכָּל שקט, שבור, שהיה גרוע פי כמה. הוא הבין שעליו מוטלת כעת האחריות למלא את הצוואה שהותיר אחריו בעלה של האישה הזו, אביהם של הילדים הללו. הוא נסוג בשקט, נכנס ליחידת האירוח, וסגר את הדלת אחריו.

הוא התיישב על קצה המיטה, ובידיים רועדות פתח את השקית. בתוכה, היה מכשיר טלפון סלולארי מוזר, גדול וכבד, מסוג שלא ראה מעולם, עם אנטנה עבה שנפתחה כלפי מעלה. צורף אליו פתק, מקופל, כתוב בכתב ידו המוכר של שלוימי.

"אבא," נכתב שם. "זה טלפון לווייני. הדרך היחידה ליצור תקשורת בטוחה עם העולם שבחוץ. סיכנתי את החיים כדי להשיג אותו. הוראות השימוש בדף המצורף. אני סומך עליך, אבא!".

דמעה אחת, חמה, זלגה מעינו של ר' אהרן ונחתה על הנייר. רק כעת, הוא הרגיש באמת ששלוימי שלו שב אליו. אמנם לא בגופו, אך ברוחו. הוא הבין שבנו, בדרכו שלו, מנסה לכפר. לתקן. לעשות את הדרך הקשה כל כך בחזרה.

הוא ידע כעת מה עליו לעשות. הוא ידע לאן עליו לפנות.

הוא יצא מהחדר. השעה היתה מאוחרת, הרבה אחרי חצות, אך הוא ניגש אל שולמית, שהרימה אליו עיניים עצובות. "אני חייב לצאת," אמר לה בשקט. "אני הולך למלא את הצוואה של ר' שמואל".

הוא חזר רק לפנות בוקר, כשקרני השמש הראשונות החלו לצבוע את שמי ירושלים בגוון אפור וחיוור. כולם כבר היו ערים, יושבים בסלון, ממתינים. מבטו היה כבוי, תנועותיו איטיות, כאילו התקווה נטשה אותו לגמרי.

שולמית ניגשה אליו, פניה מביעות שאלה שקטה.

"אין סיכוי," אמר ר' אהרן בקול צרוד, עייף. "לא ניתן לתקן את הנזק שנגרם. שוחחנו עם מי שניתן. הם נחושים להילחם, והמטרה שלהם ברורה," הוא עצר, בולע את רוקו, ואז אמר את המילים הנוראות: **"בית המקדש"**.

דממה של הלם נפלה על החדר.

"בית המקדש?" לחש יהודה, לא מאמין למשמע אוזניו. "מה יש להם עם בית המקדש?".

"הם משוכנעים שהכל החל סביבו," הסביר ר' אהרן בקול חלול. "הם מאמינים שכל עוד הוא עומד על תילו, הוא יהווה סמל, מקור כוח. הם חושבים שרק אם הוא לא יהיה כאן, ניתן יהיה לשבור את רוחם של הלוחמים, ולדכא אותם באמת".

"אבל... אבל הם לא יצליחו, נכון?" שאל שוקי, קולו קול של ילד שמחפש נחמה, "לא את בית המקדש! זה הבית של המלך, והוא לא ייתן להם!".

כל העיניים הופנו אל ר' אהרן, מחפשות את האישור, את הביטחון, את ההבטחה.

אך הוא רק השפיל את מבטו אל הרצפה, ולבסוף, במילה אחת, חרישית, שהיתה מלאה בכל הייאוש שבעולם, סיכם:

"הלוואי".

פרק כ"ד:

חומות של אש

באותו הלילה, יהודה לא הצליח להירדם. לא היתה זו הבטן, המכווצת מרעב, שהפריעה לו. הוא כבר התרגל ללכת לישון רעב, ולקום רעב עוד יותר. מה שמנע ממנו את השינה כעת, היה דווקא הפחד. פחד חדש, נוראי, שהוא מעולם לא העלה על דעתו שהוא אפשרי. מהמחשבה שמישהו, אי שם בעולם, יכול בכלל להעלות על דעתו לפגוע בבית המקדש.

יותר מכל, הדהדה בראשו המילה האחרונה של אביו. "הלוואי". המילה הזו, שהיתה מלאה בייאוש, הפחידה אותו יותר מכל טורי השריון, המטוסים, ואינספור חיילי בר"ש שהתאספו מחוץ לירושלים. איך יכול להיות שאבא שלו, שתמיד היה עמוד התווך של האמונה, אינו בטוח עוד שהמלך יגן על ביתו?

הוא חשב לעצמו ששוקי הקטן צודק. זו מחשבה כל כך פשוטה, כל כך הגיונית: בית המקדש הוא הבית של מלך מלכי המלכים, הבורא שכל העולם כולו שלו. איך ייתכן שבן תמותה כלשהו יוכל לפגוע בארמונו של המלך? זה נשמע מופרך, בלתי מתקבל על הדעת. הוא לא הבין מדוע אביו לא דחה את החשש הזה בנחרצות.

ואז, התגנבה לליבו מחשבה כואבת. אולי זה קשור למה שקרה, ליוסי, וגם לשלמה-זלמן? אולי אבא שלו פשוט איבד את האמון בהכל, גם במה שנראה הכי ברור בעולם?

אך דבר אחד היה ברור לו: לבית המקדש, לא יקרה מאומה! מלחמות בין מדינות, זה דבר שקורה... אבל מלחמה מול מלך העולם? אין לזה שום סיכוי. מי שינסה, מי שיעז להרים יד על ביתו של המלך, יובס וישלם מחיר שהוא אפילו לא מעלה בדמיונו!

מתוך המחשבה המתוקה והמנחמת הזו, הוא נרדם לבסוף, חולם על בית המקדש ועל ירושלים של פעם, כפי שהספיק מעט כל כך להכיר אותה.

באמצע הלילה, יללה מנסרת, עולה ויורדת, קרעה את הדממה וקטעה את החלום המתוק באבחה. היא חדרה לעצמות, הרעידה את הקירות, והכריזה שהגרוע מכל הגיע.

בר"ש תקפו. המלחמה החלה!

"קומו! מהר!" צעק ר' אהרן, קולו משדר דחיפות. כולם זינקו ממיטותיהם, מבוהלים, ליבם הולם בפראות. הם רצו אל מחוץ ליחידת האירוח, מצטרפים אל בני משפחת צדוק שהיו מבוהלים בדיוק כמותם, וכולם יחד שעטו אל חדר המדרגות. הם ירדו במהירות אל הקומה האמצעית של הבניין, בדיוק על פי הוראות ההתגוננות שניתנו מראש.

הם מצאו שם כבר כמה שכנים, מכונסים יחד, לבושים כולם בבגדי שינה, פניהם השדופות חיוורות מאימה. ילדים קטנים בכו בזרועות אימותיהם, והמבוגרים הביטו זה בזה במבטים ריקים, מאזינים בדריכות לקולות שבחוץ.

כשהלם הראשוני נרגע מעט, יהודה סקר את פניהם של הנוכחים. הוא קלט לפתע שאין כאן, בחדר המדרגות הזה, אפילו משפחה אחת שנותרה שלמה.

משפחת כהנא מהקומה הראשונה הצטופפה בפינה, אבל בלי רבקה'לה הקטנה, שגופה המוחלש לא עמד בעוד וירוס סתמי, ממש כמו יוסי הקטן שלהם. משפחת שוורץ מהקומה השלישית עמדה שם, אך בלי האם, מרת שוורץ, שנרצחה רק לפני שבוע על ידי בריוני 'ועד הפעולה', כי העזה למחות נגדם בפומבי. וממשפחת וייספיש, שעד לא מזמן מילאה את כל חדר המדרגות בצחוקה, בקושי נותר חצי, אחרי שהאב ושני בניו הגדולים יצאו עם אחת משיירות המזון האחרונות - ולא שבו עוד.

משהו נשבר בו באותו הרגע. עד עכשיו, כל משפחה נשאה את השבר הפרטי שלה. מותם של יוסי ושל ר' שמואל היה האסון **שלהם**. כעת, במבט אחד על הפנים השבורות שבחדר המדרגות, חלחלה לליבו ההבנה: לא היו עוד טרגדיות אישיות. היתה רק טרגדיה אחת, גדולה, משותפת. טרגדיה ששמה ירושלים, ואיש מהם לא יוכל לחמוק מגורלה.

חלפו מספר דקות של שקט עמוק, דממה מתוחה, מאיימת, עד שפיצוצים עמומים, רחוקים, החלו להדהד. לא ניתן היה לזהות מהיכן הם מגיעים, אך היה ברור שהמתקפה, לפחות בינתיים, לא פגעה בסביבתם הקרובה. זה נמשך כך במשך זמן מה, שנראה כמו נצח, ואז השתררה שוב הדממה. והיא היתה מפחידה לא פחות מהפיצוצים עצמם.

כעבור דקות ארוכות, פילחה את האוויר צפירת הרגעה, ישירה ומונוטונית, והמתח הוקל מעט. הם חזרו הביתה באיטיות, מהוססים, מבלי כל דרך לדעת מה קרה ומה צפוי בהמשך.

שולמית וחנה ניסו להחזיר את שגרת הלילה למסלולה, עד כמה שזה נשמע לא הגיוני. הן לקחו את הילדים הקטנים, שעדיין רעדו, בחזרה אל מיטותיהם, כיסו אותם היטב, ולחשו להם מילות הרגעה.

גם המבוגרים ניסו לשוב למיטות, אך השינה סירבה לבוא. הם שכבו בעיניים פקוחות, מאזינים לדממה.

יהודה שכב במיטתו, וחש איך ליבו הולם בפראות, מסרב לחזור לעצמו. הוא גלגל בראשו שוב ושוב את ההתרחשויות, מנסה למצוא היגיון בכאוס. משהו, נשמע לו לא הגיוני. איך ייתכן שזה נגמר מהר כל כך? האם זו המתקפה שכולם חרדו מפניה? כמה פיצוצים עמומים, רחוקים? הוא התקשה לקבל זאת.

ואז, לפתע, השקט הופר. הפעם, לא היתה זו אזעקה. זה היה משהו אחר. **מנגינה**. בהתחשב בשעה, שעת לפנות בוקר, היה משהו מוזר במנגינה הזו. בהתחשב בנסיבות, ובמצב הרוח הכללי, היה בה משהו מוזר אפילו יותר. אך כנראה, בכל זאת היה משהו שחשב שזו השעה המתאימה למנגינה סוערת, ויהודה כבר הצליח לזהות: זו היתה המנגינה המוכרת למילים 'עוצו עצה ותופר', ניגון של ניצחון.

הצלילים התפזרו על פני דממה הלילה, נישאים ברוח החרישית של ירושלים, אולם לפתע נגדעה המנגינה ואת מקומה תפס קולו המתכתי של הכרוז: "תושבי ירושלים! כפי שהבטחנו, כל רע לא יאונה לעיר! אנחנו עומדים על המשמר!".

יהודה קם ממיטתו, ניגש לסלון, ומצא שם את שרוליק שהתעורר גם הוא לשמע המנגינה והכרוז. הם הציצו בזהירות מבعد לחלון, וראו טנדר שחור נוסע לאיטו ברחוב הריק, רמקול גדול מותקן על גגו. לא היה צריך אפילו לנחש. אלו היו 'הם'. אנשי 'ועד הפעולה', שהמשיכו בתעמולה גם בשעה זו.

יהודה נאלץ להודות בינו לבין עצמו, שהם הבטיחו מראש שהכל יהיה בסדר, ובמידה רבה קיימו: לפחות ככל שניתן היה לדעת כעת, המתקפה של בר"ש היתה רחוקה מלהזכיר את הסיט שחששו מפניו.

באותו הרגע, נכנס ר' אהרן אל הסלון.

"אבא, לחש יהודה, מבולבל, "יכול להיות... יכול להיות שבסופו של דבר, הם צדקו? הם, ולא הסנהדרין? אני לא חושב שהיינו זקוקים למרחב מוגן כלשהו...".

ר' אהרן הביט בבנו במבט רך ועצוב. "האמונה בדעת תורה, יהוד'לה, אמר בשקט, "אינה נמדדת כשרואים שהם צודקים, אלא דווקא כשלא רואים. כשהיגיון הפשוט מתקשה להבין. זה טיבה של אמונה!".

הוא עצר לרגע, ואז הוסיף, וקולו היה מפוכח וסדוק: "במקרה הזה, זה אפילו לא קשה כל כך. אל תיתן לשמחה שלהם להטעות אותך. זו רק ההתחלה, יהודה. רק ההתחלה. אני לא רוצה להיות נביא זעם, אבל יש לי תחושה שההתפכחות מהאשליה הזו, תהיה כואבת".

לא ר' אהרן, ובוודאי לא הבנים, ידעו על מה שהתחולל לא הרחק משם, במרתף בית הכנסת 'עוז וגבורה'. מעטים בלבד הכירו את המקום הזה. שתי קומות מתחת למפלס הקרקע, מאחורי דלתות פלדה כבדות, שכן המטה הכללי של 'ועד הפעולה'. משם התנהלה כל הפעילות. משם יצאו הכרוזים שהפיצו תקווה ויוהרה ברחובות, שם נוסחו המודעות, ומשם יצאו ההוראות לחוליות הפגיעה שזינבו בכוחות בר"ש.

בלב המטה, בחדר גדול וממוזג בטמפרטורה קבועה, מדויקת, ממוקמת היתה גאוותו הגדולה ביותר של 'ועד הפעולה': 'מגן ירושלים'.

זו היתה מערכת סודית ביותר, פרי תכנונו של מהנדס תוכנה צעיר ומוכשר בשם עזריה. במשך שנים, בסתר, הוא הקים אותה, רכיב אחר רכיב. היא התבססה על מחשב-על שנבנה במיוחד למטרה זו, ועל רשת של חיישנים זעירים ומשדרים רבי עוצמה שנשתלו בנקודות אסטרטגיות ברחבי העיר.

המערכת היתה מסוגלת לזהות בזמן אמת כל איום אוירי - פצצות חכמות או טילי שיוט - להשתלט על מערכות הניווט וההפעלה שלהם, ולעשות בהם כרצונה.

כעת, זו היתה טבילת האש הראשונה שלה.

עזריה ישב מול קיר של מסכים, לצידו שני עוזריו הצעירים. פניו היו מתוחות, עיניו נעוצות בצג המרכזי שהציג מפה תלת-ממדית של ירושלים וסביבותיה.

"איום זוהה! בעצם... עשרה איומים!" קרא אחד העוזרים, ועל המפה הופיעו עשר נקודות אדומות שנעו במהירות מכיוון הים. עזריה רכן קדימה, ליבו הולם. "היא מזהה אותם, לחש. 'המערכת עובדת!'".

על המסך, הופיעה הודעה קצרה: 'מערכת מגן ירושלים - פעילה'. הנקודות האדומות על המפה הוקפו בעיגולים ירוקים. "המערכת ננעלה על המטרות!" דיווח אחד העוזרים, קולו רועד מהתרגשות. "השתלטות בוצעה... הם שלנו!".

"היא מסיטה אותם!" מלמל עזריה בהתרגשות, וחיוך של גאווה החל מתפשט על פניו. "היא שולחת אותם בחזרה, בדיוק אל נקודות הציון שהזנו מראש!". הנקודות האדומות על המפה ביצעו פניית פרסה חדה, והחלו נעות בכיוון ההפוך, אל עבר ריכוזי הכוח של בר"ש שהקיפו את העיר.

הם לא הספיקו לנשום, וכבר הופיעה התרעה נוספת. "מטוסים בגובה רב. שחרור פצצות חכמות".

"המערכת כבר עליהם!" קרא עזריה בהתלהבות. "היא לא מפספסת כלום! תראו את המהירות!".

הם צפו כיצד סמלים חדשים מופיעים על המפה, וכיצד המערכת, במהירות שאף מפעיל אנושי לא היה מסוגל לה, מזהה, נועלת, משתלטת ומשגרת כל פצצה ופצצה אל יעדה החדש.

ההתלהבות ושכרון הכוח בחדר היו מוחשיים. הם לא היו צריכים לעשות דבר; הם רק צפו, ביראת כבוד, ביצירה שלהם כמה לחיים ומשנה את חוקי המלחמה. הם ראו כיצד עשרות טילי שיוט ופצצות מתקדמות, שאמורים היו להחריב את ירושלים, הופכים לנשק שלהם עצמם, ומופנים בחזרה אל האויב.

באותו הרגע, הדלת נפתחה, והמפקד הראשי של 'ועד הפעולה' נכנס פנימה, פניו קורנות מגאווה. הוא הניח יד על כתפו של עזריה. "ידעתי! ידעתי שזה יצליח, עזריה! כל הכבוד!".

"עוד לא סיימנו," השיב עזריה, מבטו עדיין מרותק למסכים. "אנחנו ממתינים לאישור סופי על פגיעה במטרות".

אך דבר אחד כבר היה ברור כבר ברגע זה מהנתונים שעל הצג, והוא מילא את החדר בתחושת ניצחון מתוקה: שדה הקרב השתתק. בר"ש הפסיקו לירות. הם כבר הבינו, שזה לא עומד להיות פשוט כפי שחשבו.

אל חדר הישיבות שבמטה 'ועד הפעולה', זרם המידע ברציפות. זה היה אחד המקומות האחרונים בירושלים שעדיין היה מחובר לעולם שבחוץ. סוכנויות הידיעות, ערוצי התקשורת, דיווחי המודיעין - הכל התנקז אל המסכים הגדולים שריצדו על הקירות.

המידע הראשוני, שהגיע במהלך הלילה, הלך והתבסס עם אור הבוקר. ההצלחה היתה מושלמת, מופלאה, גדולה יותר מכפי שהעזו לקוות. דיווחים זרמו על פגיעות משמעותיות בכוחות בר"ש, שספגו את הטילים והפצצות שהיו מיועדים לירושלים.

האישור הסופי הגיע מערוץ תקשורת צרפתי. אחד ממפקדי בר"ש, גנרל בעל פנים נפולות, התראיין בשידור חי, וקולו היה מדוכדך. "אנו חוקרים כשל חמור במערכות הנשק המתקדמות

שלנו", אמר. "נראה כי תקלה לא ברורה גרמה לשיבוש מוחלט במערכות הניווט. עד להשלמת התחקיר, אנו נאלצים להפסיק כל שימוש בפצצות חכמות ובטילי שיוט, בשל החשש לפגיעה בכוחותינו".

בחדר הישיבות של 'ועד הפעולה' פרצו קריאות שמחה מאופקות. זו היתה החותמת הסופית להצלחה המסחררת.

במהלך אותו הבוקר, כינס המפקד הראשי של 'ועד הפעולה' את מפקדי הגזרות השונות. הוא עמד מולם, זקוף ובוטח, והקרין סמכותיות שקטה. "אחים", פתח, וקולו הדהד בחלל, "הכל מתנהל על פי התכניות".

הוא סקר בפניהם את התרחשויות הלילה ואת המידע שאושר זה עתה. לאחר מכן, פנה אל התרשימים והמצגות שהכין מראש.

"הערכת המצב שלנו היתה מדויקת", המשיך. "שללנו מבר"ש את הנשק העיקרי שלהם. הם לא יכולים עוד להשתמש בפצצות חכמות ובטילי שיוט".

הוא הצביע על תרשים של העיר. "מה נותר להם? ארטילריה 'טיפשה'. פצצות מרגמה, פגזים. אין ספק שהם ישתמשו בזה. הם ינסו לשבור את רוחנו, לזרוע הרס. תהייה פגיעות בעיר, יהיו נפגעים, גם נפגעים בנפש. עלינו לקחת זאת בחשבון ולהיערך לכך. זהו מחיר שנצטרך לשלם", אמר בקול קר.

פניו הפכו קשוחות, והוא המשיך: "אבל גם הם יודעים שלא כובשים עיר באמצעות ארטילריה. כדי לנצח, כדי למוטט אותנו באמת, הם יצטרכו לעשות את הדבר היחיד שנותר להם: להיכנס פנימה".

חיוך דק, כמעט בלתי נראה, עלה על שפתיו. "זו בדיוק המלכודת שטמנו להם", גיחך.

הוא כיבה את המצגת, והיישיר מבט אל פניהם של אנשיו. "הם לא מכירים את הרחובות האלה", אמר. "לא כמונו. אנחנו מכירים

כל אבן וכל פינה, כל גג וכל מרתף, כל מעבר סודי. מלחמת גרילה, תהיה עבורם אסון. כאן, אנחנו נכה אותם שוק על ירך!".

הוא נשא את מבטו אל מפקדי הגזרות, ועיניו ברקו בלהט. "זו התוכנית לקראתה נערכנו. כל אחד מכם יחזור כעת אל הגזרה שלו. הכינו את אנשיכם. הכינו את המלכודות, את כלי הנשק, את המטענים המאולתרים. חזקו את רוחם של לוחמינו. בר"ש עומדים להיכנס אל גוב האריות, ותפקידנו לוודא שהם לא יצאו ממנו!".

האנשים ששרדו ברחובות ירושלים נראו כמו צללים. פניהם היו שדופות, עיניהם כבויות, תנועותיהם איטיות וכבדות. כל שיחה חרישית נסובה סביב האובדן, סביב מי שנלקח בלילה, סביב הרעב שתמיד היה שם, מכרסם ומזכיר את סופיות החיים.

אל תוך המציאות הזו, אל תוך הייאוש, החלה לחלחל השמועה על מערכת 'מגן ירושלים'. היא עברה מפה לאוזן כמו לחישה סודית, נישאת על גלי התלהבות וגאווה, ונטעה בלבבות תחושה מוזרה, כמעט מנותקת מהמציאות.

"שמעתם? הפלנו להם את כל הטילים!", "יש לנו נשק סודי, הם לא יכולים עלינו!". הזחירות הזו היתה מדבקת, במיוחד בקרב הצעירים. נערים בישיבת המתמידים, שרק לפני ימים ספורים התהלכו שפופים, החלו להרים את ראשם, ובעיניהם ניצת ברק לא בריא של ביטחון עצמי מופרז.

"ראיתם? 'ועד הפעולה' צדק כל הזמן!" אמר אחד מחבריו של שרוליק, וקולו היה מלא עוז. "לא צריך שום חדר מדרגות. יש לנו את 'מגן ירושלים!'".

ר' אהרן לא היה מנותק. הוא זיהה את התהליך הנורא הזה, והוא חרד מפניו. הוא ראה את הנערים המלאים בביטחון, ומעבר

לכתפם ראה אישה צעירה יושבת על שפת המדרכה, בוהה נכחה, בוכה בשקט על בנה שנהרג. הוא שמע את הלחישות על "הניצחון המובטח", ובאותו זמן שמע יבבה חרישית של תינוק רעב מהדירה הסמוכה. הפער הזה, בין היוהרה לבין השבר, היה בלתי נסבל.

בשעת ערב, אחרי שהקטנים הלכו לישון, הוא אסף את הבנים בסלון - את יהודה, וגם את שרוליק ושוקי, שכעת, עם מותו של ר' שמואל, ראה את עצמו אחראי גם לנשמתם.

"היזהרו מהגאווה, ילדים", אמר להם בקול שקט ורציני. "היוהרה היא המסוכנת מכל. קל מאוד להאמין בכוחה של מערכת, של מכונה. אבל הישועה שלנו, אם תבוא, תבוא רק מידי שמיים, לא ממערכת כזו או אחרת, מתוחכמת ככל שתהיה!".

הערכתו של 'ועד הפעולה' לגבי תוכניותיו של האויב, התבררה כמדויקת להפליא. לבר"ש לקח יומיים להשלים את התחקירים, שהעלו מסקנות חד משמעיות: לא היה מדובר בכשל פנימי, אלא בשיבוש חיצוני. הסיכון בשימוש בנשק חכם הפך גדול מדי. המידע על שינוע סוללות ארטילריה לכיוון ירושלים זרם למטה 'ועד הפעולה', וכעבור שבוע ימים, זה התחיל.

הרעשה אדירה.

זה לא היה דומה במאומה לפיצוצים הקודמים, בליל האזעקות. זה היה רעש אחר, כבד, מטלטל. נהמות עמומות, בזו אחר זו, שהרעידו את האדמה ואת קירות הבתים. ירושלים הפכה לשדה קרב מדמם. הפגיעות היו אקראיות, 'טיפשות'. פגז שלא כוון למטרה מסוימת, נחת בלב רחוב, בתור לאוכל, או חדר דרך גג של בית. מותיר אחריו שובל של חורבן ומוות.

המציאות הפכה אכזרית הרבה יותר מאי-פעם. ההרעשה לא היתה רציפה. היא הגיעה בגלים. שעה של שקט יחסי, ואז

מטח פתאומי של פגזים שהרעיד את העיר. לא היו עוד צפירות ארגעה. השקט עצמו הפך לאיום, המתנה מורטת עצבים לקראת הגל הבא.

המרחבים המוגנים המאולתרים, שהעניקו תחושת ביטחון רגעית בלילה הראשון, כבר לא היו יעילים. חדר מדרגות אינו מקום שאפשר לחיות בו. הוא יכול לשמש פתרון לשעה, לשעתיים, לא לימים ארוכים של פחד.

בלית ברירה, חזרו האנשים אל בתיהם. הם היו אפופי חרדה, מנסים לנהל שגרה מדומה בצל כנפיו של מלאך המוות. אף אחד לא ידע מתי יתחיל גל ההפגזות הבא, או כמה זמן הוא יימשך. כל רגע היה תפילה חרישית לנס, ובאותה נשימה, הכנה נפשית לאפשרות שהוא לא יגיע.

ומעל כל זה, ריחף הרעב. גם בבית, לא היה מה לאכול. לכן, על אף הפחד המשתק, אנשים היו חייבים לצאת החוצה. הם יצאו אל עיר שהפכה לשדה קטל, לחפש אוכל. לא מתוך בחירה, אלא מתוך כורח. ברחובות הריקים, בין ריצה ממחסה אחד למשנהו, רבים מהם מצאו את מותם. הרוגים שכבו בפילות הרחוב, וה'חברה קדישא', מלאכים בלבוש אדם, עבדו במסירות נפש תחת אש, מנסים להביא כל יהודי לקבר ישראל.

גם בבית ברחוב מעלה שלם, המציאות האכזרית לבשה פנים מוכרות. שגרת האימה נסובה סביב אותן יציאות הכרחיות אל הרחוב המסוכן. בכל פעם שמישהו מבני הבית יצא אליו, המתח הפך בלתי נסבל. יהודה היה יושב ליד התריס המוגף, מאזין לכל שריקה, לכל פיצוץ, ליבו הולם בפראות, מתפלל, סופר את הדקות עד שהדלת נפתחה שוב.

באחד הימים, היה זה תורה של שולמית לצאת. היא הבטיחה לחזור מהר ככל האפשר. השעה הראשונה חלפה, וגם השנייה. השקט בבית הפך כבד, דרוך. כל פיצוץ רחוק גרם לכולם להחסיר פעימה. כל שריקה של פגז שלחה צמרמורת קרה במורד הגב.

יהודה מצא את עצמו בוהה במחוגי השעון שעל הקיר, מרגיש איך הם זוחלים בעצלתיים, כל דקה נמתחת לנצח של חרדה.

ר' אהרן ניסה לפתוח ספר וללמוד, ולו בכדי שהזמן יעבור מהר יותר, אך המילים ריצדו מול עיניו. לבסוף קם, והחל פוסע הלוך ושוב בסלון כאריה בסוגר, ממלמל פרקי תהילים בקול חרישי. חנה ניסתה להעסיק את הילדים במשחק שקט, אך מבטה נדד אל הדלת שוב ושוב, מצפה לשמוע את הידית נפתחת.

השעה השלישית חלפה, וגם הרביעית. המתח בבית הפך לחרדה משתקת. הם הביטו זה בזה. כבר לא היה צורך במילים. כל אחד ידע מה חושב השני, כל אחד שמע את אותה שאלה נוראה מהדהדת בראשו. הם ידעו שכל רגע שעובר מקטין את הסיכוי.

לבסוף, ר' אהרן לא יכול היה עוד. הוא נעמד, פניו אפורות מדאגה. "אני יוצא לחפש אותה!" אמר בקול צרוד.

בדיק באותו הרגע, הדלת נפתחה, ושולמית כמעט נפלה פנימה.

היא היתה חיוורת כסיד, רועדת כולה, אבק כיסה את בגדיה. היא נשענה על המשקוף, מתנשמת בכבדות, עיניה בוהות באימה. "היתה... היתה הפגזה כבדה," לחשה. "לא יכולתי לזוז. הייתי תקועה בחדר מדרגות במשך שעות, חיכיתי להפוגה קלה." הילדים רצו לקראתה וחיבקו אותה, מודים על הנס, אך בליבם ידעו שהמזל לא יחזיק מעמד לנצח.

ובינתיים, אל מטה 'ועד הפעולה' זרם מידע חדש, מכריע. הסיירים שפעלו מחוץ לעיר דיווחו: שיירות ארוכות של טנקים ונגמ"שים עושות את דרכן אל ירושלים.

הם התכוונו לפרוץ.

זה התחיל עם שחר. הרעשת התותחים, שהפכה לפסקול המאיים של ירושלים, דעכה לרגע, ובמקומה עלה רעש חדש,

עמוק וכבד. רעש של שרשראות פלדה, רעם של מנועים אדירים שהרעיד את האדמה.

הם הגיעו.

טורי השריון של בר"ש, חיות פלדה אפורות ומאיימות, זחלו באיטיות ותפסו עמדות לקראת ההסתערות על שערי העיר העתיקים.

התוכנית של בר"ש היתה פשוטה ואכזרית, והיא התבססה על פעולה משולבת. בכל אחת משלוש חזיתות ההתקפה - בצפון מול 'שער השוהם', במערב מול 'שער הברקת', ובדרום מול 'שער הישפה' - הכוחות נערכו במבנה דומה: בחוד החנית, נערכו כוחות ההנדסה המשוריינים, שמשימתם היתה אחת: להגיע אל החומות תחת אש ולהניח את מטעני הפריצה רבי העוצמה על השערים עצמם.

מאחוריהם, בעמדות שליטה, ניצבו הטנקים הכבדים. תפקידם היה לספק חיפוי אש רצוף, לטהר באש כל התנגדות מהגגות ומהחלונות שמעל השערים, ובכך לאבטח את פעולתם המסוכנת של צוותי ההנדסה.

בעורף, מעט רחוק יותר, המתינו טורים ארוכים של נגמ"שי לחימה, עמוסים בלוחמי חי"ר, מוכנים להסתער פנימה אל תוך ירושלים ברגע שהפרצה תיפער.

ואז, ניתנה הפקודה.

ארטילריה כבדה החלה להמטיר אש על העיר, לא במטרה לכבוש, אלא כדי לרתק את הלוחמים שעל החומות. במקביל, פתחו הטנקים באש תותחים ומקלעים כבדה, מרכזים את הירי אל עבר הגגות הגבוהים שמעבר לחומה, עליהם התמקמו הצלפים של 'ועד הפעולה', מוכנים לקרב.

תחת מסך האש הרועם הזה, החלו רכבי ההנדסה המשוריינים לנוע. הם זחלו קדימה באיטיות, חשופים, אל תוך שדה קטל.

הצלפים ניסו לפגוע בנקודות התורפה של הכלים הכבדים, אך רכבי ההנדסה, עטופים בשריון עבה, המשיכו להתקדם בעקשנות, עד שעצרו בחריקה מתכתית למרגלות השערים האדירים.

צוותי הנדסה זריזים זינקו מהם, מניחים על דלתות הענק מטעני חבלה רבי עוצמה. כעבור דקות ספורות, הצוותים נסוגו למרחק בטוח.

"הפעל!" נשמעה הפקודה בקשר.

פיצוץ אדיר, חזק פי כמה מכל מה שנשמע עד כה, הרעיד את ירושלים. ענן עצום של אבק ואש התנשא מעל השער. בחדר הפיקוד של בר"ש, עקבו מרחוק בדריכות, למרות שלא היה לאיש ספק: שום שער, חזק ככל שיהיה, לא יכול לעמוד מול עוצמה כזו.

אך כשהאבק החל לשקוע, נשימתם נעתקה. השער נותר עומד על תילו. איתן, ללא שריטה, כאילו דבר לא קרה. כאילו הפיצוץ האדיר היה לא יותר מרוח קלה.

תדהמה מוחלטת השתררה. "זה... זה לא אפשרי," גמגם מפקד הכוח הצפוני בקשר. "השער היה אמור להתאדות!".

מתוך ייאוש ותסכול, הוא נתן את הפקודה הבאה. "טנקים, אש חופשית על השער! תורידו אותו!".

לוע תותח של טנק ירק אש, ופגז אדיר שרק אל עבר 'שער השוהם'. הפגיעה היתה מדויקת. רגע של אור מסנוור, ואז... כלום. הפגז פגע בשער, אך נדמה היה שנבלע בתוכו, נעלם כלא היה. השער נותר עומד על תילו, איתן, ללא שריטה.

"מה קרה? דווח!" נשמעה הצעקה בקשר, ממרכז הפיקוד.

"אין פגיעה! אני חוזר, אין פגיעה!" השיב מפקד הכוח, קולו רועד מאי-אמון. "הפגז... הוא פשוט נעלם!". "זה תעתוע כלשהו! אש, שנית!" נהם שוב בפקודה לכוחותיו.

עוד פגז נורה. ועוד אחד. ושוב, אותה תוצאה בלתי אפשרית. הם ירו שוב ושוב, מכלים את כל התחמושת שברשותם, אך השערים נותרו איתנים, כאילו כוח נסתר מגן עליהם. מפקד הכוח דיווח בבהלה במעלה שרשרת הפיקוד, אך לא קיבל מענה. לבסוף, הגיעה הפקודה המדהימה: "חדלו אש. המתינו להוראות!".

הפקודה הזו הדהדה בקשר, לא רק בצפון. היא הדהדה גם במערב, וגם בדרום. כי המחזה הבלתי נתפס שהתרחש מול 'שער השוהם', התחולל בזהות מצמררת בכל חזיתות ההתקפה. אותם מטעני ענק רבי עוצמה שלא הותירו חותם, אותם פגזים שנבלעו בשערים, אותה תדהמה משתקת שאחזה בחיילים ובמפקדים. חומות ירושלים סירבו ליפול.

בינתיים, במרתף בית הכנסת 'עוז וגבורה', עקבו אנשי 'ועד הפעולה' אחרי ההתרחשויות בנשימה עצורה. עזריה, מהנדס התוכנה הצעיר, הצליח להשתלט על רשת מצלמות האבטחה הישנה של בר"ש, והתמונות ששידרו הוצגו על המסכים הגדולים.

הם ראו את המטענים מוצמדים לשערים, ואת הפיצוצים האדירים. הם ראו את הטנקים יורקים אש. הם ראו את הפגזים פוגעים במטרות, והם גם ראו את הפלא: אין חדירה, אין נזק, אין פגיעה.

הם היו מבולבלים לא פחות מאנשי בר"ש.

"עזריה, זה אתה?" שאל המפקד הראשי, וקולו היה מלא תקווה. "זו המערכת שלך?".

עזריה הניד בראשו, מבטו מרותק למסכים. "לא. ל'מגן ירושלים' אין יכולת כזו. היא מטפלת באיומים אוויריים, לא בפגזי טנקים. אני... אין לי הסבר לזה. זה לא משהו שבשליטתנו".

מבוכה השתררה בחדר. השלב הנוכחי הוכתר, לכאורה, בניצחון שלהם. אך לא היה להם שמץ של מושג כיצד. הגאווה על

הצלחתם הטכנולוגית התחלפה בתחושה מוזרה של חוסר שליטה. הם היו עדים לנס, אך לא היו שותפים לו.

במקביל, בחפ"ק הנייד של 'הגנרל', מפקד כוחות בר"ש, שהוצב על גבעה הצופה אל העיר - האווירה היתה שונה לחלוטין. היא היתה רוויה בתדהמה שהפכה לאימה קרה. זה לא היה כשל. הכל פעל בדיוק לפי תכנית הקרב הסדורה. לא היה כל הסבר לוגי למה שקרה. הפיזיקה... היא, פשוט לא עבדה!

הגנרל נשען לאחור בכיסאו, מבטו נעוץ במסך שהציג בחדות מצמררת את 'שער השוהם', עומד שלם, אדיש, כאילו לועג למכונות המלחמה המשוכללות שניצבו מולו. הוא ראה את החיילים שלו, מבולבלים וחסרי אונים. הוא, איש של אסטרטגיה וטכנולוגיה, הבין שהוא ניצב מול משהו ששום תכנית קרב לא הכינה אותו אליו.

הוא פנה אל סגנו, שעמד לצידו חיוור כסיד, ואמר בקול שקט, כמעט בלחשישה, קול של אדם שכל עולמו התערער: "אנחנו לא נלחמים מול עיר. יש שם משהו אחר... זה לא כוח אנושי. זה כוח עליון!".

התייעצויות קדחתניות התנהלו במרכז הפיקוד של בר"ש. המציאות החדשה, הבלתי הגיונית, חייבה חשיבה מחודשת. "אין טעם להמשיך כך," פסק הגנרל לבסוף. "אנחנו מבזבזים תחמושת על משהו שאיננו מבינים. אין סיכוי לפרוץ לעיר בצורה הזו."

ההוראה ניתנה בקשר, ועברה במהירות בין הכוחות: "לסגת!". המטרה היתה להתארגן מחדש, עד שיתברר טוב יותר מול מה הם מתמודדים.

מפקד הטנק הראשון, שעמד מול 'שער השוהם', שמע את הפקודה וליבו התמלא תסכול מר. להיכנע כך, מול שער עתיק?

להיות מובס על ידי כוח בלתי נראה? הוא לא היה יכול לשאת את ההשפלה.

מתוך זעם עיוור, הוא לחץ על הדק המקלע הכבד של הטנק ופרק את תסכולו בצרור ארוך ויחיד. לא מתוך מחשבה טקטית, אלא כזעקה של חוסר אונים. הרי ברור היה שאת מה שהפגזים לא הצליחו לעשות - לא יעשו כדורי המקלע.

אבל אז, קרה משהו בלתי נתפס.

תחת מטר הכדורים, השער האדיר החל לרעוד. סדקים הופיעו על פניו, ואז, בקול חריקה מצמרר, הוא קרס פנימה, כאילו היה עשוי קרטון, מותיר אחריו ענן אבק ופתח שחור ופעור אל לב העיר.

מפקד הכוח הצפוני בהה במחזה בהלם מוחלט, לא מאמין למראה עיניו. "השער... השער נפרץ!" צעק בקשר, וקולו היה תערובת של תדהמה ואימה. "אני חוזר, השער נפרץ!".

במרכז הפיקוד של בר"ש, ההוראה שונתה באחת. "עצרו את הנסיגה!" שאג הגנרל. "כל הכוחות - להסתער! לפרוץ פנימה!".

במרתף הפיקוד של 'ועד הפעולה', ראו הכל בזמן אמת. הם ראו את השער קורס, ואת טורי השריון מתחילים לזרום אל תוך העיר.

חיוך דק, כמעט בלתי נראה, עלה על שפתיו של המפקד. התוכנית פעלה. המלכודת נפתחה. הוא לא הבין את הדרך המדויקת שבה זה קרה, את הנס והשבר שבא אחריו, אך התוצאה הסופית היתה בדיוק זו שייחל לה. מבטו נדד אל צג המידע הקטן בפינת הקונסולה. האותיות הדיגיטליות, הירוקות, הבהבו באור קר: "י"ז בתמוז, תשפ"ה.

הוא אחז במשדר, וקולו היה חד, נחוש, קולו של מפקד שחיכה לרגע הזה בדיוק. "הקרב מתחיל!" הכריז. "כל הגזרות, להפעיל את תכנית 'מצודת דוד'! בהצלחה!".

על המסכים הגדולים, נראו חיות הפלדה האפורות שועטות דרך השער הפרוץ, מעלות ענני אבק ומותירות סימני זחלים עמוקים על אדמתה הקדושה של ירושלים. הגנת הנסים תמה. ההמתנה המתוחה נגמרה. יום הדין של ירושלים, החל.

פרק כ"ה:

יום הדין

טורי השריון שעטו אל העיר פנימה, כגל אדיר של פלדה, שוטפים את הרחובות באש.

הכאוס היה מוחלט. אפוקליפסה. פיצוצים הרעידו את הבתים, יריות נשמעו מכל עבר, וזעקות אימה וזעם מילאו את האוויר. חיילי בר"ש, מתוסכלים, עייפים ומלאי זעם בשל נפילתם של רבים מחבריהם, פרקו את תסכולם על כל מי שנקרה בדרכם. זה כבר לא היה קרב. זה היה טבח. מרחץ דמים.

איש מבוגר, שיצא לרגע מפתח ביתו בתקווה נואשת למצוא מעט מזון, נורה ללא סיבה וצנח ארצה. אישה צעירה, שרצה בין סמטאות בניסיון להשיג מעט דייסה עבור התינוק הקטן שלה, נקטפה בצרור יריות שנורה מעמדת מקלע על גג סמוך.

תפיסת הקרב של בר"ש היתה אכזרית מאין כמותה: אין חפים מפשע. פגז טנק בודד נורה אל בניין דירות תמים, רק משום שזוהתה ממנו תנועה חשודה. הבניין קרס לתוך עצמו בקול רעם אדיר, קובר תחתיו משפחות שלמות שלא הספיקו אפילו לזעוק.

די היה בצללית חולפת בחלון, שעוררה חשד - כדי שדלת הבית תישבר במכה של קת רובה. החיילים היו פורצים פנימה, יורים

לכל עבר, והופכים את הבית על פיו, מותירים אחריהם הרס, חורבן ומוות.

הפחד התעלה על כל מה שהכירו. זו כבר לא היתה הרעשה שממנה ניתן להסתתר בחדר מדרגות. מלאך המוות כבר לא ארב בפנינות; הוא שלט ברחובות בגלוי. כל יציאה מהבית, ולו לרגע, היתה הימור ודאי על החיים. אך הרעב, אותו אויב עיקש, המשיך לכרסם, ולא הותיר ברירה.

איש כבר לא ספר את ההרוגים. הם היו רבים מדי. גופות שכבו ברחובות ימים שלמים. אנשי ה'חברה קדישא' האמיצים, שעבדו במסירות נפש תחת אש, כבר לא יכלו להמשיך. זה לא היה עוד מעשה של 'מסירות נפש', זו היתה התאבדות.

מאידך, גם 'ועד הפעולה' לא טמן ידו בצלחת, והשיב מלחמה שערה. הם נלחמו בחירוף נפש, בלוחמת גרילה עוצמתית ואכזרית.

טנקים ונגמ"שים עמוסי חיילים, שנעו בסמטאות הצרות, התפוצצו בזה אחר זה ממטעני צד רבי עוצמה שהוטמנו מראש. לוחמי 'ועד הפעולה' צצו מכל פינה, ירו טילי נ"ט, והתפוגגו בחזרה אל הצללים.

האבדות של בר"ש היו כבדות, אך גם 'ועד הפעולה' ספג נפגעים רבים. לכולם היה ברור שזו תהיה מערכה ממושכת ועקובה מדם, אך במטה הקנאים שררה אופטימיות. הניצחון, הם היו בטוחים, יהיה לצידם.

ירושלים הפכה לגיהנום. הרחובות השלווים, בהם הדהדה פעם שירת הלויים, הפכו למבוך של מוות. ריח חריף של אבק שריפה וצמיגים בוערים החליף את ניחוח הקטורת.

בבית משפחת צדוק, הפך ר' אהרן למפקד של מבצע הישרדות קטן ונואש. הוא הרחיק את כולם מהקירות החיצוניים ובפרט מהחלונות, וריכוז אותם במרכז הסלון, על הרצפה, מקום שהיה, תיאורטית, המוגן ביותר.

הוא עשה זאת משתי סיבות: ראשית, הוא רצה לחסוך מהילדים את מראות הזוועה שמעבר לתריסים המוגפים. אך הסיבה השנייה היתה קיומית יותר: הוא ידע שכל תנועה ליד חלון, כל צל חולף, עלול להתפרש כאיום ולהפוך את הבית כולו למטרה.

זה לא ממש הצליח. אי אפשר היה לחסום את המציאות. לפתע, הבניין כולו רעד, לא מרעם של פיצוץ חד, אלא מנהמה עמוקה, קורעת, של בניין שקורס לתוך עצמו. למרות האיסור של ר' אהרן, הם לא יכלו להתאפק. הם זחלו על ארבע אל החלון והציצו בזהירות דרך חרך צר בתריס. במעלה הרחוב, במקום שבו עמד עד לפני רגע הבניין של משפחת שוורץ, היה כעת רק חלל פעור. ענן אבק סמיך עדיין ריחף באוויר, מסתיר את גודל ההרס.

הם נסוגו מהחלון, המומים, ליבם דופק. זה היה הרגע שבו הבינו שאין מקום בטוח. לא באמת.

כמה שעות לאחר מכן, כשיהודה רץ שפוף מהמטבח לסלון כדי להביא לאמו כוס מים, צרור יריות חד, קרוב באופן מצמרר, קרע את השקט. באופן אינסטינקטיבי, בלי לחשוב, הוא הרים את ראשו לשבריר שנייה, והציץ מעל אדן החלון.

הוא הספיק להבחין בשלוש דמויות של חיילי בר"ש רצים במורד הרחוב, יורים צרורות קצרים ללא הבחנה לעבר פתחי הבניינים. מעבר להם, נשמעו צעקות, ואז בכי קורע לב של אישה. הוא צנח בחזרה לרצפה, מתנשם, ידי רועדות. הוא שמע את הצעקות, הוא שמע את הבכי.

השעות נקפו באימה. כל בני המשפחה ישבו על הרצפה הקרירה, משתדלים לשמור על דממה, כדי שלא למשוך תשומת לב שמשמעותה עלולה להיות מוות. מהסים את הילדים הקטנים בלחישה, מתפללים לנס. לפתע, נשמע צליל קרוב, שהקפיא את דמם. רעש כבד של זחלי פלדה, וחריקת בלמים מצמררת. טנק של בר"ש עצר ממש מתחת לביתם.

דממה נפלה בחדר. הם הביטו זה בזה באימה. השקט היה מאיים יותר מכל פיצוץ. המתח הבלתי נסבל גרם ליהודה ולשרוליק לזחול שוב אל החלון, ואף אחד לא ניסה לעצור בעדם. לכולם היה ברור: הם לא ניגשו לראות מלחמה; הם רצו רק לגלות האם הם המטרה הבאה.

מבעד לחרך בתריס, הם ראו את מפלצת הפלדה, קנה התותח שלה סורק את חלונות הבניינים. ואז, על גג הבניין ממול, הם זיהו תנועה. דמות רעולת פנים, לוחם של 'ועד הפעולה', הניפה מטול רקטות.

הבזק אור כתום חצה את הרחוב. פיצוץ אדיר הרעיד את הבניין עד ליסודותיו. הדף הפיצוץ ניפץ את זגוגית החלון, והעיף את הנערים לאחור. כשהתאוששו וזחלו בחזרה, ראו במקום שבו עמד הטנק רק גוש מתכת מעוות ובווער, ממנו היתמר עשן שחור וסמיק.

הם נסוגו מהחלון, רועדים. הם ראו את ההרס של בר"ש. הם ראו את פעולת הנגד של הקנאים. אך הם לא חשו הקלה או ניצחון. הם חשו רק אימה. המלחמה לא היתה עוד שמועה. היא היתה מתחת לבית שלהם, מתנהלת על אדמת הרחוב שבו שיחקו כילדים, והם ידעו שזה רק עניין של זמן עד שהיא תדפוק גם על דלתם שלהם.

הם לא ידעו זאת, אך באותן שעות, במרחק לא רב מהם, התחוללה דרמה שקטה, שאולי היתה משמעותית יותר מכל מה שאירע עד כה.

עד לאותו היום, ברגעים הקשים ביותר, גם כשהרעב כרסם והפחד שיתק, החזיקה אותם תקווה אחת, דקיקה אך איתנה. התקווה שנבעה מביתו של המלך, מהמקדש, שם, באופן כמעט בלתי נתפס, נמשכה עבודת הקודש בכל המצבים. התמידים

הוקרבו כסדרם, הקטורת הוקטרה פעמיים ביום, והלויים שרו את שירם - גם כאשר הדבר היה כרוך במסירות נפש עילאית. היה בזה משהו מייצב, עוגן של נצח בתוך ים של כאוס.

אולם ביום הפריצה הגדולה, נפל דבר.

במרתף הממוגן של מרכז 'בין קודש לחול', הסמוך להר הבית, ישב הרב פנחס הכהן, הממונה על סדרי העבודה במקדש, ובהה בצג של מכשיר קשר מאובטח. זו היתה שגרת החירום שלו בשבועות האחרונים:

בכל לילה ובכל יום, הוא היה מבצע העברה דיגיטלית מוצפנת לסוחר בשוק השחור, וקובע עמו נקודת מפגש חשאית ומשתנה. לאחר מכן, צוות של כהנים צעירים היה יוצא למשימה של חירוף נפש: היה עליהם לחצות את העיר תחת אש, לאסוף כבש אחד, ולשאת אותו על כתפיהם בחזרה אל הר הבית.

גם היום, התשלום עבור 'תמיד של בין הערביים' בוצע כמתוכנן. הרב פנחס המתין להודעה מהצוות בשטח, שיאשר את קבלת הכבש ואת תחילת המסע חזרה. אך ההודעה בוששה לבוא.

הדקות נקפו, והפכו לשעה. קולות הקרב שבחוץ הלכו וגברו. הוא ידע שהפריצה לעיר הפכה את המשימה, שהיתה מסוכנת עד אימה ממילא, לכמעט בלתי אפשרית.

לבסוף, מכשיר הקשר פצפץ. הקול שעלה ממנו היה קטוע, מתנשם, רווי ייאוש. "הרב פנחס... הגענו... המקום תחת אש כבדה... הכבש... הוא נפגע. הוא לא שרד. אין לנו מה להביא... ו... גם אין דרך לחזור...".

הרב פנחס הכהן עצם את עיניו. הוא לא היה צריך לשאול אם יש דרך אחרת, או אם יש סוחר אחר. הוא, שהכיר בעל פה את רשימת האפשרויות המצטמקת, ידע יותר טוב מכל אחד אחר שהסוחר הזה היה התקווה האחרונה, ושהדרך הזו היתה המסוכנת פחות מכולן. והוא הבין היטב:

זו לא תקלה נקודתית. זה הסוף. אם הצוות הזה נכשל, אם הדרך הזו נחסמה, משמעות הדבר אחת: המקור האחרון יבש. לא ניתן עוד להשיג כבשים בירושלים.

הוא נשען לאחור בכיסאו, והביט בשעון שעל הקיר. הוא ראה איך מחוג הדקות חולף על פני השעה הגורלית. דממה כבדה נפלה בלשכה.

התמיד, ששמו ביטא טוב כל כך את נצחיותו, ושלא פסק במשך כל שנות קיומו של הבית הזה - כבר לא יוקרב היום, וגם לא בימים שיבואו. ב"ז בתמוז, תשפ"ה, החומה הרוחנית האחרונה של ירושלים, התמוטטה.

בימים הבאים, הלחימה בסמטאות הצרות היתה עקובה מדם, אך בעוד שלוחמי 'ועד הפעולה' היו ערוכים לכך וראו בכל נפגע מחיר הכרחי בדרך לניצחון, בעיני בר"ש, המציאות נתפסה כאסון מוחלט.

בפיקוד של בר"ש לא העלו על דעתם שכיבוש עיר נטולת צבא סדיר יהווה משימה כה קשה. הם ציפו להתנגדות ספורדית, לא למלחמת גרילה מאורגנת, קטלנית ויעילה כל כך.

הדו"חות שזרמו אל החפ"ק הנייד הציגו תמונה שהם התקשו לעכל: אבדות כבדות, טנקים שרופים, וחיילים מובסים שנפלו למלכודות מתוחכמות שטמנו להם לוחמי 'ועד הפעולה'.

ההבנה חלחלה במעלה שרשרת הפיקוד: לא ניתן יהיה להכריע את הלוחמים הללו בקרבות פנים מול פנים. כל סמטה היתה מארב, כל גג היה עמדת צלפים. ההחלטה שהתקבלה נבעה מתסכול עמוק ומשינוי אסטרטגי חד: אם לא ניתן להרוג רק את הלוחמים, יש לחנוק את העיר כולה. לנתק את עורקי החיים שלה.

הם הסירו את הכפפות באופן סופי. המטרה כבר לא היתה לכבוש, אלא לשבור. לשבור את רוחם של הלוחמים, ולא פחות חשוב - את רוחם של האזרחים, שאותם ראו כחלק בלתי נפרד מההתנגדות. התפיסה, כפי שנקבעה מזמן, היתה שאין באמת חפים מפשע.

באותו הערב, אחרי שהילדים הקטנים - שימע'לה ותמר צדוק, ושרה-לאה גרוסמן - הושכבו לישון בחדריהם, בניסיון נואש לשמר פיסה זעירה של שגרה בתוך הטירוף, ישבו המבוגרים והנערים הבוגרים בסלון ושוחחו בלחש, מחפשים תקווה במקום שבו כבר לא ניתן היה למצוא אותה.

ואז, זה קרה.

הנורה שבתקרה הבהבה פעם אחת, וכבתה. החושך היה מוחלט, מיידי. שנייה אחר כך, הצטרפה אליו הדממה: זמזום המזגן פסק. המקרר במטבח השתק. כל אותם רעשי רקע חשמליים שליוו את חייהם, פשוט נעלמו.

דממה כבדה, כמעט לא טבעית, מילאה את החדר, ואימה קרה הזדחלה אל הלבבות.

"מה קרה? יש הפסקת חשמל?" שאל שרוליק, שישב עם המבוגרים, וקולו היה קול של נער שעדיין חושב במונחים של העולם הישן. "בדיוק עכשיו? זה מה שהיה חסר לנו!" הצטרף אליו יהודה באירוניה.

ר' אהרן, שישב בכיסאו, לא זז. פניו לא נראו בבירור בחשיכה, אך הן היו רציניות וקודרות. "זו לא תקלה," אמר בשקט, וכל העיניים הופנו אליו. "זה בר"ש. הם עברו לשלב הבא."

הוא קם, גישש את דרכו באפלה אל אחת המגירות במטבח, וחזר עם נר שעווה פשוט וקופסת גפרורים. הוא הדליק את הנר, הציב אותו על השולחן, והאור הקטן, המרצד, הטיל על הקירות צלליות ענקיות מרקדות. הם ישבו סביבו בשתיקה, חבורה של

פליטים בארצם, בביתם, מרגישים כאילו הם יושבים סביב נר נשמה שהודלק לעילוי נשמתה של עירם.

בכיו החרישי של שימע'לה הקטן שבר את הדממה. הוא התעורר בחדרו, מבוהל מהחושך הפתאומי ומהשקט הלא-טבעי. חנה קמה מיד, ובעיניים שהתרגלו כבר לחשכה עשתה את דרכה אל חדר הילדים.

כעבור רגע חזרה אל הסלון, כשימע'לה בזרועותיה, מייבב בשקט, פניו טמונות בכתפה. היא התיישבה על הרצפה, מנסה להרגיע אותו בלחישות שקטות.

דקות ספורות לאחר מכן, הופיעה בפתח הסלון דמות קטנה נוספת, עטופה בשמיכתה. היתה זו שרה-לאה. היא עמדה שם, רועדת, עיניה הגדולות פעורות בפחד, בוהות באורו המרצד של הנר. שולמית מיהרה לקרוא לה, הושיבה אותה בחיקה וחיקה אותה בחום.

מיד אחריה, הגיעה גם תמר מחדרה, גוררת אחריה את שמיכתה. היא לא בכתה, רק ניגשה בשקט אל אמה, חנה, והצטנפה לצידה ולצד שימע'לה, מנסה לשאוב מקרבתם חום וביטחון.

התמונה בחדר היתה קורעת לב: משפחה אחת גדולה ומאוחדת, מכונסת סביב נקודת אור אחת, מנסה לשאוב נחמה שאיננה, כשבחוץ משתוללת מלחמה ובפנים - מתחרה העלטה שבחדר עם העלטה הסמיכה שחונקת את הנשמה.

לפתע, התנער ר' אהרן ממקומו. "יהודה, דבורה, קומו! שרוליק, שוקי, חוה-צילה, בואו מהר!" קרא בקול דחוף. "אין לנו זמן!" הוסיף.

"למה, אבא? מה קרה?" שאל יהודה בפליאה, ור' אהרן הסביר בנחישות: "זה לא ייגמר כאן. אם בר"ש החליטו לשבור את הכלים, החשמל יהיה רק המנה הראשונה. המים יהיו הבאים בתור. אנחנו חייבים למלא כל כלי, כל בקבוק, כל סיר. עכשיו!"

פקודתו הזניקה את כולם לפעילות קדחתנית. הם רצו בחושך, נתקלים זה בזה, אוספים כל כלי קיבול אפשרי - סירים, בקבוקי פלסטיק, קערות, אפילו אגרטל פרחים ישן.

במשך שעה ארוכה, קול זרימת המים מהברזים היה הצליל היחיד בבית, צליל של חיים ושל חרדה בו זמנית. הם מילאו כל פינה פנויה בכלים מלאים, יודעים שאם תחזיתו הקודרת של ר' אהרן תתממש - זה יהיה מעט, מעט מדי, והם יצטערו על כל טיפה שלא אגרו.

ואכן, כשעתיים לאחר מכן, זרם המים במטבח נחלש. הוא הפך לטפטוף דק, ואז, בקול בעבוע וגניחה אחרונה, פסק לגמרי.

ר' אהרן, שעמד ליד הכיור, עצם את עיניו. בדיוק כפי שצפה. הוא הבין שהחל שלב חדש, אכזרי יותר, בתהליך הגסיסה של העיר הזו. בלי חשמל, אולי ניתן לשרוד. בלי מים, זה כבר סיפור אחר לגמרי. הוא הודה לבורא העולם על שהצליחו לאגור מעט, אך ליבו נחמץ במחשבה על אינספור משפחות אחרות, שאולי לא נערכו.

ואכן, בימים הבאים, הצטרף הצמא אל הרעב כמלך חדש ואכזר. כשהמים בברזים פסקו מלזרום, פשטה בעיר חרדה מסוג חדש. הרעב היה תהליך איטי, מכרסם; אך הצמא היה מידי, חותך, ולא הותיר מקום לתקווה.

תחילה, אנשים רוקנו את מאגרי המים שבבתים, את בקבוקי השתיה שנותרו במזווה. אך גם לאחר שקימצו ככל יכולתם, אלו אזלו תוך שעות, לכל היותר ימים. בשלב זה, העיניים כולן הופנו אל מקור המים הזמין היחיד שנותר: המקוואות, שהפכו ממקום טהרה - לתחנת שאיבה קיומית.

תורים ארוכים השתרכו לפני המקוואות שבחצרות הבניינים, והמתח הפך עד מהרה לאלים. אנשים נדחפו, צעקו, נאבקו על הזכות למלא עוד דלי אחד. כל אחד חשב רק על משפחתו,

על ילדיו, בלי לראות דבר מסביב, וכמו תמיד - החזקים ניצחו. משפחות שהגיעו מאוחר יותר, גילו מאגרים ריקים לחלוטין, שכבת בוץ עכורה בתחתיתם.

כעת, לא נותרה עוד ברירה. אנשים שדעתם נטרפה עליהם מצמא, יצאו אל הרחובות בחיפוש אחר כל מקור מים אפשרי, רבים מהם מוצאים את מותם בידי חיילי בר"ש שלא גילו אפילו קמצוץ של חמלה.

ובכל זאת, מלחמת הגרילה המשיכה להשתולל. לוחמי 'ועד הפעולה', צמאים ורעבים אך נחושים כתמיד, המשיכו להילחם, מפילים חללים מקרב חיילי בר"ש, שמצידם, לא הרפו אפילו לרגע והוסיפו לזרוע הרס וחורבן בכל עבר.

העיר הלכה וגוועה. הסוף הרגיש קרוב כל כך, עד שלפעמים, ברגעים של ייאוש מוחלט, אנשים מצאו את עצמם כמעט מייחלים לו. אבל הוא בושש לבוא.

הייאוש במרכז הפיקוד של בר"ש היה מוחשי. הצעדים הקיצוניים שנקטו, ניתוק העיר מחשמל ומים, הצליחו אמנם לפגוע קשות באוכלוסייה האזרחית ולזרוע סבל רב, אך נכשלו כישלון חרוץ בהשגת המטרה האסטרטגית: הם לא שברו את רוחם של לוחמי 'ועד הפעולה', שהמשיכו להילחם בחירוף נפש מתוך החורבות, כאילו אינם זקוקים למים או למזון כדי להתקיים.

הדו"חות שהמשיכו לזרום הציגו תמונה עגומה: לוחמי הגרילה ממשיכים להפיל חללים, והעיר, על אף גסיסתה, מסרבת להיכנע. הגנרל הבין שהם מיצו את כל הכלים המקובלים. ואז, מתוך הייאוש, החל לחפש תשובה במקום אחר.

באחת ההתייעצויות הקדחתניות, כשהאפשרויות הלכו ואזלו, קם הגנרל וניגש אל מסך הווידאו הגדול. הוא הריץ לאחור את

ההקלטות מהימים האחרונים, צופה שוב ושוב בשני אירועים בלתי נתפסים: הפגזים האדירים שנעלמים אל תוך שערי העיר, והצרור הבודד של המקלע, שגורם לשערים האיתמניים לקרוס.

"אתם לא מבינים?" אמר לפתע לקציניו, וקולו היה שקט ומהורהר. "אנחנו מנסים להילחם כאן עם היגיון צבאי, אבל אנחנו מפספסים את הנקודה!".

הוא הצביע על המסך. "כשהגענו עם כל הכוח שלנו, עם היהירות, עם העוצמה הטכנולוגית הכי מתקדמת שלנו - נכשלנו. שום דבר לא עבד. השערים צחקו לנו בפנים. זה היה שיעור בענווה. הכוח השמיימי שחופף על העיר הזו, לא יאפשר לאף אחד לכבוש אותה בכוח".

הוא עצר, ונתן למילים לשקוע. "אבל אז, המשיך, "חייל אחד, מתוך תסכול, מתוך שבר, יורה צרור חסר משמעות - והשער קורס. מדוע? כי זה לא היה מעשה של כוח. זה היה מעשה של חולשה".

עיניו של הגנרל נצצו באור מוזר, אור של אדם שמצא היגיון בתוך הטירוף. "הכוח הזה, מה שזה לא יהיה, שמגן על העיר הזו... הוא לא פועל נגדנו. הוא פועל נגד **הגאווה** שלנו. הוא נועד להראות לנו את מגבלות הכוח שלנו".

הוא הסתובב אל הקצינים שהביטו בו בעיניים מבולבלות, תוהים לאן הוא חותר, והמשיך: "אותו הדבר קרה עם טילי השיוט. באנו במלוא העוצמה, והם הופנו נגדנו. נכשלנו כי היינו בטוחים מדי בעצמנו".

"אז מה אתה מציע, המפקד?" שאל סגנו בחשש. "שניכנע?".

"לא", אמר הגנרל. "אני מציע שנלמד את כללי המשחק החדשים. אחרי שהוכנו, אחרי שספגנו אבדות, אחרי שהבנו שאנחנו לא כל-יכולים... אולי עכשיו, גם ביחס לטילים החכמים, התגובה תהיה שונה".

זו היתה תיאוריה מופרכת, כמעט מיסטית, אך בחדר שרר ייאוש עמוק מספיק כדי להקשיב לה.

"נשגר טיל חכם אחד," פקד הגנרל. "לא מטח. לא הפגנת כוח. פגיעה כירורגית אחת. המטרה יכולה להיות בית הכנסת 'עוז וגבורה' - לפי המידע שברשותנו זהו מוקד הפעולה המרכזי שלהם. נראה אם אחרי שלמדנו את הלקח, אחרי שהושפלנו, השמיים יגיבו אחרת..."

הפקודה ניתנה. באחת מספינות הקרב שליוותה את נושאת המטוסים 'פרוקונסול', החלו בהכנות לשיגור של טיל שיוט בודד. הימור אחרון ומטורף, המבוסס לא על אסטרטגיה צבאית, אלא על תיאולוגיה ופרשנות נואשת של נס.

הידיעה על החלטתה של בר"ש לשגר טיל בודד הגיעה אל מטה 'ועד הפעולה' דרך מקור מודיעיני עלום.

תחילה, התקבל המידע בתדהמה, ואז - בגיחוך של בוז. בחדר הפיקוד של 'מגן ירושלים', שררה אווירה של שכרון כוח.

עזריה, המהנדס הצעיר, עמד מול המסכים, פניו קורנות מגאווה. "הם יכולים לשגר מה שהם רוצים," אמר לעוזריו. "זה לא משנה. המערכת שלנו תיירט הכל".

המפקד הראשי, שנכנס באותו רגע, טפח על שכמו. "הקדוש ברוך הוא שלח לנו אותך, עזריה. אתה השליח שלו להצלת העיר!".

עזריה חייך חיוך זחוח. "אולי הנס עם השערים היה קשור לשמיים," אמר, ובהינף יד של ביטול הוסיף את המשפט שחרץ את גורלה של ירושלים: "אבל בשביל להגן מהטילים שלהם - אנחנו לא צריכים עזרה. עם זה, אנחנו מסתדרים לבד!".

מלא סיפוק, הוא חיפש בעיניו את ספל הקפה שלו על פני שולחן הבקרה הרחב, בין המקלדות והצגים המהבהבים, אך לא מצא אותו. ואז נזכר.

שעה קלה קודם לכן, התקבלה התרעת שגיאה שולית מאחד מרכיבי הגיבוי. זה לא היה משהו קריטי, אך עזריה, בפרפקציוניזם שאפיין אותו תמיד, לא היה מוכן לקבל שום דבר פחות ממושלם. הוא ניגש אל ארון השרתים, פתח את הדלת כדי לבדוק את החיבור, והניח את ספל הקפה שלו על גג הארון - שם הוא נשכח.

כעת, הוא קם ממקומו וניגש בצעדים בטוחים אל הארון. ידו, שעדיין רעדה קלות מההתרגשות ומשכרון הכוח, נשלחה אל הספל. אך בדיוק כשאצבעותיו עמדו לאחוז בו, רעד בלתי נשלט גרם לו להדוף את הספל קדימה.

הספל צנח אל החלל הצר שבין גב הארון לקיר. הנוזל הכהה נשפך ישירות על כבלי החשמל וספקי הכוח החשופים שבגב ארון השרתים.

קול פצפוף אלים וקצר נשמע. ניצוצות כחולים פרצו מגב הארון, וריח חריף של בידוד שרוף מילא את האוויר. על המסכים הגדולים, המפות קרסו לתוך מפל של הודעות שגיאה אדומות, ואז, בבת אחת, המסכים החשיכו, כולם.

דממה של הלם נפלה בחדר הפיקוד. היא הופרה רק על ידי זמזום קל של תאורת החירום שנדלקה אוטומטית.

"מה קרה?! מה קרה?!" צעק המפקד בפאניקה.

עזריה בהה בארון השרתים הדומם, פניו חיוורות כסיד. הוא רץ אל הקונסולה המרכזית והקיש בפראות על המקלדת המתה. "לא... לא, זה לא יכול להיות!" צרח. הוא הרים את מבטו אל המפקד, ובעיניו הכבדות היה מבע של אימה מוחלטת.

"המערכת... המערכת נפלה. קצר בספקי הכוח. היא לא מגיבה," אמר. המשמעות היתה ברורה.

באותו הרגע, במרחק עשרות קילומטרים משם, קיבל טיל שיוט מתקדם את פקודת השיגור שלו. מטרתו היתה נקודת ציון אחת, מדויקת: בית הכנסת 'עוז וגבורה'.

הוא חדר את שמי ירושלים ללא כל התנגדות.

הפיצוץ היה אדיר. הוא החריב את בית הכנסת כולו, וקבר תחתיו את המטה, את היוהרה, את התקווה השקרית, ואת עשרות הלוחמים ששהו במקום. מערכת 'מגן ירושלים' חדלה מלהתקיים. העיר היתה כעת חשופה לגמרי.

בחפ"ק הנייד של בר"ש, אישרו הדיווחים את מה שהציגו המסכים. פגיעה מושלמת. "המטרה הושמדה," דיווח הקצין הטכני בקול יבש. "אני חוזר, המטרה הושמדה. לא זוהתה כל התנגדות."

הגנרל נשען לאחור בכיסאו, לא מתוך שמחה, אלא מתוך הלם. הוא לא חיך. פניו היו חתומות. התיאוריה המופרכת שלו, ההימור המטורף שלו, התבררו כמדויקים. הוא פנה אל סגנו, וקולו היה שקט ומצמרר: "אז זהו זה. אלו כללי המשחק. הכוח הזה לא מגן עליהם. הוא רק בוחן אותנו!"

הוא קם על רגליו, והדמות המהורהרת והמובסת נעלמה. את מקומה תפסה דמותו של המפקד האכזר והנחוש. "הבנתם?" שאג אל קציניו. "השמיים נתנו לנו רשות! אנחנו מסירים את הכפפות! אני רוצה את כל האמצעים שלנו באוויר, מוכנים לפקודה!"

במהלך השעות הבאות, מכונת המלחמה של בר"ש התעוררה לחיים במלוא עוצמתה. על נושאת המטוסים, חומשו מטוסי

הקרב בפצצות חכמות. בספינות התקיפה, הוכנו משגרי טילי השיוט. סוללות הארטילריה הכבדה כוילו מחדש אל מטרות איכות בלב העיר: מרכזי השלטון, ריכוזי כוחות, ועוד רשימה ארוכה של מבנים מרכזיים שהיוו את שדרת החוסן של 'ועד הפעולה'.

ואז, בבת אחת, נפתחו שערי הגיהנום.

מטח אדיר קרע את השמיים. עשרות טילים ופצצות נחתו על ירושלים תוך דקות, מדכאים באש ובהרס כל ניסיון התנגדות. הקרב, שלא הוכרע בימים ארוכים של לחימה עקובה מדם, הסתיים תוך פחות משעה. העיר הוכתה, נשברה, שותקה.

השליטה של בר"ש הפכה לעובדה מוגמרת. נותרו כיסי התנגדות ספורדיים, אותם יהיה עוד צורך לדכא בימים הבאים, אך הקרב הוכרע. דממה מסוג חדש ירדה על ירושלים. לא הדממה המתוחה שלפני הקרב, אלא דממת מוות של עיר כבושה. עיר שרוחה נשברה.

פרק כ"ו:

פרידה

הדממה שירדה על ירושלים היתה כבדה יותר מכל רעש. לא עוד פיצוצים, לא צרורות ירי, לא זעקות. רק שקט. דממה של כניעה.

כוחות בר"ש נעו ברחובות ההרוסים, אך לא ירו עוד, כי לא היה במי לירות, וגם לא היה בשביל מה. הם היו אדוני העיר.

בבית ברחוב מעלה שלם, לקח לר' אהרן זמן לעכל את משמעות השקט הזה. הוא ישב על כיסאו, בוהה באוויר, מאזין לדממה. ואז, משהו בעיניו הכבויות השתנה. ניצוץ של החלטה, של תכלית אחרונה, החליף את הייאוש.

הוא קם ממקומו באיטיות, גופו היה חלש, אך עמידתו זקופה. "אני הולך", אמר, וקולו, על אף שרעד מעט, היה ברור ונחוש.

"לאן, אהרן?" שאלה שולמית, וליבה החסיר פעימה.

"אם הם גמרו לכבוש את העיר, ענה ר' אהרן בקול סדוק, "אני יודע מה יהיה היעד הבא שלהם". הוא נשא את עיניו, כאילו מביט דרך הקירות אל עבר נקודה כלשהי, באופק. "בית המקדש. זו המטרה שלהם. הם רוצים להחריב אותו, ולא יעלה על הדעת

שהוא יישאר שם לבד! אם נגזר על ביתו של המלך להיחרב, הוא לא יהיה בודד ברגעיו האחרונים!”.

“אנחנו באים איתך, אבא!” אמר יהודה מיד, ושרוליק ושוקי הנהנו לצידו. ר’ אהרן הביט בבנו, ואז בבניו של ר’ שמואל, שכעת היו גם הם כבניו שלו. הוא לא יכול היה לסרב.

“אנחנו לא נשארות מאחור,” אמרה חנה בקול שקט אך תקיף, ושולמית התייצבה לצידה. גם הבנות הקיפו את אמותיהן, ועיניהן זעקו נחישות שאין לעמוד כנגדה.

“נלך כולנו!” הפטיר ר’ אהרן, ומעיניו נשקף כאב אינסופי.

הם החלו להתארגן בדממה.

הילדים הקטנים, שראו את הנחישות על פני המבוגרים, לא שאלו שאלות. כל מי שיכול היה ללכת נעמד על רגליו, ומי שלא - נישא על כתפי המבוגרים.

כולם היו חלשים, שדופים מרעב ומצמא, גופם רועד, רגליהם נושאות אותם אך בקושי, אך אף אחד מהם לא העלה בדעתו להישאר מאחור.

כשיצאו אל הרחוב, אל תוך הדממה המאיימת, גילו שהם לא לבד. תחילה היו אלה טפטופים. משפחה אחת שיצאה מבניין ממול, זוג קשישים שטיפס ממרתף סמוך. אך ככל שהתקדמו, הטפטוף הפך לזרם. מכל רחוב, מכל סמטה, הצטרפו עוד ועוד דמויות אל הנהר האנושי השקט, שזרם במעלה הרחובות ההרוסים.

הם לא דיברו ביניהם. לא היה צורך. מבט אחד הספיק כדי להבין. פני כולם מועדות היו לאותו המקום.

זה כבר לא היה אוסף של יחידים או משפחות. הם נעו יחד, כגוף אחד, גוש אנושי עצום שכל חלקיו מונעים על ידי אותו הדחף, אותה אהבה, אותה חרדה איומה לגורלו של הלב הפועם שלהם.

הרגליים כאבו, הגרון יבש, הרעב כרסם, אך איש לא עצר. הם הלכו, מדלגים מעל הריסות, חולפים על פני בתים שרופים, מסיטים את עיניהם ממראות זוועה, ומבטם נעוץ קדימה ולמעלה, אל מקום אחד.

אל ביתו של אבא. אל הלב. שעדיין פעם.

במשך שעות הם צעדו, גוררים את רגליהם בכבדות, נישאים על ידי כוח רצון נסתר, יותר מאשר על ידי כוח פיזי. לבסוף, אחרי עוד פנייה ברחוב הרוס, היעד התגלה לעיניהם. הר הבית, ובית המקדש מתנוסס מעליו בהדרו, זוהר בהוד שנדמה היה כי אינו שייך כלל לעולם השבור שסביבו.

אך ככל שהתקרבו, צמרמורת קרה החלה לחלחל ללבבות, צמרמורת של אימה גדולה יותר מכל פחד שהכירו. הם חיפשו בעיניהם את תמרת העשן שהתמרה מאז ומעולם מעל המזבח, עשן המערכה שטיפס תמיד היישר אל השמים, והיה אחד מסימני ההיכר של הבית הגדול והקדוש.

אך תמרת העשן לא היתה שם. השמיים מעל הר הבית היו ריקים, שקטים, אדישים.

ההבנה הכתה בהמון כגל אדיר, שקט. התחושה היתה, שהמלך עזב את ביתו. תחושה נוראה, סופית, שקרעה את הלב. הדמעות שנדמה היה שכבר יבשו, שסירבו לזלוג מול מותם של ילדים, של הורים, של חברים ושל שכנים - פרצו כעת ללא מעצורים. לא היו אלו דמעות של כאב פרטי, אלא של יתמות משותפת.

הם המשיכו להתקדם, נהר של אבל שקט, עד שנעצרו. אי אפשר היה להתקדם יותר.

יהודה ושרוליק הפנו מבט לעבר ר' אהרן. "אבא, תן לנו לנסות," לחש יהודה. "להתקרב, רק לראות."

ר' אהרן הביט בבנו, ואז בשרוליק. ליבו חשש, אך הוא ידע שאינו יכול לסרב. הוא הנהן קלות. הם החלו להדחק בין אנשים, בין רגליים כושלות וכתפיים שחוחות, עד שהגיעו אל קדמת ההמון.

שם, הם נעמדו, והמחזה שנפרש מול עיניהם היה בלתי נתפס.

שורה של חיילי בר"ש, עומדים דרוכים עם נשקים שלופים, חסמה את המעבר. בינם לבין הר הבית, הפרידה רק הרחבה הגדולה שלפני שערי חולדה. הרחבה עצמה היתה זרועה הרס. ממסוף הר הבית המפואר, שהיה פעם פלא של טכנולוגיה, נותרו רק שלדי מתכת שחורים ומעוותים. מכתשים עמוקים, שיצרו פגזי הארטילריה, פערו צלקות באבני הריצוף העתיקות.

אך מעבר לכל זה, ניצבו הר הבית ובית המקדש, והם, עמדו ללא פגע. איתנים, טהורים, יד אדם לא נגעה בהם. שערי חולדה היו פתוחים לרווחה, ואיש לא שמר בפתח. המעבר היה פתוח, אך בלתי אפשרי.

ההשתוקקות לפרוץ בריצה קדימה, לחצות את הרחבה ולהיכנס אל חצרות בית ה', היתה כמעט בלתי נשלטת. אך יהודה הבין שזו תהיה התאבדות. הוא ראה את המבט בעיניהם של החיילים, את האצבעות המונחות על ההדק, וידע: ידם תהיה קלה.

לכן, הוא רק עמד שם, והמשיך לבהות. עיניו התמלאו בדמעות שטטשו את הראייה, עד שהמחזה כולו - ההרס והפאר, החיילים והשערים הפתוחים - הפך לכתם אחד גדול של יופי וכאב, של קדושה וחורבן.

לפתע, מבעד לדמעות, יהודה הבחין בתנועה. משהו שלא האמין בחלומותיו האפלים ביותר שיראה אי פעם.

מתוך שער חולדה הפתוח לרווחה, יצאה חוליה של חיילי בר"ש. הם צעדו בסדר צבאי, ובמרכזם, נישאה על כתפי שניים

מהם... לא... זה לא יכול להיות! המוח של יהודה סירב לעבד את המראה. האם ייתכן שזו... מנורת הזהב? המנורה הטהורה שעמדה בהיכל, ובה הודלקו הנרות לפני מלך מלכי המלכים?

הוא ראה את הגביעים, את הכפתורים והפרחים, זוהרים באור השמש. לא היה מקום לספק. זו היתה היא, והיא נשאה כעת כשלל ביזה בידי חיילי בר"ש הטמאים!

"זה בלתי אפשרי!" לחש לעצמו. "איך יכול להיות שמישהו... מישהו נכנס אל ביתו של המלך, ופשוט לקח..."

אך ככל שלא האמין, המציאות היתה חזקה יותר. אחרי החולייה הראשונה, יצאה חוליה נוספת, נושאת את שולחן הזהב, כשעליו עדיין ערוך, באופן מצמרר, לחם הפנים.

זה כבר היה יותר מדי. משהו ביהודה נשבר. בכי מטלטל, אלים, פרץ ממנו. בכי שניקז לתוכו את כל הפחד, הרעב והאובדן של השבועות האחרונים, ואת התמוטטותה הסופית של התקווה האחרונה. מאחוריו, שמע מישהו לוחש בדמעות: "נס... נס... נס שאת הארון החביאו מבעוד מועד... ריבונו של עולם, רק שלא יצליחו לגלות אותו!"

אך יהודה נחרד ממחשבה אחרת, איומה פי כמה. הרי אפילו הכהן הגדול, ביום הכיפורים, לא היה שורד את הקדושה שבקודש הקדשים אם לא היה במדרגה הרוחנית הראויה! איך ייתכן שהם, חיילים טמאים, נכנסים אל הקודש, נוגעים בכלים, ויוצאים - כאילו כלום לא קרה?

ההבנה, שהחלה לחלחל לליבו קודם לכן, התחדדה כעת והפכה לוודאות קרה וצורבת: המלך איננו. הוא עזב את ביתו, ולקח עמו גם את הקדושה. הוא הפקיר את האבנים, את החומר, לחילול ולביזה, אך הקדושה השמיימית - כבר איננה. באותו רגע, הביטחון המוחלט שלו, שבית המקדש לא יוכל להיחרב... הביטחון הזה נסדק. התנפץ לרסיסים.

מבעד למסך הדמעות, הבחין יהודה בהתרחשות נוספת. כמה מזקני הסנהדרין, ובראשם נשיא הסנהדרין, אותו זקן תלמיד חכם, בעל הדרת הפנים המופלאה, שבירך אותו אך לפני כמה חודשים - ניגשו אל הרחבה. הם פנו אל מפקד של בר"ש, שנראה סמכותי במיוחד. יהודה הבין שזהו כנראה הגנרל המפקד על המבצע כולו.

הוא לא שמע מה הם דיברו, אך עקב אחריהם בעיניו. זקני הסנהדרין, בעיניים מושפלות, אמרו משהו בקול שקט.

השיחה נראתה קרה, תכליתית. המפקד של בר"ש הקשיב בפנים חתומות. הוא הרהר לרגע, הביט אל עבר הר הבית, ואז, לבסוף, הנהן בראשו קלות.

הזקנים סבו על עקבותיהם ונעמדו בצד, לא הרחק משם.

יהודה המשיך לבהות, עיניו מצועפות בדמעות.

לפתע, החלה תנועה בהמון. רטט עוצמתי של התרגשות. לחישה מחשמלת עברה מפה לאוזן. "הם הסכימו! הם הסכימו! להקריב את קרבן התמיד של בין הערביים, לראשונה מאז שהעיר הובקעה!".

צמרמורת עזה חלפה בגופו של יהודה. הוא הביט בשרוליק, וזיהה את אותה הבעה על פניו. הם בהו בעיניים פעורות, ממתנים, לא מעיזים לקוות. ואז, הם ראו...

רכב צבאי של בר"ש התקרב באיטיות, ועצר ליד המקום שבו עמדו זקני הסנהדרין. חייל ירד ממנו, פתח את הדלת האחורית, ופרק בזהירות כבש קטן, לבן. הוא הושיט אותו ללא מילה לידיו של ראש הסנהדרין, שלקח את הכבש בזרועותיו כאדם האוחז את היקר לו מכל, ונבלע עם כמה מהזקנים האחרים בתוך שיערי חולדה, בדרכם אל העזרה.

ההמון נותר דומם, עיניו נעוצות בהר. דקות ארוכות חלפו, דקות של מתח שאין לו שם. ואז, לפתע, ליבו של יהודה החסיר פעימה. הוא ראה אותה.

תחילה כפס דקיק, כמעט בלתי נראה, ואז ברורה יותר, מטפסת מעל החומות. תמרת העשן. היא העפילה היישר מעלה, חוט לבן וטהור במרכז השמיים האפורים. אנחה עמוקה, רוטטת, עברה בהמון כולו. לרגע אחד, נדמה היה שתמרת העשן מחברת שוב, בין שמיים לארץ. חיבור אחרון.

ההמון חזר להתלחש. יהודה שמע קולות מספרים על מה שקורה כעת בהר. מאות כהנים, ועמם תלמידי בית הספר לפרחי כהונה, מתבצרים שם. הם מסרבים לעזוב את המקום, קושרים את גורלם בגורלו, לטוב ולמוטב, לחיים ולמוות. אם לא הבית הזה, אין הם מוצאים כל משמעות לחייהם.

ליבו של יהודה נכמר. הוא תהה אם חברו, אליהו כהנא, נמצא שם ביניהם. הוא הרגיש תשוקה עזה, כמעט בלתי נשלטת, להצטרף אל המתבצרים בהר, להיות חלק מהמעמד האחרון והטהור הזה.

אך בעודו מהרהר, לפתע, נשמע קול. קול חד, טהור ונוקב. תקיעת חצוצרות.

ההמון כולו נדם. המשמעות היתה ברורה: התמיד קרב, ברגעים אלו ממש. בעזרה, בלב ההרס, עולה קרבן, אולי אחרון, לאלוקי ישראל!

בעודו עומד שם, הלום ודומע, מנסה לספוג את הרגעים הללו אל נשמתו, הבחין יהודה לחרדתו בתנועה נוספת. לא עוד ביזה, אלא משהו אחר, שיטתי ומצמרר. הוא ראה חיילים של בר"ש, נעים לאורך החומה, מצמידים אליה חפצים מלבניים, כהים. מטענים. הם התכוונו להחריב את חומת הר הבית.

הוא רצה לצרוח, להזהיר, אך קולו נעתק. מוחו התקשה לעכל את הפער הבלתי נתפס. מצד אחד, הוא ניסה בכל כוחו להתרכז במחשבה על קרבן התמיד, שמוקרב כעת למלך מלכי המלכים, רגע אחרון של קדושה עילאית. ומצד שני, מול עיניו, מתרחש אסון. הכנה לקראת החורבן הסופי.

בעוד ליבו נקרע בין שתי התחושות המנוגדות, הגיחה חוליה נוספת של חיילים מבעד לשער.

הפעם, הם נשאו את הפרוכת. הפרוכת הענקית, הרקומה, שתלויה היתה בפתחו של האולם, נישאה מתוחה בין עשרות חיילים, כשלל מלחמה, בגאווה של כובשים.

יהודה הרגיש שהוא מתמוטט. הוא לא היה מסוגל להכיל את הפער הזה. הרצון לשאוף את הרגעים האחרונים של הקדושה, להתמסר למחשבה על הקרבן, נאבק בתחושת הזעם וחוסר האונים, ברצון לצרוח, למחות, לעשות כל דבר.

ובאותו הרגע, זה קרה.

הריח התפשט.

ריח מתוק, עשיר, שאין שני לו. הריח שלא ניתן לטעות בו. ריח הקטורת.

הוא האפיל על ריח המוות שאפף את העיר, על ריח חומר הנפץ שברחובות, על ריח ההרס והחורבן. יהודה הרגיש איך הריח משתק אותו, והוא התמסר אליו, עוצם את עיניו.

באותו הרגע, כל המראות הנוראיים נעלמו.

לרגע אחד, הוא חזר לימים אחרים, לא רחוקים כל כך; לירושלים המפוארת והאהובה שלו, אפופה בריח המתוק והנשגב הזה, שמילא את הלב באהבה ובהשתוקקות. כעת, הריח עדיין היה מופלא כמו פעם, אך הוא היה מהול בכאב אינסופי, כאב של פרידה.

ובעודו עומד שם, עיניו עצומות, אפוף בריח, נשמעו שוב
החצוצרות.

תקיעה, תרועה, תקיעה.

בעקבותיהן, פרצה שירה שלא מהעולם הזה. קולות טהורים,
מלאכיים, מלווים בכינורות ובנבלים, עטפו את העולם, מהדהדים
הישר מעולם הנגינה שבשמים, מותירים חותם אחרון בעולם
שעוד מעט כבר לא יהיה הוא.

שירת הלויים.

התאריך היה ט' באב, יום רביעי בשבוע. שירו של יום נישא
מעל חומות הר הבית, מזמור שהתעורר לחיים וקיבל משמעות
מצמררת: "ק-ל נְקֻמֹת ה', ק-ל נְקֻמֹת הוֹפִיעַ!".

המילים הדהדו מעל העיר החרבה. "הַנִּשָּׂא שִׁפְט הָאָרֶץ, הַיֵּשֶׁב
גָּמֹל עַל גָּאִים!".

תקיעת חצוצרה קטעה לרגע את השירה, ולאחריה היא
התחדשה ביתר שאת. אך באותו הרגע, העיב עליה קול רם,
מתכתי, שבקע מרמקולים רבי עוצמה שהציבו כוחות בר"ש
מול ההר: "זו קריאה אחרונה אל כל המתבצרים במקדש! הבית
ממולכד! הספירה לאחור מתחילה בעוד רגע! זו ההזדמנות
האחרונה לעזוב!".

איש לא יצא, והשירה רק התעצמה, בהתרסה. הספירה, בקול
רובוטי וקר, החלה:

"עשר..."

"עַד מָתִי יִשְׁעִים ה', עַד מָתִי יִשְׁעִים יַעֲלֶזוּ".

"תשע..."

"עמך ה' ידכא, ונחלתך יענו. אלמנה וגר יִהְרָגוּ, ויתומים ירצחו".

"שמונה..."

"ה' ידע מחשבות אדם, כי המה הָבֵל".

"שבע..."

"כי לא יטֹשׁ ה' עמו, ונחלתו לא יעֹזֵב".

"שש..."

"כי עד צֶדֶק ישוב מִשְׁפָּט, וְאַחֲרָיו כָּל יִשְׂרָאֵל".

"חמש..."

"מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים, מִי יתִיצֵב לִי עִם פֹּעֲלֵי אָוֶן".

באותו הרגע, קול רעם אדיר, שלא מעלמא הָדִין, החריד את העולם. לרגע, יהודה חשב שלוחמי בר"ש הפרו את הספירה שלהם עצמם, אבל אז הוא ראה אותו.

עמוד של אש יוקדת, מסנוורת, טהורה ומפחידה, ירד מהשמיים השקטים, ובלע את בית המקדש כולו. הכל נעלם בתוך האור הבוהק, וברקע, המנגינה האחרונה עוד המשיכה להדהד, עד שהתפוגגה כליל.

כל ההמון נפל על פניו ארצה, איש לא העז להביט.

דממה עמוקה השתררה. דממה שאין לתאר. לאחר דקות ארוכות, כשהעזו להרים את ראשם, עמוד האש כבר התפוגג. מהפאר וההוד של בית המקדש, לא נותר דבר. רק חורבות של בית שרוף. בית שהמלך עזבו.

ואז, אחד מזקני הסנהדרין, שעמד בתוך ההמון, שלח את ידו אל דש בגדו. קול קריעה אחד, חד ויבש, הדהד בתוך הדממה. אחריו, כמו ניתנה פקודה אילמת, נשלחו אלפי ידיים אל דש הבגדים.

קול הקריעה האחד הפך לרבבות, רחש אדיר וקורע לב של עם הקורע את בגדיו על חורבן ביתו של אבא.

הם קרעו את בגדיהם, וגילו את ליבם. את לב הבשר, השבור, האבל על ליבה הפועם של הרוח, שנדם.

הפיצוץ של מטעני בר"ש, שהתרחש מספר שניות לאחר מכן, כבר נשמע עלוב, פתטי, וחסר כל משמעות. יהודה, רועד על האדמה, הבין.

הם לא החריבו את ביתו של המלך. **הם באמת לא היו יכולים.** המטענים שלהם החריבו את חורבותיו של בית, שהמלך כבר החריב בעצמו. הלב של האומה נדם, אבל לא ביד זרים, אלא בידו של אבא אוהב וכואב, שהחליט שבניו אינם ראויים עוד לביתו.

המלך הלך, והשאיר אותם לבדם, עם החורבן שיצרו במו ידיהם.

כשהדי הפיצוץ התפוגגו, הדממה הכבדה שבה לכסות את ההר וסביבתו. רבבות בנים, ילדים של אבא, שנותרו יתומים, התייחדו עם כאבם והגירו דמעות כמים מול בית חייהם שהיה ואיננו.

ואז, לפתע, מתוך הקהל, התרומם קול אחד - קול שבור, מרוסק, שזעק לשמיים זעקה של תחינה וקידוש השם: **"יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא, בְּעֶלְמָא דִּי בְּרָא כְרֻעֵיתָהּ, וְיִמְלִיךְ מְלְכוּתָהּ, בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעֶגְלָא וּבְזֶמֶן קָרִיב, וְאִמְרוּ אָמֵן."**

הקול הדהד באוויר, נישא על חורבותיו של הבית השרוף, מתעלם מנוכחותם הזרה של אלו שביקשו לשלוח יד בהיכלו של המלך. וההמון כולו, בקול אדיר שבקע מרבבות פיות, ממעמקי רבבות לבבות, זעק כאיש אחד: **"אָמֵן! יְיָהּ שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעַלְמֵי וְלְעַלְמֵי עֲלָמָא!"**

זעקה אחת של התרסה מול החורבן החומרי הנשקף לעיניים,
קריאה של אמונה בלתי מתפשרת, קול שביטא את האמת שאין
עליה עוררין: ליבה של האומה אולי נשבר, אך רוחה - לעולם
לא תיכנע!

פרק כ"ז:

פלימי חרב

היום הבא, עלה על ירושלים בדממה כבדה, אפופה בריח של אפר ועשן. הקרב הוכרע. בית המקדש לא היה עוד, עלה בסערה השמימה.

כוחות בר"ש, ששלטו כעת בעיר, פעלו כדי לדכא את כיסי ההתנגדות האחרונים של 'ועד הפעולה' שנותרו פה ושם. כדי לקנות לעצמם חופש פעולה מוחלט, הם כרוזו ברחבי העיר הודעה ברורה: "הזדמנות אחרונה לכל מי שחפץ בחיים: ניתן לעזוב את העיר ללא פגע - ולהתפנות אל מחנה הפליטים הגדול שהוקם מחוץ לחומות!".

אחרי שליבה של האומה נדם, איש לא מצא עוד סיבה להישאר. התקווה האחרונה כבתה, ובלבבות נותר רק חלל שחור וריק. אנשים שבו אל בתייהם ההרוסים, נעים כמו מתוך חלום בלהות, תנועותיהם מכניות, אוטומטיות. הם אספו בחופזה, בידיים רועדות ובמבט אטום, את מה שניתן היה להציל: מעט חפצים אישיים ובגדים, מסמכים, תעודות, תמונות, ובעיקר - שברים של זיכרונות מעולם שהיה ואיננו.

בתהלוכות שקטות, דוממות, החלו תושביה האחרונים של ירושלים עושים את דרכם אל הלא-נודע.

הימים הראשונים במחנה הפליטים, היו רצופים בניגודים בלתי נתפסים. בבת אחת, שני האויבים האכזריים ביותר שליוו אותם בתקופה האחרונה - הרעב והצמא - נעלמו. חיילי בר"ש, אותם חיילים שרק אתמול ירו ללא הבחנה ברחובות, חילקו כעת בקבוקי מים צלולים ומנות מזון אישיות.

התגובה הראשונית של הגוף היתה כמעט אינסטינקטיבית. אנשים שתו בלגימות ארוכות, מתוך צורך קיומי של מערכות שזעקו למים. הם אכלו במהירות, לועסים ובולעים בלי לחוש בטעם, מנסים להשקיט את הכאב החד של הרעב. הגוף, שהיה על סף קריסה, הודה להם. לראשונה מזה זמן רב, הבטן לא קרקרה, והגרון לא יבש. החרדה הקיומית המיידית החלה להתפוגג לאיטה, וההקלה הפיזית היתה עצומה.

אך מיד אחרי ההקלה, הגיעה תחושת הגועל. הגועל העצמי. הם הביטו במנות שבידיהם, וידעו שהיד שהושיטה אותן - היא אותה היד שגדעה את חייהם של יקיריהם, שהחריבה את עולמם שלהם. הם שתו את המים, והרגישו כאילו הם שותים מכוס התרעלה. כל פירור של מזון היה תזכורת לכך שהם ניצלו, לא משום שניצחו, אלא משום שהובסו לחלוטין.

ההלם של היציאה מהתופת, החל מפנה את מקומו לשגרה חדשה, אפורה. כל משפחה קיבלה אוהל צבאי גדול, והקימה אותו בשטח שהוקצה לה. משפחת גרוסמן ומשפחת צדוק, שגורלן נקשר זה בזה לבלי הפרד, הקימו את אוהליהן זה לצד זה, יוצרות אי קטן של 'בית' בתוך ים הגלות.

כעבור מספר ימים, עבר בין האוהלים נציג של בר"ש. הוא היה איש רשמי, חמור סבר, פניו נטולות הבעה. בידו אחז לוח דיגיטלי, בו סימן את תשובותיהם של הפליטים לשאלותיו הקצרות והתכליתיות.

"לאן פניכם מועדות?" שאל כשעמד בפתח האוהל של משפחת גרוסמן, ועבורם, התשובה היתה ברורה. "אנחנו חוזרים

לבלוטימור, "ענה ר' אהרן, והוסיף, לעצמו, בקול שקט: "בחזרה אל הגלות שלנו".

לאחר מכן, פנה הנציג אל האוהל של משפחת צדוק. "לכם", אמר לחנה, "כתושבי ירושלים לשעבר, יש אפשרות להישאר במחנה עד שהעיר תטוהר, ואז לשוב אליה. לחילופין, אתם יכולים לבחור לגלות מרצון".

חנה שתקה. השאלה הכתה בה בעוצמה. לחזור? לאן בדיוק? לעיר שחרבה, שאיבדה את הודה וזיווה, שמלכה עזבה? לבית ריק, ללא בעל, ללא אב?

היא הביטה בילדיה, שרוליק, שוקי וחוה-צילה, ובפרט שימע'לה הקטן, וראתה איך מבטם נתלה בדמותו של ר' אהרן, האיש שהפך למנהיג משפחתם המאוחדת מאז מותו של ר' שמואל. הוא היה הדמות האבהית היחידה שנותרה להם.

"אני זקוקה למעט זמן כדי להחליט!" אמרה לבסוף חנה לנציג חמור הסבר, והוא הנהן בראשו. "אחזור מחר כדי לקבל תשובה!" אמר, ופנה אל האוהל הבא.

באותו ערב, ישבו חנה ושולמית מחוץ לאוהל, על שרפרפים נמוכים.

"אני לא יודעת מה לעשות, שולמית, שפכה חנה את ליבה, וקולה נשבר. "הלב שלי שם, בין אבניה של ירושלים. אבל... מה נותר לי לחפש שם? הקדושה עזבה, שמואל איננו, מה יחזיק אותנו שם?".

שולמית הביטה בה בחמלה. "אני מבינה את הלב שלך, חנה. אבל תראי את הילדים. תראי איך העיניים שלהם נשואות לאהרן. הוא הפך להיות האבא של כולם, ויהודה ודבורה הם כמו אחים לשרוליק, חוה-צילה ושוקי. ירושלים שהם הכירו, עם אבא, עם המקדש, איננה עוד. כל מה שנשאר להם מהבית ההוא, זו המשפחה המאוחדת שנוצרה בתוך התופת. ואולי, עכשיו, זה הבית האמיתי היחיד שעוד יש להם".

דמעות החלו זולגות על לחייה של חנה. גם אם קשה היה לה להשלים, היא הבינה ששולמית צודקת.

למחרת, כשחזר שוב הנציג של בר"ש, היא מסרה לו את תשובתה בקול בוטח וחד משמעי: "אנחנו מצטרפים אליהם," אמרה, והצביעה אל עבר האוהל של משפחת גרוסמן. "אנחנו עוזבים לבולטימור".

בקרב הילדים, ההחלטה לא התקבלה בשמחה, וזאת רק משום ש'שמחה' היתה מילה שנמחקה מהעולם. אך על פניהם של שרוליק, של שוקי ושל חוה-צילה, וגם של ילדי משפחת גרוסמן, ניכרה הקלה. בתוך החורבן העצום, לפחות דבר אחד נותר להם: הם יישארו ביחד.

שגרת מחנה הפליטים היתה אפורה, מרוקנת מרגש, אך בתוכה, כניסת השבת הראשונה, היתה אחד הרגעים המוזרים והקשים ביותר. דממה של ערב שיוord על ים של אוהלים אפורים, וניסיון נואש להיאחז בקדושה בתוך החורבן.

עם שקיעת החמה, החלו דמויות יוצאות מהאוהלים. אודים מוצלים מאש, פניהם חתומות מכאב, לבושים בשרידי בגדי השבת שלהם - חולצה לבנה מקומטת, חליפה מאובקת באפר. הם התאספו במרכז המחנה, בין האוהלים, ויצרו מעגל שקט, מאולתר, של לבבות שבורים.

ר' אהרן הצטרף אל המעגל, ולצידו ישבו יהודה, שרוליק ושוקי. לפתע, נעמד במקומו אחד מזקני ירושלים, איש שפניו חרושות קמטים עמוקים, עיניו ראו חיים שלמים של תפארת, ועתה - גם חורבן.

הוא עצם את עיניו, ומתוך גרונו בקעה **מנגינה**. המנגינה לא היתה מוכרת, וגם המילים היו חדשות, זרות. הן נשמעו כמעט כמו נבואה, שנולדה ברגע זה ממש, מתוך הייאוש.

קולו הצרוד של הזקן הדד במנגינה נוגה:

"מְקַדֵּשׁ מֶלֶךְ עִיר מְלוּכָה.

קוּמִי צְאִי מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה.

רַב לָךְ שְׁבֹת בְּעֵמֶק הַבָּכָא.

וְהוּא יַחְמוֹל עָלֶיךָ חֲמֻלָּה."

דממה עמוקה השתררה. הכל הביטו בזקן, מנסים לפענח את פשר השירה המוזרה והמילים המצמררות. יהודה הרגיש איך תהום נפערת בתוכו. מבטו חלף על פניהם של האנשים השבורים שלצידו, והוא הרהר בליבו: "איך הוא יכול לשיר את זה? הוא לא רואה מה שקורה סביבו?".

אך הזקן לא עצר. הוא שאף אוויר והמשיך, קולו מתחזק:

"הַתְּנַעֲרִי מֵעֶפֶר קוּמִי.

לְבָשִׁי בְּגָדֵי תַפְאֲרֶתְךָ עִמִּי.

עַל יָד בֶּן יִשִּׁי בֵּית הַלְחָמִי.

קָרְבָּה אֶל נַפְשִׁי גְּאֻלָּה."

יהודה הביט בבגדיו המוכתמים באפר. "בגדי תפארת?" חשב לעצמו במרירות, "הבגדים הללו, הם כל מה שנותר לנו, וגם זה בקושי!". אך לא היה לו פנאי לשקוע בהרהורים, משום שהזקן הוסיף לשאת את שירו-קינתו:

"הַתְּעוֹרְרִי הַתְּעוֹרְרִי.

כִּי בָּא אוֹרְךָ קוּמִי אוֹרִי.

עוֹרִי עוֹרִי שִׁיר דְּבָרִי.

כְּבוֹד ה' עָלֶיךָ נִגְלָה."

"קומי אורי?" יהודה הביט סביבו, בחושך הכמעט מוחלט של מחנה הפליטים. "על איזה אור הוא מדבר? אנחנו בתמצית החושך, במקום האפל ביותר שניתן להעלות על הדעת! הייאוש מכסה את הלב בשמיכה עבה של שחור! איזה שיר אפשר לשיר, מלבד קינה קורעת לב?".

אך המילים המשיכו להדהד:

"לֹא תְבוּשִׁי וְלֹא תִכְלָמִי.

מֶה תִּשְׁתַּחֲוֶה וּמֶה תִּהְיֶה.

בְּךָ יִחַסּוּ עֵינַי עָמִי.

וְנִבְנְתָה עִיר עַל תִּלָּה."

המילים "ונבנתה עיר על תילה" הדהדו באוזניו של יהודה כלעג נורא. הוא דמיין את תל החורבות המעשן שראו עיניו במקום בו עמד בית המקדש.

העיר, ירושלים שלו, השתרעה מולו, בושה ונכלמת, בפסגת חורבנה, ועיני עמו גורשו ממנה כפליטי חרב חסרי כל!

ואילו הזקן המשיך, קולו מלא בעוצמה של ביטחון, כאילו הדברים מתרחשים מול עיניו:

"וְהָיוּ לְמִשְׁפָּה שְׂאֵסִיף.

וְרָחֲקוּ כָּל מְבַלְעִיף.

יִשִּׁישׁ עָלֶיךָ אֱלֹקֶיךָ.

כְּמִשׁוֹשׁ חֶתָן עַל כָּלָה."

יהודה חשב על חיילי בר"ש שעדיין סורקים את רחובות העיר, על המנורה והשולחן שנלקחו בשבי. אם מישוהו ניתן למשיסה, בינתיים, הרי שהיתה זו ירושלים, שהושפלה עד עפר.

הוא הרגיש איך הכעס מתחיל להציף אותו. כעס על הזקן הזה, שמעז לשיר על שמחת חתן וכלה בתוך מציאות שכולה בית קברות מדמם. אבל מתחת לכעס, הוא חש במשהו אחר. עייפות. ייאוש עמוק. הוא פשוט לא היה מסוגל עוד להכיל את הפער בין המילים הגדולות, לבין המציאות האכזרית שניצבה מול עיניו.

בדיוק אז, הדהדו המילים האחרונות, שנשמעו כבר כמעט כקריאת ניצחון:

"יָמִין וְשְׂמָאל תִּפְרָצִי.

וְאֵת ה' תַּעֲרִיצִי.

עַל יַד אִישׁ בֶּן פְּרָצִי.

וְנִשְׁמָחָה וְנִגִּילָה."

הזקן סיים את שירתו. והדממה שבה והשתררה. דממה של תמיהה, דממה מהורהרת. איש לא הבין את פשרן של המילים החדשות הללו, שנולדו זה עתה, אך אט אט הן החלו לחלחל אל תוך הלבבות השבורים. גם אם לא הצליחו להאמין בהן, הם לא יכלו לשכוח אותן. ובעצם העובדה שהן נאמרו, היה הד רחוק של נוחם, השתקפות עמומה של תקווה, בתוך תהומות היגון שאפפו את העולם כולו.

עם הימים שחלפו, שקעו שרידי החרב בהתמודדות שקטה עם האובדן, מנסים לעכל את גודל החורבן. אך ר' אהרן, לא מצא מנוח. בעוד אחרים התכנסו בתוך עצמם, מנסים לאחות את השברים בנפש פנימה, הוא היה נתון באי-שקט מתמיד. מדי יום, היה צועד אל פתח המחנה, עומד שם שעות, סוקר בעיניים כלות את פניהם של הנכנסים והיוצאים.

"אבא, מה אתה מחפש?" שאל אותו יהודה באחד הימים, אך ר' אהרן לא ענה. הוא רק הניד בראשו, כאילו מבקש שיניחו לו, ומבטו המשיך לסרוק את הקהל.

רק בלילות, באוהל הדומם, שיתף את שולמית בפחדיו. "אני דואג לך, שולמית," לחש אל תוך החשיכה. "אני דואג לשלוימי. למה הוא לא מגיע?"

שולמית לא ניסתה לנחם. "אני יודעת, אהרן," השיבה בקול חנוק. "אני מנסה לא לחשוב על זה, אבל גם ממני המחשבות לא מרפות. אני חושבת על שתי האפשרויות, ואף אחת מהן אינה טובה יותר מרעותה".

היא עצרה, בולעת את הדמעות. "או שהוא נשאר שם איתם, בעיר החרבה, ממשיך להילחם מתוך טירוף של ייאוש, בניסיון חסר תוחלת לסלק את בר"ש... או ש..." קולה נשבר. "או שקרה לו משהו".

ר' אהרן הנהן בדממה, והמשיך את מחשבתה בקול מלא כאב: "אני יודע שהוא אמר שהוא מתחרט, שהוא מחפש את הדרך חזרה. אבל אחר כך, הוא חזר אליהם. גם אם בלית ברירה, הוא חזר אל גוב האריות. מה אם הם הצליחו לשכנע אותו שוב? בעיני, זו האפשרות הגרועה יותר... כל יום שעובר והוא לא מגיע, מטריף את דעתי!".

הדאגה לא נתנה לר' אהרן מנוח, והוא תרגם אותה למעשים. הוא החל לשאול אנשים. הוא הסתובב במחנה עם תמונה ישנה של שלמה-זלמן, מראה אותה לעוברים ושבים. "ראיתם את הנער הזה?" שאל מאות אנשים. אך איש לא הכיר, איש לא ראה, ובוודאי שאיש לא זכר.

ואז, אחרי שבוע, זה קרה.

אוטובוסים גדולים נכנסו בשערי המחנה ועצרו במרכז. נציגי בר"ש עברו בין האוהלים עם מגפונים: "הפינוי מתחיל! כל מי שבחר לעזוב את הארץ, מתבקש להתארגן ליציאה אל שדה התעופה!".

הגיעה שעת הפרידה הסופית. משפחות גרוסמן וצדוק ארזו את מעט החפצים שנותרו להם. התחושה היתה כבדה, אך ברורה.

חנה עלתה עם הילדים לאוטובוס, והם תפסו את מקומותיהם, קרובים זה לזה. לבסוף, מתוך הבנה שעליה לדאוג לילדיה, הצטרפה אליהם גם שולמית בלב קרוע, מותירה פיסת מנשמתה מאחור, עם בנה האבוד.

אך ר' אהרן סירב לעלות.

הוא עמד על האדמה, ליד דלת האוטובוס, ומיאן לזוז. שולמית קראה לו, יהודה ודבורה הביטו בו בעיניים מתחננות, אך הוא נותר נחוש.

בעיניו, שכבו מרוב ייאוש בשבועות האחרונים, נדלק לפתע זיק של נחישות עזה. הוא נשא את מבטו אל אשתו וילדיו, ואמר בקול שקט אך חד כפלדה: "אני לא עוזב. אני לא עוזב את האדמה הזאת, בלי לדעת מה עלה בגורלו של שלומי, הבכור שלי".

מבעד לחלון האוטובוס, הבחינו שולמית והילדים בנציג של בר"ש שניגש ר' אהרן, ואומר משהו בתקיפות. אך ר' אהרן רק הניד בראשו, מבטו נעוץ בדרך המובילה אל ירושלים. הוא המשיך לחכות.

הוא בעצמו לא ידע בדיוק לָמָּה. מה כבר יכול לקרות כעת, שלא קרה בימים הארוכים שכבר חלפו?

ובכל זאת, הוא המשיך לחכות, בציפייה דרוכה למשהו, כל דבר, שיגאל את נפשו המיוסרת מהספק.

לפתע, הבחין בדמות שפילסה את דרכה בין האוהלים וההמון. איש שנע בנחישות, שואל, מצביע. הדמות התקרבה, ולבסוף נעמדה מולו. היה זה איש מבוגר, פניו עייפות אך עיניו מלאות חמלה.

"סליחה, אמר האיש, "אתה אהרן גרוסמן?".

תקווה מהוססת ניצתה בליבו של ר' אהרן. אולי זהו שליח? אולי יש חדשות? "אני. כן, זה אני," ענה, וקולו רעד. "מה... מה רצונך?".

"אני מה'חברה קדישא," אמר האיש בשקט.

הוא השתתק לרגע, מניח למשמעות המילים לחלחל, ומיד המשיך: "בימים האחרונים, מאז שהעיר נפלה, אנחנו עוסקים במלאכה הקודש יומם ולילה, משתדלים להביא את המוני ההרוגים לקבורה, מתוך סיכון עצמי גדול. עדיין יש כיסי לחימה, אבל... זו הזכות שלנו".

הוא עצר, כאילו אוסף כוחות. "לפני יומיים, נקראנו לטפל בכבוד המת באחת הסמטאות. מצאנו שם בחור צעיר, שנהרג, ככל הנראה, באחת ההפגזות האחרונות. בכיסו, מצאנו מכתב".

ליבו של ר' אהרן החל להלום בפראות.

"על המעטפה," המשיך האיש, "היה כתוב בכתב יד ברור: "אם מישוהו מוצא את המכתב הזה, אנא! תעביר אותו לאהרן גרוסמן, מתארח ברחוב מעלה שלם 22!". הלכתי לשם, ומצאתי את הבית נטוש. שיערתי שאם מישוהו נותר, הרי שהוא אמור להיות כאן, במחנה העקורים. קיוויתי שאספיק למצוא אותך לפני ש...".

האיש לא סיים את המשפט. הוא פשוט הושיט לר' אהרן מעטפה מקומטת, מוכתמת מעט.

ר' אהרן הביט במעטפה, וזיהה מיד. הוא זיהה את כתב ידו של שלומי, הבן הבכור שלו. עיניו התמלאו בדמעות, והוא התקשה לשלוט ברעד שאחז בו. זה היה זה. זו היתה התשובה. לא ממש התשובה שקיווה לה, אך התשובה הסופית.

ר' אהרן אחז במעטפה המקומטת. היא הרגישה כבדה, כבדה מנשוא. בידיים רועדות הוא קרע את שוליה, שולף מתוכה דף נייר מקופל, מוכתם בדמעות. הוא החל לקרוא:

אבא יקר, אמא, דבורה, יהודה ושרה-לאה!

אני מקווה שהמכתב הזה מוצא אתכם בריאים ושלמים, עד כמה שניתן. היו כל כך הרבה דברים שרציתי לומר לכם, אבא, כבר אז, בלילה ההוא שבו באתי, אחרי שיוסי... טוב, אני לא יכול לכתוב את זה במפורש. אבל באותו הלילה, לא הצלחנו לדבר. אני עדיין מקווה שנעשה זאת, אבל אם המכתב הזה הגיע אליכם, כנראה שכבר לא נספיק.

חשוב לי שתדעו. שתבינו איך קרה מה שקרה. אתם גידלתם אותי על אהבת המלך. על אהבה אינסופית, לאבא שבשמיי, ולירושלים - כי היא עירו.

כשבאנו לכאן, פגשתי חברים, והתפתיתי. חשבתי שהם, 'אנשי החומה', אוהבים את המלך בדיוק כמוני. חשבתי שהם גיבורים אמיתיים, כאלו שמוכנים להילחם ולמות בשבילו. הרגשתי שמקומי איתם.

רק אחרי שהצטרפתי אליהם, גיליתי את גודל הטעות. הבנתי שהם אולי אוהבים את **ירושלים**, אבל לא את **המלך**. הם אוהבים את ירושלים כסמל, כרעיון, אך לא כעיר מלוכה. כי מי שאוהב את המלך באמת, לא מרעיב את הילדים שלו. לא פועל נגד חכמיו. מי שאוהב את המלך היה מבין, שזה לא מה שהמלך רוצה.

אבל הם... הם אהבו רק את ירושלים, ואולי, בעומק הלב, הם פשוט אהבו את עצמם. התמכרו לשיכרון הכוח, לאופוריה של גיבורים שאף אחד לא יכול לעמוד מולם.

מהרגע שהבנתי את זה, לא מצאתי מנוח. והאסון של יוסי... הוא שבר אותי סופית.

אני רוצה שתדעו, אבא, שאף פעם, אפילו לא לרגע אחד, לא הפסקתי לאהוב את המלך, ואת העיר שלו - בגלל שהיא שלו.

אם המכתב הזה הגיע אליכם, זה אומר שאני כבר לא בין החיים. אבל אל תצטערו. אני נשאר כאן, בעיר שכל כך אהבתי. וחשוב מכך: אני נשאר כאן עם אבא, עם המלך. אני אחכה לכם כאן, עד שהעיר הזו, עיר מלוכה, תיבנה שוב. וכשזה יקרה, אני אהיה הראשון לקבל את פניו של המלך, ואני אחכה לכם פה, יחד עם יוסי הקטן שלנו.

אוהב תמיד, שלמה-זלמן.

כשר' אהרן סיים לקרוא, הוא לא הצליח לעצור עוד את הדמעות. הוא נזכר באותו הלילה בו התדפק שלוימי שלו על דלתה של משפחת צדוק, וכאב חד, צורב, פילח את ליבו. הוא ראה אותו בדמיונו עומד מולו, שבור, מתחנן, ונזכר איך הוא, במקום לחבק, ריחק אותו בקור, שקוע באבלו הכבד על יוסי, בנו הקטן. הוא טבע אז בים של יגון, ולא היה בו מקום להכיל עוד כאב, של בן אחר.

"סלח לי, שלוימי", לחש לעצמו, והדמעות זרמו כעת בשטף. "סלח לי שלא ידעתי להקשיב". אך מתוך הכאב, הוא הרגיש גם נחמה מוזרה. הוא ידע שעכשיו, ברגע זה ממש, שלוימי שלו רואה אותו, מלמעלה. הוא רואה את הדמעות, הוא יודע את אשר על ליבו. זו היתה התפייסות שקטה, רוחנית, מעבר לחיים עצמם.

שולמית, יהודה ודבורה, ירדו בינתיים מהאוטובוס, וכעת עמדו לצידו של אביהם, ממתנים שיסיים לקרוא.

הוא לא אמר דבר. הוא פשוט העביר להם את הדף המוכתם בדמעותיו של שלוימי ובדמעותיו שלו עצמו, והם הצטופפו יחד,

קוראים את המילים. דמעותיהם שלהם החלו זולגות, מתערבות בדמעות הרבות שהנייר כבר ספג.

כשסיימו, החזירה שולמית את המכתב לר' אהרן. עיניהם נפגשו במבט ארוך, של כאב והשלמה. "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם דיין האמת!" קרא ר' אהרן וקרע את דש בגדו, ואחריו עשו גם האחרים כמוהו, תוך שהם ממררים בבכי. היה זה רגע אחד, קצר, של אבל משפחתי טהור, מבודד מכל הכאוס שמסביב, ולאחר מכן קיפל ר' אהרן את המכתב בעדינות, וטמן אותו בכיס חולצתו, על לוח ליבו.

"נלך", אמר.

מילה אחת, קטנה, שהכילה בתוכה עולם שלם. את כאבם של אב ואם שמשאירים מאחוריהם, באדמתה של ירושלים, שני ילדים. את הנחמה שבידיעה שהם משאירים אותם עם המלך. ואת האמונה העמוקה, הבלתי מעורערת, שיום אחד הם ייפגשו שוב, כשהמלך יחזור אל ביתו, והם ישובו איתו, כולם ביחד.

וכך, הם הסתובבו ועלו אל האוטובוס. לא מפנים מבט לאחור.

כי לא היה על מה להביט. המלך, כבר לא היה בעירו, ובלעדיו - היא איבדה את זהרה, את הפלא שהיה בה. מעתה, המלך יהיה עם הילדים שלו, בכל מקום שבו הם יהיו. הוא יהיה, והוא יראה, והוא ינחם, והוא ירפא את השברים. הוא מלווה אותם כעת, הוא ילווה אותם תמיד.

והוא עוד יחזור, והם יחזרו איתו, ביחד.

פרק כ"ז:

אפילו

זה היה סתם יום חול, רגיל ואפרורי, בבולטימור, כאשר לפתע, נשמע הקול.

תקיעה.

תקיעה אחת, ארוכה, מתמשכת, שנדמה היה כי אינה בוקעת ממקום מסוים, אלא פורצת ושוטפת מכל עבר, מהשמיים ומהארץ בו-זמנית. קול שחדר דרך הקירות, הרעיד את הנשמה, וגרם ללב להפסיק לפעום לרגע, רק כדי לשוב ולהלום בקצב חדש, מהיר, מלא תקווה.

בבית פנימה, משפחות גרוסמן וצדוק החליפו ביניהם מבט אחד. לא היה צורך ביותר מכך. המילים היו מיותרות. הם הבינו, מיד. זה הקול שהם חיכו לו תמיד. הקול שלא הפסיקו אפילו לרגע אחד לקוות לו.

שופרו של משיח.

הם לא חשבו פעמיים. הם לא ארזו דבר. הם פשוט קמו, ובריצה, יצאו החוצה. שם, על שפת הכביש, עצר רכב גדול ומבריק, כאילו המתין להם שם תמיד. דלתותיו נפתחו לקראתם לרווחה,

והם טיפסו פנימה בזריזות, תופסים את מקומותיהם, נרגשים. הלב האיץ את פעימותיו בלי שליטה.

הם יצאו לדרך. לא היו פקקים, לא היו רמזורים. הכבישים היו פנויים, כאילו כל העולם עצר את נשימתו ופינה להם את הדרך. הנסיעה אל שדה התעופה, שתמיד היתה ארוכה כל כך - היתה הפעם קצרה מתמיד.

כשהגיעו אל שדה התעופה, מצאו את הטרמינל הראשי שונה מאי פעם. הוא היה מואר באור רך, ודלתות הזכוכית הענקיות שלו היו פתוחות לרווחה, מזמינות. מעל הפתח, שלט דיגיטלי ענק הכריז באותיות של אור: "טרמינל כנפי נשרים".

הם זינקו מהרכב, ושעטו פנימה. לא היתה ביקורת דרכונים, וגם לא צ'ק-אין. על לוח הטיסות העצום, שהתנוסס במרכז האולם, היתה רשימה אינסופית של טיסות, אך היעד של כולן היה אחד: ירושלים.

הם היו מוקפים בהמון אדם, יהודים מכל הסוגים, לבושים בכל סגנונות הלבוש האפשריים. עיני כולם ברקו באותן דמעות של שמחה, של סערת נפש שהלב לא מצליח להכיל, וכולם רצו קדימה, אל עבר השערים.

המטוס, מטוס ג'מבו ענק, התמלא במהירות שיא. הדלתות נסגרו, ומיד, ללא כל עיכוב, התקבל אישור ההמראה. רגע לאחר מכן, נשמע קולו של הטייס, קול רגוע, מקצועי, במבטא אמריקאי כבד: "גבירותיי ורבותיי, מדבר קפטן סטיבנס. ברוכים הבאים לטיסה מספר אחת, בדרכה לירושלים. זהו כבוד גדול עבורי להיות הקברניט שיביא אתכם הביתה!".

תחושה חמה של התפעמות שטפה את הנוסעים. דמעות של שמחה זלגו ללא בושה, חיוכים רחבים נמתחו על פנים שרק אתמול היו חתומות מכאב. הם הביטו זה בזה, זרים גמורים שהפכו למשפחה אחת גדולה, שחלקה ציפייה דרוכה, משותפת, בלי מילים, בשפת הלב.

לו רק יכלו, היו דוחפים את מחוגי הזמן קדימה, אך באין ברירה, נישא מבטם בקוצר רוח דרך החלונות, אל הנוף החדגוני של העננים הלבנים. איש לא היה מסוגל לדבר. דממה רוטטת של כמיהה עזה, עוצמתית מכדי שהמילים, כל מילים שהן, תוכלנה להכילה - מילאה את תא הנוסעים.

אך גם הפעם, נדמה היה שהזמן עצמו מתכופף בפני הגאולה שהגיעה שעתה. הטיסה, שאמורה היתה להימשך שעות ארוכות, הרגישה קצרה מתמיד. היה ברור לכולם שמישהו למעלה שינה את חוקי הטבע, קיצר את הדרכים, והכל - במיוחד בשבילם.

כשגלגלי המטוס נגעו במסלול, בשדה התעופה שבשפלת יהודה, נשקף מבעד לחלונות הקטנים מחזה מופלא. ליבם של כולם החסיר פעימה. על מסלול הנחיתה המקביל, נגעו בקרקע באותו הרגע בדיוק גלגליו של מטוס אחר, ומעבר לו, על מסלול נוסף, עוד אחד. מאחוריהם, בשמיים, המתינה שרשרת אינסופית של אורות מהבהבים, מטוסים על גבי מטוסים, מכל קצוות תבל, מצפים לנחות בזה אחר זה, בתיאום מושלם.

המטוס התקדם לאיטו אל עבר השרוול, ועוד בטרם נפתחו הדלתות - כבר עמדו כולם על רגליהם, מוכנים. הם המתינו בקוצר רוח, וברגע בו הדלתות נפתחו - שעטו קדימה. לא היו מזוודות לחכות להן. לא היתה ביקורת גבולות. הדרך היתה פתוחה, סלולה לקראת הבנים השבים לגבולם.

הם פתחו בריצה אל תחנת הרכבת המוארת באור יקרות, וגדשו את הקרונות הנקיים שחיכו להם. רכבות נוספות כבר המתינו בהמשך, בזו אחר זו, דלתותיהן פתוחות, מצפות לבלוע לתוכן בשמחה בנים ששבו אל חיקו של אבא, ולהפליג מיד לדרכן, במסע האחרון והמתוק מכל - הביתה.

הנסיעה ברכבת היתה שקטה. הנוף ההררי של הרי יהודה חלף מבעד לחלונות, אך איש לא הביט בו. כל העיניים היו נשואות קדימה, אל האופק, בציפייה דרוכה, כמעט כואבת בעוצמתה.

ואז, סוף סוף, היא הופיעה.

ירושלים.

זו לא היתה ירושלים כפי שזכרו אותה. החומה לא היתה לבנה עוד. היא היתה בנויה כולה מאבנים יקרות, נוצצות, ענקיות, שהבהיקו בזוהר מסנוור. הן לא החזירו את אור השמש, אלא האפילו עליו. אודם ופטדה, ברקת וספיר, שוהם וישפה - כל צבעי הקשת התערבו יחדיו, ויצרו חומה של אור, של הוד, של תפארת.

עיני הכל נמשכו בכוח מגנטי אדיר, וטיפסו מאליהן מעלה, אל מעבר לחומה הזוהרת, וכל נשימה נעתקה.

הם ראו אותו. את בית המקדש.

הוא היה אפוף כולו באש קודש. אש לבנה, טהורה, שאינה שורפת אלא מטהרת. לא מכלה, רק מזככת. מתוך האש הזו, קרן אור יקרות שמיימי, אור שאין לו שם בעולם הזה. אור רך, חם, מרפא. אור שמילא את החלל הפעור בליבוניהם, אור של נחמה, של בית. אור של אבא.

השקט בקרון נשבר. איש כבר לא יכול היה לעצור את הדמעות. אך לא היו אלו דמעות של כאב, אלא של שמחה טהורה, של התפרצות רגשות אדירה, כנהר גועש אחרי שנים ארוכות של בצורת. הם בכו וצחקו, מחבקים זה את זה, מצביעים בידיים רועדות אל עבר המראה הבלתי נתפס.

ואל הלב חלחלה ההבנה: הם הגיעו הביתה, באמת.

כשהרכבת החלה להאט לקראת עצירה, כבר ניתן היה להבחין שהרציף הומה אדם. אלפי דמויות עמדו שם, חלקן לבושות בגלימות לבנות, זוהרות, נושאות עיניים מצפות אל עבר הרכבת הנכנסת. ביניהן המוני יהודים מכל קצוות תבל, בלבוש ססגוני.

מבטו של יהודה סקר את ההמון, ולפתע, עיניו נעצרו באחת. נשימתו נעתקה. הוא הצביע ביד רועדת אל עבר כמה דמויות, בתוך הקהל, והזעקה בקעה מפיו ללא שליטה: "אבא! אמא! זה הם! הם שם!".

כל המבטים עקבו אחרי אצבעו.

ואז, הם ראו אותם.

שלמה-זלמן עמד שם, חיוך רחב, שלם ומאיר, שפוך על פניו. ידו חבקה בחיבה את כתפו של יוסי הקטן, שעמד לצידו ונופף בהתלהבות. לצידם, עמד ר' שמואל צדוק, פניו קורנות באור של אושר עילאי.

הם לא יכלו להמתין עוד. הם צבאו על הדלתות, מייחלים לרגע שבו תפתחנה. ברגע שזה קרה, הם פרצו החוצה ורצו בכל כוחם, מתעלמים מההמון, רואים רק את פניהם של היקרים להם.

החיבוקים היו חזקים, סוערים, מלאים בדמעות של שמחה טהורה. ר' אהרן ושולמית אחזו בשלמה-זלמן וביוסי, בוכים וצוחקים, ממלמלים מילות אהבה וגעגוע.

ממש לצידם, שרוליק, שוקי וחוה-צילה קפצו על אביהם, שצחק צחוק מאושר, מתגלגל, ואסף את כולם בזרועותיו הרחבות, מאמץ אותם אל ליבו בחיבוק עז, חיבוק של אב שמצא את אוצרותיו.

ואז, כולם התערבבו יחד. ילדי משפחת גרוסמן הצטרפו לחיבוק משותף עם אחיהם, ור' שמואל התחבק ארוכות עם ר' אהרן, מבטו מלא תודה על ששימש אב למשפחתו בזמן שלא היה שם.

בזווית העין, בעודו מוחה את דמעות השמחה, הבחין יהודה לפתע בדמות מוכרת נוספת.

היה זה יהונתן צימרמן. הוא עמד מעט בצד, עם אביו. אך פניו של האב היו שונות. לא עוד אותן עיניים קשות ומרירות, אלא עיניים טובות, מאירות, שהביטו במחזה בהתרגשות.

יהודה משך קלות את שרוליק, והצביע לעברו של יהונתן. הנערים החליפו ביניהם מבטים מהוססים, אולם לבסוף, היה זה אביו של יהונתן שהניח יד על כתפו, והדף אותו קלות, בעדינות, לעברם.

שלושתם פתחו בריצה, ונפגשו בחיבוק אחד, משותף, חזק, מאחד. הם ידעו היטב, כי מהיום, הם אינם משני צידי המתרס. מהיום, ישנו רק צד אחד. ישנו רק עם אחד. עם מאוחד באהבתו לאבא שבשמים, עם מאוחד סביב העיר שקמה לתחייה.

הם יצאו מהטרמינל כולם יחדיו, בריצה, היישר אל שדרה רחבה, מרוצפת אבן לבנה. את הקדושה ניתן היה למשש באוויר, טהורה, מוחשית, כזו שאפשר כמעט לגעת בה. משני צדי השדרה, נטועים היו עצי פרי משובבי עין, כורעים תחת עומס פירותיהם, אך איש לא הפנה מבט לעברם. העיניים עקבו אחרי השדרה שטיפסה מעלה, בעלייה מתונה, אל ההר הזוהר, אל הבית הגדול, האפוף עדיין באש קודש לבנה.

ממש אז, מילא את האוויר ריח ניחוח. ריח שהלב לא שכח אף פעם.

היה זה ריח מתוק ועשיר, ריח שאין דומה לו בעולם, ריח שאין לטעות בו. ניחוח עתיק וקדוש, שנדמה היה כאילו ירד היישר מגן עדן. הוא חדר לנחיריים, נספג בבגדים, אך יותר מכל - הוא נגע ישירות בנשמה, ריפא כל כאב, מחק כל זיכרון של אבל.

ריח הקטורת.

ובעוד הריח העשיר אופף אותם מכל עבר, החל להתפשט באוויר דבר מה נוסף. קול נגינה מופלא, טהור, שהרעיד כל מיתר בלב. התלוותה אליו שירת מקהלה אדירה, הרמוניה שמיימית שכמו נבעה מלב העולם כולו.

"זו... זו שירת הלוויים!" זעק יהודה בהתרגשות, וקולו נחנק מהשתאות.

לא ניתן היה לזהות את המילים המדויקות, אך המנגינה עצמה, התווים העתיקים והקדושים, חדרו את כל המחסומים. הם היו יכולים לעמוד כך עד אין סוף, מרותקים, לעצום עיניים ולהקשיב. רק להקשיב.

לפתע, עדר עצום של כבשים לבנות וטהורות, פועות בשמחה, חלף על פניהם, ממלא את השדרה הרחבה. בראש העדר, צעד איש גדל גוף, בעל זקן אפרפר עבות, וחיוך נצחי, רחב ולבבי, היה שפוך על פניו. הוא נופף להם בידו לשלום.

"ר' יששכר!" זעק יהודה בהתרגשות, ונופף לו בחזרה. סוחר הבהמות צחק צחוק מתגלגל, שהדהד באוויר הצלול של ירושלים. "מהרו!" קרא לעבר ההמון הצועד. "המלך מחכה!".

הם פרצו בריצה, כולם, יחדיו, כאיש אחד בלב אחד. הם רצו, אך לא הרגישו במאמץ. רגליהם כאילו לא נגעו באבן הלבנה, נישאות מאליהן על ידי כוח הכמיהה, מושכות אותם קדימה. דבוקה אחת של אחים, של לבבות סוערים, משתוקקים, טיפסה במעלה השדרה.

בעודו רץ אל עבר בית המקדש הזוהר, צפו לנגד עיניו של יהודה לפתע, כמו מתוך ערפל, פניו של אותו זקן ירושלמי, בליל שבת הראשון והאפל במחנה הפליטים שמחוץ לחומות. הוא יכול היה ממש לשמוע את קולו הצרוד, את המילים הזרות, הבלתי הגיוניות, שלא נתנו לו מנוח מאז.

"מִקְדָּשׁ מֶלֶךְ עִיר מְלוּכָה, קוֹמֵי צְאֵי מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה. רַב לָךְ שָׁבֶת בְּעֵמֶק הַבָּקָא, וְהוּא יַחְמוּל עָלֶיךָ חֲמֵלָה".

הוא הביט סביבו, על העיר הזוהרת, וחשב לעצמו: "הנה היא! עיר המלוכה, שיצאה מתוך ההפכה, שמלכה חמל עליה חמלה! היא לא תשב עוד בעמק הבכא, כי די לה... רב לה!".

"הַתְּנַעֲרִי מֵעֶפֶר קוֹמִי. לְבָשִׁי בְּגָדֵי תִפְאַרְתְּךָ עָמִי. עַל יָד בֶּן יִשְׂרָאֵל הַלְחָמִי. קִרְבָּה אֶל נַפְשִׁי גְּאֻלָּה."

"העיר כולה לבושה בבגדי חג. הגאולה קרבה ובאה!" חלפה המחשבה בראשו.

"הַתְּעוֹרְרִי הַתְּעוֹרְרִי, כִּי בָּא אוֹרֶךְ קוֹמִי אוֹרִי. עוֹרִי עוֹרִי שִׁיר דְּבָרִי, כְּבוֹד ה' עֲלֶיךָ נִגְלָה."

יהודה הביט בירושלים האהובה שלו, מתעוררת לחיים מתרדמת אבלה ויגונה, מוארת באור יקרות.

עיניו נישאו מעלה, אל המקדש הזוהר באש, ובאותו הרגע לא היה מקום לספק: כבוד המלך נגלה בעירו!

"לֹא תִבּוֹשִׁי וְלֹא תִכְלָמִי, מָה תִּשְׁתַּחֲוִּי וּמָה תִּהְיֶה. בְּךָ יִחְסוּ עַמִּי, עָמִי, וְנִבְנְתָה עִיר עַל תִּלָּה."

הוא ראה את העיר החדשה והמפוארת, בנויה לתפארה, והמוני בניה עושים את דרכם לחסות בצילה. הבושה והכלימה נמחקו כלא היו.

"וְהָיוּ לְמִשְׁפָּה שְׂאִסָּה, וְרָחֲקוּ כָּל מְבַלְעִיהָ. יִשְׂשִׁי עֲלֶיךָ אֶלְקִיךָ, כְּמִשׁוֹשׁ חֶתָן עַל כָּלָה."

היכן הם, אנשי בר"ש במדיהם האפורים? לא נותר מהם זכר! במקומם, אפפה את העיר כולה אהבה אלוקית אינסופית, ויהודה הבין: זו היא שמחת חתן בכלה!

"יָמִין וְשְׂמָאל תִּפְרֹצִי, וְאֵת ה' תַּעֲרִיצִי. עַל יָד אִישׁ בֶּן פְּרָצִי, וְנִשְׁמָחָה וְנִגְלָה."

העיר עצמה, המשוכללת בפארה, לאין ערוך מכפי שהיתה, היללה והעריצה את המלך השוכן בתוכה. והשמחה? היא היתה מושלמת, מופלאה, אדירה, עצומה מאין כמותה!

יהודה עצר לרגע, עוצם את עיניו, מניח להבנה לחלחל לליבו. המילים ההן, התגשמו מול עיניו במלואן. הוא הבין כעת את סוד כוחו של אותו זקן ירושלמי. הוא לא היה מנותק מהמציאות, הוא פשוט הצליח לראות מעבר לה. הוא ראה את היום הזה.

הוא הרים את ראשו, והמשיך לרוץ, מהר יותר. אל עבר ריח הקטורת, אל עבר שירת הלויים, אל עבר בית המקדש שעדיין אפוף היה באש-קודש. אל עבר ידיו הפשוטות לרווחה של אבא שבשמים, שחיכה להם כל כך הרבה זמן, לא פחות מכפי שהם חיכו לו.

והוא ידע, בלי ספק, בוודאות מוחלטת, שהפעם - - -

זה לתמיד.